

ՀՏԴ 347.7 (479.25)
ԳՄԴ 67.99(2Յ) 92
Հ 854

ԵՐԵՎԱՆԻ ՊԵՏԱԿԱՆ ՀԱՄԱԼՍԱՐԱՆ

***Երաշխավորվել է տպագրության ԵՊՀ իրավաբանական
ֆակուլտետի խորհրդի կողմից***

Հովհաննիսյան Վ.Վ.

Հովհաննիսյան Վահե Վաղինակի

Հ 854 Արբիտրաժային վճիռների (որոշումների) ճանաչումը և կատարումը Հայաստանի Հանրապետությունում/ Երևանի պետ. համալսարան: Եր.: ԵՊՀ հրատ.– 2009, 208 էջ:

**ԱՐԲԻՏՐԱԺԱՅԻՆ ՎՃԻՌՆԵՐԻ (ՈՐՈՇՈՒՄՆԵՐԻ)
ՃԱՆԱՉՈՒՄԸ ԵՎ ԿԱՏԱՐՈՒՄԸ ՀԱՅԱՍՏԱՆԻ
ՀԱՆՐԱՊԵՏՈՒԹՅՈՒՆՈՒՄ**

Մենագրությունում սուբյեկտիվ իրավունքների պաշտպանության արբիտրաժային ձևը կարգավորող հայրենական, այլ երկրների օրենսդրության, միջազգային իրավական ակտերի համեմատական վերլուծության, ինչպես նաև արևմտյան և տեսական նյութերի ուսումնասիրման հիման վրա բացահայտվում են արբիտրաժային որոշումների իրավաբանական բնույթը և հիմնական հատկանիշները, վճռի ձևին և բովանդակությանը ներկայացվող պահանջները, արբիտրաժային վճիռների վիճարկման վարույթի շրջանակներում չեղյալ ճանաչելու, ինչպես նաև Հայաստանի Հանրապետության տարածքում դրանց ճանաչման և հարկադիր կատարման առանձնահատկությունները և գործնական նշանակություն ունեցող այլ հիմնահարցեր:

Մենագրությունը կարող է օգտակար լինել իրավաբանական բուհերի և ֆակուլտետների ուսանողների, ասպիրանտների, դասախոսների, դատական մարմինների աշխատողների համար:

ԳՄԴ 67.99(2Յ) 92

ISBN 978-5-8084-1164-7

© Հովհաննիսյան Վ.Վ., 2009
© ԵՊՀ հրատ., 2009

**ԵՊՀ հրատարակչություն
Երևան – 2009**

յունս իրավունքների պաշտպանության դատական ձևը գերակայում է մյուս ձևերի նկատմամբ, սակայն միջազգային առևտրատնտեսական հարաբերությունների զարգացման պայմանում անառարկելի է արբիտրաժի կիրառման արդյունավետությունը: Հայաստանը ևս անմասն չմնալով համաշխարհային առևտրային համակարգի զարգացման միտումներից, վաղ, թե ուշ արբիտրաժային կարգով իրավունքների պաշտպանությանը հայրենական իրավական համակարգում արժանի տեղ է հատկացնելու: Ընդ որում, մեր կողմից վավերացվել են այնպիսի միջազգային համաձայնագրեր (Հայաստանի Հանրապետության և Եվրահամայնքի միջև 1996թ. ապրիլի 22-ի «Գործընկերության և համագործակցության մասին» համաձայնագիրը, «Օտարերկրյա արբիտրաժային վճիռների ճանաչման և կատարման մասին» 1958 թ. Նյու Յորքի կոնվենցիան և այլն), որոնք միջազգային առևտրատնտեսական հարաբերություններից բխող վեճերի լուծման պարագայում նախապատվությունն աներկբայորեն տալիս են իրավունքների պաշտպանության արբիտրաժային ձևի կիրառմանը: Սակայն, այս ամենով հանդերձ, Հայաստանի Հանրապետությունում առևտրային արբիտրաժի առանձին ինստիտուտների ուսումնասիրությանն արժանի տեղ չի հատկացվել: Բացառություն չեն նաև արբիտրաժային դատարանների ակտերը, որոնք, կարելի է ասել, սուբյեկտիվ իրավունքների պաշտպանության այս ձևի արդյունավետության ապահովման հիմնական երաշխիքն են հանդիսանում: Հենց արբիտրաժային դատարանների ակտերի կատարման արդյունքում է իրականացվում խախտված կամ վիճարկվող իրավունքի վերականգնումը, տնտեսվարողների օրինական շահերի պաշտպանությունը, ինչը քաղաքացիական շրջանառության ոլորտում կայունության առաջնային գրավականն է: Թե հայրենական, թե օտարերկրյա տնտեսվարողները համոզված չլինելով իրավական համակարգում իրենց իրավունքների պաշտպանության համար անհրաժեշտ կառուցակարգերի առկայության վերաբերյալ, ուղ-

ՆԱԽԱԲԱՆ

Յուրաքանչյուր քաղաքակիրթ պետություն պարտավոր է քաղաքացիական շրջանառության բոլոր մասնակիցների իրավունքների և օրինական շահերի պաշտպանության համար հավասար և նպաստավոր պայմաններ ապահովել: Ուստի, Հայաստանի Հանրապետությունն ինտեգրվելով համաշխարհային տնտեսական համակարգին միաժամանակ անհրաժեշտ և բավարար միջոցներ պետք է ձեռնարկի այդ հարաբերությունների կայուն և դինամիկ զարգացման պայմաններում ինչպես հայրենական տնտեսվարող սուբյեկտների, այնպես էլ օտարերկրյա քաղաքացիների ու իրավաբանական անձանց և քաղաքացիություն չունեցող անձանց շահերի արդյունավետ պաշտպանությունն ապահովելու ուղղությամբ: Այդ իսկ պատճառով վերջին ժամանակաշրջանի օրենսդրական փոփոխությունների արդյունքում ՀՀ իրավական համակարգում մշակվել են այնպիսի կառուցակարգեր, որոնք, ելնելով վիճելի իրավահարաբերության բնույթից, սուբյեկտային կազմից, ներգործության միջոցների կիրառման հնարավորությունից, ապահովում են քաղաքացիական շրջանառության մասնակիցների իրավունքների պաշտպանության բազմաձևությունը: Այլ հարց է, որ վերոնշյալ հարցերի իրավական կարգավորմանը նվիրված օրենսդրական ակտերն անպայմանորեն բարելավումների կարիք են զգում, սակայն օրենսդրական կարգավորման կատարելագործումն առավելապես պայմանավորված է նաև տվյալ պետության հասարակական հարաբերությունների անընդհատ զարգանալու միտումներով, ինչը տնտեսական և իրավական համակարգի առաջընթացի գրավականն է: Հայաստանի Հանրապետությունը վավերացնելով մի շարք միջազգային համաձայնագրեր, վերջիններիս դրույթներն ինկորպորացրել է ազգային օրենսդրական ակտերում, որոնք երաշխավորում են իրավունքների համապարփակ պաշտպանությունը՝ զուգակցելով սուբյեկտիվ իրավունքների պաշտպանության տարբեր ձևերը: Գիշտ է, մեր երկրում ներկա-

ԳԼՈՒԽ 1.
ԱՐՔԻՏՐԱԺԱՅԻՆ ՈՐՈՇՈՒՄՆԵՐԻ
ԻՐԱՎԱԿԱՆ ԲՆՈՒԹԱԳԻՐԸ

**§1. Արբիտրաժային որոշումների հասկացությունը,
արբիտրաժի միջանկյալ և վերջնական ակտերը:**

Արբիտրաժային որոշումների հասկացությունը և դասակարգումը:

Արբիտրաժային կարգով սուբյեկտիվ իրավունքների պաշտպանության ընթացքում ծագում են բազմաթիվ հարցեր, որոնք իրենց լուծումն են ստանում արբիտրաժային դատարանի որոշումներում: Հարկ է նշել, որ արբիտրաժային որոշումներով կարող են տարբեր իրավական արժեք ներկայացնող հարցեր կարգավորվել, դրանք կարող են տարբեր իրավական հետևանքներ առաջացնել, սակայն դրանց տեսական արժեքի մասին իրավաբանական գրականության մեջ նշված հանգամանքներով չի սահմանափակվում: Արբիտրաժային որոշումներում հիմնականում արտահայտվում են վարույթի ընթացքում արբիտրաժային դատարանի գործունեությունները, նյութական և պրոցեսուալ իրավահարաբերությունների կապակցությամբ վերջինիս դիրքորոշումը և հրամայական եզրահանգումները:

Առևտրային արբիտրաժի տեսությունում արբիտրաժային որոշումները հաճախ բնորոշում են որպես արբիտրաժի կազմի կայցրած ակտեր, որոնք ուղղված են գործի քննության ընթացքում ծագող բոլոր կամ որոշակի հարցերի լուծմանը¹: Սակայն արբիտրաժային որոշումների բովանդակությունն ու էությունը նշված ձևակերպմամբ չի կարող սպառվել: Արբիտրաժային որոշումների հասկացությունն արբիտրաժային հարաբերություններ

դակիորեն կխուսափեն Հայաստանի Հանրապետության տարածքում գործունեություն ծավալելուց: Իսկ արբիտրաժային դատարանի ակտերն անմիջականորեն ուղղված են վերոնշյալ անձանց իրավունքների պաշտպանությանը, հետևաբար, դրանց իրավաբանական բնույթի, առանձին տեսակների, ճանաչման և կատարման իրավական կարգավորման առանձնահատկությունների ուսումնասիրությունը, ինչպես նաև էության բացահայտումը դարձել են խիստ արդիական և գործնական նշանակության կարևորագույն հարցեր, որոնց բավարար լուսաբանումից է կախված այս ոլորտը կարգավորող հայրենական օրենսդրության կատարելագործումն ու արբիտրաժային կարգով իրավունքների պաշտպանության արդյունավետության բարձրացմանը վերաբերող առաջարկների մշակումը:

¹ Stu Alan Redfern, Martin Hunter, Law and Practice of International Commercial Arbitration, 1999թ. 364 էջ:

Ամեն դեպքում, արբիտրաժային դատարանի վերջնական ակտերը վեճն ըստ էության լուծող, ինչպես նաև վեճը չլուծող, սակայն վարույթի ընթացքում փոփոխման ոչ ենթակա կամ արբիտրաժային իրավահարաբերությունների դադարման համար հիմք հանդիսացող որոշումներն են, որոնցում արտահայտված են արբիտրի (արբիտրների) եզրահանգումներն ու հրամայական դատուությունները գործի քննության ընթացքում բացահայտված փաստերի, իրավահարաբերությունների և վարույթի հետագա ընթացքի վրա ազդող այլ հանգամանքների վերաբերյալ: Արբիտրաժային դատարանի միջանկյալ ակտերն այն որոշումներն են, որոնք կրում են նախապատրաստական կամ նախնական բնույթ, ուղղված են արբիտրաժային կարգով գործի քննության ընթացքում ծագող մասնավոր հարցերի լուծմանը և վարույթի ցանկացած փուլում կարող են փոփոխվել կամ վերացվել կամ կողմերի փոխադարձ համաձայնությամբ կամ արբիտրաժային դատարանի կողմից:

Հարկ է նշել, որ լայն առումով արբիտրաժային դատարանի բոլոր որոշումներն էլ վերջնական են, քանի որ ենթակա չեն բուռքարկման և առևտրային արբիտրաժի պարագայում չկա պետական դատական համակարգին բնորոշ այն աստիճանակարգությունը, որը բուռքարկման իրավունքի իրացման հիմք կարող էր հանդիսանալ¹: Առևտրային արբիտրաժում տարանջատման հիմնական չափորոշիչը գործի քննության ընթացքում այն հարցերի բնույթն է կամ վերջնական նպատակը, որոնց լուծմանը կամ որին հասնելուն ուղղված է արբիտրաժային դատարանի համապատասխան ակտը: Հետևաբար, առևտրային արբիտրաժում և ՀՀ քաղաքացիական դատավարությունում միջանկյալ և վերջնական ակտերը չպետք է նույնացնել:

¹ Արբիտրաժային որոշումները՝ այն էլ միայն արբիտրաժային դատարանի վճիռները, կարող են վիճարկվել դատական կարգով «Առևտրային արբիտրաժի մասին» ՀՀ օրենքի 34-րդ հոդվածով սահմանված դեպքերում:

կարգավորող միջազգային համաձայնագրերով և ազգային իրավական ակտերով, այդ թվում՝ «Առևտրային արբիտրաժի մասին» ՀՀ օրենքով չի ձևակերպվել: Նշված ակտերով առավելապես կարգավորվում են որոշումների կայացման ընթացքում առաջացող հարաբերությունները:

Նախևառաջ, անհրաժեշտ է տարբերակել արբիտրաժային դատարանի վերջնական և միջանկյալ ակտերը: Այս առումով որոշակի ընդհանրություններ կան արբիտրաժի և քաղաքացիական դատավարությունում վերոնշյալ ինստիտուտների միջև: Ընդ որում, արբիտրաժի վերջնական ակտը վճիռն է, որով ըստ էության լուծվում է վեճը: Սակայն, գործնականում հնարավոր է, որ արբիտրաժային վարույթում վերջնական լինի նաև վեճն ըստ էության չլուծող ակտը՝ որոշումը, որն ուղղված է արբիտրաժային իրավահարաբերությունների դադարեցմանը: Խոսքը գնում է, օրինակ, «Առևտրային արբիտրաժի մասին» ՀՀ օրենքի 32-րդ հոդվածով նախատեսված դեպքերում արբիտրաժի ավարտի վերաբերյալ որոշում կայացնելու մասին: Հետևաբար, առևտրային արբիտրաժում անհրաժեշտ է առանձնացնել արբիտրաժային դատարանի վերջնական և միջանկյալ ակտերը, ինչպես նաև գործն ըստ էության լուծող և չլուծող ակտերը: Արբիտրաժային վճիռը վեճն ըստ էության լուծող վերջնական ակտ է, իսկ որոշումը՝ արբիտրաժային դատարանի կողմից կայացված՝ գործն ըստ էության չլուծող ակտ, որը կարող է ինչպես վերջնական բնույթ ունենալ, այնպես էլ միջանկյալ (օրինակ՝ օրենքի 20 և 22-րդ հոդվածներով սահմանված կարգով արբիտրաժի վայրի և կիրառվող լեզվի (լեզուների) վերաբերյալ արբիտրաժային դատարանի որոշումները): Այս առումով բավական հակասական դրույթ է պարունակում «Առևտրային արբիտրաժի մասին» ՀՀ օրենքի 17-րդ հոդվածը, որտեղ սահմանվել է, որ արբիտրաժային դատարանի կողմից հայցի ապահովման միջոցների կիրառման վերաբերյալ որոշումները կարող են ամրագրվել միջանկյալ վճռի ձևով (2-րդ կետ):

սին» ՀՀ օրենքում առանձին հոդվածով սահմանել, որ *արբիտրաժային դատարանը կարող է կայացնել ինչպես առանձին ակտի ձևով՝ գրավոր, այնպես էլ բանավոր որոշումներ, եթե այլ բան նախատեսված չէ կողմերի համաձայնությամբ*: Ամեն դեպքում, առանձին ակտի ձևով պետք է կայացվեն արբիտրաժային դատարանի կողմից՝ իր իրավասության, արբիտրաժի վայրի և լեզվի (լեզուների) ընտրության, արբիտրաժի ավարտի վերաբերյալ որոշումները: Առանձին ակտի ձևով կայացված որոշման մեջ պետք է նշվեն՝

- արբիտրաժային դատարանի անվանումը, կազմը, որոշումը կայացնելու ամսաթիվը, վեճի առարկան,
- գործին մասնակցող անձանց անունը կամ անվանումը,
- հարցը, որի վերաբերյալ որոշում է կայացվում,
- շարժառիթները, որոնցով արբիտրաժային դատարանը հանգել է հետևությունների,
- եզրահանգումները քննարկվող հարցով:

Վարույթի ընթացքում լուծում պահանջող հարցերով այն որոշումները, որոնք առանձին ակտի ձևով չեն ձևակերպվում, կայացվում են բանավոր, որոնք ներառվում են արձանագրության մեջ, եթե այլ բան նախատեսված չէ կողմերի համաձայնությամբ:

Ի տարբերություն որոշման՝ արբիտրաժային վճիռը վեճն ըստ էության լուծող ակտ է: Այն ուղղված է վիճելի իրավահարաբերությունների մասնակիցների սուբյեկտիվ իրավունքների պաշտպանությանը և հաստատում է որոշակի խախտված կամ վիճարկվող իրավունքների, իրավահարաբերությունների առկայությունը կամ բացակայությունը, կարգավորում է կողմերի միջև առկա հարաբերությունները՝ դրանց մասնակիցների իրավունքների և պարտականությունների իրականացումն ապահովելով: Արբիտրաժային վճիռն իրավակիրառ և ստեղծագործ գործունեության արդյունք է, քանի որ վճռի հիմքում ընկած է կողմերի ընտրած կիրառման ենթակա իրավունքը կամ էլ արդարության

Արբիտրաժային վճիռների և որոշումների առարկան՝ վեճն ըստ էության կամ գործի քննության ընթացքում ծագող մասնավոր հարցերի լուծումը, տարբեր է, հետևաբար, դրանց տարբեր իրավական արժեքավորում պետք է տալ: Սակայն, «Առևտրային արբիտրաժի մասին» ՀՀ օրենքն ընդհանրապես այս հարցն անուշադրության է մատնել, մինչդեռ, դրանք տարբերվում են թե կայացման կարգով, թե հնարավոր իրավական հետևանքների առաջացման առումով: Հայրենական օրենքում բավական մակերեսային և թերի կարգավորվել են վճռի կայացմանը, ձևին և բովանդակությանը վերաբերող հարցերը, իսկ որոշումների մասին ընդհանրապես խոսք չկա: Օրենքի բովանդակությունից պարզ չէ առանձին ակտի ձևով կամ բանավոր որոշումների կայացման կարգը: Մինչդեռ, արբիտրաժային պրակտիկայում դրանք ունեն բավական կարևոր նշանակություն: Առևտրային արբիտրաժում որոշումների կայացման կարգն առավելապես պայմանավորված է կողմերի կամահայտնությամբ, այսինքն այն հանգամանքից՝ կողմերի փոխադարձ համաձայնությամբ նախատեսված է վարույթն իրականացնել բանավոր լսումների, թե միայն փաստաթղթերի և այլ նյութերի հիման վրա, կամ միստը արձանագրվելու է, թե ոչ: Բոլոր դեպքերում ցանկալի է, որ արբիտրաժային դատարանի որոշումները կայացվեն գրավոր, առանձին ակտի ձևով: Սակայն, արբիտրաժային վարույթում կան այնպիսի ընթացիկ հարցեր, որոնք անմիջական լուծում են պահանջում (օրինակ՝ ապացույցների հետազոտման հաջորդականությունը սահմանելը) և կարող են առանձին ակտի ձևով չկայացվել: Այսինքն, որոշման կայացման կարգը նախևառաջ պայմանավորված է առարկայով և իրավական հետևանքների առաջացման հնարավորությամբ: Դրա համար էլ արբիտրաժում պետք է հնարավոր համարել ինչպես առանձին ակտի ձևով՝ գրավոր, այնպես էլ բանավոր որոշումների կայացումը: Իսկ հայրենական օրենքն այս հարցն անուշադրության է մատնել: Այդ իսկ պատճառով, անհրաժեշտ է «Առևտրային արբիտրաժի մա-

Սակայն նման ձևակերպումը տարակարծությունների և վեճերի տեղիք տվեց, քանի որ հեղինակների մի մասը գտնում էր, որ արբիտրաժային դատարանն իր իրավասության կամ վարույթի ընթացակարգային հարցերի վերաբերյալ վճիռ չի կարող կայացնել: Այդ հարցերը հնարավոր է կարգավորել միայն միջանկյալ ակտերով, որոնք վճռի ձևով չեն կայացվում: Արդյունքում՝ տիպային օրենքի նախագծի մշակողներն ընդհանրապես հրաժարվեցին արբիտրաժային որոշումների (վճիռների) սահմանման իրավական ձևակերպումից¹:

Արբիտրաժային որոշումների (վճիռների) հասկացության սահմանման և դասակարգման հարցերը խնդրահարույց են նաև միջազգային համաձայնագրերում: Այս հարցին որոշակիորեն անդրադարձել է 1958թ. Նյու Յորքի կոնվենցիան, որի 1-ին հոդվածի 2-րդ մասը սահմանում է, որ արբիտրաժային որոշումները ոչ միայն կոնկրետ վեճը լուծելու համար նշանակված արբիտրների, այլև արբիտրաժային հաստատության մշտական մարմինների կողմից կայացված ակտերն են: Հարկ է նշել, որ այս մոտեցումը մշակվել է 50-ական թվականներին և իրավագիտության զարգացման ժամանակակից մոտեցումներին չի համապատասխանում: Ձևակերպումից պարզ չէ, թե որոնք են վեճն ըստ էության լուծող և չլուծող ակտերը, որոնք են արբիտրաժային դատարանի վերջնական կամ միջանկյալ ակտերը, դրանց միջև ինչ տարբերություններ կան՝ հնարավոր իրավական հետևանքների առաջացման, կայացման կարգի և այլ առումներով:

Հետևում է, որ արբիտրաժային որոշումների սահմանման և դասակարգման շուրջ առևտրային արբիտրաժի միջազգային պրակտիկայում միասնական մոտեցում չի ձևավորվել, ավելին՝ առանձին պետությունների ազգային իրավունքներում եզրուժաբանական տարբերություններն էլ ավելի են դժվարացնում ընդհանուր հայեցակարգի մշակումը:

¹ Stu Howard M. Josef F. Neuhaus E. Model Law on International Commercial Arbitration. Legislative History & Commentary, Kluwer 1986:

ընդհանուր սկզբունքների հիման վրա (ex aequo et bono), ինչպես նաև որպես հաշտարար միջնորդ (amiable compositeur) վեճը լուծելու լիազորությունը: Հետևաբար, արբիտրաժային վճռով իրացվում են նաև իրավունքի նորմերն ու համընդհանուր սկզբունքները:

Ելնելով տարբեր իրավական ակտերում առկա արբիտրաժային վճիռների ձևակերպումներից և դրանց հիմքում ընկած մոտեցումների տարբերություններից՝ արբիտրաժային իրավունքի գիտությունում փորձ է կատարվել այս ակտերը դասակարգման ենթարկել: Ընդ որում, թե օրենսդրական մակարդակով, թե առևտրային արբիտրաժի տեսությունում արբիտրաժային դատարանի վճիռների սահմանման և դրանց առանձին տեսակների իրավական բնութագրման վերաբերյալ միասնական կարծիք դեռևս չի ձևավորվել: Այսպես, ՄԱԿՄԱԻԳ-ի արբիտրաժային կանոնակարգով արբիտրաժային դատարանին վերջնական (**final award**) որոշումներից (վճիռներից) բացի, հնարավորություն է ընձեռվել ժամանակավոր (**interim**), միջանկյալ (**interlocutory**) և մասնակի (**partial**) որոշումներ (վճիռներ) կայացնել (32 հոդվ. 1-ին կետ): Սակայն կանոնակարգով չի սահմանվում վերոնշյալ որոշումների հասկացությունը և իրավական ռեժիմների տարբերությունը: Նման մոտեցումը պայմանավորված է ՄԱԿՄԱԻԳ «Միջազգային առևտրային արբիտրաժի մասին» տիպային օրենքի մշակման փուլում արբիտրաժային որոշումների (վճիռների) հասկացության սահմանման առաջարկով, որի համաձայն՝ արբիտրաժային վճիռներն արբիտրաժային դատարանի այն որոշումներն էին, որոնք լուծում են արբիտրաժի ենթակայությանը վերապահված բոլոր հարցերը՝ այդ թվում վեճն ըստ էության լուծող վերջնական ակտերը, կամ արբիտրաժային դատարանի իրավասությանը վերաբերող ակտերը, ինչպես նաև արբիտրաժային վարույթի ընթացակարգային հարցերը լուծող ակտերը՝ պայմանով, որ արբիտրաժային դատարանն այդ ակտերը որակի որպես վճիռներ (այսինքն, կայացնի վճռի ձևով):

դատարանը կայացնում է կողմերի պահանջները բավարարելու կամ մերժելու, ինչպես նաև վիճելի իրավահարաբերությունը կարգավորելու առումով: Արբիտրաժային որոշումները վեճն ըստ էության չլուծող ակտերն են:

Կարելի է առանձնացնել նաև արբիտրաժային դատարանի վերջնական և միջանկյալ ակտերը: Ընդ որում, արբիտրաժային վճիռն ամեն դեպքում վերջնական ակտ է, որով արբիտրաժային դատարանը գնահատում է ապացույցները, իրացնում է տվյալ գործով կիրառման ենթակա իրավունքի նորմերը կամ արդարության ընդհանուր (ex aequo et bono) սկզբունքները, հաստատում է գործին մասնակցող անձանց իրավունքներն ու պարտականությունները, որոշում է հայցային պահանջները բավարարելու կամ մերժելու հարցը¹: Սակայն վերջնական են արբիտրաժային դատարանի այն որոշումները, որոնք ուղղված են արբիտրաժային իրավահարաբերությունների կամ արբիտրաժային վարույթի դադարեցմանը: Այս առումով որոշակի տարըմբռնում կարող է առաջացնել «Առևտրային արբիտրաժի մասին» ՀՀ օրենքի 17-րդ հոդվածը, որը սահմանում է՝ եթե այլ բան նախատեսված չէ կողմերի համաձայնությամբ, ապա արբիտրաժային տրիբունալը կողմերից յուրաքանչյուրի միջնորդությամբ կարող

¹ Հարկ է նշել, որ «Առևտրային արբիտրաժի մասին» ՀՀ օրենքը չի սահմանել վճիռ կայացնելիս արբիտրաժային դատարանի կողմից լուծման ենթակա հարցերի շրջանակը: Մինչդեռ, «Միջնորդ դատարանների և միջնորդ դատավարության մասին» ՀՀ օրենքի 34-րդ հոդվածը սահմանում էր, որ միջնորդ դատարանը վճիռ կայացնելիս գնահատում է ապացույցները, որոշում է կիրառման ենթակա օրենքներն ու այլ իրավական ակտերը, սահմանում է գործին մասնակցող անձանց իրավունքներն ու պարտականությունները, որոշում է հայցը բավարարելու կամ մերժելու հարցը: Նման ձևակերպումը ևս ճիշտ համարել չի կարելի, քանի որ կիրառման ենթակա իրավունքի նորմերը արբիտրաժային համաձայնությամբ կարող են որոշել նաև կողմերը: արբիտրաժային դատարանի մոտ այդ իրավասությունը սուբսիդիար է և ծագում է այն դեպքում, երբ կողմերն այս հարցի շուրջ համաձայնություն չեն կայացրել: Բացի այդ, արբիտրաժային դատարանը ոչ թե սահմանում է գործին մասնակցող անձանց իրավունքները և պարտականությունները, այլ հաստատում է դրանք: Իրավահարաբերությունների մասնակիցների իրավունքներն ու պարտականությունները սահմանված են նորմատիվ իրավական ակտերով:

Արտասահմանյան արբիտրաժային պրակտիկայում «վերջնական արբիտրաժային որոշում» կամ «արբիտրաժի վերջնական ակտ» (sentence definitive, sentence final, final award) եզրույթները ևս օգտագործվում են իմաստային տարբեր առումներով: Հաճախ, արբիտրաժի վերջնական որոշումը որակվում է որպես արբիտրաժային դատարանի քննությանը վերապահված բոլոր պահանջները լուծող ակտ: Նման մեկնաբանության պայմաններում առանձնացնում են նաև մասնակի (partielle) որոշումները, որոնցով լուծվում են պահանջների մի մասը: Սակայն, այս պարագայում արբիտրաժային վարույթը չի ավարտվում և արբիտրները շարունակում են գործի քննությունը:

Մեկ այլ դեպքում արբիտրաժի վերջնական որոշումները ձեռք են բերում իմաստային այլ նշանակություն, մասնավորապես, երբ դրանք բնորոշվում են որպես արբիտրաժային դատարանի վեճն ըստ էության կամ մասնակի լուծող ակտեր, որոնք ուղղված են արբիտրաժային իրավահարաբերությունների դադարեցմանը կամ արբիտրաժի ավարտին: Նման պարագայում պետք է առանձնացնել միջանկյալ (interlocutory) ակտերը կամ արբիտրաժի ընթացակարգային հարցեր լուծող որոշումները, որոնք վեճի էությանը կամ կողմերի նյութաիրավական պահանջներին չեն վերաբերում: Նման մոտեցում ամրագրված է Նիդերլանդների արբիտրաժային օրենսդրությամբ, մասնավորապես՝ քաղ. դատ. օրենսգրքի 1049 հոդվածով, որի համաձայն արբիտրաժային դատարանը կարող է վեճը լուծել վերջնական արբիտրաժային, այդ թվում՝ լրիվ կամ մասնակի որոշումներով: Հետևում է, որ վերջնական արբիտրաժային որոշումը կարող է ինչպես լրիվ, այնպես էլ մասնակի լինել՝ կախված որոշման առարկա հանդիսացող հարցերի շրջանակից:

Ամեն դեպքում, ՀՀ արբիտրաժային օրենսդրության վերլուծությունը հիմք է տալիս եզրակացնելու, որ արբիտրաժային դատարանը կայացնում է վճիռներ և որոշումներ: Արբիտրաժային վճիռը վեճն ըստ էության լուծող ակտ է, որն արբիտրաժային

ՀՀ օրենսդիրն «Առևտրային արբիտրաժի մասին» օրենքում, միջանկյալ վճիռից բացի, առանձնացնում է նաև արբիտրաժային դատարանի **լրացուցիչ** և համաձայնեցված պայմաններով՝ **հաշտության համաձայնության մասին վճիռները**, ինչպես նաև նախատեսված է վճռի ուղղման և պարզաբանման կարգը:

Այսպես, ՀՀ օրենքի 33-րդ հոդվածը սահմանում է, որ վճիռը ստանալուց հետո՝ 30-օրյա ժամկետում, եթե կողմերի համաձայնությամբ այլ ժամկետ չի սահմանվել՝ կողմը տեղեկացնելով մյուս կողմին, կարող է դիմել արբիտրաժային դատարան (տրիբունալ), խնդրելով ուղղել վճռում տեղ գտած թվաբանական սխալները, վրիպակները կամ գրասխալները կամ նմանաբնույթ այլ սխալներ: Կողմերի միջև համապատասխան համաձայնության առկայության դեպքում կողմը, տեղեկացնելով մյուս կողմին, կարող է դիմել արբիտրաժային դատարան (տրիբունալ)՝ խնդրելով պարզաբանել վճռի որևէ կետ կամ մաս: Արբիտրաժային դատարանը (տրիբունալը) կողմի դիմումը հիմնավոր գտնելու դեպքում պարտավոր է այն ստանալուց հետո՝ 30 օրյա ժամկետում, կատարել համապատասխան ուղղումները կամ տալ պարզաբանում: Այդ պարզաբանումը դառնում է վճռի բաղկացուցիչ մասը: Հետևում է, որ արբիտրաժային վարույթում վճռի ուղղումը կամ պարզաբանումը կարող է իրականացվել նաև կողմերի միջև համապատասխան համաձայնությամբ սահմանված կարգով: Եթե այլ բան նախատեսված չէ կողմերի համաձայնությամբ, ապա կողմը, մյուս կողմին տեղյակ պահելով, կարող է վճիռը ստանալուց հետո՝ 30 օրյա ժամկետում, դիմել արբիտրաժային դատարան (տրիբունալ), խնդրելով կայացնել լրացուցիչ վճիռ արբիտրաժային վարույթի ժամանակ ներկայացված, սակայն վճռում չարտացոլված պահանջների մասով: Արբիտրաժային դատարանը (տրիբունալը) դիմումը հիմնավոր գտնելու դեպքում պարտավոր է այն ստանալուց հետո՝ 60-օրյա ժամկետում, կայացնել լրացուցիչ վճիռ:

է որոշում կայացնել հայցի ապահովման այնպիսի միջոցներ կիրառելու վերաբերյալ, որոնք գտնի անհրաժեշտ՝ հաշվի առնելով վեճի առարկան: Հայցի ապահովման միջոցների կիրառման վերաբերյալ որոշումները կարող են ամրագրվել **միջանկյալ վճռի** ձևով: Հայցի ապահովման միջոցները, որոնք պահանջել կամ կարգադրել է ձեռնարկել արբիտրաժային տրիբունալը՝ կայացնելով միջանկյալ վճիռ, կարող են ճանաչվել, հարկադիր կատարվել կամ չեղյալ ճանաչվել իրավասու դատարանի կողմից օրենքի 34-36-րդ հոդվածների պահանջների պահպանմամբ: Նման մոտեցումն արատասահմանյան երկրների արբիտրաժային օրենսդրությունում ամրագրված՝ արբիտրաժային որոշումների դասակարգման չափանիշներով է պայմանավորված, որն ընդհանրապես չի համընկնում հայրենական իրավագիտության և իրավական համակարգի ինստիտուտներին: Հայցի ապահովումը, արբիտրաժի ցանկացած փուլում, արբիտրաժի կողմերից մեկի միջնորդության հիման վրա համապատասխան միջոցների ձեռնարկումն է, որը բացառում է հետագայում արբիտրաժային վճռի կատարման անհնարինությունը կամ դժվարացումը կամ վեճի առարկա հանդիսացող գույքի հնարավոր վատթարացումը: Հետևաբար, հայցի ապահովման միջոցներն ուղղված են հետագայում վճռի կատարումն ապահովելուն: Այս ակտով արբիտրաժային դատարանը գործն ըստ էության չի լուծում, և առնվազն անհեթեթություն է արբիտրաժային վճռով արբիտրաժային վճռի կատարումն ապահովելը: Առավել տրամաբանական կլիներ, որ օրենսդիրը խուսափեր օտարածին եզրութաբանությունից և հայցի ապահովման միջոցներ կիրառելու մասին՝ արբիտրաժային դատարանին միայն որոշումներ կայացնելու հնարավորություն ընձեռեր: Հավանաբար նման ձևակերպումը պայմանավորված է նաև այն հանգամանքով, որ ՀՀ օրենսդրությամբ իրավասու դատարանը ճանաչում և կատարուական թերթ է տրամադրում միայն արբիտրաժային վճիռների հիման վրա:

միայն կողմերի համաձայնությամբ նախատեսված դեպքում, ապա լրացուցիչ վճռի կայացման հիմքերում իմպերատիվ ձևով նման դրույթ նախատեսել ճիշտ չէր լինի: Սակայն հողվածի բովանդակությունից պարզ չէ, թե ինչպես պետք է վարվի արբիտրաժային դատարանը, երբ լուծելով իրավունքի մասին հարցը, չի նշել հատկացվող գումարի չափը, հանձնման ենթակա գույքը կամ այն գործուղությունները, որոնք պարտավոր է կատարել պատասխանում:

Չաշվի առնելով վերոգրյալը, ավելի ճիշտ կլիներ, որ «Առևտրային արբիտրաժի մասին» օրենքի 33-րդ հոդվածում որպես լրացուցիչ վճիռ կայացնելու հիմք նախատեսվեր նաև՝

- արբիտրաժային դատարանը լուծելով իրավունքի մասին հարցը, չի նշել հատկացվող գումարի չափը, հանձնման ենթակա գույքը կամ այն գործուղությունները, որոնք պարտավոր է կատարել պատասխանում,

- վճռով չի լուծվել արբիտրաժային ծախսերի հարցը, եթե այլ բան նախատեսված չէ կողմերի համաձայնությամբ:

Եթե արբիտրաժի ընթացքում կողմերը հաշտությամբ լուծում են վեճը, ապա արբիտրաժային դատարանը դադարեցնում է գործի քննությունը և կողմերի խնդրանքով արբիտրաժային դատարանի կողմից առարկությունների բացակայության դեպքում համաձայնեցված պայմաններով կայացնում է վճիռ՝ հաշտության համաձայնության մասին, որը պետք է բավարարի արբիտրաժային վճռի ձևին և բովանդակությանը ներկայացվող պահանջներին և պարունակի նշում այն մասին, որ հանդիսանում է արբիտրաժային դատարանի վճիռ: Ընդ որում, օրենքի 30 հոդվածի 2-րդ կետն ուղղակիորեն սահմանել է, որ այդպիսի վճիռն ունի նույն կարգավիճակը և ուժը, ինչպես արբիտրաժային դատարանի կողմից ըստ գործի էության կայացվող ցանկացած այլ վճիռ: Պետք է նշել, որ համաձայնեցված պայմանների շուրջ վճիռ կայացնելու հիմքը ոչ միայն կողմերի հաշտության համաձայնությունն է, որը նրանք կարող են կնքել վարույթի

Օրենքի 33-րդ հոդվածի 5-րդ կետի համաձայն՝ վճռի ուղղման, պարզաբանման կամ լրացուցիչ վճռի կայացման դեպքերում կիրառվում են արբիտրաժային վճռի ձևին և բովանդակությանը վերաբերող կանոնները: Ընդ որում, օրենքի վերլուծությունը թույլ է տալիս եզրակացնելու, որ արբիտրաժային վճռի պարզաբանումն առանձին ակտի ձևով չի կայացվում, այլ հանդիսանում է վճռի բաղկացուցիչ մասը և առանձին իրավական հետևանքներ առաջացնել չի կարող: Վճռի ուղղումն ու պարզաբանումն իրականացվում է գրավոր, ստորագրվում է միանձնյա արբիտրի կամ արբիտրների կողմից:

Ի տարբերություն արբիտրաժային վճռի ուղղման կամ պարզաբանման՝ լրացուցիչ վճիռն առանձին ակտ է, որն արբիտրաժային դատարանը կայացնում է կողմի դիմումի հիման վրա, կողմերի համաձայնությամբ և օրենքով սահմանված կարգով: Քանի որ լրացուցիչ վճիռը կայացվում է հիմնական վճռի կայացման կանոնների պահպանմամբ՝ ինքնուրույն արբիտրաժային ակտի ձևով, հետևաբար՝ այն կառաջացնի համապատասխան իրավական հետևանքներ և կարող է չեղյալ ճանաչվել ընդհանուր հիմունքներով՝ սկզբնական վճռից առանձին: Արբիտրաժային վարույթում նախատեսվել է լրացուցիչ վճիռ կայացնելու միայն մեկ հիմք՝ գործի քննության ժամանակ ներկայացված, սակայն վճռում չարտացոլված պահանջների մասով: Քաղաքացիական դատավարությունում լրացուցիչ վճռի կայացման հիմքերը երեքն են՝ եթե դատարանը

- վճիռ չի կայացրել որևէ պահանջով, որով գործին մասնակցող անձինք ապացույցներ են ներկայացրել,

- լուծելով իրավունքի մասին հարցը, չի նշել հատկացվող գումարի չափը, հանձնման ենթակա գույքը կամ այն գործուղությունները, որոնք պարտավոր է կատարել պատասխանում,

- չի լուծել դատական ծախսերի հարցը:

Քանի որ արբիտրաժային դատարանի վճռում արբիտրաժային ծախսերի նշումը և դրանց բաշխումն իրականացվում է

տիվ իրավական ակտերի (գերատեսչական նորմատիվ ակտերի՝ ՀՀ Սահմանադրությանը համապատասխանելու, ինչպես նաև ՀՀ նախագահի նորմատիվ բնույթ ունեցող ակտերի, ՀՀ կառավարության, վարչապետի նորմատիվ որոշումների, գերատեսչական նորմատիվ իրավական ակտերի, համայնքի ավագանու, համայնքի ղեկավարի որոշումների՝ դրանց համեմատ ավելի բարձր իրավաբանական ուժ ունեցող նորմատիվ ակտերին (բացի ՀՀ Սահմանադրությունից) համապատասխանությունը վիճարկելու վերաբերյալ գործերը (ՀՀ Վարչական դատավարության օրենսգրքի գլուխ 24)) իրավաչափությունը վիճարկելու մասին: Այս պարագայում դատական ակտը կլինի նորմատիվ բնույթի, քանի որ «Իրավական ակտերի մասին» ՀՀ օրենքի 2-րդ հոդվածի 3-րդ կետի հանձայն՝ նորմատիվ իրավական ակտ է համարվում նաև նորմատիվ իրավական ակտում փոփոխություններ կամ լրացումներ նախատեսող, ինչպես նաև նորմատիվ իրավական ակտի կամ դրա մի մասի գործուղությունը դադարեցնող իրավական ակտը, նույնիսկ այդ փոփոխությունների կամ լրացումների իրավական նորմ չպարունակելու դեպքում¹: Այդ իսկ պատճառով, հաճախ դատական ակտերն իրավաբանական գրականությունում որակվում են որպես նեգատիվ բնույթի նորմատիվ իրավական ակտեր: Այստեղից հարց է առաջանում, թե իրավական, այդ թվում՝ դատական ակտին բնորոշ ինչ հատկանիշներով է օժտված արբիտրաժային դատարանի վճիռը կամ վերջնական որոշումը:

Արբիտրաժային վճիռը իրավական բնույթի ակտ է: «Իրավական ակտերի մասին» ՀՀ օրենքի 2-րդ հոդվածի 1-ին կետը սահմանում է, որ Իրավական ակտը Հայաստանի Հանրապետության ժողովրդի, ՀՀ պետական կամ տեղական ինքնակառավարման մարմինների, պետական և համայնքային հիմնարկների, ինչպես նաև իրավաբանական անձանց, դրանց առանձնացված ստորաբաժանումների կամ հիմնարկների՝ օրենքով նախա-

ցանկացած փուլում, այլև՝ արբիտրաժային դատարանի կողմից դրա դեմ չառարկելը: Այս առումով, արբիտրաժային վարույթում կնքված հաշտության համաձայնությունը դատավարական կարգի առումով նմանվում է ՀՀ քաղաքացիական դատավարությունում կնքվող համաձայնությանը, քանի որ վարույթն իրականացնող դատարանը կարող է և չհաստատել այն՝ օրենքին հակասելու հիմքով, ինչպես նաև, եթե դրանով խախտվում են այլ անձանց իրավունքներն ու օրինական շահերը:

Իրավաբանական գրականության մեջ առանձնացնում են նաև ex parte արբիտրաժային վճիռները, որոնք վարույթի կողմերի կամ նրանցից մեկի բացակայությամբ կայացվող արբիտրաժային ակտեր են: Սակայն արբիտրաժի ex parte ակտերն իրենց իրավաբանական բնույթով և բովանդակությամբ չեն առանձնանում մյուս արբիտրաժային որոշումներից, հետևաբար վերջիններիս դասակարգման և արբիտրաժային այլ որոշումներից տարանջատելու հիմքում ընկած հանգամանքների ուսումնասիրությունը գործնական կարևոր նշանակություն ունենալ չի կարող:

Արբիտրաժային վճռի էությունը: Առանձնակի ուշադրության է արժանի արբիտրաժային վճռի իրավաբանական բնույթը և էությունը որոշելու հարցը: ՀՀ քաղաքացիական դատավարությունում դատարանի վճիռներն անհատական իրավական ակտեր են, քանի որ դրանք իրավական նորմեր չեն պարունակում, այլ սահմանում են վարքագծի կանոններ միայն դատական ակտում ուղղակի անհատապես նշված ֆիզիկական և իրավաբանական անձանց կամ պետական կամ տեղական ինքնակառավարման մարմինների կամ պետական կամ համայնքային հիմնարկների համար: Անհատական իրավական ակտն ընդունվում է միայն նորմատիվ իրավական ակտի համաձայն և դրա սահմանած շրջանակում: Սակայն, առանձին դեպքերում նորմատիվ բնույթի կարող են լինել նաև դատական ակտերը, երբ խոսքը գնում է, մասնավորապես, վարչական դատավարության կարգով նորմա-

¹ Ընդունվել է 2002թ. ապրիլի 3-ին: ՀՀ ՊՏ N49 (224) ,ՀՕ-320:

յին արբիտրաժի մասին» ՉՉ օրենքով չեն սահմանվում արբիտրաժային դատարանների տեսակներն ու կազմակերպարարական այլ առանձնահատկությունները: Ինստիտուցիոնալ արբիտրաժի պարագայում, երբ մշտապես գործող արբիտրաժային դատարանները ստեղծվում են որոշակի կազմակերպություններին առընթեր կամ ինքնուրույն իրավաբանական անձի կարգավիճակով, նշված խնդրի հանգուցալուծումն իրենից բարդություն չի ներկայացնում: Սակայն խնդիրներ կարող են առաջանալ կոնկրետ վեճը լուծելու համար նախատեսված (ad hoc) արբիտրաժային կարգով վճիռ կայացնելու դեպքում, քանի որ ad hoc արբիտրաժային դատարանների կարգավիճակը և կազմակերպարարական ձևը, օրենքով սահմանված չեն: Կոնկրետ վեճը լուծելու համար արբիտրաժային դատարանները ստեղծում են արբիտրաժային համաձայնության կողմերը և դրանք իրավաբանական անձի կարգավիճակ չունեն: Ամեն դեպքում, ad hoc արբիտրաժային վճիռները ևս իրավական ակտեր են, քանի որ օրենքն իրավաբանական տեսանկյունից չի տարբերակում ինստիտուցիոնալ և կոնկրետ վեճը լուծելու համար նախատեսված արբիտրաժային դատարանների ակտերը, և դրանք առաջացնում նույն իրավական հետևանքները: Հատկապես, երբ պետությունը՝ ի դեմս իրավասու դատարանի, ճանաչում է արբիտրաժային վճիռները, դրանք ձեռք են բերում իրավական ակտին՝ ավելի կոնկրետ դատական ակտին բնորոշ հատկանիշներ, քանի որ ապահովված են լինում նաև պետության հեղինակությամբ և պետական հարկադրանքի ուժով¹:

¹ Ինստիտուցիոնալ արբիտրաժների վճիռներն ապահովված են նախևառաջ այն կայացնող դատարանի վարկով և հեղինակությամբ: Որքան հեղինակավոր է արբիտրաժային դատարանը, այնքան բարձր է արբիտրաժային վճռի ճանաչման և հարկադիր կատարման հնարավորությունը: Նման պարագայում, հաճախ, պետական իրավասու մարմնի (դատարանի) կողմից արբիտրաժային վճռի ճանաչումն ու հարկադիր կատարման համար կատարողական թերթի տրամադրումը կրում է ձևական բնույթ:

տեսված դեպքերում և կարգով իրենց լիազորությունների շրջանակում ընդունված պաշտոնական գրավոր փաստաթուղթ է, որով սահմանվում են պարտադիր ճանաչման, պահպանության, պաշտպանության, կատարման կամ կիրառման ենթակա իրավունքներ, պարտականություններ, սահմանափակումներ կամ այլ կանոններ:

Հետևում է, որ արբիտրաժային վճիռը բավարարում է իրավական ակտին ներկայացվող պահանջներին: Այն արբիտրաժային դատարանի՝ օրենքով սահմանված կարգով և իր լիազորությունների շրջանակներում ընդունված ակտ է: Արբիտրաժային դատարանը լուծում է միայն օրենքով սահմանված կարգով կողմերի արբիտրաժային համաձայնությամբ իր իրավասությանը վերապահված վեճերը: Արբիտրաժային դատարանը գործերը քննում է և վճիռ է կայացնում օրենքով իրեն վերապահված լիազորությունների շրջանակներում: Հակառակ պարագայում արբիտրաժի ակտն անհրաժեշտ իրավական հետևանքներ առաջացնել չի կարող: Արբիտրաժային վճիռը պաշտոնական գրավոր փաստաթուղթ է, որով արբիտրաժային դատարանը սահմանում է վիճելի իրավահարաբերությունների սուբյեկտների պարտադիր ճանաչման, պաշտպանության և կատարման իրավունքներ և պարտականություններ:

Արբիտրաժային վճռով վերականգնվում են խախտված կամ վիճարկվող իրավունքները, վիճելի պարտականությունների կրուին պարտավորեցվում է կատարել որոշակի գործություններ կամ ձեռնպահ մնալ սահմանված գործություններ կատարելուց, ճանաչել որոշակի իրավունքի, իրավահարաբերության առկայությունը կամ բացակայությունը, ինչն, ընդհանուր առմամբ, ուղղված է սուբյեկտիվ իրավունքների պաշտպանությանը:

Որոշ դժվարություններ գոյություն ունեն իրավական ակտն ընդունող սուբյեկտների շրջանակում արբիտրաժային դատարանների կարգավիճակը որոշելու հարցում, քանի որ «Առևտրա-

ներն էլ պայմանավորում են պետության կողմից արբիտրաժային վճռի ճանաչումը և վճռով սահմանված հնարավոր իրավական հետևանքների առաջացումը: Ուստի, արբիտրաժային վճիռն օժտված է պարտադիրության հատկանիշով: Որպես կանոն, արբիտրաժային վարույթը կարգավորող նորմատիվ իրավական ակտերում սահմանվում է արբիտրաժային վճիռների վերջնական և կողմերի համար պարտադիր լինելը, դրանով իսկ ամրագրելով վճռի պարտադիրությունը, որոշ դեպքերում էլ կատարելիությունը: Այսպես, «Առևտրային արբիտրաժի մասին» ՀՀ օրենքի 35-րդ հոդվածի 1-ին կետը սահմանում է, որ արբիտրաժային դատարանի վճիռը, որը կայացվել է Հայաստանի Հանրապետության տարածքում կամ Օտարերկրյա արբիտրաժային որոշումների ճանաչման և կատարման մասին Նյու Յորքի կոնվենցիայի անդամ որևէ այլ պետության տարածքում, պետք է ճանաչվի որպես պարտադիր և համապատասխան դատարանին գրավոր միջնորդելու դեպքում կատարվի օրենքով սահմանված կարգով (հիարկե, եթե չկան արբիտրաժային վճռի ճանաչումն ու հարկադիր կատարումը մերժելու հիմքեր): Հետևաբար, արբիտրաժային վճիռն օժտված է թե պարտադիրության, թե կատարելիության հատկանիշներով: Սակայն, արբիտրաժային վճռի և քաղաքացիական դատավարության կարգով կայացված վճռի պարտադիրությունն և կատարելիությունը, ինչպես նաև օրինական ուժի այլ իրավական հետևանքները չեն նույնանում:

ՀՀ քաղաքացիական դատավարությունում դատական ակտերը պարտադիրություն, կատարելիություն, անհերքելիություն, բացառիկություն և նախադատելիություն ձեռք են բերում միայն օրինական ուժի մեջ մտնելուց հետո: Արբիտրաժի պարագայում վճիռը վերոնշյալ իրավական հետևանքները կարող է առաջացնել միայն իրավասու դատարանի կողմից ճանաչվելու արդյունքում: Ընդ որում, արբիտրաժային իրավունքի գիտությունում վիճելի է արբիտրաժային վճռի պարտադիրության սահմանները որոշելու հարցը: Մասնավորապես, Մ. Դուբրովինան նշում է, որ

Արբիտրաժային վճիռը անհատական ակտ է, քանի որ արբիտրաժային դատարանը, լուծելով իր իրավասությանը վերապահված վեճը, որոշում է կայացնում միայն ուղղակի անհատապես որոշված ֆիզիկական և իրավաբանական անձանց իրավունքների և պարտականությունների վերաբերյալ: Այն իրավական նորմ չի պարունակում, այլ սահմանում է կոնկրետ անձանց վարքագծի կանոնները: Արբիտրաժային վճիռն, ի տարբերություն վերջնական դատական ակտի, նորմատիվ բնույթի լինել չի կարող, քանի որ ՀՀ օրենսդրությամբ հնարավոր չէ արբիտրաժային կարգով վիճարկել նորմատիվ իրավական ակտի իրավաչափությունը: Վերոնշյալ գործերով բացառիկ դատական ենթակայություն (ընդդատություն) է սահմանված և դրանք քննվում են միայն վարչական դատավարության կարգով¹:

Արբիտրաժային վճիռն ունի երկակի բնույթ՝ այն հրամայական ակտ է, որը սակայն պարունակում է պայմանագրային որոշակի տարրեր: Արբիտրաժային վճռի պայմանագրային կողմնարտահայտվում է նրանում, որ, արբիտրաժային համաձայնությամբ վեճն արբիտրաժի լուծմանը հանձնելով, կողմերն ապրիորի պարտավորվում են ընդունել և կատարել արբիտրաժային դատարանի վճիռը: Ինչպես կողմերի, այնպես էլ արբիտրաժային դատարանի գործունեությունները պետք է համապատասխանեն արբիտրաժի վայրի կամ արբիտրաժային վճռի ճանաչման և կատարման երկրի (պետության) օրենսդրությամբ արբիտրաժային քննությանը ներկայացվող պահանջներին: Հետևաբար, արբիտրաժային վճիռը նաև պրոցեսուալ կամ դատավարական ակտ է:

Արբիտրաժային վճռի իրավական ուժի հատկանիշները:

Պետք է նշել նաև, որ արբիտրաժային վարույթը կարգավորող օրենսդրության պահանջների պահպանման և համապատասխանաբար հանրային կարգին չհակասելու հանգամանք-

¹ Տես ՀՀ վարչական դատավարության օրենսգրքի 1-ին և 8-րդ հոդվածները:

դիր կատարման ենթակա են նաև արբիտրաժային դատարանների, ինչպես նաև ՀՀ միջազգային համաձայնագրերով նախատեսված դեպքերում օտարերկրյա արբիտրաժային դատարանների վճիռներն ու որոշումները¹: Հարկ է նշել, որ «Առևտրային արբիտրաժի մասին» ՀՀ օրենքն անուշադրության է մատնել նաև արբիտրաժային վճռի կատարման հետ կապված հարցերը՝ 35 և 36-րդ հոդվածներով կարգավորելով միայն ճանաչումն ու կատարումը մերժելու կարգը և հիմքերը: Մինչդեռ, «Միջնորդ դատարանների և միջնորդ դատավարության մասին» ՀՀ օրենքի 39-րդ հոդվածը սահմանում էր, որ միջնորդ դատարանի վճիռը կատարվում է կամավոր: Սահմանված ժամկետում և կարգով վճիռը չկատարվելու դեպքում կողմն իրավունք ունի դիմել միջնորդ դատարանի գտնվելու վայրի առաջին ատյանի դատարան՝ միջնորդ դատարանի վճռի հարկադիր կատարման համար կատարուական թերթ ստանալու պահանջով: Առևտրային արբիտրաժը կարգավորող 2006թ. օրենքը, փաստորեն, չի նախատեսում արբիտրաժային վճռի կամավոր կատարման հարցերը: Իսկ գործնականում հնարավոր է, որ պարտապանը ցանկություն հայտնի կամավոր կատարի արբիտրաժային դատարանի վճիռը՝ հարկադիր կատարման հետ կապված լրացուցիչ ծախսերից խուսափելու համար:

Բացի այդ, այս հանգամանքը հիմք էր տալիս եզրակացնելու, որ մինչև արբիտրաժային վճռով կատարուական թերթ տրամադրելը, այն պարտադիր էր միայն կողմերի համար, իսկ կատարելիության հատկանիշն առաջանում էր վճռի հիման վրա կատարուական թերթը ստանալուց հետո:

ժամանակակից դատավարագիտությունում օրինական ուժի մեջ մտած վճիռների պարտադիրության և կատարելիության հատկանիշները հաճախ դիտարկվում են միասնական: Նման մոտցումը կարելի է արդարացված համարել, քանի որ պարտադիրության հատկանիշը ներառում է նաև վճռի կատարելիություն-

¹ Ընդունվել է 1998թ. մայիսի 5-ին: Ուժի մեջ է մտել 1999թ. հունվարի 1-ից:

արբիտրաժային վճռի և դատական ակտի պարտադիրության հատկանիշները չեն համընկնում, քանի որ արբիտրաժային վճիռը պարտադիր է կողմերի, իսկ դատական ակտը անձանց անորոշ շրջանակի, այդ թվում՝ բոլոր պետական մարմինների, տեղական ինքնակառավարման մարմինների և պաշտոնատար անձանց համար¹: Սակայն, արտահայտված տեսակետը որևէ ադերս չունի ՀՀ գործող օրենսդրության հետ, քանի որ օրենքի 35-րդ հոդվածի 1-ին կետով արբիտրաժային վճռի պարտադիրությունը սահմանելիս անձանց կոնկրետ շրջանակ (այդ թվում՝ վեճի կողմերի առումով) չի նշվում: Հետևաբար, արբիտրաժային վճիռը պարտադիր է Հայաստանի Հանրապետության ողջ տարածքում, բոլոր ֆիզիկական և իրավաբանական անձանց, պետական և տեղական ինքնակառավարման մարմինների ու դրանց պաշտոնատար անձանց համար: Վերոնշյալ սուբյեկտները պարտավոր են հաշվի նստել արբիտրաժային վճռի, ինչպես նաև վճռով հաստատված իրավունքների հետ, նրանք չեն կարող վճռին հակասող որոշումներ կայացնել: Հետևում է, որ արբիտրաժային վճիռը պարտադիր է ոչ միայն կողմերի, այլև այլ անձանց համար:

Կատարելիությունն արբիտրաժային վճռով նախատեսված կոնկրետ գործույթությունների կատարումը կամ գործույթություններից ձեռնպահ մնալը, իրավունքի խախտումը վերացնելը երաշխավորող նորմերի համակարգ է: Վճռի կատարելիությունը նշանակում է, որ վճիռը պարտադիր ենթակա է կատարման: Այն կատարվում է կամավոր, ընդ որում, վճռում սահմանված ժամկետներում և կարգով: Վճիռը կամովին չկատարելու դեպքում, դրա կատարումն ապահովվում է դատական ակտերի հարկադիր կատարման ծառայության միջոցով՝ պարտապանի հաշվին, քանի որ «Դատական ակտերի հարկադիր կատարման մասին» ՀՀ օրենքի 2-րդ հոդվածի 3-րդ և 4-րդ կետերի համաձայն՝ հարկա-

¹ Дубровина М.А. Международный коммерческий арбитраж в Швейцарии, Монография, Москва, 2001թ. էջ 145:

Հետևաբար, արբիտրաժային վճիռն օժտված է նաև անհերքելիության հատկանիշով, որը ենթադրում է, որ այն կայացնող արբիտրաժային դատարանն իրավունք չունի փոխել կամ բեկանել այն: Ավելին, «Առևտրային արբիտրաժի մասին» ՀՀ օրենքն ընդհանրապես արբիտրաժային վճիռը նոր երևան եկած հանգամանքների ուժով վերանայելու ինստիտուտ չի նախատեսում: Մինչդեռ, «Միջնորդ դատարանների և միջնորդ դատավարության մասին» ՀՀ օրենքի 38-րդ հոդվածը սահմանում էր, որ միջնորդ դատարանն իր կայացրած վճիռը, մինչև դրա կատարումը, կարող է վերանայել նոր երևան եկած հանգամանքների հետևանքով: Ընդ որում, նոր երևան եկած հանգամանքների հետևանքով միջնորդ դատարանի վճիռը վերանայվում էր ՀՀ քաղաքացիական դատավարության օրենսգրքով նախատեսված հիմքերով¹: Միջնորդ դատարանը վճիռի վերանայելու մասին դիմումը քննում էր նիստում, ինչի արդյունքում կամ վերացնում էր վճիռը կամ մերժում դրա վերանայումը: Ներկայումս, արբիտրաժը կարգավորող հայրենական օրենքը, չնախատեսելով նոր երևան եկած հանգամանքների հետևանքով արբիտրաժային վճռի վերանայման հնարավորություն, փաստացի ամրագրել է բացարձակ անհերքելիության և անփոփոխելիության հատկա-

¹ ՀՀ ՔԴՕ-ի 204¹¹ հոդվածով սահմանվել է, որ նոր երևան եկած հանգամանքները հիմք են դատական ակտի վերանայման համար, եթե՝ 1. դիմողն ապացուցում է, որ այդ հանգամանքները հայտնի չեն եղել գործին մասնակցող անձանց, կամ այդ հանգամանքները հայտնի են եղել գործին մասնակցող անձանց, բայց նրանցից անկախ պատճառներով չեն ներկայացվել դատարան, և այդ հանգամանքները գործի լուծման համար ունեն էական նշանակություն, 2. դատարանի՝ օրինական ուժի մեջ մտած դատավճռով հաստատված՝ վկայի ակնհայտ կեղծ ցուցմունքները, փորձագետի ակնհայտ կեղծ եզրակացությունը, փաստաթղթի կամ իրեղեն ապացույցի կեղծված լինելը հանգեցրել է ապօրինի կամ չհիմնավորված դատական ակտ կայացնելուն, 3. դատարանի՝ օրինական ուժի մեջ մտած դատավճռով հաստատվել է, որ գործին մասնակցող անձինք կամ նրանց ներկայացուցիչները կամ դատավորը, գործի քննության հետ կապված, կատարել են հանցավոր արարք, կամ 4. այն դատական ակտի, դատավճռի կամ այլ մարմնի որոշման վերացումը, որը հիմք է ծառայել տվյալ վճռի կայացման համար:

նր: Այսինքն, կարելի է ասել, որ վճռի կատարելիությունը պարտադիրության հատկանիշի կոնկրետ դրսևորումն է: Բացի այդ, քաղաքացիական դատավարությունում ճանաչուական հայցերով կայացված վճիռներով՝ ի տարբերություն կատարուական կամ վճռող հայցերով կայացված վճիռների, հարկադիր կատարման անհրաժշտություն չկա:

ՀՀ գործող օրենսդրությամբ սահմանված կարգով ճանաչելով արբիտրաժային վճիռը՝ իրավասու դատարանը փաստացի սանկցիավորում է այն, վերջինիս օժտելով հանրային իրավական ուժով և պետության հեղինակության ապահովվածությամբ: Հետևաբար, այս պարագայում արբիտրաժային վճռին հատուկ են դատական ակտի օրինական ուժի իրավական հետևանքները, որոնք իրենց հերթին պայմանավորված են սուբյեկտիվ իրավունքների պաշտպանության արբիտրաժային ձևի առանձնահատկություններով: Այս հանգամանքը հանդիսանում է արբիտրաժային վճռի երկակի բնույթի դրսևորումներից մեկը, քանի որ լինելով պայմանագրային հարաբերությունների արդյունք, օրենքով սահմանված կարգով այն ձեռք է բերում հանրային-իրավական ակտին բնորոշ հատկանիշներ, ինչը վկայում է արբիտրաժի խառը կամ հիբրիդային տեսության իրավացիության մասին:

Եթե մենք խոսում ենք արբիտրաժային վճռի պարտադիրության և կատարելիության մասին, ապա չպետք է անտեսենք նաև անհերքելիության, բացառիկության և նախադատելիության հատկանիշները: Մասնավորապես, արբիտրաժային վճիռը ճանաչելու և հարկադիր կատարման համար կատարուական թերթ տալու վերաբերյալ իրավասու դատարանի դատական ակտի օրինական ուժի մեջ մտնելը ինքնին հանգեցնում է արբիտրաժային վճռում արտացոլված իրավահարաբերությունների և փաստական հանգամանքների իրացմանը այն նույն ծավալով, ինչը տեղի է ունենում գործն ըստ էության լուծող վերջնական դատական ակտերի օրինական ուժի մտնելու պարագայում:

տի համաձայն՝ դատավորը նույն հիմքով մերժում է նաև հայցադիմումի ընդունումը: Այսինքն, դատավարության օրենքն արբիտրաժային վճռի առկայության հետ կապում է հայց հարուցելու իրավունքի իրականացումը (այն համարելով հայցի իրավունքի ընդհանուր և բացասական նախադրյալ) և բացառում է հետագայում նույնական հայցով դատական կարգով գործի քննության հնարավորությունը: Հետևում է, որ արբիտրաժային վճռի բացառիկությունը գործում է ՀՀ քաղաքացիական դատավարությունում, իսկ արբիտրաժային վարույթում օրենսդրի անուշադրության պատճառով նույնական հայցով նույն կողմերի միջև գործի կրկին քննությունը չի բացառվում:

Ուստի, «Առևտրային արբիտրաժի մասին» ՀՀ օրենքի 32-րդ հոդվածում որպես արբիտրաժի ավարտի վերաբերյալ որոշում կայացնելու հիմք պետք է սահմանվի նույն անձանց միջև, նույն առարկայի մասին միևնույն հիմքերով վեճի վերաբերյալ արբիտրաժային տրիբունալի վճռի առկայությունը, բացառությամբ դատարանի կողմից արբիտրաժային տրիբունալի վճռի հարկադիր կատարման համար կատարուական թերթը տալը մերժելու դեպքի:

Առանձնակի ուշադրության է արժանի արբիտրաժային վճռի նախադատելիության հատկանիշը: Ընդ որում, այս հարցին միանշանակ մոտենալ չի կարելի, քանի որ թե ՀՀ քաղաքացիական դատավարության օրենսգրքում, թե «Առևտրային արբիտրաժի մասին» ՀՀ օրենքում արբիտրաժային վճռի նախադատելիության մասին դրույթներ չեն նախատեսվել: Քաղաքացիական դատավարությունում նախկինում քննված քաղաքացիական գործով օրինական ուժի մեջ մտած դատարանի վճռով հաստատված հանգամանքները դատարանում այլ գործ քննելիս կրկին անգամ չեն ապացուցվում: Սակայն, օրենսդրական զարգացումները ներկայումս ընթանում են նախադատելիության սահմանները նեղացնելու և սահմանափակելու ճանապարհով, և դատավարության օրենսգրքի 52-րդ հոդվածի 2008թ. փոփո-

ցի: Ընդ որում, անհերքելիությունը կամ անփոփոխելիությունը ծագում է ոչ թե իրավասու դատարանի կողմից արբիտրաժային վճռի ճանաչման, այլ կայացման պահից: Արբիտրաժային վճիռները կարող են միայն վիճարկվել դատական կարգով և այս ակտերը չեղյալ ճանաչելու հիմքերի շարքում նոր երևան եկած հանգամանքները չեն ներառվել: Այս առումով, արբիտրաժային վճռի և դատական ակտերի անհերքելիության դրսևորումները տարբերվում են միմյանցից: Նախևառաջ դատական վճիռներն անհերքելիություն են ձեռք բերում օրինական ուժի մեջ մտնելուց հետո: Քաղաքացիական դատավարությունում անհերքելիությունը ենթադրում է, որ առաջին ատյանի դատարան վերաքննիչ բուռք բերել հնարավոր չէ, իսկ վերաքննության կամ վճռաբեկության կարգով վճիռը բուռքարկելու արդյունքում, երբ վճռի մի մասը բեկանվում է և գործն ուղարկվում է նոր քննության, ապա քննարկման առարկա չի կարող հանդիսանալ այն մասը, որի վերաբերյալ վճիռը մտել է օրինական ուժի մեջ:

Արբիտրաժային վճռի բացառիկությունը ենթադրում է, որ անհնար է նույնական հայցով նույն կողմերի միջև թե արբիտրաժային, թե դատական կարգով գործի կրկին քննության հնարավորությունը: Սակայն արբիտրաժային վճռի բացառիկությունն առաջանում է միայն իրավասու դատարանի կողմից այն ճանաչելու պահից: Հարկ է նշել, որ «Առևտրային արբիտրաժի մասին» ՀՀ օրենքը, ի տարբերություն ՀՀ քաղաքացիական դատավարության օրենսգրքի, արբիտրաժային վճռի բացառիկության կանոններ չի սահմանել: Մասնավորապես, օրենսգրքի 109-րդ հոդված 3-րդ կետով գործի վարույթի կարճման հիմքերի շարքում սահմանել է, որ դատարանը կարճում է գործի վարույթը, եթե նույն անձանց միջև, նույն առարկայի մասին միևնույն հիմքերով վեճի վերաբերյալ առկա է արբիտրաժային տրիբունալի վճիռ, բացառությամբ դատարանի կողմից արբիտրաժային տրիբունալի վճռի հարկադիր կատարման համար կատարուական թերթը տալը մերժելու դեպքի: Օրենսգրքի 91-րդ հոդվածի 4-րդ կե-

րուական թերթը տալը մերժելու դեպքի: Ինչպես նաև ՀՀ քաղաքացիական դատավարության օրենսգրքի 52-րդ հոդվածում նախատեսել, որ արբիտրաժային վճռով հաստատված հանգամանքները նույն անձանց միջև դատարանում այլ գործ քննելիս կրկին չեն ապացուցվում, բացառությամբ դատարանի կողմից արբիտրաժային դատարանի վճռի հարկադիր կատարման համար կատարուական թերթը տալը մերժելու դեպքի:

Նկատի ունենալով վերոգրյալը, կարող ենք ասել, որ արբիտրաժային վճիռները ևս օժտված են անհերքելիության, բացառիկության, պարտադիրության, նախադատելիության, կատարելիության հատկանիշներով, որոնց դրսևորումները տարբերվում են քաղաքացիական դատավարությունում դատական ակտի օրինական ուժի իրավական հետևանքներից: Դա նախևառաջ պայմանավորված է այն հանգամանքով, որ «Առևտրային արբիտրաժի մասին» ՀՀ օրենքի բովանդակությունից պարզ չէ, թե արբիտրաժային վճիռները երբ են մտնում ուժի մեջ: Ժամանակակից դատավարագիտությունում վճիռների օրինական ուժի մեջ մտնելու գոյություն ունեցող տարբեր կարգեր են ուսումնասիրության արժանանում, որոնք կարող են տեսական արժեվորում ունենալ նաև առևտրային արբիտրաժում: Սակայն, արբիտրաժային վարույթը կարգավորող հայրենական օրենքի վերլուծությունից չի երևում՝ արբիտրաժային դատարանի վճիռներն ուժի մեջ են մտնում կայացման, հրապարակման, թե իրավասու դատարանի կողմից այն ճանաչելու պահից: Վերոնշյալ հանգամանքը բավական մեծ գործնական նշանակություն ունի հատկապես արբիտրաժային վճռի օրինական ուժի իրավական հետևանքների հնարավոր առաջացման առումով: «Առևտրային արբիտրաժի մասին» ՀՀ օրենքի 32-րդ հոդվածի 1-ին կետը սահմանում է, որ արբիտրաժն ավարտվում է արբիտրաժային դատարանի կողմից վճռի կամ արբիտրաժի ավարտի վերաբերյալ որոշման կայացմամբ, ընդհանրապես չամրագրելով արբիտրաժային վճիռը կողմերին հրապարակելու դատա-

խություններով սահմանվեց, որ նախկինում քննված քաղաքացիական գործով օրինական ուժի մեջ մտած դատարանի վճռով հաստատված հանգամանքները *նույն անձանց միջև* դատարանում այլ գործ քննելիս կրկին չեն ապացուցվում: Սակայն, ամրագրելով դատական ակտերի փոխադարձ պարտադիրությունն արբիտրաժային վճիռներին այս առումով իրավական գնահատականներ ընդհանրապես չտրվեցին¹: Մինչդեռ, եթե պետությունը ճանաչում է արբիտրաժային վճիռը և դրա պարտադիրությունը, ինքնըստինքյան ճանաչում է նաև վճռի իրավական ուժը և սանկցիավորում այն: Հետևաբար, արբիտրաժային վճռի պարտադիրության հետ մեկտեղ անհրաժեշտ է խոսել նաև նախադատելիության հատկանիշի մասին, որը հավասարապես պետք է վերաբերի թե քաղաքացիական դատավարության, թե արբիտրաժային կարգով գործերի քննությանը: Նախադատելիությունն ու պարտադիրությունը փոխկապակցված հասկացություններ են, պայմանավորում են միմյանց, և արբիտրաժային վճռում տեղ գտած փաստերն ու իրավահարաբերությունները չեն կարող կասկածանքի տակ դրվել և ապացուցման առարկայի մեջ մտցվել: Արբիտրաժային վճռի ճանաչումից հետո անիմաստ է վճռով հաստատված փաստերը, իրավունքներն ու պարտավորությունները նույն անձանց միջև այլ գործ քննելիս վիճարկել (իհարկե, եթե չկան արբիտրաժային վճիռը վիճարկելու օրենքով սահմանված հիմքեր):

Հետևաբար, անհրաժեշտ է «Առևտրային արբիտրաժի մասին» ՀՀ օրենքում առանձին հոդվածով սահմանել, որ արբիտրաժային վճռով հաստատված հանգամանքները նույն անձանց միջև արբիտրաժային կարգով այլ գործ քննելիս կրկին չեն ապացուցվում, բացառությամբ դատարանի կողմից արբիտրաժային դատարանի վճռի հարկադիր կատարման համար կատա-

¹ ՀՀ ՔԳՕ 52-րդ հոդվածի 3-րդ կետի համաձայն՝ քրեական գործերով օրինական ուժի մեջ մտած դատավճիռը պարտադիր է դատարանի համար միայն այն փաստերով, ըստ որոնց հաստատված են որոշակի գործողություններ և դրանք կատարած անձինք:

արբիտրաժային վճիռը կատարվում է կամավոր ու սահմանված ժամկետում և կարգով վճիռը չկատարվելու դեպքում կողմն իրավունք ունի դիմելու իրավասու դատարան՝ հարկադիր կատարման համար կատարուական թերթ ստանալու պահանջով, ապա կողմերին փաստացի հնարավորություն է ընձեռվում, շրջանցելով իրավասու դատարանը, կատարել վճռով սահմանված պարտավորությունները: Մինչդեռ, նման մոտեցումն արդարացված համարել չի կարելի: Հնրավոր է, որ կողմերը փուլերի լվացման կամ հարկերից խուսափելու նպատակով կեղծ վեճ կամ վեճի իմիտացիա ստեղծեն և կոնկրետ վեճը լուծելու համար նախատեսված (ad hoc) արբիտրաժային կարգով լուծեն «վեճը», ստանալով իրենց համար ցանկալի վճիռը: Նման պարագայում հնարավոր չէ ստուգել նաև արբիտրաժային համաձայնության վավերականության, այդ թվում՝ արբիտրաժի լուծմանը հանձնված վեճի թույլատրելի ենթակայության հարցը: Դրա համար էլ անհրաժեշտ է պահպանել պատշաճ դատական հսկողությունն արբիտրաժային վարույթի նկատմամբ, իհարկե, հաշվի առնելով նաև իրավունքների պաշտպանության արբիտրաժային ձևի ինքնուրույնությունն ու կամքի ինքնավարության սկզբունքի դրսևորումները:

§2. Արբիտրաժային վճիռն ներկայացվող պահանջները

Ինչպես արդեն նշվել է՝ արբիտրաժային վճիռը, թեև պայմանագրային որոշակի տարրեր է պարունակում, սակայն պրոցեսուալ կամ դատավարական բնույթի ակտ է, և պետք է օրենքով սահմանված որոշակի պայմանների համապատասխանի: Պետության կողմից արբիտրաժային վճիռների ճանաչումն առավելապես կապված է ազգային օրենսդրությամբ սահմանված պահանջների պահպանման հետ, որոնք ներառում են՝

վարական կարգը: Մինչդեռ, «Միջնորդ դատարանների և միջնորդ դատավարության մասին» ՀՀ օրենքի 33-րդ հոդվածը սահմանում էր, որ նախագահուը վճռի եզրափակիչ մասը հրապարակում էր միջնորդ դատարանի նիստում: Վճռի տեքստը կազմելը կարող էր հետաձգվել ոչ ավելի, քան տասն օրով, որից հետո պատշաճ ձևով ուղարկվում էր կողմերին: Հաշվի առնելով, որ «Առևտրային արբիտրաժի մասին» ՀՀ օրենքը չի սահմանել նաև արբիտրաժային վճռի կամավոր կատարում, կարող ենք ասել, որ վճռի **կատարելիությունն** առաջանում է իրավասու դատարանի կողմից այն ճանաչելու պահից: Մինչև դատարանի կողմից ճանաչելը, արբիտրաժային վճիռը պարտադիր է կողմերի համար, սակայն ճանաչումից հետո այն **պարտադիր** է դառնում նաև այլ, այսինքն՝ անձանց անորոշ շրջանակի համար: Պարտադիրության հետ մեկտեղ արբիտրաժային վճիռը ձեռք է բերում նաև **բացառիկություն և նախադատելիության** հատկանիշ: Իսկ **անհերքելիությունն** առաջանում է հենց արբիտրաժային վճռի կայացման պահից, քանի որ օրենքով արբիտրաժային վճիռը կայացնող արբիտրաժային դատարանի կամ հաստատության կողմից այն փոխելու, վերացնելու կամ բեկանելու, ինչպես նաև վերանայելու կարգ սահմանված չէ:

Հետևաբար, արբիտրաժային վճռի իրավական հետևանքների առաջացման շուրջ անորոշությունից և տարակարծ մեկնաբանություններից խուսափելու համար անհրաժեշտ է օրենքով հստակ սահմանել արբիտրաժային վճռի ուժի մեջ մտնելու կարգը: Այս կապակցությամբ առաջարկում ենք «Առևտրային արբիտրաժի մասին» ՀՀ օրենքում առանձին նորմով սահմանել, որ արբիտրաժային վճիռներն ուժի մեջ են մտնում իրավասու դատարանի կողմից այն ճանաչելու պահից:

Նման ձևակերպումը հնարավորություն կընձեռնի խուսափել առևտրատնտեսական հարաբերությունների ոլորտում հնարավոր չարաշահումներից: Եթե օրենքով սահմանվի, որ արբիտրաժային վճիռն ուժի մեջ է մտնում հրապարակման պահից, կամ

րանների և միջնորդ դատավարության մասին» ՀՀ օրենքի 38-րդ հոդվածը սահմանում էր, որ վճռի տեքստը կազմելը կարող է հետաձգվել ոչ ավելի, քան տասն օրով, որից հետո այն պատշաճ ձևով ուղարկվում էր կողմերին:

Հոդվածի վերլուծությունից երևում է, որ ՀՀ օրենքով արբիտրաժային վճռի ձևին ներկայացվող պահանջներն իմպերատիվ են՝ արբիտրաժային վճիռը պետք է կայացվի գրավոր ձևով, ստորագրվի միանձնյա արբիտրի կամ արբիտրների կողմից: Արբիտրաժային վճռի ձևին ներկայացվող պահանջներն իրավաբանական գրականության մեջ ընդունված է դասակարգել *lex loci arbitri* նորմերի շարքին, որոնք սահմանում են նաև վճռի բովանդակության և կայացման կարգին վերաբերող ընդհանուր պայմաններն ու կանոնները:

Ի տարբերություն արբիտրաժային վճռի ձևին ներկայացվող պահանջների՝ բովանդակությունը սահմանող օրենսդրական նորմերը դիսպոզիտիվ բնույթի են, քանի որ կողմերը փոխադարձ համաձայնությամբ կարող են արբիտրաժի վերջնական ակտի բովանդակությանը վերաբերող այլ պահանջներ նախատեսել:

Հարկ է նշել, որ տարբեր ազգային իրավական համակարգերում արբիտրաժային վճիռների բովանդակությանը տարբեր պահանջներ են ներկայացվում: Մասնավորապես՝ Բելգիայի Դատական օրենսգրքի 1701-րդ հոդվածով սահմանվել է, որ արբիտրաժային վճռում պետք է նշվեն կողմերի և արբիտրների անունները (անվանումը) և իրավաբանական հասցեները, վեճի առարկան, վճռի կայացման վայրը: Ֆրանսիայի ՔԴՕ-ի 1412-րդ հոդվածով, բացի վերը նշված պայմաններից, նախատեսվել է, որ արբիտրաժային վճիռը պետք է բովանդակի նաև կողմերի ներկայացուցիչների անունները: Նմանատիպ պահանջներ սահմանված նաև Նիդերլանդների ՔԴՕ 1507-րդ հոդվածով, իսկ Մեծ Բրիտանիայի Արբիտրաժի մասին ակտի 52-րդ հոդվածում նախատեսվել է, որ արբիտրաժային վճիռը պետք է պարունակի

- արբիտրաժային վճռի ձևին և բովանդակությանը ներկայացվող,

- արբիտրաժային վճռի կայացման կարգին վերաբերող պահանջները:

Արբիտրաժային վճռի ձևին և բովանդակությանը ներկայացվող պահանջները սահմանված են «Առևտրային արբիտրաժի մասին» ՀՀ օրենքի 31-րդ հոդվածով, որի համաձայն՝ արբիտրաժային դատարանի (տրիբունալի) վճիռը պետք է կայացվի գրավոր ձևով և ստորագրվի միանձնյա արբիտրի կամ արբիտրների կողմից: Մեկից ավելի արբիտրների մասնակցությամբ արբիտրաժային վարույթի դեպքում բավական է արբիտրաժային տրիբունալի անդամների մեծամասնության ստորագրությունների առկայությունը այն պայմանով, որ վճռում նշվեն բացակայող ստորագրությունների պատճառները:

Արբիտրաժային տրիբունալի վճռում պետք է նշվեն դրա հիմքում ընկած հանգամանքները, բացառությամբ, երբ կողմերը համաձայնվել են, որ այդպիսիք չպետք է նշվեն վճռում, կամ եթե կայացվել է համաձայնեցված պայմանների շուրջ վճիռ: Եթե այլ բան նախատեսված չէ կողմերի համաձայնությամբ, ապա արբիտրաժային դատարանի (տրիբունալի) վճռում պետք է նշվեն նաև արբիտրաժային ծախսերը և դրանց բաշխումը կողմերի միջև: Վճռում նշվում են արբիտրաժի անցկացման ամսաթիվը և վայրը: արբիտրաժային տրիբունալի վճիռը համարվում է կայացված վճռում նշված վայրում: Վճռի կայացումից հետո յուրաքանչյուր կողմին պետք է ուղարկվի դրա պատճենը՝ ստորագրված միանձնյա արբիտրի կամ արբիտրների կողմից:

Սակայն օրենքը չի սահմանել, թե ինչ ժամկետում է արբիտրաժային դատարանը պարտավոր վճռի տեքստը ուղարկել կողմերին: Նման բացթողումը գործնականում կարող է բավական բացասական հետևանքներ առաջացնել, հատկապես, երբ առևտրատնտեսական հարաբերություններում յուրաքանչյուր թույլ էական նշանակություն ունի: Մինչդեռ, «Միջնորդ դատա-

ժային տրիբունալի կազմը կամ ընթացակարգը չի համապատասխանել կողմերի արբիտրաժային համաձայնությանը, եթե այդ համաձայնությունը չի հակասում օրենքի պարտադիր դրույթներին, կամ նման համաձայնության բացակայության դեպքում չի համապատասխանում օրենքին:

Ինչպես տեսնում ենք, ՀՀ օրենքն արբիտրաժային վճռի բովանդակությունը սահմանելիս առանձին հարցերի լուծումը թուել է կողմերի հայեցողությանը, սակայն կան այսօրի հարցեր, որոնց ընդհանրապես չի անդրադարձել: Մինչդեռ, արբիտրաժային վճիռն իրավունքների պաշտպանությանն ուղղված այն կարևորագույն փաստաթուղթն է, որը նախ պետք է ճանաչվի իրավասու դատարանի կողմից, հետո կատարման ենթարկվի: Հետևաբար, արբիտրաժային վճիռը, որքան հնարավոր է, պետք է հանգամանալից կարգավորված լինի նաև բովանդակային առումով՝ հետագայում թյուրիմացություններից և հնարավոր բացասական հետևանքներից խուսափելու նպատակով: Օրենքի բովանդակությունից պարզ չէ, թե արբիտրաժային վճռում նշվում արդյոք արբիտրաժային դատարանի կազմը, արբիտրաժային համաձայնությունը, որի հիման վրա գործել է արբիտրաժային դատարանը, կողմերի անունները (անվանումը) և հասցեն, վեճի էության համառոտ շարադրանքը, վճռի կատարման կարգը և ժամկետները և այլն: Ընդ որում, արբիտրաժային վճռի բովանդակությունը սահմանող նորմերն ավելի շատ իմպերատիվ բնույթի պետք է լինեն: Հակառակ պարագայում արբիտրաժային վճռի ուսումնասիրությունից պարզ չի լինի, թե ինչ վեճ է լուծել արբիտրաժային դատարանը կամ որոնք են վարույթի կողմերը, ինչ կազմով է արբիտրաժային դատարանը քննել գործը և վճիռ կայացնել, ինչ կարգով պետք է կատարվի արբիտրաժային վճիռը և այլն:

Հետևաբար, ավելի ճիշտ կլիներ, որպեսզի արբիտրաժային դատարանի վճռում նշվեն՝

- վճռի կայացման տարին, ամիսը, ամսաթիվը և վայրը,

նշումներ արբիտրաժի վայրի և ակտի կայացման ամսաթվի մասին, բոլոր արբիտրների ստորագրությունները և վճռի հիմնավորումը:

Ընդհանրացնելով արբիտրաժային վճռի ձևին և բովանդակությանը ՀՀ օրենսդրությամբ սահմանված պահանջները՝ կարող ենք ասել, որ արբիտրաժային վճիռը պետք է՝

- կայացվի գրավոր ձևով,

- ստորագրվի միանձնյա արբիտրի կամ արբիտրների կողմից, ընդ որում, այստեղ բավարար է արբիտրաժային դատարանի կազմի անդամների մեծամասնության ստորագրության առկայությունը,

- բովանդակի արբիտրաժի անցկացման վայրը և ամսաթիվը,

- հաշտեցման պայմանները, եթե վճիռը կայացվել է համաձայնեցված պայմանների շուրջ,

- վճռի հիմքում ընկած հանգամանքները, եթե այլ բան նախատեսված չէ կողմերի համաձայնությամբ,

- արբիտրաժային ծախսերը և դրանց բաշխումը կողմերի միջև, եթե այլ բան նախատեսված չէ կողմերի համաձայնությամբ:

Հարկ է նշել սակայն, որ «Առևտրային արբիտրաժի մասին» ՀՀ օրենքի 31-րդ հոդվածով, արբիտրաժային վճիռը չեղյալ ճանաչելու հիմքերի շարքում սահմանված չէ, որ իրավասու դատարանի կողմից վճիռը կարող է չեղյալ ճանաչվել, եթե այն չի համապատասխանում օրենքով կամ կողմերի համաձայնությամբ արբիտրաժային վճռի ձևին և բովանդակությանը ներկայացվող պահանջներին: Այս հանգամանքը կարելի է օրենքի բացթողումներից համարել, քանի որ օրենսդիրը, մեխանիկորեն առաջնորդվելով Նյու Յորքյան համաձայնագրի դրույթներով, անուշադրության է մատնել այս հիմքը: Վիճակը որոշակիորեն շտկում է 34-րդ հոդվածի 2-րդ կետի դ) ենթակետը, որի համաձայն՝ արբիտրաժային վճիռը կարող է չեղյալ ճանաչվել, եթե արբիտրա-

Կարևոր է վճռում նաև կատարման կարգի վերաբերյալ նշումը, քանի որ, ելնելով հայցվորի կողմից պատասխանուհին ուղղված նյութաիրավական պահանջի բնույթից, արբիտրաժային վճռի կատարման կարգը կարող է տարբեր առանձնահատկություններ ունենալ: Այդ իսկ պատճառով «Առևտրային արբիտրաժի մասին» ՀՀ օրենքում պետք է սահմանվեն նաև դրամական միջոցներ բռնագանձելու կամ գույք հատկացնելու մասին, մի քանի հայցվորների օգտին կամ մի քանի պատասխանողների դեմ կայացված, պայմանագիր կնքելու կամ փոխելու մասին, ինչպես նաև պատասխանուհին որոշակի գործունեություններ կատարելուն պարտադրող վճռի առանձնահատկությունները:

Դրամական միջոցները գանձելու վերաբերյալ հայցը բավարարելու դեպքում արբիտրաժային դատարանը պետք է սահմանի բռնագանձվող գումարի ընդհանուր չափը՝ առանձին նշելով հիմնական պարտքի, վնասների, տուժանքի չափերը, ինչպես նաև այն գումարի չափը, որի վրա հաշվեգրվում են տոկոսներ, այդ տոկոսների չափը և դրանց հաշվեգրման սկզբի տարին, ամիսը և անսաթիվը: Գույք հատկացնելու դեպքում արբիտրաժային դատարանը նշում է հանձնման ենթակա գույքի անվանումը, դրա արժեքը, իսկ եթե հայտնի է՝ նաև գտնվելու վայրը:

Մի քանի հայցվորների օգտին վճիռ կայացնելու դեպքում դատարանը պետք է նշի նրանցից յուրաքանչյուրի պահանջը բավարարելու չափը կամ նշում այն մասին, որ բռնագանձման իրավունքը համիրավ է: Մի քանի պատասխանողների դեմ վճիռ կայացնելու դեպքում արբիտրաժային դատարանը պետք է նշի նրանցից յուրաքանչյուրի պարտավորության չափը կամ սահմանում է, որ նրանց պատասխանատվությունը համապարտ է:

Պայմանագիրը կնքելու կամ փոխելու հետ կապված վեճով վճռում պետք է նշվի պայմանագրի յուրաքանչյուր վիճելի պայմանի վերաբերյալ որոշումը, իսկ պայմանագիրը կնքելուն հարկադրելու պահանջի մասին վեճով՝ այն պայմանները, որոնցով կողմերը պարտավոր են կնքել պայմանագիր:

- արբիտրաժային դատարանի կազմը,
 - կողմերի արբիտրաժային համաձայնությունը, որի հիման վրա գործել է արբիտրաժային դատարանը,
 - կողմերի անունները (անվանումը) և հասցեն,
 - վեճի առարկան,
 - վեճի էության համառոտ շարադրանքը,
 - արբիտրաժային դատարանի կողմից պարզված հանգամանքները, եթե այլ բան նախատեսված չէ կողմերի համաձայնությամբ,
 - ապացույցները, որոնց վրա հիմնված են արբիտրաժային դատարանի հետևությունները,
 - այն օրենքները և այլ իրավական ալ իրավական ակտերը, որոնցով ղեկավարվել է արբիտրաժային դատարանը վճիռ կայացնելիս,
 - հայցվորի պահանջները բավարարելու կամ մերժելու մասին արբիտրաժային դատարանի եզրահանգումները,
 - արբիտրաժային ծախսերը և դրանց բաշխումը կողմերի միջև, վճռի կատարման կարգը և ժամկետները:
- Ուստի, վերը նշված հանգամանքները պետք է հաշվի առնվեն «Առևտրային արբիտրաժի մասին» ՀՀ օրենքի 31-րդ հոդվածում համապատասխան փոփոխություններ կատարելու համար:
- Օրենքում անհրաժեշտ է նշել նաև, որ կողմերի հաշտության համաձայնության մասին արբիտրաժային դատարանի վճիռը պետք է պարունակի հաշտության համաձայնության բառացի շարադրանքը: Այս հանգամանքն ունի գործնական կարևոր նշանակություն, քանի որ արբիտրաժային վճիռը ճանաչելու ժամանակ իրավասու դատարանին հնարավորություն է ընձեռվում ստուգել կողմերի հաշտության համաձայնության համապատասխանությունը ՀՀ օրենսդրությանը և հանրային կարգին, ինչպես նաև պարզելու, թե հաշտության համաձայնությամբ կարող են խախտվել այլ անձանց իրավունքներն ու օրինական շահերը:

այս հարցը որոշելն արբիտրաժային պրակտիկայում սովորաբար թողնվում է կողմերի հայեցողության վրա:

Նկարագրական մասում նշվում է վեճի էության համառոտ շարադրանքը, որը պետք է պարունակի հայցային պահանջների, դրա պատասխանի կամ պատասխանուհի առարկությունների, արբիտրաժային քննության մասնակիցների միջնորդությունների և այլ գործուղությունների համառոտ շարադրանքը: Ընդ որում, այստեղ իրավական արժեքավորում են ստանում կողմերի այն գործուղությունները, որոնք ուղղված են արբիտրաժային վարույթի շարժի վրա ազդելուն կամ հայցային պահանջների, առարկությունների, ինչպես նաև դրանց հիմքում ընկած հանգամանքները փոխելուն: Պետք է նշել նաև, որ վճռի նկարագրական մասում նշվում են միայն գործի քննության կամ լսումների ընթացքում կատարվող գործուղությունները: Վարույթի իրականացման կարգը որոշելը, արբիտրների նշանակման, արբիտրաժի լեզվի և վայրի ընտրության, վեճի էության նկատմամբ կիրառվող նյութական իրավունքի նորմերի ընտրության, ինչպես նաև ընթացակարգային կանոնները որոշելուն ուղղված գործուղությունները, որ կատարվել են մինչև լսումներն սկսելը, վճռի նկարագրական մասում չեն նշվում:

Վճռի պատճառաբանական մասում նշվում են արբիտրաժային դատարանի կողմից պարզված հանգամանքները՝ եթե այլ բան նախատեսված չէ կողմերի համաձայնությամբ, ապացույցները, որոնց վրա հիմնված են արբիտրաժային դատարանի հետևությունները, այն օրենքները և այլ իրավական ալ իրավական ակտերը, որոնցով ղեկավարվել է արբիտրաժային դատարանը վճիռ կայացնելիս: Այսինքն, արբիտրաժային վճռի պատճառաբանական մասը պետք է ներառի փաստական և իրավական հիմնավորումները, ինչպես նաև արբիտրաժային դատարանի դատուղությունները և հետևությունները՝ թույլատրելիության և վերաբերելիության կանոնների հիման վրա ապացույցների գնահատման, գործ լուծման համար էական նշանակություն ու-

Պատասխանուհին՝ գույք հանձնելու կամ դրամական գումարներ գանձելու հետ չկապված գործուղություններ կատարելուն պարտադրող վճռում արբիտրաժային դատարանը պետք է նշի, թե ով, որտեղ, երբ կամ ինչ ժամկետում պետք է կատարի այդ գործուղությունները: Անհրաժեշտության դեպքում արբիտրաժային դատարանը կարող է սահմանել նաև, որ պատասխանուհի կողմից վճիռը չկատարելու դեպքում հայցվորն իրավունք ունի համապատասխան գործուղությունները կատարել պատասխանուհի հաշվին:

Առևտրային արբիտրաժը կարգավորող հայրենական օրենքի վերլուծությունը թույլ չի տալիս առանձնացնել վճռի բաղկացուցիչ մասերը՝ դատավարագիտությունում ընդունված ավանդական մոտեցմանը համապատասխան: Մինչդեռ, արբիտրաժային վճիռը պրոցեսուալ ակտ է, որը բաղկացած է ներածական, նկարագրական, պատճառաբանական և եզրափակիչ մասերից, որոնք անխզելի և տրամաբանական կապի մեջ են գտնվում: Սակայն, գործող օրենքը, արբիտրաժային վճռի բովանդակությունը սահմանելիս, չի առանձնացրել դրանք, ավելին, չի նշել բոլոր այն տեղեկությունները, որոնք անհրաժեշտ են վճռի անհատականացման համար:

Ուստի, ընդհանրացնելով «Առևտրային արբիտրաժի մասին» ՀՀ օրենքում վճռի բովանդակությունը սահմանող նորմում փոփոխություններ և լրացում կատարելու վերաբերյալ առաջարկը, կարող ենք ասել, որ արբիտրաժային վճռի ներածական մասը պետք է պարունակի վճռի կայացման տարին, ամիսը, ամսաթիվը և վայրը, արբիտրաժային դատարանի կազմը, կողմերի արբիտրաժային համաձայնությունը, որի հիման վրա գործել է արբիտրաժային դատարանը, կողմերի անունները (անվանումը) և հասցեն և վեճի առարկան:

Ներածական մասում կարող է նշվել այն մասին, թե արբիտրաժային վարույթը գաղտնի է իրականացվել, թե ոչ: Սակայն,

Առաջնորդվելով «Միջազգային առևտրային արբիտրաժի մասին» ՄԱԿՄԱԻՅ տիպային օրենքի դրույթներով՝ որոշ պետություններ արբիտրաժը կարգավորող ազգային օրենքներով արբիտրաժային վճռի բովանդակության շրջանակներում պարտադիր են համարում իրավական և փաստական հիմնավորումների առկայությունը (օրինակ՝ Ֆրանսիայի ՔԴՕ 1471 հոդվածը): Ֆրանսիական օրենսդրությունը նման պահանջներ է սահմանում ներքին արբիտրաժում վճիռների կայացման համար, սակայն միջազգային առևտրային արբիտրաժի պարագայում հրամայական բնույթի այդպիսի կանոնները բացակայում են՝ կողմերին հնարավորություն ընձեռելով ինքնուրույն որոշել արբիտրաժի ընթացակարգը և վճռին առաջադրվող պահանջները: Նմանատիպ դրույթներ է պարունակում նաև «Միջազգային մասնավոր իրավունքի մասին» Շվեյցարիայի դաշնային օրենքի 189 հոդվածի 2-րդ կետը: Այլ ազգային օրենքներով իմպերատիվ է համարվում արբիտրաժային վճռի պատճառաբանական մասի առկայությունը (օրինակ՝ Բելգիայի Դատական օրենսգրքի 1701 հոդվածի 2-րդ կետը, Նիդերլանդների քաղ. դատ. օրենսգրքի 1057 4) և ենթակետը):

Մի շարք արբիտրաժային կանոնակարգերով սահմանվել է, որ արբիտրաժային դատարանի վճռի փաստական հիմնավորումն ու պատճառաբանությունը պարտադիր է, եթե կողմերը փոխադարձ համաձայնությամբ այլ բան չեն սահմանել: Այստեղ որոշիչ նշանակություն ունի կողմերի կամահայտնությունը՝ արբիտրաժային կանոնակարգի համապատասխան դրույթների, ինչպես նաև վարույթի ընթացակարգը սահմանող դատավարական նորմերի ընտրության հարցում:

Արբիտրաժային վճռի եզրափակիչ մասում նշվում են հայցվորի պահանջները բավարարելու կամ մերժելու մասին արբիտրաժային դատարանի եզրահանգումները, արբիտրաժային ծախսերը և դրանց բաշխումը կողմերի միջև, վճռի կատարման կարգը և ժամկետները: Հայցային պահանջները լրիվ կամ մասնակիորեն բավարարելու կամ մերժելու մասին արբիտրաժային

նեցող հանգամանքների հաստատման, կողմերի փոխհարաբերությունների իրավաբանական որակման, հաստատված փաստերի և իրավահարաբերությունների նկատմամբ նյութական իրավունքի նորմերի կիրառման վերաբերյալ: Վճռի պատճառաբանական մասը պետք է արտացոլի վճռի ներաստական և նկարագրական մասի բովանդակային շարունակությունը: Ընդ որում, արբիտրաժային դատարանը վճիռ կայացնելիս կիրառում է կողմերի ընտրած իրավունքի նորմերը: Կողմերի համաձայնության բացակայության դեպքում արբիտրաժային դատարանը կիրառում է այն իրավունքը, որը որոշված է իր կողմից կիրառելի համարվող կոլիզիոն նորմերով:

Հարկ է նշել, որ «Առևտրային արբիտրաժի մասին» ՀՀ օրենքով արբիտրաժային վճռի փաստական և իրավական հիմնավորումը պարտադիր պայման չի համարվում: Մասնավորապես, «Առևտրային արբիտրաժի մասին» ՀՀ օրենքի 31 հոդվածի 2-րդ կետը սահմանում է, որ արբիտրաժային տրիբունալի վճռում պետք է նշվեն դրա հիմքում ընկած հանգամանքները, բացառությամբ, երբ կողմերը համաձայնվել են, որ այդպիսիք չպետք է նշվեն վճռում: Իսկ 28 հոդվածի 3-րդ կետի համաձայն՝ անկախ ընտրված իրավունքից՝ կողմերը մինչև վչռի կայացումը կարող են արբիտրաժային դատարանին (տրիբունալին) ուղղակիորեն լիազորել վեճը լուծելու արդարության սկզբունքների հիման վրա (ex aequo et bono) կամ որպես հաշտարար միջնորդ (amiable compositeur): Հետևում է, որ ՀՀ օրենսդրությամբ արբիտրաժային վճռի պատճառաբանական մասում վճռի փաքստական կամ իրավական հիմնավորման առկայությունն ուղղակիորեն կախված է կողմերի կամահայտնությունից: Ամեն, դեպքում, ցանկալի է, որպեսզի արբիտրաժային վճռում նշվի վեճն արդարության սկզբունքների հիման վրա (ex aequo et bono) կամ որպես հաշտարար միջնորդ (amiable compositeur) լուծելու վերաբերյալ՝ արբիտրաժային դատարանին տրված լիազորությունը:

նուր կանոնի համաձայն՝ կարգավորում են նաև արբիտրաժային վարույթի իրականացման լեզվի ընտրության հետ կապված հարցերը: Այսինքն, արբիտրաժային վճիռը շարադրվում է այն լեզվով, որը կողմերը փոխադարձ համաձայնությամբ որոշել են կիրառել արբիտրաժային վարույթի նկատմամբ: Սակայն, կողմերը կարող են փոխել այս կանոնը և միջնորդել, որպեսզի արբիտրաժային վճռի տեքստը կազմվի այլ լեզվով¹: Պետք է նշել նաև, որ բոլոր դեպքերում վճռի կատարման փուլում այն պետք է թարգմանվի այն երկրի պետական լեզվով, որի տարածքում ճանաչվելու և հարկադիր կատարման է ենթարկվելու արբիտրաժային վճիռը (Նյու Յորքի համաձայնագրի հոդված IV):

«Առևտրային արբիտրաժի մասին» ՀՀ օրենքը սահմանել է նաև արբիտրաժային վճռի կայացման կարգը, որի 23-րդ հոդվածի համաձայն՝ մեկից ավելի արբիտրների մասնակցությամբ վեճի քննության դեպքում արբիտրաժային դատարանը (տրբունակը) վճիռ է կայացնում իր անդամների ձայների մեծամասնությամբ, եթե այլ բան նախատեսված չէ կողմերի համաձայնությամբ: Այնուամենայնիվ, նախագահուր կարող է որոշում կայացնել վարույթին առնչվող հարցերի շուրջ, եթե դրա համար լիազորված է կողմերի կամ արբիտրաժային դատարանի անդամների կողմից:

Հետևում է, որ արբիտրաժային դատարանի՝ վեճն ըստ էության լուծող վերջնական ակտը՝ վճիռը, կայացվում է արբիտրաժային դատարանի անդամների ձայների մեծամասնությամբ, եթե իհարկե, վարույթն իրականացվում է կոլեգիալ կազմով: Վեճն ըստ էության չլուծող միջանկյալ ակտերը՝ վարույթին առնչվող հարցերի շուրջ արբիտրաժային որոշումները, կարող է կայացնել նախագահուր, եթե դրա համար նրան

- ուղղակիորեն լիազորել են կողմերը,

դատարանի վերջնական և հրամայական եզրահանգումները պետք է սպառնիչ պատասխաններ պարունակեն ինչպես սկզբնական, այնպես էլ հակըդդեն հայցերի մասով (Թեև ՀՀ օրենքով չի սահմանվել արբիտրաժային վարույթում հակըդդեն հայց ներկայացնելու կարգը, գործնականում դա բացառված չէ: Պատասխանուր հայցային պահանջների վերաբերյալ 23-րդ հոդվածով սահմանված կարգով իր առարկությունները ներկայացնելով՝ կարող է նաև հակըդդեն հայց հարուցել, եթե իհարկե, հակըդդեն հայցը ևս բխում է արբիտրաժային համաձայնության առարկան կազմող վիճելի իրավահարաբերություններից կամ կողմերը դրա կապակցությամբ առանձին համաձայնություն են կնքել): Վճռի եզրափակիչ մասում արբիտրաժային ծախսերի բաշխումը թողնելով կողմերի հայեցողությանը՝ մեր կարծիքով, օրենսդիրը ճիշտ է վարվել: Կողմերը փոխադարձ համաձայնությամբ պետք է հնարավորություն ունենան ինքնուրույն որոշել նաև արբիտրաժային ծախսերի լուծման հարցը: Նրանք կարող են սահմանել, որ ամեն դեպքում ծախսերն իրենց միջև բաշխվում են հավասար կամ բավարարված հայցապահանջների չափին համամասնորեն, կամ սահմանել դրանց բաշխման այլ կարգ: Բոլոր դեպքերում ճիշտ կլիներ, որպեսզի արբիտրաժային դատարանի վճռի եզրափակիչ մասում արբիտրաժային ծախսերի մասին նշումն արտացոլեր դրանց բաշխման վերաբերյալ կողմերի համաձայնությունը, եթե նման համաձայնություն առկա է: Կարևոր է նաև վճռի կատարման կարգի և ժամկետի մասին նշումը, որը պետք է արտացոլի դրամական միջոցներ բռնագանձելու կամ գույք հատկացնելու մասին, մի քանի հայցվորների օգտին կամ մի քանի պատասխանողների դեմ կայացված, պայմանագիր կնքելու կամ փոխելու մասին, ինչպես նաև պատասխանունին որոշակի գործունություններ կատարելուն պարտադրող վճռի կատարման առանձնահատկությունները:

Առանձին դեպքերում ազգային օրենքներով և արբիտրաժային կանոնակարգերով արբիտրաժային դատարանի վճռի լեզվին վերաբերող պահանջներ են սահմանվում, որոնք ընդհա-

¹ Տես Լոնդոնի Միջազգային առևտրային արբիտրաժային դատարանի կանոնակարգի 21-22րդ հոդվածներ:

հանջներից է համարվում վճիռ կամ այլ որոշում կայացնելիս արբիտրների միջև խորհրդակցությունների իրականացման գաղտնիության ապահովումը: Եթե այլ բան նախատեսված չէ կողմերի համաձայնությամբ, ապա արբիտրներն իրենք են սահմանում միմյանց միջև խորհրդակցությունների իրականացման կարգը (Շվեյցարիայի «Միջազգային մասնավոր իրավունքի մասին» դաշնային օրենքի 182 հոդվածի 2-րդ մաս): Արբիտրաժային դատարանի կողմից ընթացակարգային նման հարցի լուծումը որոշման ձևով չի կայացվում, հետևաբար, արբիտրաժային քննության ցանկացած փուլում կարող է փոփոխվել վարույթն իրականացնող մարմնի կողմից և իրավասու դատարանում վիճարկման առարկա լինել չի կարող: Արբիտրների միջև խորհրդակցությունները կարող են իրականացվել ինչպես բանավոր, այնպես էլ գրավոր կարգով:

«Առևտրային արբիտրաժի մասին» ՀՀ օրենքի վերլուծությունից պարզ է դառնում, որ արբիտրների միջև խորհրդակցություն կարող է իրականացվել միայն արբիտրաժային դատարանի նիստում: Մասնավորապես՝ օրենքի 20-րդ հոդվածը սահմանում է, որ արբիտրաժային դատարանը կարող է, եթե այլ բան նախատեսված չէ կողմերի համաձայնությամբ, նիստ գումարել ցանկացած այլ վայրում, որը հարմար է համարում արբիտրների միջև խորհրդակցություն իրականացնելու, վկաներին, փորձագետներին կամ կողմերին լսելու կամ ապրանքներ, այլ գույք կամ փաստաթղթեր զննելու նպատակով:

Միջազգային արբիտրաժային իրավունքի տեսությունում տարբեր են նաև արբիտրների հատուկ կարծիքի վերաբերյալ առկա մոտեցումները, որոնք հաճախ իրարամերժ են: Նման մոտեցումները հիմնականում արտացոլված են արբիտրաժային օրենքներում և կանոնակարգերում և արտահայտում են վճռի կայացման փուլում արբիտրի հատուկ կարծիքի (dissenting opinion, opinion dissidente, avis minoritaire) հնարավորության հարցը: Ընդ որում, ելնելով հատուկ կարծիքի թույլատրելիության, վի-

- արբիտրաժային դատարանի բոլոր անդամները: Ընդ որում, այստեղ մենք գործ ունենք արբիտրների կողմից իրենց իրավասությանը հանձնված հարցերով որոշում կայացնելու իրավունքը՝ վերալիազորման միջոցով նախագահուհին փոխանցելու հետ, որը կարող է իրականացվել միայն արբիտրաժային դատարանի կազմի բոլոր անդամների ընդհանուր համաձայնությամբ: Վարույթին առնչվող հարցերի վերաբերյալ որոշումներ կայացնելու իրավազորությունը նախագահուհին փոխանցելու համար բավարար չէ արբիտրների ձայների մեծամասնությունը, այլ անհրաժեշտ է բոլորի համաձայնությունը: Նախագահուհին չի կարելի փոխանցել վեճն ըստ էության լուծող վերջնական ակտ կայացնելու իրավազորությունը:

Պետք է նշել, որ ՀՀ օրենքն արբիտրաժային վճռի կայացման կարգը բավական մակերեսային է կարգավորել և չի սահմանել՝ արբիտրն իրավունք ունի ձեռնպահ մնալ քվեարկությունից, թե ոչ, կամ կարող է արդյոք հատուկ կարծիք հայտնել և այդ նկատառումներով չստորագրել արբիտրաժային վճիռը և այլն: Այս առումով 31-րդ հոդվածը սահմանում է, որ մեկից ավելի արբիտրների մասնակցությամբ արբիտրաժային վարույթի դեպքում բավական է արբիտրաժային դատարանի անդամների մեծամասնության ստորագրության առկայությունն այն պայմանով, որ վճռում նշվեն բացակայող ստորագրությունների պատճառները՝ չկարգավորելով արբիտրների հատուկ կարծիքին վերաբերող հարցերը: Գիշտ կլինե՞ր, որպեսզի օրենքում սահմանվեր, որ արբիտրն իրավունք չունի ձեռնպահ մնալ քվեարկելուց, սակայն կարող է չստորագրել արբիտրաժային վճիռը՝ արբիտրաժային դատարանի անդամների մեծամասնության հետ համաձայն չլինելու և հատուկ կարծիք ունենալու պարագայում:

Որպես կանոն, առևտրային արբիտրաժը կարգավորող նորմատիվ իրավական ակտերով արբիտրաժային վճռի կայացման կարգին վերաբերող պահանջները հասցված են նվազագույնի: Միջազգային արբիտրաժային պրակտիկայում այդպիսի պա-

տարանի կանոնակարգերն ընդհանրապես արբիտրների հատուկ կարծիքի թույլատրելիության հարցին չեն ադրադարձել: Ներդրումային վեճերի կարգավորման միջազգային կենտրոնի (ICSID) կանոնակարգի 17 հոդվածի 3-րդ կետով և 1965թ. Վաշինգտոնի Համաձայնագրի 48-րդ հոդվածով սահմանվել է, որ արբիտրաժային դատարանի յուրաքանչյուր անդամ իրավունք ունի վճռին կցել իր հատուկ կարծիքն անկախ այն հանգամանքից՝ կիսում է արբիտրաժային դատարանի անդամների մեծամասնության կարծիքը, թե ոչ, կամ էլ կարող է արբիտրաժային վճռում նշել հատուկ կարծիքի առկայության մասին: Նմանատիպ դրույթ է պարունակում նաև Ստոկհոլմի Առևտրի Պալատի արբիտրաժային կանոնակարգի 28-րդ հոդվածի 2-րդ կետը:

Ֆրանկո-գերմանական Առևտրաարդյունաբերական Պալատի արբիտրաժային կանոնակարգն, ի տարբերություն վերը նշվածների, ուղղակիորեն արգելում է արբիտրի հատուկ կարծիքի արտահայտման հնարավորությունը (24.1 հոդվ.): Առևտրի Միջազգային Պալատի արբիտրաժային կանոնակարգի 17-րդ հոդվածը սահմանում է, որ դատարանը վերահսկողություն է իրականացնում արբիտրաժի վայրի իմպերատիվ նորմերի պահպանման, այդ թվում՝ արբիտրների հատուկ կարծիքի արտահայտման հնարավորության նկատմամբ: ԱՄՊ արբիտրաժային դատարանը ստանում է հատուկ կարծիքը արբիտրների ձայների մեծամասնությամբ կայացված արբիտրաժային վճռի նախագծի հետ միասին և կիրառման ենթակա իրավունքի նորմերին համապատասխան որոշում է կայացնում այն կողմերին հաղորդելու հնարավորության մասին: Եթե կողմերի նկատմամբ կիրառելի իրավունքով հատուկ կարծիքի հնարավորությունը չի բացառվում, ապա արբիտրաժային դատարանը կողմերին սահմանված կարգով ծանոթացնում է հատուկ կարծիքի հետ: Հարկ է նշել նաև, որ արբիտրաժային դատարանը չի կարող խոչընդոտել արբիտրի կողմից հատուկ կարծիքն ուղղակիորեն կողմերին ուղարկելուն՝ շրջանցելով արբիտրաժային մարմնի հսկողությունն այս գործընթացի նկատմամբ:

ճարկման հնարավորության, իրավական ռեժիմի առանձնահատկություններից՝ իրավաբանական գրականությունում ընդունված է այս ինստիտուտը ենթարկել կոնկրետ իրավահամեմատական ուսումնասիրության: Վճիռ կայացնելիս արբիտրների հատուկ կարծիքի թույլատրելիությունը սովորական երևույթ է ընդհանուր իրավունքի երկրներում, իսկ մայրցամաքային իրավական համակարգում դրա կիրառումը հնարավոր է միայն առանձին դեպքերում: Որոշ տեսաբաններ գտնում են (օր.՝ Պիեր Լալիվ), արբիտրաժային գործում հատուկ կարծիքի առկայությունը կարող է խախտել խորհրդակցությունների գաղտնիությունը, եթե մեծամասնության հետ անհամակարծիք արբիտրը շարադրի քննարկվող հարցերի վերաբերյալ արտահայտած այլ դիրքորոշումները, որոնք տեղ չեն գտել արբիտրաժային վճռում¹: Հատուկ կարծիքի հնարավորությունը արբիտրի տեսակետի հրապարակային արտահայտման իրավունքի իրացման ձևերից է, որն իրականացվում է գրավոր ձևով և ունի ինքնուրույն բնույթ: Հաճախ, հատուկ կարծիք արտահայտած արբիտրը նպատակ է հետապնդում ապացուցել, որ գործի քննության ընթացքում վերջինս մինչև վերջ հավատարիմ է մնացել իրեն նշանակող կողմի շահերին, ինչն ուղղակիորեն հակասում է արբիտրների անկողմնակալության և անաչառության սկզբունքին, ինչպես նաև իրավունքների պաշտպանության արբիտրաժային ձևի էությանն ու նպատակներին: Որոշ եվրոպական հետազոտողներ (օր.՝ Ֆ. Ֆուչար, Ե. Գոլդման) գտնում են, որ հատուկ կարծիքի առկայությունը նվազեցնում է արբիտրաժային վճռի հեղինակությունը, բայց ոչ իրավաբանական ուժը²:

Հատուկ կարծիքի թույլատրելիության հարցում տարբեր մոտեցումներ են անրագրում նաև արբիտրաժային կանոնակարգերը: ՄԱԿՄԱԻՀ և Լոնդոնի Միջազգային արբիտրաժային դա-

¹ Stu P. Lalive, J.-F Poudret. C. Reymond. Указатель сочинений, N18, 1988, 416-417 էջերը:

² Stu Fouchard Ph., Gaillard E., Goldman B., Указатель сочинений, N88,778 էջ:

ունեն նաև այլ չափանիշներ, որոնց պետք է բավարարի արբիտրաժային դատարանի՝ վեճն ըստ էության լուծող վերջնական ակտը: Ընդ որում, այդ պահանջները կամ ուղղակիորեն նախատեսված են օրենքով, կամ բխում են ՀՀ օրենսդրության ընդհանրական վերլուծությունից և տեսական հիմնավորումների արդյունք են:

Արբիտրաժային վճիռը նախևառաջ պետք է լինի օրինական: Միայն օրենքով սահմանված կարգով կայացված արբիտրաժային վճիռն է անհրաժեշտ իրավական հետևանքներ առաջացնում, ճանաչվում պետության կողմից, որի կատարումն ապահովված է պետական հարկադրանքի ուժով: Ընդհանուր առմամբ արբիտրաժային վճիռն օրինական է, եթե չի հակասում ՀՀ օրենսդրության դրույթներին: Սակայն, առևտրային արբիտրաժում վճռի օրինականությունն ունի մասնավոր դրսևորումներ, որոնք հատուկ ուշադրության են արժանի:

Արբիտրաժային վճիռն օրինական է, եթե այն կայացվել է գործով կիրառման ենթակա նյութական իրավունքի նորմերին, ինչպես նաև գործի քննության ընթացակարգային կանոններին համապատասխան: Այստեղ որոշիչ նշանակություն ունի նաև կանքի ինքնավարության սկզբունքով պայմանավորված՝ կողմերի կամահայտնությունը, որի հիման վրա սահմանվում են ինչպես վեճի էության նկատմամբ կիրառելի իրավունքի նորմերը, այնպես էլ գործերի լուծման կարգը:

Այսպես, «Առևտրային արբիտրաժի մասին» ՀՀ օրենքի 28-րդ հոդվածը սահմանում է, որ արբիտրաժային դատարանը (տրիբունալը) վեճերը լուծելիս կիրառում է կողմերի համաձայնությամբ ընտրված իրավունքի նորմերը: Ընդ որում, ցանկացած պետության իրավունքին կամ իրավական համակարգին կատարված հղումը պետք է մեկնաբանվի որպես տվյալ պետության իրավունքի նյութական, այլ ոչ թե կոլիզիոն նորմերին կատարված հղում: Հետևում է, որ վիճելի իրավահարաբերության նկատմամբ կիրառելի իրավունքը որոշում են արբիտրաժային

Ինչ վերաբերում է հատուկ կարծիքի իրավաբանական բնույթին, ապա իրավաբանական գրականությունում գերակշռող է այն տեսակետը, որ վերջինս արբիտրաժային վճռի բաղկացուցիչ չի հանդիսանում: Այս մոտեցումն արդարացված է նաև ՀՀ գործող օրենսդրության պայմաններում: Արբիտրաժային վճիռն արբիտրների ձայների մեծամասնությամբ կայացվող վերջնական ակտ է, որը որոշակի իրավական հետևանքներ է առաջացնում վիճելի նյութական իրավահարաբերությունների սուբյեկտների համար: Հատուկ կարծիքի պարագայում ձայների մեծամասնության մասին խոսք լինել չի կարող, այն իրավական հետևանքներ կողմերի համար չի առաջացնում, հակառակ պարագայում, այն՝ որպես արբիտրաժային վճռի բաղկացուցիչ, պետք է ճանաչվեր իրավասու դատարանի կողմից և հարկադիր կատարման ենթարկվեր:

Շվեյցարիայի Դաշնային դատարանը հատուկ որոշմամբ սահմանել էր, որ արբիտրի հատուկ կարծիքն արբիտրաժային վճռի բաղկացուցիչ չէ: Միայն կողմերի համաձայնությամբ նախատեսված դեպքերում կամ արբիտրաժային դատարանի անդամների մեծամասնության համաձայնությամբ արբիտրն իրավունք ունի իր հատուկ կարծիքը կցել արբիտրաժային վճռին, ընդ որում, միայն այս պարագայում է հնարավոր կողմերին ծանոթացնել հատուկ կարծիքի բովանդակությանը¹: Արբիտրն իրավունք ունի պահանջել իր հատուկ կարծիքը կողմերին հրապարակել կամ տրամադրել, ինչպես նաև կցել արբիտրաժային գործին, եթե ուղղակիորեն այդ նախատեսված է կողմերի համաձայնությամբ:

ՀՀ օրենսդրության վերլուծությունը թույլ է տալիս եզրակացնելու, որ բացի «Առևտրային արբիտրաժի մասին» ՀՀ օրենքով արբիտրաժային վճռի ձևին և բովանդակությանը, ինչպես նաև կայացման կարգին վերաբերող պահանջներից, գոյություն

¹ Stv Tribunal Federal, 11.05.92, Bulletin ASA, 1992, 381, 386 էջ: Revue Suisse droit international et droit europeenne, 1994:

Հարկ է նշել, որ ՀՀ օրենքն ուղղակիորեն սահմանել է վարույթի ընթացակարգային կանոնների պահպանմամբ վճռի կայացման անհրաժեշտությունը (34 հոդվածի 2-րդ կետ դ) ենթակետ): Արբիտրաժային դատարանի կողմից կայացված վճիռը պետք է համապատասխանի վարույթի ընթացակարգին, որը սահմանվում է կողմերի համաձայնությամբ, իսկ նման համաձայնության բացակայության դեպքում, չպետք է հակասի ՀՀ օրենսդրությանը: Հակառակ պարագայում արբիտրաժի վերջնական ակտը կարող է չեղյալ ճանաչվել:

Պետք է նշել նաև, որ արբիտրաժային վճռի օրինականությունն ու դատական ակտի օրինականության սահմանային դրսևորումները չեն համընկնում, քանի որ ՀՀ քաղաքացիական դատավարությունում դատարանի վճռին ներկայացվող պահանջները բովանդակային առումով հարցերի բավական լայն շրջանակ են ներառում: Դատարանի վճիռը պետք է կայացվի գործով կիրառման ենթակա նյութական իրավունքի նորմերին համապատասխան և ՀՀ դատավարական նորմերի պահանջների խստագույն պահպանմամբ: Դատարանի վերջնական ակտն անօրինական է, եթե խախտվել են են նյութական իրավունքի նորմերը կամ սխալ են կիրառվել, իսկ արբիտրաժային վճռի պարագայում ՀՀ օրենքն իրավական նշանակություն է տալիս կիրառման ենթակա իրավունքին համապատասխան վճռի կայացմանը՝ չմանրամասնելով վիճելի իրավահարաբերությունը կարգավորող նյութաիրավական նորմերի կիրառման կամ մեկնաբանման դեպքերը: Իսկ «Առևտրային արբիտրաժի մասին» ՀՀ օրենքով նյութական իրավունքի նորմերի սխալ կիրառման կամ մեկնաբանման հիմքերով արբիտրաժային վճռի վիճարկման հնարավորություն չի ընձեռվել:

Վիճելի է արբիտրաժային վճռի հիմնավորվածության հարցը: Եթե ՀՀ քաղաքացիական դատավարությունում վճռի օրինականությունն ու հիմնավորվածությունը հրամայական պահանջներ են, ապա առևտրային արբիտրաժում վճռի հիմնավորվա-

համաձայնության կողմերը, սակայն կոնկրետ գործով կիրառման ենթակա նորմերը՝ արբիտրաժային դատարանը, եթե այլ բան նախատեսված չէ կողմերի համաձայնությամբ: Այս պարագայում վեճեր լուծելիս արբիտրաժային դատարանը պետք է ղեկավարվի այն երկրի ազգային իրավունքի կամ իրավական համակարգի հիմնարար դրույթներով, որոնք ուղղակիորեն կարգավորում են վիճելի իրավահարաբերությունը: Այս պահանջին համապատասխան արբիտրաժային դատարանը պետք է ղեկավարվի առավել բարձր իրավաբանական ուժ ունեցող և ուղղակի գործող նորմատիվ իրավական ակտերով, ինչպես նաև դրանց համապատասխան ընդունված այլ օրենքների և ենթօրենսդրական ակտերի դրույթներով: Արբիտրաժային վճիռը պետք է համապատասխանի արբիտրաժային համաձայնության պայմաններին, որն էլ իր հերթին կողմերի ընտրած կամ այդպիսին ընտրած չլինելու դեպքում, Հայաստանի Հանրապետության օրենսդրությամբ պետք է լինի վավերական: Բոլոր դեպքերում արբիտրաժային դատարանը վճիռ է կայացնում պայմանագրի պայմանների համաձայն՝ հաշվի առնելով տվյալ գործարքի համար կիրառելի առևտրային սովորույթները¹:

¹ ՀՀ քաղաքացիական դատավարությունում վիճելի հարաբերությունները կարգավորող օրենքի կամ այլ իրավական ակտի բացակայության դեպքում դատարանը կիրառում է նույնանման հարաբերություններ կարգավորող օրենքի նորմերը /օրենքի անալոգիա/: Նման նորմերի բացակայության դեպքում դատարանը վեճը լուծում է՝ ելնելով իրավունքի սկզբունքներից /իրավունքի անալոգիա/: Դատարանն օրենքին կամ Հայաստանի Հանրապետության միջազգային պայմանագրերին համապատասխան կարող է կիրառել նաև այլ պետությունների իրավունքի նորմեր: Իսկ ՀՀ ՔԳՕ 12-րդ - հոդվածը սահմանում է, որ դատարանն իրավունք ունի կիրառել գործարար շրջանառության սովորույթներ: Ի տարբերություն ՀՀ քաղաքացիական դատավարության օտարերկրյա իրավունքի, ինչպես նաև առևտրային սովորույթների կիրառումը ոչնչով սահմանափակված չէ, ավելին, «Առևտրային արբիտրաժի մասին» ՀՀ օրենքի 28-րդ հոդվածի 4-րդ կետով գործարքի համար կիրառելի առևտրային սովորույթները հաշվի առնելն արբիտրաժային դատարանի համար նույնիսկ հրամայական երանգ է ստացել:

ԳԼՈՒԽ 2.
ԱՐՔԻՏՐԱԺԱՅԻՆ ՎՃԻՌՆԵՐԻ (ՈՐՈՇՈՒՄՆԵՐԻ)
ԿԱՏԱՐՈՒՄԸ ՀԱՅԱՍՏԱՆԻ ՀԱՆՐԱՊԵՏՈՒԹՅՈՒՆՈՒՄ

**§1. Արքիտրաժային վճիռների ճանաչման
և կատարման իրավական հիմունքները**

Արքիտրաժային վճիռն առաջին հերթին իրավունքների պաշտպանությանն ուղղված ակտ է, որի ճանաչումից և հարկադիր կատարման հնարավորությունից է ուղղակիորեն կախված քաղաքացիական շրջանառության մասնակիցների խախտված կամ վիճարկվող սուբյեկտիվ իրավունքների և օրինական շահերի ժամանակին վերականգնումը: Հետևաբար, յուրաքանչյուր քաղաքակիրթ պետության իրավական համակարգ պետք անհրաժեշտ և բավարար կառուցակարգեր պարունակի արքիտրաժային ակտերի արագ և արդյունավետ ճանաչման ու կատարման, այդ թվում՝ հարկադիր կատարման հնարավորությունն երաշխավորելու համար: Միայն այս պայմանների իրացման արդյունքում է հնարավոր քաղաքացիական շրջանառության, և հատկապես, առևտրային հարաբերությունների կայունության ու բնականոն զարգացման ապահովումը: Ուստի, Հայաստանի Հանրապետությունում քաղաքացիական շրջանառության բոլոր մասնակիցների իրավունքների և օրինական շահերի պաշտպանության իրավական երաշխիքների ամրագրումն առաջնային նշանակություն ունի: Ընդ որում, մեր երկրի իրավական համակարգում արքիտրաժային վճիռների ճանաչումն ու կատարումը երաշխավորող կառուցակարգերի առկայությունը պայմանավորված է Հայաստանի Հանրապետության ստանձնած միջազգային պարտավորություններով, որոնց իրականացման համար հայրենական օրենսդրության մեջ լուրջ փոփոխություններ և նո-

ծությունը կրում է դիսպոզիտիվ բնույթ¹: Վճիռը հիմնավորված է, եթե՝

- արքիտրաժային դատարանը նախևառաջ կողմերի հայցային պահանջների և առարկությունների հիման վրա ճիշտ է որոշել գործով ապացուցման ենթակա իրավաբանական նշանակություն ունեցող փաստերի շրջանակը, որոնք մտցրել է ապացուցման առարկայի մեջ,

- իրավաբանական նշանակություն ունեցող փաստերի վերաբերյալ արքիտրաժային դատարանի դատությունները հիմնված են կողմերի հաղորդումներին կից ներկայացված փաստաթղթերի, նյութերի և այլ ապացույցների վրա (23 հոդվածի 1-ին կետ),

- փաստերի ուսումնասիրման արդյունքում արված հետևություններն ու եզրակացությունները ճիշտ են և նշված են արքիտրաժային վճռի հիմքում ընկած հանգամանքները (31 հոդվածի 2-րդ կետ):

Սակայն, արքիտրաժային դատարանի վճռի հիմքում ընկած հանգամանքները նշվում են այն դեպքում, եթե կողմերը փոխադարձ համաձայնությամբ չեն որոշել, որ այդպիսիք չպետք է նշվեն: Իսկ արքիտրաժային դատարանի կողմից վեճն արդարության սկզբունքների հիման վրա (ex aequo et bono) կամ որպես հաշտարար միջնորդ (amiable compositeur) լուծելու դեպքում՝ վճռի հիմնավորվածության հարցն ընդհանրապես մղվում է երկրորդ պլան:

¹ ՀՀ ՔԴՕ 130 հոդվածի 3-րդ կետը սահմանում է, որ դատարանի վճիռը պետք է լինի օրինական և հիմնավորված: Դատարանը վճիռը հիմնավորում է միայն դատական միտումն հետազոտված ապացույցներով:

տության դատարանի դատական ակտը կամ միջազգային արբիտրաժի որոշումը ճանաչելու վերաբերյալ որոշում կայացնելիս Հայաստանի Հանրապետության իրավասու դատարանը պարզում է միայն, թե որքանով է օտարերկրյա պետության դատարանի դատական ակտը կամ միջազգային արբիտրաժի որոշումը համապատասխանում այն պահանջներին, որոնք սահմանված են ՀՀ մասնակցությամբ համապատասխան միջազգային պայմանագրով: Համապատասխան միջազգային պայմանագրի պահանջները պահպանած լինելու և ճանաչումը մերժելու՝ տվյալ միջազգային պայմանագրով նախատեսված հիմքերի բացակայության դեպքում Հայաստանի Հանրապետության իրավասու դատարանը որոշում է կայացնում միջազգային արբիտրաժի որոշումը Հայաստանի Հանրապետությունում ճանաչելու մասին (247⁷-րդ հոդված): Միջազգային արբիտրաժի որոշումը ճանաչելու վերաբերյալ իրավասու դատարանի որոշումը կատարվում է «Դատական ակտերի հարկադիր կատարման մասին» ՀՀ օրենքով սահմանված կարգով: Հարկ է նշել, որ «Առևտրային արբիտրաժի մասին» ՀՀ օրենքով ընդհանրապես տարբերություն չի դրվում Հայաստանի Հանրապետության տարածքում կամ Օտարերկրյա արբիտրաժային որոշումների ճանաչման և կատարման մասին Նյու Յորքի կոնվենցիայի անդամ հանդիսացող որևէ այլ պետության տարածքում կայացվող արբիտրաժային վճիռների միջև: Վերջիններս ՀՀ-ում ճանաչվում են որպես պարտադիր և համապատասխան դատարանին գրավոր միջնորդելու դեպքում պետք է կատարվեն օրենքին համապատասխան (35 հոդված): Հայաստանի Հանրապետության տարածքից դուրս կայացված արբիտրաժային վճիռները փոխադարձության սկզբունքով ճանաչվում և իկատար են ածվում Հայաստանի տարածքում ՀՀ օրենսդրությանը և Հայաստանի Հանրապետության միջազգային պայմանագրերին համապատասխան: Հարկ է նշել, որ փոխադարձությունը համարվում է առկա, եթե այլ բան ապացուցված չէ: Ընդ որում, արբիտրաժային վճիռ-

րամուծություններ են կատարվել¹: Փոփոխություններ և լրացումներ են կատարվել նաև ՀՀ քաղաքացիական դատավարության օրենսգրքում, «Դատական ակտերի հարկադիր կատարման մասին» ՀՀ օրենքում², «Պետական տուրքի մասին» ՀՀ օրենքում³ և այլն: Առևտրային արբիտրաժը սուբյեկտիվ իրավունքների պաշտպանության գործունե երաշխիք կարող է հանդիսանալ միայն արբիտրաժային ակտերի կատարման արդյունավետության ապահովման դեպքում: Հակառակ պարագայում այն զուտ ձևական բնույթ կկրի և գործնականում նվազագույն իրավական արժեքներում կունենա: Ընդ որում, Հայաստանի Հանրապետությունում ճանաչվում և հարկադիր կարգով կատարվում են ինչպես ներքին, այնպես էլ միջազգային արբիտրաժային դատարանների վճիռները (որոշումները): Այսպես, ՀՀ քաղաքացիական դատավարության օրենսգրքի 247⁶-րդ հոդվածը սահմանում է, որ Հայաստանի Հանրապետությունում կատարման ենթակա միջազգային արբիտրաժի վճիռները կամ որոշումները (այսուհետ՝ որոշումները) նույնպես ենթակա են ճանաչման, եթե տվյալ միջազգային արբիտրաժի վերաբերյալ միջազգային պայմանագրով այլ բան նախատեսված չէ: Օտարերկրյա պե-

¹ Համաձայն Հայաստանի Հանրապետության և Եվրահամայնքի միջև 1996թ. ապրիլի 22-ին կնքված և 1999թ. հուլիսի 1-ին ուժի մեջ մտած «Գործընկերության և համագործակցության մասին» համաձայնագրի հոդված 86-ի, կողմերը պետք է խրախուսեն արբիտրաժային կարգով առևտրային և համագործակցային գործարքներից բխող վեճերի կարգավորումը, ինչպես նաև Միավորված Ազգերի Կազմակերպության Միջազգային Առևտրի Իրավունքի Հանձնաժողովի (ՄԱԿՄԱԻՅ) և 1958 թ. Նյու Յորքում ստորագրված «Օտարերկրյա արբիտրաժային վճիռների ճանաչման և կատարման մասին» համաձայնագրի անդամ հանդիսացող երկրների արբիտրաժային կանոնակարգերի կիրառումը: Իսկ «Օտարերկրյա արբիտրաժային վճիռների ճանաչման և կատարման մասին» 1958 թ. Նյու Յորքյան համաձայնագիրը Հայաստանի Հանրապետության կողմից վավերացվել է 29.01.1997թ.-ին, որն ուժի մեջ է մտել 29.03.1998թ.-ից:

²ՀՀ Ազգային ժողովի կողմից ընդունվել է 05.05.1998թ.-ի ն: ՀՀՊՏ 1998/12, ՀՕ-221:

³ ՀՀ Ազգային ժողովի կողմից ընդունվել է 27.12.1997թ.-ի ն: ՀՀՊՏ 1998/1, ՀՕ-186:

կադիր կատարման ենթակա են միջնորդ դատարանների վճիռները, Հայաստանի Հանրապետության միջազգային պայմանագրերով նախատեսված դեպքերում օտարերկրյա միջնորդ դատարանների քաղաքացիական և տնտեսական գործերով վճիռները և որոշումները, Հայաստանի Հանրապետության անդամակցությամբ գործող միջազգային դատարանի, ինչպես նաև միջազգային արբիտրաժի կամ այլ միջազգային միջնորդ դատարանի՝ քաղաքացիական և տնտեսական գործերով վճիռները (ՂԱՀԿ մասին ՀՀ օրենքի 2-րդ հոդվածի 3,4 և 5-րդ կետեր): Փաստորեն «Դատական ակտերի հարկադիր կատարման մասին» ՀՀ օրենքն անհավասար պայմաններ է սահմանել հայրենական արբիտրաժային դատարանների ակտերի և օտարերկրյա միջնորդ դատարանների կամ միջազգային արբիտրաժների վճիռների և որոշումների կատարման իրավական ռեժիմների միջև, սահմանելով, որ Հայաստանում հարկադիր կատարման ենթակա են միայն միջնորդ դատարանների վճիռները, իսկ օտարերկրյա միջնորդ դատարանների կամ միջազգային արբիտրաժների պարագայում՝ վերջիններիս վճիռներն ու որոշումները: Մինչդեռ, «Առևտրային արբիտրաժի մասին» ՀՀ օրենքի 35-րդ հոդվածով ընդհանրապես տարաբերություն չի դրվում հայրենական և օտարերկրյա կամ միջազգային արբիտրաժային ակտերի, այդ թվում՝ վճիռների ճանաչման և կատարման միջև: Նշված տարբերությունն ակնհայտորեն երևում է հատկապես «Դատական ակտերի հարկադիր կատարման մասին» ՀՀ օրենքի 17-րդ հոդվածի բովանդակությունից, որի համաձայն՝ կատարուական թերթը տրվում է միջնորդ դատարանների վճիռների հիման վրա, Հայաստանի Հանրապետության միջազգային պայմանագրերով նախատեսված դեպքերում օտարերկրյա միջնորդ դատարանների վճիռների և որոշումների հիման վրա, Հայաստանի Հանրապետության անդամակցությամբ գործող միջազգային դատարանի, ինչպես նաև միջազգային արբիտրաժի վճիռների և որոշումների հիման վրա: Բացի այդ, «Առևտրային արբիտրաժի մասին»

ների ճանաչումն ու կատարուական թերթի տրամադրումն իրավասու դատարանի կողմից իրականացվում է քաղաքացիական դատավարության կարգով «Առևտրային արբիտրաժի մասին» ՀՀ օրենքի 35 և 36-րդ հոդվածների շրջանակներում, որոնցով սահմանված են արբիտրաժային վճիռների ճանաչման և կատարման, ինչպես նաև ճանաչումն ու հարկադիր կատարումը մերժելու կարգն ու հիմքերը: Իսկ արբիտրաժային վճիռների կատարումն արդեն դուրս է քաղաքացիական դատավարության շրջանակներից, դատական գործունեության ոլորտից և իրականացվում է գործադիր իշխանության՝ ՀՀ Արդարադատության նախարարության համակարգում գործող Դատական ակտերի հարկադիր կատարման ծառայության միջոցով, կարգավորվում է «Դատական ակտերի հարկադիր կատարման մասին» ՀՀ օրենքով¹, որը սահմանում է Հայաստանի Հանրապետության դատարանների, ինչպես նաև արբիտրաժային (միջնորդ) դատարանների վճիռների հարկադիր կատարումն ապահովելու պայմանները և կարգը: Վերոնշյալ օրենքի գործունեությունը տարածվում է ՀՀ քաղաքացիների, այդ թվում՝ անհատ ձեռնարկատերերի, իրավաբանական անձանց, օտարերկրյա քաղաքացիների և իրավաբանական անձանց, քաղաքացիություն չունեցող անձանց, ինչպես նաև արբիտրաժային դատարանների ակտերով որպես պարտապան կամ պահանջատեր հանդես եկող հայնյքների, Հայաստանի Հանրապետության կամ օտարերկրյա պետությունների վրա: Հայաստանի Հանրապետությունում հար-

¹ Քաղաքացիադատավարական իրավահարաբերություններ դատարանից դուրս առաջանալ չեն կարող: Դրանք դատարանի պարտադիր մասնակցությամբ առաջացող իրավահարաբերություններ են (տես Ռ.Գ. Պետրոսյան- Հայաստանի քաղաքացիական դատավարություն: Եր.: Երևանի համալսարանի հրատ., 2007, 188-191 էջերը:) Հետևաբար՝ կատարողական վարույթի շրջանակներում դատավարական իրավահարաբերություններ կարող առաջանալ միայն դատարանի մասնակցության դեպքում, երբ մասնավորապես, խոսք է գնում արբիտրաժային վճիռներով իրավասու դատարանից կատարողական թերթ ստանալու մասին:

վենցիայի դրույթների ուսումնասիրությանը, իհարկե, դրանք համադրելով նաև առևտրային արբիտրաժների վճիռների ճանաչման և կատարման ազգային օրենսդրական ակտերում կանոնների հետ:

Ինչպես արդեն նշվել է, Նյու Յորքյան կոնվենցիայի (այսուհետ՝ նաև Համաձայնագիր) շրջանակներում արբիտրաժային որոշումների ճանաչման և կատարման ընթացակարգը սահմանվում է Համաձայնագրի մասնակից հանդիսացող յուրաքանչյուր պետության ազգային իրավական համակարգում ամրագրված կանոններով՝ հաշվի առնելով հետևյալ ելակետերը՝

1. արբիտրաժային որոշումների ճանաչման և կատարման կանոնները պետք է համապատասխանեն Համաձայնագրի 4-7-րդ հոդվածներով սահմանված պահանջներին, որոնք ներառում են.

ա) արբիտրաժային որոշումների ճանաչման և կատարման համար անհրաժեշտ փաստաթղթերի կազմին,

բ) որոշումների ճանաչումն ու հարկադիր կատարումը մերժելու հիմքերին կամ

գ) որոշումների ճանաչումն ու հարկադիր կատարումը հետաձգելու, ինչպես նաև

դ) Համաձայնագրի մասնակից երկրների ազգային օրենսդրությանը, ազգային իրավական համակարգի մասը հանդիսացող միջազգային պայմանագրերին և հանրային կարգին չհակասելուն վերաբերող դրույթները:

2. Համաձայնագրի շրջանակներում արբիտրաժային որոշումների ճանաչման և կատարման պարագայում չպետք է կիրառվեն ներքին արբիտրաժային որոշումների ճանաչման և կատարման համար նախատեսվածից առավել ծանր պայմաններ:

3. Օտարերկրյա արբիտրաժային որոշումների ճանաչման և կատարման համար գանձվող տուրքերն ու վճարները չպետք է գերազանցեն ներքին արբիտրաժային որոշումների ճանաչման և կատարման համար գանձվող տուրքերն ու այլ վճարները:

2006թ. ՀՀ օրենքով ընդհանրապես հրաժարվեցին «միջնորդ» եզրույթի գործածումից, դրա փոխարեն օգտագործելով «արբիտրաժային» բառը, ինչն ավելի համահունչ է սուբյեկտիվ իրավունքների պաշտպանության այս ձևի էությանն ու առևտրային արբիտրաժի կարգավորմանը նվիրված միջազգային իրավական ակտերի և օտարերկրյա օրենսդրության բովանդակությանը: Հետևաբար՝ «արբիտրաժային» եզրույթը պետք է օգտագործել նաև «Դատական ակտերի հարկադիր կատարման մասին» ՀՀ օրենքում:

Հարկ է նշել, որ ՀՀ օրենսդրության մեջ առկա՝ արբիտրաժային վճիռների ճանաչմանն ու կատարմանը վերաբերող դրույթներն առաջին հերթին բխում են Նյու Յորքի կոնվենցիայից, որով հանգամանալից կարգավորում է օտարերկրյա արբիտրաժային որոշումների ճանաչման ու կատարման, ինչպես նաև դրանց ճանաչումն ու հարկադիր կատարումը մերժելու կարգն ու հիմքերը: Ընդ որում, արբիտրաժային որոշումների ճանաչման և կատարման ընթացակարգային կանոնները սահմանվում են Համաձայնագրի մասնակից պետությունների ազգային օրենսդրությամբ (Համաձայնագրի 3-րդ հոդված):

Արբիտրաժային որոշումների ճանաչմանն ու կատարմանը նվիրված միջազգային իրավական դրույթների ուսումնասիրությունն առաջնային նշանակություն ունի, քանի որ ներպետական օրենսդրության զարգացումները հիմնված են հենց դրանց վրա: Բացի այդ, ՀՀ Սահմանադրության 6-րդ հոդվածի համաձայն՝ միջազգային պայմանագրերը Հայաստանի իրավական համակարգի բաղկացուցիչ մասն են: Եթե վավերացված միջազգային պայմանագրերով սահմանվում են այլ նորմեր, քան նախատեսված են օրենքներով, ապա կիրառվում են այդ նորմերը: Այսինքն, դրանք նաև անմիջական գործողություն ունեն: Հետևաբար, խնդրո առարկայի հետազոտման տեսանկյունից առաջնահերթությունը պետք է տալ «Օտարերկրյա արբիտրաժային որոշումների ճանաչման և կատարման մասին» Նյու Յորքի կոն-

տով (օրինակ՝ Հայաստանի Հանրապետություն): Կան նաև այնպիսի պետություններ, որտեղ ներքին և միջազգային արբիտրաժների կարգավորումը, այդ թվում՝ արբիտրաժային վճիռների ճանաչմանը և կատարմանը վերաբերող դրույթները, սահմանվում են առանձին ակտերով (օրինակ՝ Ռուսաստանի Դաշնությունը, որտեղ 1993թ.-ին ընդունվել է «Միջազգային առևտրային արբիտրաժի մասին» դաշնային օրենք): Պետք է նշել նաև, որ Համաձայնագրի շրջանակներում այլ պետության տարածքում արբիտրաժային վճիռների ճանաչման և հարկադիր կատարման համար դիմումները կամ միջնորդությունները ոչ թե ուղղակիորեն կարող են ներկայացվել իրավասու դատարան, այլ այստեղ անհրաժեշտ է տեղի դատավարական կանոնների համապատասխան փաստաթղթերի, դրանց՝ նոտարական կարգով կամ պատշաճ ձևով վավերացրած թարգմանությունների ներկայացումը: Արբիտրաժային դատարանի վճիռների ճանաչումն ու կատարումը մեկ միասնական նպատակով պայմանավորված և տրամաբանորեն փոխկապակցված իրավահարաբերությունների համակցություն է, դատավարության կամ վարույթի ինքնուրույն փուլ, որը հանգամանակից կարգավորված է ՀՀ օրենսդրությամբ¹:

«Առևտրային արբիտրաժի մասին» ՀՀ օրենքի 35-րդ հոդվածը սահմանում է, որ արբիտրաժային դատարանի վճիռը, որը կայացվել է Հայաստանի Հանրապետության տարածքում կամ Օտարերկրյա արբիտրաժային որոշումների ճանաչման և կատարման մասին Նյու Յորքի կոնվենցիայի անդամ որևէ այլ պետության տարածքում, պետք է ճանաչվի որպես պարտադիր և համապատասխան դատարանին գրավոր միջնորդելու դեպքում կատարվի օրենքին համապատասխան: Այսինքն, Հայաստանի

¹ Օտարերկրյա կամ միջազգային արբիտրաժների վճիռների և որոշումների ճանաչումն ու կատարումը հաճախ դիտարկում են միջազգային քաղաքացիական դատավարության շրջանակներում: Օրինակ՝ Ռուսաստանի Դաշնությունում այն համարվում է միջազգային քաղաքացիական դատավարության ինքնուրույն փուլ:

Վերը նշված դրույթները բավականին գործունե երաշխիք են հանդիսանում այլ երկրների տարածքում կայացված արբիտրաժային վճիռների և որոշումների ճանաչման և հարկադիր կատարման համար և կիրառվում են պարտապահի կողմից արբիտրաժային դատարանի վճիռը կամավոր չկատարելու դեպքում (Համաձայնագրի հոդված 1): Նման կանոնների գոյությունն առաջին հերթին խթանում է արբիտրաժային որոշումների կամավոր կատարումը: Արբիտրաժային վճիռը կամավոր կատարելու պարագայում Համաձայնագրի դրույթները չեն գործում¹: Սակայն, միջազգային առևտրատնտեսական հարաբերություններում հազվադեպ չեն դեպքերը, երբ արբիտրաժում պարտվող կողմը հրաժարվում է կատարել արբիտրաժային դատարանի վճիռը: Նման պարագայում, Նյու Յորքյան Համաձայնագրի մասնակից պետությունների ազգային օրենսդրությամբ ամրագրված դատավարական կանոններին համապատասխան, արբիտրաժային վճիռների ճանաչումն ու հարկադիր կատարումն ապահովելու անհրաժեշտություն է առաջանում (Համաձայնագրի 3-րդ հոդված): Ընդ որում, արբիտրաժային վճիռների ճանաչումն ու կատարումը երաշխավորող նորմերով մանրամասնվում են Համաձայնագրի դրույթները և, ի կատարումն վերջինիս հոդվածներով սահմանված կանոնների, ամրագրվում են ազգային օրենսդրության մեջ: Հարկ է նշել, որ այս հարցի շուրջ տարբեր երկրներ միմյանցից տարբերվող մոտեցումներ են ամրագրում: Որոշ երկրներում միջազգային կամ օտարերկրյա և ներքին արբիտրաժային վճիռների ճանաչմանը և հարկադիր կատարմանը վերաբերող կանոնները սահմանվում են մեկ միասնական ակ-

¹ Ինչպես գիտենք, «Առևտրային արբիտրաժի մասին» 2006թ. ՀՀ օրենքով արբիտրաժային վճիռների կամավոր կատարումն նախատեսված չէ: Մինչդեռ «Միջնորդ դատարանների և միջնորդ դատավարության մասին» 1998թ. ՀՀ օրենքով սահմանվել էր, որ միջնորդ դատարանի վճիռը կատարվում է կամավոր (39 հոդված): Սահմանված ժամկետում և կարգով վճիռը կամավոր չկատարելու դեպքում կողմն իրավունք ուներ դիմելու իրավասու դատարան՝ կատարողական թերթ ստանալու պահանջով:

Ճիշտ համարել չի կարելի: Անհրաժեշտ է իրավական այնպիսի կառուցակարգեր մշակել, որ ի սկզբանե բացառվի օրենքին հակասող արբիտրաժային վճռի առկայության դեպքում նույն անձանց միջև, նույն առարկայի մասին և միևնույն հիմքերով վեճի վերաբերյալ գործի դատական քննության հնարավորության որևէ սահմանափակում: Կարող է ստեղծվել անհեթեթ մի իրավիճակ, երբ արբիտրաժում պարտվող կողմը, գիտակցելով արբիտրաժային վճռի ոչ օրինական լինելու հանգամանքը, ձեռնամուխ լինի վեճը դատական կարգով լուծելուն, իսկ հաղթող կողմը, գիտակցելով իր օգտին կայացված վճռի՝ օրենքին հակասելու փաստը, խուսափի կատարուական թերթ ստանալու համար դատարան դիմելուց, իսկ նման դեպքերում գործի դատական քննության հնարավորությունը բացառվում է: Այս պարագայում արբիտրաժային վճռի հարկադիր կատարումը ևս հնարավոր չէ և, պատասխանուի կողմից արբիտրաժային վճիռը չկատարելու դեպքում, հայցվորը չի կարող հարկադիր կարգով իրականացնել վճռով սահմանված իր իրավունքները: Սակայն ինչպես պետք է վարվել, եթե արբիտրաժային դատարանը վճիռ է կայացրել պատասխանուի օգտին և հայցվորի պահանջները մերժել է: Այս դեպքում հայցվորը զրկվում է նույնական գործով իր շահերը դատական կարգով պաշտպանելու հնարավորությունից, ինչը վերջինիս իրավունքների կոպիտ խախտում կարելի համարել: Ճիշտ է, «Առևտրային արբիտրաժի մասին» ՀՀ օրենքի 34-րդ հոդվածը սահմանում է շահագրգիռ անձի դիմումի հիման վրա դատական կարգով արբիտրաժային վճիռը չեղյալ ճանաչելու հիմքերը, սակայն այս հանգամանքն էլ խնդրի լուծման համար բավարար չէ: Այսպես, նույն անձանց միջև, նույն առարկայի մասին և միևնույն հիմքերով վեճի վերաբերյալ արբիտրաժային վճռի առկայության դեպքում, եթե կողմը դիմել է դատարան, դատարանը մերժում է հայցադիմումի ընդունումը, իսկ եթե դատարանը հայցադիմումն ընդունել է վարույթ, ապա կարծում է գործի վարույթը: Դատարան դիմուի շահերի պաշտպանության միակ

Հանրապետությունում արբիտրաժային վճիռների ճանաչման համար դատարան կամ իրավասու այլ մարմին դիմելու անհրաժեշտություն չկա: Դրանք ճանաչվում են օրենքի ուժով և մեխանիկորեն պարտադիրության հատկանիշ են ձեռք բերում¹: Հայրենական օրենքում նման դրույթի ամրագրումը կարելի է բավականին առաջադեմ քայլ համարել: Սակայն այս մոտեցումը զուրկ չէ նաև թերություններից: Մասնավորապես, ՀՀ քաղաքացիական դատավարության օրենսգրքի 91-րդ հոդվածի 4-րդ և 109-րդ հոդվածի 3-րդ կետերը հայցադիմումի ընդունումը մերժելու կամ գործի վարույթը կարճելու հիմք են համարում նույն անձանց միջև, նույն առարկայի մասին և միևնույն հիմքերով վեճի վերաբերյալ արբիտրաժային դատարանի վճռի առկայությունը, բացառությամբ իրավասու դատարանի կողմից արբիտրաժային վճռի հարկադիր կատարման համար կատարուական թերթ տալը մերժելու դեպքի: Հետևում է, որ արբիտրաժային վճիռը, եթե նույնիսկ հակասում է ՀՀ օրենսդրության հրամայական նորմերին և հանրային կարգին, հայցադիմումի ընդունումը մերժելու կամ դատարանում գործի վարույթը կարճելու հիմք, այսինքն՝ վեճի դատական քննությունը բացառող հանգամանք է: Քանի դեռ կողմը կատարուական թերթ ստանալու պահանջով դատարան չի դիմել, իսկ իրավասու դատարանն էլ կատարուական թերթ տրամադրելը չի մերժել, օրենքին հակասող արբիտրաժային վճիռը պարտադիր է Հայաստանի Հանրապետությունում և առաջացնում է ՀՀ քաղաքացիական դատավարության օրենսգրքի 91 և 109-րդ հոդվածներով նախատեսված իրավական հետևանքները: Մինչդեռ, օրենսդրական նման ձևակերպումը

¹ Այն պետություններում, որոնց արբիտրաժային օրենսդրությունը չի ձևավորվել ՄԱԿՄԱԻԴ նմուշային օրենքի հիման վրա, իրավասու դատարանի կողմից արբիտրաժային վճիռների ճանաչումը, առանց կատարողական թերթ տրամադրելու միջնորդության, համարվում է առանձին դատավարական գործողություն: Նման խնդրանքով, որպես կանոն, դիմում է արբիտրաժում հաղթող կողմը, որպեսզի բացառի նույնական հայցով դատարանում գործի քննության հնարավորությունը:

Ճելը բացառող պայման պետք է սահմանվի նաև արբիտրաժային վճիռը դատարանի կողմից չեղյալ ճանաչելու հանգամանքը:

«Առևտրային արբիտրաժի մասին» ՀՀ օրենքի 35-րդ հոդվածի 1-ին կետով սահմանված կարգով արբիտրաժային վճռի հարկադիր կատարման համար նախևառաջ անհրաժեշտ է կատարուական թերթ ստանալու միջնորդություն ներկայացնել *համապատասխան* (իրավասու) դատարան: Մինչև 2006թ. օրենսդրական փոփոխությունները արբիտրաժային (միջնորդ) վճիռների հարկադիր կատարման նպատակով կատարուական թերթ ստանալու պահանջով դատարան դիմելու համար գործում էին ընդհանուր տարածքային ընդդատության կանոնները: Մասնավորապես, «Միջնորդ դատարանների և միջնորդ դատավարության մասին» 1998թ. ՀՀ օրենքի 39-րդ հոդվածի համաձայն՝ կողմն իրավունք ուներ հարկադիր կատարման համար կատարուական թերթ ստանալու պահանջով դիմել միջնորդ դատարանի գտնվելու վայրի ընդհանուր իրավասության առաջին աստիճանի դատարան: «Առևտրային արբիտրաժի մասին» 2006թ. ՀՀ օրենքի ընդունմամբ արբիտրաժային վճիռների հարկադիր կատարման համար կատարուական թերթ ստանալու միջնորդությունները կամ պահանջները դատարան ներկայացվում են ավելի շուտ առարկայական ընդդատության կանոններով, քանի որ վերոնշյալ օրենքի 6-րդ հոդվածով արբիտրաժին աջակցող և վերահսկող դատարան է ճանաչվել Հայաստանի Հանրապետության Կենտրոն և Նորք-Մարաշ համայնքների ընդհանուր իրավասության դատարանը:

Հարկ է նշել, որ վերոնշյալ հոդվածի ձևակերպումը նույնպես զուրկ չէ թերություններից: Մասնավորապես, ամրագրելով արբիտրաժին աջակցող և վերահսկող դատարանի գործառույթները, այդ թվում՝ օրենքի 34-րդ հոդվածի 2-րդ մասով սահմանված հիմքերով արբիտրաժային դատարանի վճիռը չեղյալ ճանաչելը, հոդվածում նշում չկա արբիտրաժային վճիռների հարկադիր կատարման համար կատարուական թերթ տալու մասին:

միջոցն նման պարագայում արբիտրաժային վճռի օրինականության վիճարկումն է: Վիճարկման արդյունքում, եթե արբիտրաժային վճիռը չեղյալ ճանաչվի, կողմը հետագայում նույնական հայցով կարող է դատարան դիմել՝ պահպանելով ՀՀ քաղաքացիական դատավարության օրենսգրքով սահմանված ընդդատության կանոնները: Հետաքրքրական է նաև այն, թե ինչպես պետք է վարվի դատարանը, երբ հայցադիմումն ընդունել է վարույթ, իսկ մյուս կողմն էլ պահանջում է կարճել գործի վարույթը՝ հղում կատարելով նույն անձանց միջև, նույն առարկայի մասին և միևնույն հիմքերով վեճի վերաբերյալ արբիտրաժային վճռի վրա: Այս դեպքում հարցի լավագույն լուծումը գործի վարույթի կասեցումն է (ՀՀ քաղ. դատ. օրենսգրքի 105-րդ հոդվածի 1-ին կետի համաձայն՝ դատարանը պարտավոր է կասեցնել գործի վարույթը, եթե անհնարին է տվյալ գործի քննությունը մինչև սահմանադրական, քաղաքացիական, քրեական կամ վարչական դատավարության կարգով քննվող այլ գործով կամ հարցով որոշում կայացնելը) մինչև արբիտրաժային վճռի վիճարկման հարցով դատարանի վերջնական ակտի կայացումը: Սակայն օրենսդրական բացթույլն այն է, որ ՀՀ քաղաքացիական դատավարության օրենսգրքի 91 և 109-րդ հոդվածները նույն անձանց միջև, նույն առարկայի մասին և միևնույն հիմքերով վեճի վերաբերյալ արբիտրաժային դատարանի վճռի առկայության հիմքով հայցադիմումի ընդունումը մերժելու և գործի վարույթը կարճելու պարագայում բացառություն են անում միայն արբիտրաժային վճռի հարկադիր կատարման համար կատարուական թերթ տալը մերժելու դեպքը: Իսկ արբիտրաժային վճիռը դատարանի կողմից չեղյալ ճանաչվելու մասին հոդվածներում ընդհանրապես չի խոսվում: Օրենսդրական նման մոտեցումն առնվազն իրավաբանական անհեթեթություն կարելի է համարել: *Հատևաբար, ՀՀ քաղաքացիական դատավարության օրենսգրքի 91-րդ հոդվածի 4-րդ և 109-րդ հոդվածի 3-րդ կետերում որպես հայցադիմումի ընդունումը մերժելը կամ գործի վարույթը կար-*

պետության այն դատարանը, որը ՀՀ քաղաքացիական դատավարության օրենսգրքով սահմանված կարգով որոշում է կայացրել տվյալ օտարերկրյա պետության արբիտրաժային դատարանի վճիռը և որոշումը Հայաստանի Հանրապետությունում ճանաչելու վերաբերյալ: Հայաստանի Հանրապետությունում ճանաչման ենթակա միջազգային արբիտրաժի կամ միջազգային միջնորդ այլ դատարանի վճիռի և որոշման կատարման վերաբերյալ կատարուական թերթը տալիս է այդ վճիռը և որոշումը Հայաստանի Հանրապետությունում ճանաչելու վերաբերյալ որոշում կայացրած ՀՀ վճռաբեկ դատարանը՝ պահանջատիրոջ կամ նրա լիազոր ներկայացուցչի դիմումը ներկայացնելուց հետո անհապաղ: Փաստորեն արբիտրաժային վճիռների ճանաչում ու կատարումը կարգավորող ՀՀ օրենսդրական նորմերն ընկել են ինքնահակասության մեջ: Նախևառաջ՝

- «Առևտրային արբիտրաժի մասին» ՀՀ օրենքի 35-րդ հոդվածով Հայաստանի Հանրապետության տարածքում կամ Օտարերկրյա արբիտրաժային որոշումների ճանաչման և կատարման մասին Նյու Յորքի կոնվենցիայի անդամ որևէ այլ պետության տարածքում կայացված արբիտրաժային դատարանի վճիռը ճանաչվում է որպես պարտադիր: Ընդ որում, հոդվածի բովանդակությունից բխում է, որ արբիտրաժային վճիռների պարտադիրությունը ճանաչվում է օրենքով, իսկ հարկադիր կատարման համար պետք է գրավոր միջնորդություն ներկայացվի համապատասխան դատարան: Հետևաբար՝ եթե արբիտրաժային վճիռն արդեն պարտադիր է օրենքով, ինչ իմաստ ունեն ճանաչումը մերժելու կամ իրավասու դատարանի կողմից արբիտրաժային վճիռը ճանաչելու վերաբերյալ դրույթները: Հատկապես, եթե 35-րդ հոդվածում նշում չկա արբիտրաժային դատարանի վճիռն իրավասու դատարանի կողմից ճանաչելու մասին: Ուստի, անհրաժեշտ է կամ սահմանել, որ Հայաստանի Հանրապետության տարածքում կամ Օտարերկրյա արբիտրաժային որոշումների ճանաչման և կատարման մասին Նյու Յորքի կոն-

Մինչդեռ, արբիտրաժային դատարանի վճիռներով կատարուական թերթ տալը հանդիսանում է արբիտրաժային վարույթի նկատմամբ դատական վերահսկողության դրսևորումներից մեկը: Դատարանը կարող է մերժել արբիտրաժային վճիռի հարկադիր կատարումը «Առևտրային արբիտրաժի մասին» օրենքի 36-րդ հոդվածով սահմանված հիմքերով, որոնք բովանդակային առումով համընկնում են 34-րդ հոդվածի 2-րդ մասով նախատեսված հիմքերի հետ: Հարց է առաջանում, թե 6-րդ հոդվածի ձևակերպման պայմաններում արբիտրաժային վճիռի հարկադիր կատարման համար կատարուական թերթ ստանալու միջնորդությամբ որ դատարան պետք է դիմել: Հաշվի առնելով այն հանգամանքը, որ «Իրավական ակտերի մասին» ՀՀ օրենքի 41-րդ հոդվածի համաձայն օրենսդրական ակտերում նորմերը ներկայացվում են հերթական համար ունեցող հոդվածներում, որոնք կարող են ունենալ վերնագրեր, իսկ հոդվածների վերնագրերը պետք է համապատասխանեն դրանց բովանդակությանը, ապա արբիտրաժին աջակցելը և վերահսկելը ենթադրում է նաև հարկադիր կատարման համար կատարուական թերթ տալը: Հետևաբար, արբիտրաժային վճիռի հարկադիր կատարման համար կատարուական թերթ ստանալու միջնորդությունները պետք է ներկայացվեն Հայաստանի Հանրապետության Կենտրոն և Նորք-Մարաշ համայնքների ընդհանուր իրավասության դատարան¹:

Բացի այդ, «Դատական ակտերի հարկադիր կատարման մասին» ՀՀ օրենքի 19-րդ հոդվածի 4-րդ կետի համաձայն Հայաստանի Հանրապետության միջազգային պայմանագրերով նախատեսված դեպքերում օտարերկրյա պետության արբիտրաժային դատարանի վճիռների և որոշումների կատարման վերաբերյալ կատարուական թերթը տալիս է Հայաստանի Հանրա-

¹ Չպետք է մոռանալ, որ «Իրավական ակտերի մասին» ՀՀ օրենքի 82-րդ հոդվածի համաձայն՝ իրավական ակտը մեկնաբանվում է դրանում պարունակվող բառերի և արտահայտությունների տառացի նշանակությամբ՝ հաշվի առնելով օրենքի պահանջները: Իրավական ակտի մեկնաբանությամբ չպետք է փոփոխվի դրա իմաստը:

սակների լինել (օրինակ՝ միջազգային ոչ կառավարական կազմակերպության կամ միջազգային կազմակերպությանն առընթեր գործող մարմնի, առևտրային կամ ոչ առևտրային իրավաբանական անձի կարգավիճակ ունենան կամ ընդհանրապես իրավաբանական անձ չհանդիսանան), սակայն նրանց էությունը դրանից չի փոխվում և արբիտրաժային վճիռները, անկախ դրանք կայացնող արբիտրաժային դատարանի կարգավիճակից, ճանաչվում են Նյու Յորքի Համաձայնագրի անդամ հանդիսացող պետությունների կողմից:

Բացի այդ, անխուսափելի են կոնկրետ վեճը լուծելու համար նախատեսված ad hoc արբիտրաժային դատարանների վճիռների ճանաչման և կատարուական թերթի տալու հետ կապված հնարավոր բարդությունների առաջացումը: Ինստիտուցիոնալ արբիտրաժների պարագայում դրանց գտնվելու կամ գործելու վայրը որոշելը բարդություն չի ներկայացնում: Ինստիտուցիոնալ արբիտրաժների կամ մշտապես գործող արբիտրաժային դատարանների գտնվելու կամ գործունեության վայրը արաշվում է վերջիններիս կանոնադրությամբ և կանոնակարգերով (օրինակ՝ Արբիտրաժի գերմանական ինստիտուտի կանոնակարգով (01.07.1998թ.)): Եթե մշտապես գործող արբիտրաժային դատարանի կանոնակարգով նաժատեսված չէ վերջինիս գտնվելու կամ գործելու վայրը (օրինակ՝ Լոնդոնի Միջազգային Առևտրային Արբիտրաժային Դատարանի կանոնակարգով), ապա վերջիններիս գտնվելու վայրը կարելի է որոշել տեղի օրենսդրության համաձայն: ՀՀ քաղաքացիական օրենսգրքի 59-րդ հոդվածի համաձայն իրավաբանական անձի գտնվելու վայրը նրա մշտական մարմնի գտնվելու վայրն է¹: Իրավաբանական անձի գտնվելու վայրից դուրս կարող են ստեղծվել մասնաճյու-

¹ Հարկ է նշել, որ իրավաբանական անձի մշտական գործող մարմնի գտնվելու վայրը կարող է չհամընկնել նրա պետական գրանցման վայրի հետ: Սակայն ՀՀ օրենսդիրը իրավաբանական անձի գտնվելու վայրը որոշելու հարցում նախապատվությունը տվել է մշտական մարմնի գտնվելու, այլ ոչ թե պետական գրանցման վայրին:

վենցիայի անդամ որևէ այլ պետության տարածքում կայացված արբիտրաժային վճիռները պետք ներկայացվեն ճանաչման իրավասու դատարան, կամ էլ վերացվեն տարբեր նորմատիվ իրավական ակտերում ամրագրված՝ արբիտրաժային դատարանների վճիռների ճանաչմանը վերաբերող դրույթները:

- Ամրագրելով այն մոտեցումը, որ օտարերկրյա պետության արբիտրաժային դատարանի վճիռների և որոշումների կատարման վերաբերյալ կատարուական թերթը տալիս է Հայաստանի Հանրապետության այն դատարանը, որը ՀՀ քաղաքացիական դատավարության օրենսգրքով սահմանված կարգով որոշում է կայացրել տվյալ օտարերկրյա պետության արբիտրաժային դատարանի վճիռը և որոշումը Հայաստանի Հանրապետությունում ճանաչելու վերաբերյալ, «Դատական ակտերի հարկադիր կատարման մասին» ՀՀ օրենքն անուշադրության է մատնել ոչ միայն վերը քննարկված դրույթը, այլև անտեսել է արբիտրաժին աջակցող և վերահսկող դատարանի գործառույթները:

- «Դատական ակտերի հարկադիր կատարման մասին» ՀՀ օրենքով տարբերություն է դրվել ներքին, օտարերկրյա և միջազգային արբիտրաժների վճիռների ճանաչման և հարկադիր կատարման համար կատարուական թերթ տալու կարգերի միջև: Այսպես՝ միջնորդ դատարանի վճռի (ներքին արբիտրաժային վճռի) հարկադիր կատարման համար կատարուական թերթը տալիս է առաջին աստիճանի դատարանը, որի իրավասության տարածքում գտնվում կամ գործել է միջնորդ դատարանը: Օտարերկրյա պետության արբիտրաժային դատարանի վճիռներով կատարուական թերթ է տալիս ՀՀ քաղաքացիական դատավարության օրենսգրքով սահմանված կարգով այն ճանաչած դատարանը, իսկ միջազգային արբիտրաժի վճիռների և որոշումների համար՝ ՀՀ վճռաբեկ դատարանը: Նման մոտեցումն առնվազն առևտրային արբիտրաժի էությունը չհասկանալու արդյունք է: առևտրային արբիտրաժներին կարող են տարբեր կարգավճակ ունենալ կամ կազմակերպարավական տարբեր տե-

նաև կատարուական թերթ ստանալու նպատակով դատարան դիմելու համար պետական տուրքի վճարման հետ կապված հարցերը:

«Դատական ակտերի հարկադիր կատարման մասին» ՀՀ օրենքի 23-րդ հոդվածը սահմանում է, որ կատարուական թերթը կարող է կատարման ներկայացվել մեկ տարվա ընթացքում՝ սկսած այն օրվանից, երբ արբիտրաժային դատարանը կայացրել է վճիռ, լրացել է արբիտրաժի ակտի կատարումը հետաձգելու սահմանված ժամկետը կամ դատարանը որոշում է կայացրել կատարուական թերթը կատարման ներկայացնելու բաց թողնված ժամկետը վերականգնելու մասին: Հոդվածը ՀՀ միջազգային պայմանագրերով նախատեսված դեպքերում օտարերկրյա արբիտրաժային դատարանների, ինչպես նաև միջազգային արբիտրաժների վճիռների և որոշումների կատարման համար կատարուական թերթը ներկայացնելու ժամկետ չի սահմանում: Մինչդեռ, նման ժամկետի սահմանումը գործնականում կարևոր նշանակություն ունի: Օտարերկրյա կամ միջազգային արբիտրաժների վճիռները կատարման ներկայացնելու ժամկետներ սահմանելիս որոշակի խնդիրներ գոյություն ունեն կապված դրանց հաշվարկի սկիզբը որոշելու հետ, ինչը պայմանավորված է ՀՀ օրենսդրության մեջ պարունակվող հակասական նորմերի առկայությամբ: Մասնավորապես, եթե արբիտրաժային վճիռները Հայաստանի Հանրապետության տարածքում ճանաչվում են օրենքով, ապա ժամկետի հաշվարկը ճիշտ կլինի սկսել կայացման օրվանից: Եթե օտարերկրյա կամ միջազգային արբիտրաժների վճիռները պետք է ճանաչվեն ՀՀ դատարանների կողմից, ապա կատարման ներկայացնելու ժամկետի հաշվարկը տրամաբանակն կլինի սկսել իրավասու դատարանի կողմից ճանաչելու վերաբերյալ որոշում կայացնելու օրվանից: Սակայն, օտարերկրյա կամ միջազգային արբիտրաժների կայացրած ակտերը կատարման ներկայացնելու ժամկետները հաշվարկելիս, անհրաժեշտ է նկատի ունենալ նաև դրանք ստանալու պահը, քանի

դեր կամ ներկայացուցչություններ, ինչպես նաև ոչ առևտրային բնույթի գործունեություն իրականացնելու համար՝ հիմնարկներ, որոնք գործում են իրավաբանական անձի հաստատած կանոնադրության հիման վրա: Հետևաբար՝ դրանց գտնվելու կամ գործելու վայրը որոշվում է հիմնադիր իրավաբանական անձի կողմից հաստատված կանոնադրությամբ: Կոնկրետ վեճը լուծելու համար նախատեսված ad hoc արբիտրաժային դատարանների գտնվելու վայր հասկացությունն օգտագործելն ընդհանրապես տեղին չէ, իսկ գործելու վայրը որոշելու մասին ՀՀ օրենսդրությունը որևէ դրույթ չի պարունակում: Հետևաբար անհասկանալի է, թե ինչու արբիտրաժին աջակցող կամ վերահսկող դատարանի գործառույթները, որի դասական դրսևորում է հանդիսանում արբիտրաժային վճիռներով կատարուական թերթ տալը, Հայաստանի Հանրապետությունում իրականացնում են այլ դատարաններ և ինչ սկզբունքով է իրականացվում դրանց միջև գործերի բաշխումը: Հետաքրքրական էլ այն է, որ ՀՀ քաղաքացիական դատավարության օրենսգիրքն ընդհանրապես արբիտրաժային վճիռների ճանաչման և կատարման համար կատարուական թերթ տրամադրելու, ինչպես նաև դրանց վիճարկման և չեղյալ ճանաչելու վերաբերյալ որևէ դրույթ չի պարունակում:

Օրենսդրական նման անորոշ և հակասական ձևակերպումները միայն անհարկի բարդեցնում են Հայաստանի Հանրապետության կամ այլ պետության տարածքում կայացված արբիտրաժային վճիռների և որոշումների ճանաչման գործընթացը:

Արբիտրաժային վճիռների ճանաչման և հարկադիր կատարման հետ կապված զուտ գործնական խնդիրների ուսումնասիրության համար առանձին ուշադրության պետք է արժանացնել Նյու Յորքի համաձայնագրի շրջանակներում ազգային իրավական համակարգերի կարգավորմանը վերապահված այնպիսի հարցերը, ինչպիսիք են արբիտրաժային վճիռը հարկադիր կատարման ներկայացնելու, կատարման վաղեմության, ինչպես

դատարանի դատական ակտի դեմ վերաքննիչ և վճռաբեկ բուրքների համար, ինչպես նաև դատարանի կողմից տրվող փաստաթղթերի պատճեններ (կրկնօրինակներ) տալու համար: Սակայն օրենքով չէր հստակեցվում արբիտրաժային կամ միջնորդ վճիռների հարկադիր կատարման համար կատարուական թերթ ստանալու դիմումներով պետական տուրք գանձելու դրույքաչափերը, իրավական անորոշության մատնելով այս հարցը: Միայն «Պետական տուրքի մասին» ՀՀ օրենքի 9-րդ հոդվածի 5-րդ կետով 31.01.07թ. փոփոխությամբ սահմանվեց, որ արբիտրաժային դատարանների վճիռների հարկադիր կատարման կատարուական թերթ տալու մասին դիմումների համար գանձվում է տուրք՝ բազային տուրքի քառապատիկի չափով¹: Այս անգամ էլ օրենքը չի սահմանել, թե արբիտրաժային վճիռը չեղյալ ճանաչելու մասին դիմումների համար որքան պետական տուրք է գանձվում: Մինչդեռ, «Առևտրային արբիտրաժի մասին» ՀՀ օրենքի 34-րդ հոդվածը սահմանում է, որ իրավասու դատարանի կողմից շահագրգիռ անձանց դիմումի հիման արբիտրաժային վճիռը համապատասխան հիմքերի պայմաններում կարող է չեղյալ ճանաչվել: Այս դեպքում մենք կարող ենք առաջնորդվել օրենքի 9-րդ հոդվածի 1-ին կետի բ) ենթակետով, որն ամրագրում է, որ ոչ գույքային պահանջով հայցադիմումների և որպես վեճի առարկայի նկատմամբ ինքնուրույն պահանջներ ներկայացնող երրորդ անձ գործին մասնակցելու մասին դիմումների համար գանձվում է տուրք՝ բազային տուրքի քառապատիկի չափով: Սակայն ՀՀ օրենսդրության վերլուծությունից պարզ չէ՝ արբիտրաժային վճիռը չեղյալ ճանաչելու մասին դիմումը դատարանը քննում է հայցային, թե հատուկ հայցային կամ հատուկ վարույթի կարգով: ՀՀ քաղաքացիական դատավարության օրենսգիրքն արբիտրաժային վճիռը վիճարկելու կամ չեղյալ ճանաչելու ինքնուրույն վարույթ չի նախատեսում: Հետևաբար, մենք չենք կարող առաջնորդվել նաև հատուկ վա-

¹Փոփ. ՀՕ-282-Ն, 22.01.07, ՀՀՊՏ N 66 (532), 31.01.07:

որ արբիտրաժային համաձայնությամբ կամ ինստիտուցիոնալ արբիտրաժների կանոնակարգերով սահմանված կարգով արբիտրաժային որոշումներն ու վճիռները կողմերին կարող են առաքվել փոստով, կապի այլ միջոցներով: Գործնականում արբիտրաժային վճիռների կայացման պահից մինչև այն հասցեատիրոջը հասնելը կարող է բավականին երկար ժամանակ անցնել: Հետևաբար, անհրաժեշտ է, ելնելով արբիտրաժի կողմի շահերից, հստակեցնել կատարման վաղեմության ժամկետի հաշվարկի սկիզբը:

Ինչ վերաբերում է արբիտրաժային վճիռների հարկադիր կատարման համար կատարուական թերթ ստանալու նպատակով դատարան դիմելու համար պետական տուրքի վճարման հետ կապված հարցերին, ապա դրանք իրենց վերջնական լուծումը ստացան վերջին շրջանի օրենսդրական փոփոխությունների արդյունքում: «Պետական տուրքի մասին» ՀՀ օրենքի¹ 2-րդ հոդվածով սահմանվում է, որ Հայաստանի Հանրապետությունում պետական տուրքը պետական մարմինների լիազորությունների իրականացմամբ պայմանավորված՝ օրենքով սահմանված ծառայությունների կամ գործությունների համար ֆիզիկական և իրավաբանական անձանցից Հայաստանի Հանրապետության պետական կամ համայնքների բյուջեներ մուծվող պարտադիր վճար է: Այլ կերպ ասած՝ պետական տուրքը պետության մենաշնորհի հանդիսացող որոշակի ծառայությունների կամ իրավաբանական նշանակություն ունեցող գործությունների իրականացման խնդրանքով համապատասխան մարմիններին դիմող անձանցից օրենքով սահմանված կարգով պետական կամ համայնքի բյուջե գանձվող գումար է: Իսկ նույն օրենքի 7-րդ հոդվածը սահմանում է պետական տուրքի գանձման օբյեկտները, որոնց շարքում առաջին հերթին նշված է դատարան տրվող հայցադիմումների, դիմումների ու գանգատների,

¹ Ընդունվել է Ազգային ժողովի կողմից 1997թ. դեկտեմբերի 27-ին, ուժի մեջ է մտել 1998թ. հունվարի 10-ին, ՀՕ-186:

պետք է ներկայացնի վճռի պատշաճ ձևով վավերացրած բնօրինակը կամ պատշաճ ձևով վավերացրած պատճենը, ինչպես նաև օրենքով սահմանված կարգով կնքված արբիտրաժային համաձայնության բնօրինակը կամ դրա պատշաճ ձևով վավերացրած պատճենը: Եթե վճիռը կամ համաձայնությունը շարադրված չէ հայերենով, ապա կողմը ներկայացնում է դրա պատշաճ ձևով վավերացրած թարգմանությունը: Եթե վճիռը կայացվել է ինստիտուցիոնալ արբիտրաժի կողմից, ապա այն պատշաճ ձևով կարող է վավերացնել արբիտրաժային դատարանի քարտուղարությունը կամ մշտապես գործող այլ մարմինը: Ամեն դեպքում այս հարցն առավելապես կարգավորվում է արբիտրաժային դատարանների կանոնակարգերով, քանի որ այդպիսի գործառույթ արբիտրաժային տարբեր կենտրոններում կարող են տարբեր անվանումներով մարմիններ իրականացնել: Ինստիտուցիոնալ արբիտրաժների կողմից կայացված վճիռների վավերացման հարցը գործնականում խնդրահարույց չէ, ինչը չենք կարող ասել կոնկրետ վեճը լուծելու համար նախատեսված (ad hoc) արբիտրաժային վճիռների վավերացման պարագայում: Այս դեպքում արբիտրաժային վարույթում նախագահող արբիտրը պետք է միջոցներ ձեռնարկի արբիտրաժային վճռի նոտարական վավերացման ուղղությամբ՝ ղեկավարվելով այն երկրի կանոններով, որտեղ կայացվել է արբիտրաժային վճիռը: Հարկ է նշել, որ Նոտարիատի մասին ՀՀ օրենքով¹ սպառնիչ կերպով թվարկված են նոտարի կողմից իրականացվող նոտարական գործունեությունները, որտեղ արբիտրաժային վճռի վավերացում նախատեսված չէ (հոդված 36): Արբիտրաժային վճիռը ոչ գործարք է, ոչ էլ այնպիսի փաստաթուղթ, որի բովանդակությունը ստուգվի նոտարական վավերացման ընթացքում: Նոտարը վավերացնում է փաստաթղթերի պատճենների և դրանց քաղվածքների իսկությունը, ինչպես նաև փաստաթղթերի վրա եղած ստորագրությունների իսկությունը և իրականացնում է նոտարա-

¹ Ընդունվել է ՀՀ ԱԺ կողմից 04.12.2001թ., Օրենք N ՀՕ-274-Ն:

րույթի գործերի վերաբերյալ դիմումների ներկայացման համար սահմանվող տուրքի դրույթաչափերով¹: Հետևաբար, ճիշտ կլիներ, որ օրենքում առանձին սահմանվեր արբիտրաժային վճիռը չեղյալ ճանաչելու վերաբերյալ դիմումի համար զանձվող պետական տուրքի դրույթաչափը: Հարցի նման լուծումը կբացառեր այս պահանջով դատարան դիմելու համար վճարվելիք պետական տուրքի վերաբերյալ հնարավոր տարակարծությունների առաջացումը:

Որպեսզի արբիտրաժային դատարանի վճիռը հարկադրաբար կատարվի Հայաստանի Հանրապետության տարածքում, անհրաժեշտ է օրենքով սահմանված կարգով և ժամկետներում դիմել համապատասխան դատարան կատարուական թերթ ստանալու նպատակով: Հայաստանի Հանրապետության տարածքից դուրս կայացված արբիտրաժային վճիռները փոխադարձության սկզբունքով ճանաչվում և կատարվում են Հայաստանի Հանրապետության տարածքում ՀՀ օրենքներին, այլ իրավական ակտերին և միջազգային պայմանագրերին համապատասխան: Ընդ որում, փոխադարձությունը համարվում է առկա, եթե այլ բան ապացուցված չէ (հոդված 35):

Շահագրգիռ անձի կողմից արբիտրաժային վճռի հարկադիր կատարման համար իրավասու դատարան դիմելու համար անհրաժեշտ փաստաթղթերի սպառնիչ ցանկը սահմանված է Նյու Յորքի համաձայնագրի IV հոդվածով: Հարկ է նշել, որ վերոնշյալ փաստաթղթերին և դրանց կազմին Համաձայնագրի շրջանակներից դուրս ազգային օրենսդրությամբ այլ պահանջներ սահմանելը դիտարկվում է որպես Նյու Յորքի կոնվենցիայի ուղղակի խախտում: Ելնելով այս հանգամանքից, «Առևտրային արբիտրաժի մասին» ՀՀ օրենքի հոդված 35-ով սահմանվել է, որ վճռի վրա հիմնվող կամ վճռի կատարման համար միջնորդող կողմը

¹ «Պետական տուրքի մասին» ՀՀ օրենքի օրենքի 9-րդ հոդվածի 4-րդ կետով անչափահասին լրիվ գործունակ ճանաչելու մասին դիմումներից բացի, այլ դիմումների համար զանձվող դրույթաչափ է սահմանել բազային տուրքի եռապատիկը (ե) ենթակետ):

յին վճռի հարկադիր կատարման համար անհրաժեշտ փաստաթղթերը ներկայացնել հենց այդ երկրի պետական լեզվով: Եթե «Առևտրային արբիտրաժի մասին» ՀՀ օրենքի 22-րդ հոդվածն անրագրում է, որ կողմերն իրենց հայեցողությամբ կարող են պայմանավորվել արբիտրաժի վարույթի ընթացքում կիրառվող լեզվի շուրջ, ապա ցանկալի կլիներ արբիտրաժային վճիռը և համաձայնությունը շարադրել այն պետության լեզվով, որի տարածքում պետք է կատարվի արբիտրաժային վճիռը: Հակառակ պարագայում կողմերը ստաված կլինեն ներկայացնել պահանջվող փաստաթղթերի հայերեն թարգմանությունները: Ընդ որում, թարգմանությունների պարագայում ևս նոտարը, վավերացնելով թարգմանության իսկությունը կամ թարգմանչի ստորագրության իսկությունը, չի հավաստում կամ հաստատում փաստաթղթում շարադրված փաստերը, այլ սոսկ հաստատում է, որ փաստաթղթի թարգմանության բովանդակությունը համապատասխանում է նրա բնօրինակի բովանդակությանը:

Որոշակի բարդություններ կարող են առաջանալ արբիտրաժային համաձայնության բնօրինակը կամ դրա պատշաճ ձևով վավերացրած պատճենը ներկայացնելու հետ կապված: Մասնավորապես, եթե օտար լեզվով շարադրված արբիտրաժային համաձայնությունը կամ արբիտրաժային վերապահում պարունակող այլ փաստաթուղթը կնքվել է ՀՀ սահմաններից դուրս, ապա այն անպայմանորեն պետք է պատշաճ ձևով վավերացվի և ապոստիլի ենթարկվի ՀՀ իրավասու դատարան ներկայացնելու համար: Գործնականում հնարավոր է, որ արբիտրաժային համաձայնությունը շարադրվի օտար լեզվով, սակայն ստորագրվի ՀՀ տարածքում, ապա Նյու Յորքի համաձայնագրի IV հոդվածի պահանջների պահպանման համար նոտարական կարգով պետք է վավերացվի հայերեն թարգմանությունը, այլ ոչ թե դրա պատճեն: Վիճակը էլ ավելի կարող է բարդանալ, եթե արբիտրաժային համաձայնությունը չի կնքվել կողմերի ստորագրությամբ մեկ փաստաթուղթ կազմելու միջոցով: «Առևտրային արբիտրա-

կան այլ գործություններ, որոնք այս դեպքում քննարկման առարկայի շրջանակներից դուրս են: Հետևաբար, Նյու Յորքի կոնվենցիայի և «Առևտրային արբիտրաժի մասին» ՀՀ օրենքի պահանջների պահպանման նպատակով վճռի վրա հիմնվող կամ վճռի կատարման համար միջնորդող կողմը կամ պետք է ներկայացնի նոտարական կարգով վավերացված պատճենը, իսկ բնօրինակի պարագայում՝ նոտարական կարգով վավերացնի արբիտրների ստորագրությունների իսկությունը: Արբիտրաժային համաձայնության պարագայում բավարար է ներկայացնել դրա բնօրինակը կամ նոտարական կարգով վավերացրած պատճեն: Ընդ որում, թեև արբիտրաժային համաձայնությունն իր մեջ պարունակում է գործարքի բոլոր տարրերը և հատկանիշները, սակայն նոտարական վավերացման պարագայում դրա բովանդակության ստուգումը ևս երկրորդական է, քանի որ «Առևտրային արբիտրաժի մասին» ՀՀ օրենքի 35-րդ հոդվածի 2-րդ կտուվ պահանջվում է համաձայնության պատշաճ ձևով վավերացրած պատճեն, իսկ «Նոտարիատի մասին» ՀՀ օրենքի 67 և 68-րդ հոդվածներով սահմանվում է, որ նոտարը, վավերացնելով Ֆիզիկական անձի ստորագրության իսկությունը, չի հավաստում կամ հաստատում փաստաթղթում շարադրված փաստերը, այլ սոսկ հաստատում է, որ ստորագրությունը կատարել է որոշակի անձ: Առանց արբիտրների ստորագրությունների կամ արբիտրաժային համաձայնության պատճենի իսկության նոտարական վավերացման, անհնար է արբիտրաժային վճիռն օրինականացնել և 05.10.1961թ. Հաագայի համաձայնագրի շրջանակներում ապոստիլի ենթարկել:

Եթե արբիտրաժային վճիռը կամ համաձայնությունը շարադրված չէ հայերենով, ապա կողմը ներկայացնում է դրա պատշաճ ձևով վավերացրած հայերեն թարգմանությունը: Նման իրավիճակի լավագույն հանգուցալուծումը հանդիսանում է արբիտրաժի լեզվի ընտրության հնարավորությունը, երբ գործնականում հնարավոր է այլ պետության տարածքում արբիտրաժա-

կատարվում արբիտրաժային համաձայնության վրա, հետևաբար, դատարանը պետք է ստուգի ոչ միայն արբիտրաժային համաձայնության և հայրենական օրենսդրության համապատասխանության հարցը, այլև պարզի, թե համաձայնությունը ինչ ձևով է կնքվել, այն ստորագրողների լիազորությունները և այլ հարցեր, որոնք անհրաժեշտ են համաձայնության վավերականությունը ստուգելու համար: Պետք է նկատի ունենալ նաև, որ դատարանը կաշկանդված է սեփական նախաձեռնությամբ արբիտրաժային վճռի հարկադիր կատարման համար անհրաժեշտ փաստաթղթերի օրինականությունը ստուգելու հարցում, քանի որ նման միջամտությունը կհակասեր Նյու Յորքյան համաձայնագրի տրամաբանությանը, ինչպես նաև ՀՀ արբիտրաժային օրենսդրության պահանջներին: Այսպես՝ արբիտրաժային վճռի ճանաչումը և հարկադիր կատարումը Նյու Յորքի համաձայնագրի V հոդվածի 1-ին կետով սահմանված հիմքերով մերժելը կարող է իրականացվել միայն շահագրգիռ կողմի նախաձեռնությամբ, որն առարկում է վճռի ճանաչման և հարկադիր կատարման դեմ: Նմանատիպ դրույթ է ամրագրված նաև «Առևտրային արբիտրաժի մասին» ՀՀ օրենքի 36-րդ հոդվածով, որը սահմանում է, որ արբիտրաժային վճռի ճանաչումը կամ հարկադիր կատարումը կարող է մերժվել միայն այն կողմի խնդրանքով, որի դեմ այն ուղղված է, եթե այդ կողմն ապացույցներ ներկայացնի դատարան, որտեղ հայցվում է վճռի ճանաչումը կամ հարկադիր կատարումը:

«Դատական ակտերի հարկադիր կատարման մասին» ՀՀ օրենքի 19-րդ հոդվածի համաձայն՝ արբիտրաժային դատարանի վճռի հարկադիր կատարման համար կատարուական թերթը տալիս է առաջին ատյանի դատարանը, որի իրավասության տարածքում գտնվում կամ գործել է արբիտրաժային դատարանը: Հարկ է նշել, որ նման ձևակերպումն առավել հատկանշական էր «Միջնորդ դատարանների և միջնորդ դատավարության մասին» ՀՀ օրենքի գործուղության պայմաններում, երբ միջնորդ

ժի մասին» ՀՀ օրենքի 7-րդ հոդվածը սահմանում է, որ արբիտրաժային համաձայնության գրավոր ձևը համարվում է պահպանված, եթե դա կնքված է նամակներով, հեռատիպով, հեռագրով, էլեկտրոնային կամ այդպիսի համաձայնության ձևակերպումն ապահովող կապի այլ միջոցների օգտագործմամբ՝ հաղորդումներ փոխանակելու միջոցով կամ հայցի ու պատասխանի վերաբերյալ հաղորդումների փոխանակմամբ, որտեղ մի կողմը վկայայոչում է արբիտրաժային համաձայնության առկայությունը, իսկ մյուս կողմը չի առարկում դրա դեմ: Բացի այդ, արբիտրաժային համաձայնությունը համարվում է գրավոր ձևով կնքված նաև, եթե արբիտրաժային համաձայնության մասին մի կողմի գրավոր առաջարկությունը որևէ ձևով ընդունել է մյուս կողմը: Վերոնշյալ դեպքերում անհրաժեշտություն է առաջանում դատարան ներկայացնել բոլոր այն փաստաթղթերը, որոնք վկայում են կողմերի միջև արբիտրաժային համաձայնության առկայության մասին:

Հարկ է նշել, որ Հայաստանի Հանրապետությունում արբիտրաժային պրակտիկայի ոչ լիարժեք ձևավորված լինելու պատճառով իրավաբանական գրականության մեջ բավարարտեղ չի հատկացվում նաև արբիտրաժային վճիռների հարկադիր կատարման համար անհրաժեշտ փաստաթղթերի ուսումնասիրությանը, որոնք գործնականում կարող են բավականին խնդրահարույց լինել: Արբիտրաժային վճիռներով կատարուական թերթ տրամադրող իրավասու դատարանները չպետք է մակերեսային մոտեցում ցուցաբերեն, պարզելով միայն արբիտրաժային համաձայնության բնօրինակի կամ պատշաճ ձևով վավերացված թարգմանության առկայությունը, այլև ստուգեն վերոնշյալ փաստաթղթերի օրինականությունը, իհարկե, պահպանելով արբիտրաժին դատական միջամտության սահմանները: Քանի որ, թե Համաձայնագրով (հոդված IV), թե առևտրային արբիտրաժը կարգավորող հայրենական օրենքով (իրավասու դատարան ներկայացվող փաստաթղթերի ցանկի մասով) հղում է

նույնանման գործերով տարբերակված մոտեցում ցուցաբերել, ինչը լրացուցիչ կամայականությունների տեղիք կտա: Դիմումի քննության արդյունքներով դատարանը կայացնում է որոշում, քանի որ այս պարագայում գործն ըստ էության չի քննվում, այլ դատարանը ստուգում է ներկայացված փաստաթղթերի համապատասխանությունը օրենքի պահանջներին, ինչպես նաև «Առևտրային արբիտրաժի մասին» ՀՀ օրենքի 36-րդ հոդվածով նախատեսված հիմքերի առկայությունը: Սակայն «Դատական ակտերի հարկադիր կատարման մասին» ՀՀ օրենքը չի սահմանում, թե այս դեպքում պարտապանը կարող է իր գրավոր առարկություններն ուղարկել դատարան, թե ոչ կամ ինչ դատավարական կարգով պետք է իրականացվի դիմումի քննությունը և այլն: Մինչդեռ, հենց նույն 36-րդ հոդվածով սահմանվում է, որ դատարանի կողմից կատարուական թերթի տրամադրումը կարող է մերժվել այն կողմի խնդրանքով, որի դեմ ուղղված է արբիտրաժային վճիռը: Սակայն արբիտրաժային վճիռների վիճարկման կամ ճանաչման և հարկադիր կատարման համար կատարուական թերթի տրամադրման դատավարական առանձնահատկությունները պարզելը, այդ թվում՝ քաղաքացիական դատավարության կամ վարույթի տեսակը որոշելը առավել նպատակահարմար իրականացնել համապատասխան պարագրաֆների շրջանակներում: Միայն այս պարագայում անհրաժեշտ է նշել, որ օրենքի 19-րդ հոդվածի բովանդակությունից պարզ չեն պարտադիր և հատկապես պարտապանի՝ կոնկրետ դատավարական գործություններ կատարելու հնարավորությունները: Ընդհանրացնելով արբիտրաժային դատարանի վճիռներով իրավասու դատարանի կողմից կատարուական թերթ տրամադրելու առանձնահատկությունները, կարող ենք ասել, որ

- դատարանը վարույթն իրականացնում է դիմումի հիման վրա,
- դիմումը քննում է այն ստանալու օրվանից երկշաբաթյա ժամկետում,

վճիռներով կատարուական թերթ էր տալիս միջնորդ դատարանի գտնվելու կամ գործելու վայրի առաջին աստանի դատարանը: Ներկայումս այսպիսի ձևակերպման հետևանքով ուղղակի հակասություն կարող է առաջանալ «Դատական ակտերի հարկադիր կատարման մասին» ՀՀ օրենքի 19-րդ հոդվածի 1-ին կետի և «Առևտրային արբիտրաժի մասին» ՀՀ օրենքի 6-րդ հոդվածների միջև¹: «Առևտրային արբիտրաժի մասին» ՀՀ օրենքի 35-րդ հոդվածը արբիտրաժային վճիռի հարկադիր կատարման համար անհրաժեշտ պայման է համարում համապատասխան դատարանին գրավոր միջնորդությունը: Կատարուական թերթ տալու մասին պահանջատիրոջ դիմումը դատարանը քննում է այն ստանալու օրվանից երկշաբաթյա ժամկետում: Պահանջատերը և պարտապանը, պատվիրված նամակով, հանձնման մասին ծանուցմամբ կամ հաղորդագրության ձևակերպումն ապահովող կապի այլ միջոցների օգտագործմամբ կամ ստացականի հանձնմամբ (պատշաճ ձևով) դատական նիստի ժամանակի և վայրի մասին: Նրանց չներկայալն արգելք չէ դիմումի քննության համար: Դիմումի քննության արդյունքներով դատարանը կայացնում է որոշում: Դատարանն իրավունք ունի օրենքով սահմանված հիմքերի առկայության պայմաններում մերժել կատարուական թերթի տրամադրումը: Նման ձևակերպումը ևս ընդունելի համարել չի կարելի: Օրենքով սահմանված հիմքերի առկայության պարագայում կատարուական թերթ տալը մերժելը պետք է դատարանի պարտականությունը հանդիսանա, այլ ոչ թե իրավունքը: Հակառակ պարագայում դատարանը կարող է

¹Ինչպես գիտենք, «Առևտրային արբիտրաժի մասին» ՀՀ օրենքի 6-րդ հոդվածը հղում չի պարունակում 35-րդ հոդվածի վրա, որը սահմանում է արբիտրաժային վճիռների ճանաչման և հարկադիր կատարման ընդհանուր իրավական հիմունքները: Սակայն, եթե օրենքով արբիտրաժին վերահսկող և աջակցող դատարան է ճանաչվել Կենտրոն և Նորք Սարաչ համայնքների ընդհանուր իրավասության առաջին աստանի դատարանը, ապա վերջինիս լիազորությունները պետք է ընդգրկեն նաև արբիտրաժային վճիռներով կատարողական թերթ տրամադրելը, քանի որ այս գործառույթը հանդիսանում է արբիտրաժի նկատմամբ դատական վերահսկության ձևերից մեկը:

այլ հարաբերություններ, սահմանվել է, որ ՀՀ տարածքում ռեզիդենտների միջև ապրանքների (գույքի) իրացման, ծառայությունների մատուցման, աշխատանքների կատարման, գույքի օգտագործման դիմաց վճարումները, ներառյալ՝ ֆինանսական գործառնությունների դիմաց վճարվող տոկոսավճարները և իրավունքի կամ արտոնության իրականացման կամ տրամադրման դիմաց հատուցումները, ապահովագրավճարներն ու ապահովագրական հատուցումներն ընդունվում են և իրականացվում են միայն ՀՀ դրամով (հոդված 6): Սակայն, մենք կարող ենք նշել, որ առևտրային արբիտրաժի՝ գումարի բռնագանձման վճիռների կամավոր կատարման նպատակով արտարժույթով վճարումների իրականացումը հնարավոր է, ընդ որում, և ներքին և միջազգային կամ օտարերկրյա արբիտրաժային վճիռների կամավոր կատարման պարագայում: Մասնավորապես, Հայաստանի Հանրապետության տարածքում իրավաբանական անձանց միջև, անհատ ձեռնարկատերերի միջև, իրավաբանական անձանց և անհատ ձեռնարկատերերի միջև ընթացիկ արժույթային գործարքների դիմաց անկանխիկ վճարումները և կապիտալի շարժի ու ֆինանսական արժույթային անկանխիկ գործարքները կարող են իրականացվել արտարժույթով: Իսկ առևտրային արբիտրաժային կարգով լուծվում են հենց առևտրատնտեսական հարաբերությունների մասնակիցների՝ որպես կանոն, իրավաբանական անձանց կամ ձեռնարկատիրական գործունեությամբ զբաղվողների միջև ծագած վեճերը: «Արժույթային կարգավորման և արժույթային վերահսկողության մասին» ՀՀ օրենքով ընթացիկ արժույթային գործարքներ, և կապիտալի շարժի ու ֆինանսական արժույթային գործարքներ կարող են կնքվել միայն ռեզիդենտների և ոչ ռեզիդենտների միջև (3-րդ հոդվածի 9 և 11-րդ ենթակետեր):

Բացի այդ, ՀՀ տարածք և ՀՀ տարածքից դուրս ոչ առևտրային բնույթի ընթացիկ արժույթային գործարքները, ներառյալ՝ կենսաթոշակների, ժառանգությունների, ֆինանսական օգնության, նվիրատվությունների (բացառությամբ աշխատավարձի) վճարումները կարող են իրականացվել նաև արտարժույթով,

- կողմերի չներկայանալն արգելք չէ դիմումի քննության համար,

- քննության արդյունքներով դատարանը կայացնում է որոշում՝ կատարուական թերթ տալու կամ կատարուական թերթ տալը մերժելու մասին:

Առանձնահատուկ ուշադրության են արժանի դրամական միջոցներ կամ գույք բռնագանձելու մասին, պատասխանուին որոշակի գործություններ կատարելուն պարտադրող վճիռների կատարման առանձնահատկությունները: Ընդ որում, վերոնշյալ նկատառումներով ուշագրավ են ներքին և օտարերկրյա կամ միջազգային արբիտրաժների վճիռների կամավոր կամ հարկադրաբար կատարման դրսևորումները:

Ներպետական առևտրատնտեսական հարաբերություններում, երբ արբիտրաժային դատարանը լուծում է ՀՀ ռեզիդենտների միջև վեճը, գումարի բռնագանձման մասով արբիտրաժային վճիռի կամավոր կատարման նպատակով վճարումները, որպես կանոն, իրականացվում են ՀՀ դրամով, բացառությամբ օրենքով նախատեսված դեպքերի: Հարց է առաջանում, հնարավոր է արդյոք ՀՀ ռեզիդենտ հանդիսացող կազմակերպության դեմ արտարժույթով գումարի բռնագանձման մասին օտարերկրյա արբիտրաժային վճիռի կամավոր կատարում, թե ոչ: Այս հարցը հատկապես կարևորվում է միջազգային առևտրատնտեսական հարաբերություններից բխող վեճերի լուծման պարագայում, երբ արբիտրաժային դատարանը վճիռ է կայացնում տարբեր պետությունների ռեզիդենտների իրավունքների և պարտականությունների վերաբերյալ: Այսպես՝ «Արժույթային կարգավորման և արժույթային վերահսկողության մասին» ՀՀ օրենքով¹, որով կարգավորվում են Հայաստանի Հանրապետությունում արժույթային գործարքների կնքման, արժույթային արժեքների տնօրինման, տիրապետման և օգտագործման դեպքերը, կարգն ու պայմանները, ինչպես նաև Հայաստանի Հանրապետությունում արժույթային կարգավորման և վերահսկողության հետ կապված

¹Ընդունվել է ՀՀ ԱԺ կողմից 24.11.2004թ., Օրենք N ՅՕ-135-Ն:

ունեն միայն ՀՀ տարածքում ռեզիդենտների միջև արտարժու-
թով վճարումների իրականացման պարագայում, քանի որ ՀՀ օ-
րենսդրությունը նման հնարավորություն կողմերին ուղղակիո-
րեն չի ընձեռում:

Պետք է նշել սակայն, որ գործնականում ՀՀ ռեզիդենտների
միջև արտարժութով գումարի բռնագանձման մասին արբիտրա-
ժային վճիռների կայացումը բացառվում է: Որպեսզի արբիտրա-
ժային դատարանը նման վճիռ կայացնի, ապա կողմը պետք է
գումարի բռնագանձման պահանջը ներկայացնի արտարժութով,
ինչը հնարավոր չէ, քանի որ ՀՀ տարածքում առևտրային հարա-
բերություններում ռեզիդենտների միջև գործարքներն ու այլ
գործառնություններն իրականացվում են ՀՀ դրամով:

Բացի այդ, «Արժութային կարգավորման և արժութային վե-
րահսկողության մասին» ՀՀ օրենքի նորմերի վերլուծությունը
ցույց է տալիս, որ այս պարագայում օրենքի դրույթներն ավելի
շուտ վերաբերում են արբիտրաժային վճռի հիման վրա պար-
տապանի՝ ՀՀ տարածքում գործող բանկում բացված արտար-
ժութային հաշվեհամարից դրամական միջոցների փոխանցմա-
նը: Հետևաբար, պարտապանը պետք է արտարժութային հաշվե-
համար ունենա, հաշվեհամարում էլ պահանջվող քանակի ար-
տարժույթ առկա լինի: Հակառակ պարագայում նման փոխան-
ցումների իրականացումը գործնականում անհնար է դառնում:

Այլ են գումարի բռնագանձման մասին արբիտրաժային
վճիռների կատարման օրենսդրական կարգավորման առանձ-
նահատկությունները, որոնք բավականին խնդրահարույց են ՀՀ-
ում: «Դատական ակտերի հարկադիր կատարման մասին» ՀՀ օ-
րենքի 46-րդ հոդվածի համաձայն՝ պարտապանի մոտ հայտնա-
բերված դրամով կանխիկ դրամական միջոցները հարկադիր
կատարողն առգրավում է և ոչ ուշ, քան այն առգրավելու հա-
ջորդ օրը, հանձնում է բանկ՝ հարկադիր կատարման ծառայու-
թյան մարզային (երևանի քաղաքային) ստորաբաժանման դեպո-
զիտ հաշվին: Հարկադիր կատարողը պարտապանի բանկային

ինչպես կանխիկ, այնպես էլ անկանխիկ եղանակով (հոդված
7.5): Հետևաբար՝ արբիտրաժային վճիռներով արտարժույթի
կանավոր վճարումը կարող է իրականացվել ինչպես կանխիկ,
այնպես էլ անկանխիկ եղանակով, քանի որ այդպիսի վճարում-
ները մտնում են ոչ առևտրային բնույթի արժութային գործարք-
ների շրջանակի մեջ¹: Ուստի, միջազգային կամ օտարերկրյա
արբիտրաժային վճիռներով ՀՀ տարածքում արտարժութով
վճարումների իրականացման հարցը խնդրահարույց չէ, քանի
որ այստեղ մենք, որպես կանոն, գործ ունենք ռեզիդենտների և
ոչ ռեզիդենտների միջև դրամական փոխանցումների, ինչպես
նաև կանխիկ վճարումների հետ²: Բարդություններ գոյություն

¹ «Արժութային կարգավորման և արժութային վերահսկողության մասին»
ՀՀ օրենքի 3-րդ հոդվածի 9-րդ կետի դ) ենթակետի համաձայն ընթացիկ
արժութային գործարքներ են համարվում ռեզիդենտի և ոչ ռեզիդենտի միջև
կատարվող գործարքները կամ վճարումները, այդ թվում՝ ոչ առևտրային
բնույթի փոխանցումները ՀՀ տարածք և ՀՀ տարածքից դուրս, ներառյալ՝
աշխատավարձի, կենսաթոշակների, ժառանգությունների, Ֆինանսական
օգնության, նվիրատվությունների փոխանցումները: Փաստորեն նման ձ-
ևակերպմամբ օրենսդիրը սահմանել է ոչ առևտրային արժութային գոր-
ծարքների բավական լայն շրջանակ, իսկ արբիտրաժային վճիռներով ար-
տարժույթի վճարումը միանշանակորեն կարելի է դիտարկել այս համա-
տեքստում:

² Այս առումով բավական հետաքրքրական դրույթ է պարունակում ՌԴ -
Կենտրոնական բանկի 24.04.1996թ. թիվ 02-94 որոշումը, որի 1.9 կետով
սահմանվել է, որ ՌԴ ռեզիդենտների կողմից օտարերկրյա օրենսդրությանը
համապատասխան դատական և իրավասու այլ մարմինների ակտերի, այդ
թվում՝ վճիռների, որոշումների և վճարման կարգադրությունների հիման
վրա թոշակների, պլիմենտների, նպաստների և այլ հավելավճարների,
դրամական փոխհատուցումների, ինչպես նաև դատական, արբիտրաժա-
յին, նոտարական և վարչական ծախսերի դիմաց վճարումները (այդ թվում՝
վերոնշյալ մարմինների կողմից իրենց գործառնությունների իրականացման
համար գանձվող տուրքերը և պարտադիր այլ վճարումները) իրականաց-
վում են առանց Կենտրոնական Բանկի թույլտվության: Իսկ օտարերկրյա
արբիտրաժային դատարաններն (ինչպես ինստիտուցիոնալ, այնպես էլ ad
hoc արբիտրաժները) այս պարագայում առանց վերապահումների մտնում
են մեջբերված իրավասու կամ իրավագործ մարմինների շրջանակի մեջ:
Ցանկալի կլիներ, որ ՀՀ Կենտրոնական Բանկը ևս հատուկ որոշմամբ
հստակեցներ «Արժութային կարգավորման և արժութային վերահսկողու-
թյան մասին» ՀՀ օրենքի՝ ոչ առևտրային արժութային գործարքների վերա-
բերյալ դրույթները:

քային բաժնի դեպոզիտ հաշվին արտարժույթով գումար փոխանցել: Ինչպես պետք է վարվել արտարժույթով գումարի բռնագանձման մասին արբիտրաժային վճիռների հարկադիր կատարման պարագայում: Եթե արտարժույթով գումարի բռնագանձման մասին օտարերկրյա արբիտրաժային վճռի հիման վրա ՀՀ իրավասու դատարանը կատարուական թերթ տրամադրի, ապա այն ձեռք է բերում պարտադիրության ու կատարելիության հատկանիշ, և այս հարցի լուծումը տարակարծությունների տեղիք չպետք է տա: Սակայն ԴԱՀԿ մասին օրենքով հնարավոր չէ արտարժույթով գումարի բռնագանձման արդյունքում դատական ակտերի հարկադիր կատարման ծառայության համապատասխան բաժնի դեպոզիտ հաշվին արտարժույթով դրամի փոխանցումը: Հետևաբար, գործնականում արտարժույթով գումարի բռնագանձման արբիտրաժային վճռի հարկադիր կատարումը դառնում է անհնարին: Ստեղծվում է պարողոքսալ մի իրավիճակ, երբ արբիտրաժային վճռի կամավոր կատարման նպատակով պարտապանի կողմից արտարժույթով գումարի փոխանցումը հնարավոր է, իսկ հարկադիր պարագայում ոչ: Իսկ հետաքրքրականն այն է, որ «Առևտրային արբիտրաժի մասին» ՀՀ օրենքն ընդհանրապես արբիտրաժային վճիռների կամավոր կատարման վերաբերյալ դրույթ չի պարունակում: Ստեղծված իրավիճակից դուրս գալու լավագույն լուծում կարող է հանդիսանալ արբիտրաժային դատարանի վճիռներում արտարժույթով բռնագանձման ենթակա գումարին զուգահեռ կամ դրա փոխարեն ՀՀ Կենտրոնական բանկի կողմից սահմանված փոխարժեքով արտարժույթը ՀՀ դրամի վերածելու արդյունքում հայրենական արժույթով ստացված գումարի վերաբերյալ նշում կատարելը: Սակայն, գործող օրենսդրության պայմաններում արտարժույթով գումարի բռնագանձման մասին արբիտրաժային դատարանի վճռի կատարման համար ՀՀ դրամով արտարժույթ գնելու հնարավորություն ունի միայն պարտապանը՝ վճռի կամավոր կատարման պարագայում: Հարկադիր կատարումը նման

հաշիվներում և ավանդներում պարտապանի ունեցած դրամական միջոցների վրա արգելանք է դնում բանկերին ուղարկվող էլեկտրոնային հաղորդագրությունների միջոցով, որոնց ձևը սահմանում է ՀՀ Կենտրոնական բանկը՝ համաձայնացնելով ՀՀ արդարադատության նախարարության հետ: Պարտապանի մոտ դրամական միջոցների առկայության դեպքում պարտապանի հաշիվները նսպասարկող բանկը կամ այլ վարկային կազմակերպությունը հարկադիր կատարուի որոշումը ստանալու օրվանից ետոյա ժամկետում դրանք փոխանցում է հարկադիր կատարման ծառայության մարզային (Երևանի քաղաքային) ստորաբաժանման դեպոզիտ հաշվին:

Պարտապանի մոտ հայտնաբերված արտարժույթով դրամական կանխիկ միջոցները հարկադիր կատարողն առգրավում է և ոչ ուշ, քան դրանք առգրավելու հաջորդ օրը վաճառքի համար հանձնում է բանկին՝ հարկադիր կատարման մարզային (Երևանի քաղաքային) ստորաբաժանման դեպոզիտ հաշվին: Հարկադիր կատարումը պարտապանի բանկային հաշիվներում և ավանդներում պարտապանի ունեցած արտարժույթով դրամական միջոցների վրա արգելանք է դնում բանկերին ուղարկվող էլեկտրոնային հաղորդագրությունների միջոցով, որոնց ձևը սահմանում է ՀՀ Կենտրոնական բանկը՝ համաձայնացնելով ՀՀ արդարադատության նախարարության հետ: Հարկադիր կատարուի որոշումը ստանալու օրվանից ոչ ուշ, քան տասնօրյա ժամկետում բանկը կամ վարկային այլ կազմակերպությունն արտարժույթի վաճառքից ստացված դրամը փոխանցում է հարկադիր կատարման մարզային (Երևանի քաղաքային) բաժնի դեպոզիտ հաշվին (ԴԱՀԿ մասին օրենքի հոդված 47):

Վերոնշյալ օրենքի դրույթների վերլուծությունը ցույց է տալիս, որ դրանք առաջնահերթ վերաբերում են ՀՀ դրամով գումարի բռնագանձման մասին վճիռների հարկադիր կատարմանը: Օրենքն ուղղակիորեն հնարավորություն չի ընձեռում հարկադիր կատարման ծառայության մարզային կամ Երևանի քաղա-

Գույք հատկացնելու մասին արբիտրաժային դատարանի վճռի կամավոր կատարման դեպքում պարտապանը պետք է համապատասխան գույքը հանձնի պարտատիրոջը: Ընդ որում, համապատասխան գույք ասելով ի նկատի ունենք արբիտրաժային դատարանի վճռում նշված կոնկրետ անվանումով, եթե հնարավոր է՝ նաև արժեվորմամբ գույքը սահմանված ժամկետում և կարգով պարտատիրոջը հանձնելու մասին: Եթե պարտապանը արբիտրաժային վճռում սահմանված ժամկետում և կարգով կամավոր չհանձնի գույքը, ապա վճռի կատարումը կիրականացվի հարկադիր կարգով: Այս առումով ընդհանրություններ կան պատասխանուհին՝ գույք հանձնելու կամ դրամական միջոցներ գանձելու հետ չկապված որոշակի գործուղություններ կատարելուն պարտադրող վճիռների կատարման միջև, որտեղ հատկապես կարևորվում է, թե ով, որտեղ, երբ կամ ինչ ժամկետում պետք է կատարի այդ գործուղությունները: Ընդ որում, պատասխանուհի (պարտապանի) կողմից վճիռը չկատարելու դեպքում պարտատերն հայցվորն (պարտատերը) իրավունք ունի համապատասխան գործուղությունները կատարել պարտապանի հաշվին:

«Դատական ակտերի հարկադիր կատարման մասին» ՀՀ օրենքով հանգամանալից կարգավորվել են պարտապանի գույքի վրա բռնագանձում տարածելու, մասնավորապես՝ գույքի վրա արգելանք դնելու, առգրավելու և հարկադիր իրացնելու հետ կապված հարցերը: Ընդ որում, արբիտրաժային վճիռների հարկադիր կատարման հիմնական առանձնահատկություններն ընդհանուր առմամբ նույնանուն են դատական ակտերի հարկադիր կատարման ընդհանուր պայմանների հետ: Կատարուական վարույթը կարգավորող հայրենական օրենքով տարբերություն չի դրվում արբիտրաժային վճիռների և դատական ակտերի կատարման կանոնների և ընդհանուր հիմունքների միջև: Այս պարագայում ևս գործում են պարտապանի գույքի վրա բռնագանձում տարածելու ընդհանուր կանոնները, այդ թվում՝ բաժնային

իրավագործությամբ օժտված չէ: Արբիտրաժային վճիռների կատարումը կարգավորող օրենսդրական խոչընդոտները նվազեցնում են ՀՀ-ում սուբյեկտիվ իրավունքների պաշտպանության արբիտրաժային ձևի կիրառման արդյունավետությունը: Ուստի պետք է օրենսդրական փոփոխությունների միջոցով արբիտրաժային վճիռների կատարման համար անհրաժեշտ կառուցակարգեր սահմանել: Նախ պետք է «Առևտրային արբիտրաժի մասին» ՀՀ օրենքում վերականգնել արբիտրաժային վճիռների կամավոր կատարման ինստիտուտը, այնուհետև «Դատական ակտերի հարկադիր կատարման մասին» ՀՀ օրենքի 47-րդ հոդվածում ավելացնել, որ արտարժույթով գումարի բռնագանձման վճիռների կատարման պարագայում պարտապանի բանկային հաշիվներում և ավանդներում պարտապանի ունեցած արտարժույթով դրամական միջոցները հարկադիր կատարուի որոշումը ստանալու օրվանից ոչ ուշ, քան եռօրյա ժամկետում բանկը կամ վարկային այլ կազմակերպությունը գումարը փոխանցում է հարկադիր կատարման մարզային (Երևանի քաղաքային) բաժնի դեպոզիտ հաշվին: Բացի այդ, ճիշտ կլիներ նաև «Արժույթային կարգավորման և արժութային վերահսկողության մասին» ՀՀ օրենքի 3-րդ հոդվածի 9-րդ կետի դ) ենթակետում ոչ առևտրային բնույթի ընթացիկ արժութային գործարքների շարքում ավելացնել նաև դատական և իրավասու այլ մարմինների ակտերի հիման վրա իրականացվող փոխանցումները, ներառյալ՝ դատարանի, առևտրային արբիտրաժների, ՀՀ մասնակցությամբ գործող միջազգային դատարանների և միջազգային արբիտրաժների վճիռների և որոշումների հիման վրա արտարժույթով կատարվող փոխանցումները, ինչպես նաև նոտարական, վարչական, դատական և արբիտրաժային ծախսերի վճարման նպատակով կատարվող փոխանցումները: Միայն այս դեպքում է հնարավոր արբիտրաժային վճիռների արդյունավետ կատարման համար անհրաժեշտ կառուցակարգերի ապահովումը Հայաստանի Հանրապետությունում:

ման հարցում շահագրգռված կողմն իր հայեցողությամբ կարող է հղում կատարել կամ Համաձայնագրի, կամ էլ արբիտրաժային վճռի ճանաչման և կատարման համար հայցվող վայրում գործող երկկողմ կամ բազմակողմ պայմանագրի վրա, եթե վերջինս առավել բարենպաստ նորմեր է պարունակում: Այսինքն, եթե այն պետության մասնակցությամբ միջազգային պայմանագրերով, որտեղ հայցվում է արբիտրաժային վճռի ճանաչումը և հարկադիր կատարումը, առավել բարենպաստ դրույթներ են սահմանվում, քան նախատեսված են Նյու Յորքի Համաձայնագրով, ապա կողմն իր ընտրությամբ կարող է հղում կատարել նաև դրանց վրա: Նույն կանոնը գործում է արբիտրաժային վճռի ճանաչման և հարկադիր կատարման վայրի պետության ազգային օրենսդրությամբ ամրագրված առավել բարենպաստ նորմերի վրա հղում կատարելու պարագայում:

Գործնականում հանարավոր են դեպքեր, երբ արբիտրաժային վճռի կատարման հայցման վայրի օրենսդրությամբ (ազգային իրավական համակարգի բաղկացուցիչ հանդիսացող միջազգային պայմանագրերը ներառյալ), Նյու Յորքի Համաձայնագրի դրույթների համեմատ, լրացուցիչ սահմանափակումներ նախատեսվեն արբիտրաժային վճռի ճանաչման և հարկադիր կատարման դեմ առարկություններ ներկայացնելու առումով: Օրինակ՝ Նիդերլանդների Քաղաքացիական դատավարության օրենսգրքի 1076-րդ հոդվածով (նույնատիպ դրույթներ են ամրագրված նաև Ֆրանսիայի և Մեծ Բրիտանիայի ազգային օրենսդրությամբ) արբիտրաժային վճռի հարկադիր կատարման մերժման հնարավորությունը առավել սահմանափակող դրույթներ են նախատեսված, քան ամրագրված են Համաձայնագրի V հոդվածում: Մանավորապես՝ պատասխանունին արգելվել է արբիտրաժային համաձայնության անվավերության հիմքով առարկել արբիտրաժային վճռի հարկադիր կատարման դեմ, եթե վերջինս արբիտրաժային վարույթի ընթացքում մինչև վեճի էության և գործի լուծման համար նշանակություն ունեցող հանգամանք-

կամ համատեղ սեփականության մեջ ունեցած պարտապանի բաժնի նկատմամբ բռնագանձում տարածելու, պարտապանին պատկանող՝ այլ անձանց մոտ գտնվող գույքի վրա բռնագանձում տարածելու, ինչպես նաև գրավադրված գույքի վրա բռնագանձում տարածելու համար սահմանված ընդհանուր կանոնները:

Ընդհանրացնելով վերոշարադրյալը, կարող ենք ասել, որ արբիտրաժային վճիռների կատարման փուլը ներառում է դատական իշխանության մարմինների՝ ի դեմս արբիտրաժային վճռի ճանաչման արդյունքում կատարուական թերթ տրամադրող իրավասու դատարանի, և գործադիր իշխանության՝ ի դեմս դատական ակտերի հարկադիր կատարումն ապահովող ծառայության, համատեղ գործունեությունը՝ ուղղված արբիտրաժային դատարանի վերջնական ակտով սահմանված իրավունքների և պարտականությունների իրականացմանը: Ընդ որում, ՀՀ գործող օրենսդրության պայմաններում միայն գործադիր և դատական իշխանության մարմինների գործունեությունն է միասնականորեն արտացոլում արբիտրաժային վճիռների կատարման փուլի բովանդակությունը, այն պատճառով, որ արբիտրաժային դատարանի վճռի կամավոր կատարման վերաբերյալ «Առևտրային արբիտրաժի մասին» օրենքով դրույթ չի նախատեսվում¹:

Օտարերկրյա արբիտրաժային վճիռների ճանաչման և հարկադիր կատարման համար Նյու Յորքի Համաձայնագրով ամրագրվել է «առավել բարենպաստ իրավական նորմի ընտրության» կանոնը: Այսպես, Համաձայնագրի VII հոդվածի 1-ին կետով սահմանվել է, որ արբիտրաժային վճռի ճանաչման և կատար-

¹ Հետևաբար, վիճելի է մնում ՀՀ օրենսդրությամբ արբիտրաժային վճիռներ կամավոր կատարման հնարավորությունը: Հարկ է նշել, որ այն ինչ արգելված չէ օրենքով, թույլատրվում է՝ սակայն, ոչ այս դեպքում: Եթե արբիտրաժային վճիռների կատարման այլ կարգ ՀՀ օրենսդրությամբ սահմանված չէ, ապա արբիտրաժային վճիռը կամավոր կատարող կողմի գործողությունները կարող են ոչ իրավաչափ դիտարկվել և այլ անձանց ու իրավասու պետական մարմինների հետ հարաբերություններում որպես հիմք չընդունվել:

1958թ. Նյու Յորքի Համաձայնագրի VII հոդվածի 1-ին կետի արդյունավետ կիրառումն ապահովելու համար միջազգային արբիտրաժային պրակտիկայում մշակվել է երկու հիմնական կանոն, որոնց համաձայն՝

1. «առավել բարենպաստ նորմի» ընտրության իրավունքը պատկանում է արբիտրաժային վճռի ճանաչումն ու կատարումը հայցող կողմին (պարտատիրոջը, այլ ոչ թե պատասխանուն կամ պարտապանին, որը վճռի ճանաչման և կատարման փուլում հակադիր շահ է հետապնդում),

2. դատարանը, որին արբիտրաժային վճիռը ճանաչելու և հարկադիր կատարման համար կատարուական թերթ տալու մասին դիմում է ներկայացվել, «առավել բարենպաստ նորմը» կարող է կիրառել սեփական նախաձեռնությամբ¹:

Այսպիսով, Նյու Յորքի Համաձայնագիրն արբիտրաժային վճռի ճանաչումն ու կատարումը հայցող կողմին առավելագույն հնարավորություն է ընձեռում վճռի կատարման վայրի ազգային օրենսդրությամբ, ինչպես նաև կատարման վայրի պետության մասնակցությամբ երկկողմ և բազմակողմ միջազգային պայմանագրերով նախատեսված «առավել բարենպաստ նորմի» ընտրության հարցում: Սակայն, իրավաբանական գրականության մեջ վերոնշյալ դրույթը միանաշանակորեն չի ընկալվում: Որոշ տեսաբանների կարծիքով արբիտրաժային վճիռների ճանաչումն ու կատարումը երաշխավորող՝ առավել նեղ բնույթի (մասնակիցների կամ գործունեության ոլորտի կամ տարածաշրջանային առումով) համաձայնագրերն առավելություն ունեն ընդհանուր կամ ունիվերսալ համաձայնագրերի նկատմամբ, ինչը և ամրագրվել է VII հոդվածում: Օրինակ՝ ըստ Տ. Նեշատայեվայի՝ եթե արբիտրաժային վճիռը կայացվել է «Տնտեսական գործունեությունից բխող բեճերի լուծման մասին» Կիևյան համաձայնագրի մասնակից հանդիսացող որևէ երկրում, ապա ԱՊՀ անդամ պետությունների տարածքում արբիտրաժային վճռի ճա-

ների վերաբերյալ սեփական փաստարկները ներկայացնելը, չի հայտարարել համաձայնության անվավերության մասին: Պատասխանումը չի կարող հիմնվել այն հանգամանքի վրա, որ արբիտրաժային դատարանի կազմը (արբիտրաժային կոլեգիան) չի համապատասխանում կողմերի արբիտրաժային համաձայնությանը, եթե վերջինս մասնակցել է արբիտրաժային կոլեգիայի ձևավորմանը, կամ եթե նա արբիտրաժային կոլեգիայի ձևավորմանը չի մասնակցել, բայց արբիտրաժային վարույթի ընթացքում վեճի էության վերաբերյալ սեփական փաստարկները ներկայացնելուց առաջ չի հայտարարել վերոնշյալ գործը քննելու արբիտրների իրավասության բացակայության մասին: Կամ պատասխանումը չի կարող հիմնվել արբիտրների կոմից իրենց լիազորությունները գերազանցելու հանգամանքի վրա, եթե վերջինս մասնակցել է արբիտրաժային վարույթին և վարույթի ընթացքում հայտարարել չի արել այն պահից, երբ լիազորությունների գերազանցման հանգամանքը հայտնի է դարձել իրեն:

Փաստորեն, Նիդերլանդների ազգային օրենսդրությամբ լրացուցիչ սահմանափակումներ են նախատեսված պատասխանունի կողմից արբիտրաժային վճռի կատարման դեմ առարկություններ ներկայացնելու առումով, ինչն առավել նպաստավոր պայմաններ է ստեղծում արբիտրաժային վճիռների ճանաչման և կատարման իրավական երաշխիքների իրացման համար: Ընդ որում, ազգային իրավական համակարգերում ամրագրված լրացուցիչ սահմանափակումները չեն հակասում Համաձայնագրի դրույթներին, քանի որ վերջինիս VII հոդվածի 1-ին կետով ուղղակիորեն նախատեսված է այդպիսի նորմերի կիրառման հնարավորությունը: Կարելի է ասել, որ Նյու Յորքի Համաձայնագրով նույնիսկ խրախուսվում է արբիտրաժային վճիռների ճանաչմանն ու հարկադիր կատարմանն ուղղված լրացուցիչ երաշխիքներ պարունակող միջազգային իրավական ակտերի և ազգային օրենսդրությամբ ամրագրված նորմերի կիրառումը:

¹ Stu Yearbook Commercial arbitration, vol. XII, 471 էջ:

Յորքյան և տարածաշրջանային կան երկկողմ այլ համաձայնագրերի նորմերի կիրառելիության հարցը վերոնշյալ տեսաանկյունից դիտարկելն ի սկզբանե ճիշտ չէ: Նախևառաջ,

- Նյու Յորքի Համաձայնագիրն իր բնույթով առավել նեղ է և հատուկ նորմեր է պարունակում բացառապես օտարերկրյա արբիտրաժային վճիռների ճանաչման և կատարման մասին (ընդ որում, բացառապես առևտրային արբիտրաժների ակտերի), իսկ Կիևյան Համաձայնագիրը կարգավորում է ԱՊՀ անդամ պետությունների դատական ակտերի կատարման հետ կապված հարցերը:

- Վիեննայի Համաձայնագրի 30-րդ հոդվածի բովանդակությունից հստակ բխում է, որ վերջինս կարգավորում է նույն հարցին վերաբերող տարբեր համաձայնագրերի դրույթների կիրառման հարցերը: Մինչդեռ, Նյու Յորքի և Կիևի համաձայնագրերի կարգավորման առարկաները չեն նույնանում, քանի որ Կիևյան Համաձայնագրի բովանդակությունն առավելապես ընդգրկում է սուբյեկտիվ իրավունքների պաշտպանության դատական ձևի շրջանակներում կայացված ակտերի կատարումը: Հետևաբար, Վիեննայի կոնվենցիայի 30-րդ հոդվածի վրա հղում կատարելն այս պարագայում տեղին չէ:

- Կարելի է ասել, որ Կիևյան Համաձայնագիրն ընդհանրապես չի ընդգրկում արբիտրաժային վճիռների ճանաչման և հարկադիր կատարման հետ կապված հարցերը: Չնայած այն հանգամանքին, որ Համաձայնագրի 3-րդ հոդվածում արբիտրաժային դատարանները հիշատակված են, սակայն վերջիններս կատարողական թերթ տրամադրելու իրավասությամբ օժտված չեն և 8-րդ հոդվածով սահմանված՝ իրավասու դատարանի ակտերի կատարման կառուցակարգով ԱՊՀ անդամ պետությունների տարածքում չեն կարող հարկադիր կատարման ենթարկվել: Արբիտրաժային վճիռների ճանաչումն ու կատարումը Կիևի Համաձայնագրի շրջանակներում կարելի է իրականացնել, եթե հայցող կողմը ճանաչման և հարկադիր կատարման համար կատար-

մաչման և կատարման համար հղում պետք է կատարել վերոնշյալ համաձայնագրի դրույթների, այլ ոչ թե Նյու Յորքյան Համաձայնագրի վրա¹, քանի որ

- Նյու Յորքի Համաձայնագիրը կրում է ընդհանուր կամ ունիվերսալ բնույթ և գործում է միայն այն դեպքում, երբ բացակայում են վճիռների ճանաչումը և կատարումը կարգավորող երկկողմ կամ տարածաշրջանային համաձայնագրերը (Միջազգային պայմանագրերի իրավունքի Վիաննայի կոնվենցիայի հոդված 30): Հետևաբար, արբիտրաժային վճիռների ճանաչման և կատարման համար առաջին հերթին կիրառելի են «Տնտեսական գործունեությունից բխող բեժերի լուծման մասին» Կիևյան համաձայնագրի դրույթները:

- Նյու Յորքյան Համաձայնագիրը, Կիևի Համաձայնագրի համեմատ՝ օտարերկրյա վճիռների ճանաչման և կատարման առավել բարդ ընթացակարգ է սահմանում, քանի որ Կիևյան Համաձայնագրի շրջանակներում իրավասու դատարանն արբիտրաժային վճիռների ճանաչման և հարկադիր կատարման համար կատարողական թերթ տալիս չի կարող ղեկավարվել հանրային կարգի սահմանափակումներով: Նման պարագայում ևս պետք է կիրառվի առավել բարենպաստ իրավական նորմեր պարունակող իրավական ակտը:

Քանի որ Հայաստանի Հանրապետությունը վավերացրել է արբիտրաժային կարգով առևտրատնտեսական հարաբերություններից վեժերի լուծման, ինչպես նաև վճիռների ճանաչումն ու կատարումը երաշխավորող մի շարք միջազգային, այդ թվում՝ ԱՊՀ շրջանակներում տարածաշրջանային համաձայնագրեր, ապա անհրաժեշտ է լուսաբանել արբիտրաժային վճիռների ճանաչման և կատարման ոլորտում վերոնշյալ համաձայնագրերի հարաբերակցության հարցը: Մեր կարծիքով, Նյու

¹ Степашкина Т.Н. Исполнение арбитражных решений 153 էջ: О некоторых вопросах исполнения решений по Экономическим спорам судов государств-участников СНГ «Хозяйство и право» 1998г. N 1:

ներ է պարունակում)¹: Սակայն ՀՀ օրենսդրության մեջ այս հարցի հետ կապված հակասություններ գոյություն չունեն և ՀՀ մասնակցությամբ բազմաթիվ միջազգային համաձայնագրերի դրույթների կիրառումը առևտրային հարաբերություններից բխող վեճերն արբիտրաժային կարգով լուծելու, ինչպես նաև արբիտրաժային դատարանների վճիռների ճանաչման և հարկադիր կատարման պարագայում բարդությունների տեղիք չեն կարող տալ: Այլ հարց է, որ վճիռների ճանաչման և կատարման արդյունավետությունը բարձրացնելու նպատակով անհրաժեշտ է օրենսդրական որոշ լրացումներ և փոփոխություններ կատարել, որոնք ադեն քննարկվել են սույն պարագրաֆի շրջանակներում:

§2. Արբիտրաժային վճիռների վիճարկումը

Արբիտրաժային վճիռների ճանաչման և հարկադիր կատարման հետ կապված հարցերի համապարփակ ուսումնասիրության համար անհրաժեշտ է ուշադրության արժանացնել վերջիններիս վիճարկման օրենսդրական կարգավորման առանձնահատկությունները, ինչը հնարավորություն կընձեռի նաև պարզել արբիտրաժային վճիռների ճանաչման և կատարման գործընթացի վրա վիճարկման ազդեցությունը և կանխորոշել հնարավոր իրավական հետևանքների առաջացումը: Նյու Յորքի Համաձայնագրի VI հոդվածը սահմանում է, որ արբիտրաժային վճիռի կայացման վայրի դատարան վճիռը չէղյալ ճանաչելու կամ վերջինիս գործունեությունը դադարեցնելու վերաբերյալ դիմում ներկայացնելու դեպքում այն պետության դատարանը, որի տարածքում հայցվում է արբիտրաժային վճիռի ճանաչումը և հարկադիր կատարումը կարող է կամ հետաձգել հարցի լուծու-

րուական թերթ տրամադրելու խնդրանքով նախևառաջ դիմի արբիտրաժային վճիռի կայացման վայրի իրավասու դատարան, որից հետո միայն Համաձայնագրի մասնակից հանդիսացող ԱՊՀ անդամ պետության տարածքում կատարման ներկայացնի (արկակի ճանաչման գործընթաց):

Սակայն, եթե նույնիսկ իրավասու դատարանի կողմից կատարուական թերթ ստանալու ուժով արբիտրաժային վճիռ կատարումը կարելի է ընդգրկել Կիևյան համաձայնագրի կարգավորման ոլորտ, ապա «առավել բարենպաստ նորմի կիրառման» կանոնի համաձայն, վճիռի ճանաչումն ու կատարումը կիրականացվի Նյու Յորքի Համաձայնագրի դրույթներին համապատասխան: Բացի այդ, Կիևի Համաձայնագիրը դատական ակտերի ճանաչման և կատարման համար պարտադիր պայման է համարում մյուս կողմին վճիռը ճանաչման ներկայացնելու վերաբերյալ ծանուցելու մասին ապացույցներ ներկայացնելը (8-րդ հոդված): Հետևում է, որ արբիտրաժային վճիռների ճանաչումն ու կատարումը, «առավել բարենպաստ նորմի կիրառման» կանոնի համաձայն, նպատակահարմար է իրականացնել Նյու Յորքի Համաձայնագրի շրջանակներում, քանի որ IV հոդվածով վերոնշյալ փաստաթղթերը ներկայացնելու անհրաժեշտություն չկա և Համաձայնագրում պարունակվող ճանաչման և կատարման կառուցակարգն ավելի պարզ է:

Հարկ է նշել, որ ԱՊՀ որոշ երկրներում արբիտրաժային վճիռների ճանաչման և հարկադիր կատարման համար կատարուական թերթ տրամադրող իրավասու դատարանը որոշելը լրացուցիչ բարդությունների հետ է կապված, ինչ պայմանավորված է նաև տարբեր միջազգային համաձայնագրերում պարունակվող դրույթների սխալ կամ ոչ լիարժեք մեկնաբանությամբ (օրինակ՝ ՌԴ-ում վիճելի է արբիտրաժային պետական դատարանների և ընդհանուր իրավասության դատարանների կողմից կատարուական թերթ տրամադրելու հարցը, քանի որ ազգային օրենսդրությունն այս հարցի վերաբերյալ հակասական դրույթ-

¹ Steu Karabelynikov B. Ispolnenie arbitrazhnykh resheniy mezhdu-narodnykh kommercheskikh arbitrazhej. Kommentarii K Nyu-Yorkskoi konvencii 1958 g., M.: ID ФБК_ПРЕСС, 2003թ., 113-126էջեր:

նացնի գործի քննությունը կամ արդյունքում ինչ ակտ պետք է կայացնի և այլն: Միջդեռ վճռի վիճարկման վարույթում իարավասու դատարանի կողմից իարականացվող դատավարական գործունեությունները «Առևտրային արբիտրաժի մասին» օրենքում սպառնիչ կարգավորում չեն ստացել և գործնականում սրա հետ կապված բարդությունների առաջացումն անխուսափելի է:

Արբիտրաժային վճռի վիճարկման վարույթի ելությունը ճիշտ հասկանալու համար նախևառաջ անհրաժեշտ է պարզել վերոնշյալ գործերի քննության դատավարական ձևը, որոշել, թե վիճարկմանը բնորոշ են քաղաքացիական դատավարության որ տեսակի հիմնական առանձնահատկությունները, ինչպես նաև բացահայտել դատական կարգով արբիտրաժային վճռի վիճարկման իրավունքի իրականացման պայմանները կամ նախադրյալները:

Քանի որ ՀՀ քաղաքացիական դատավարության օրենսգրքով արբիտրաժային վճիռների վիճարկման դատավարական հատուկ կարգ չի նախատեսվել, անհրաժեշտություն է առաջանում պարզել, թե քաղաքացիական դատավարության կարգով վիճարկման գործերի քննությունը իր բնույթով մոտ է հայցային, այդ թվում՝ հատուկ հայցային, թե հատուկ վարույթի գործերին: Ընդ որում, վերոնշյալ հարցը կարելի է դիտարկել երկու տեսանկյունից, ինչի հետևանքով արված եզրահանգումները անխուսափելիորեն հակասելու են միմյանց: Մասնավորապես, արբիտրաժային վճռի վիճարկումը կարելի է դիտել որպես արբիտրաժի նկատմամբ դատական վերահսկողության այնպիսի ձև, երբ արբիտրաժային վճիռն անօրինական համարող կողմն օրենքով սահմանված հիմքերի առկայության պարագայում դիմում է ներկայացնում իրավասու պետական դատարան՝ այն չեղյալ ճանաչելու պահանջով, ինչն ուղղված է արբիտրաժային վարույթի ընթացքում օրինականության ապահովմանը: Նման պարագայում դատարանը պետք է ստուգի վճիռը չեղյալ ճանաչելու համար հիմք հանդիսացող հանգամանքների առկայությունը:

մը կամ էլ արբիտրաժային վճռի կատարման ժամանակավոր դադարեցման մեջ շահագրգռված կողմի նկատմամբ ապահովման միջոցներ կիրառել: Համաձայնագրի ձևակերպումից հստակ երևում է, որ իրավասու դատարանում արբիտրաժային վճռի վիճարկումն ուղղակիորեն ազդում է ճանաչման ու հարկադիր կատարման գործընթացի վրա:

Արբիտրաժային վճիռների վիճարկման ինստիտուտը նորանվանություն է հայրենական օրենսդրության մեջ, ինչն առավելապես պայմանավորված է ՀՀ կողմից Նյու Յորքի համաձայնագրի վավերացմամբ: «Միջնորդ դատարանների և միջնորդ դատավարության մասին» ՀՀ օրենքով արբիտրաժային վճիռների վիճարկում ընդհանրապես նախատեսված չէր, այլ միայն 38 և 40-րդ հոդվածներով, սահմանված էր նոր երևան եկած հանգամանքներով միջնորդ վճիռները վերանայելու, ինչպես նաև միջնորդ վճռի հարկադիր կատարումը մերժելու կարգն ու հիմքերը: «Առևտրային արբիտրաժի մասին» գործող օրենքը թեև նոր երևան եկած հանգամանքների ուժով արբիտրաժային վճիռները վերանայելու վարույթ չի նախատեսում, սակայն սահմանում է, թե ինչ հիմքերով կարող է այն վիճարկվել և իարվասու դատարանի կողմից չեղյալ ճանաչվել: Հարկ է նշել սակայն, որ արբիտրաժային վճիռների վճարկման օրենսդրական կարգավորումը Հայաստանի Հանրապետությունում հեռու է կատարյալ լինելուց: Մասնավորապես՝ «Առևտրային արբիտրաժի մասին» օրենքի 7-րդ՝ «Վճռի վիճարկումը» վերտառությամբ գլուխը սահմանում է ընդհանուր իրավասության առաջին ատյանի դատարանի կողմից արբիտրաժային վճիռը չեղյալ հայտարարելու հիմքերը, սակայն արբիտրաժային վճռի վիճարկման կարգը չի սահմանում՝ այն դեպքում, երբ ՀՀ քաղաքացիական դատավարության օրենսգիրքը արբիտրաժային վճռի վիճարկման վարույթ ընդհանրապես չի նախատեսում: Հետևաբար, հարց է առաջանում, թե ինչ դատավարական կարգով է կատարվում արբիտրաժային վճռի վիճարկումը կամ դատարանը ինչ ժամկետում պետք է իրականացնի:

կուռքյան այնպիսի ձև, որը դրսևորվում է շահագրգիռ անձանց կողմից դատական պաշտպանության սահմանադրական իրավունքը իրականացնելու միջոցով իրենց համար իրավունքներ և պարտականություններ սահմանող ոչ իրավաչափ ակտը չեղյալ ճանաչելու մեջ: Այս պարագայում դիմուը օրենքով սահմանված հիմքերով վիճարկում է արբիտրաժային դատարանի վճռի օրինականությունը, քանի որ դրանով խախտվում են իր կամ այլ անձանց իրավունքները, հետևաբար՝ առկա է սուբյեկտիվ իրավունքների մասին վեճ: Եթե առկա է սուբյեկտիվ իրավունքի մասին վեճ, ապա տրամաբանորեն պետք է առկա լինեն նաև հակադիր շահերով օժտված կողմեր, սակայն «Առևտրային արբիտրաժի մասին» ՀՀ օրենքից պարզ չէ, թե արբիտրաժային վճիռը չեղյալ ճանաչելու պահանջն ունի դեմ է ներկայացվում: Այսպես՝ «Առևտրային արբիտրաժի մասին» ՀՀ օրենքի 34-րդ հոդվածի 1-ին կետով սահմանվում է, որ արբիտրաժային դատարանի վճռի վիճարկումը դատարանում կարող է իրականացվել միայն օրենքին համապատասխան այն չեղյալ ճանաչելու վերաբերյալ դիմելու միջոցով: Սակայն հոդվածից պարզ չէ, թե չեղյալ ճանաչելու պահանջը դատարան ներկայացվում է արբիտրաժային դատարանի կազմի, թե հակառակ կողմի դեմ: Նման ձևակերպման պայմաններում կարող ենք այնպիսի հետևություն անել, թե այս գործերով ընդհանրապես պատասխանող չկա, ինչը տրամաբանական չի լինի, քանի որ եթե առկա է իրավունքի խախտում, ապա իրավունքը խախտող կամ վիճարկող կամ իրավունքի իրականացմանը խոչընդոտող կողմը անպայմանորեն պետք է որպես պատասխանող մասնակցի դատավարությանը: Հարցի լուծման այլ տարբերակ է պատասխանունին դատավարությանը ներգրավելու հարցը դատարանի հայեցողությանը թողնելը, երբ դատարանը, ելնելով անհրաժեշտությունից, կորոշի, թե ում ներգրավել որպես պատասխանող: Եթե առաջնորդվենք քաղաքացիական դատավարության իրավունքի գիտության ավանդական մոտեցումներով, ապա արբիտրաժային վճռի վիճարկման

ընդ կամ բացակայությունը և գործով որոշում կայացնի, քանի որ այս պարագայում դատարանը գործն ըստ էության չի լուծում: Հարցն այս տեսանկյունից դիտարկելիս կարող ենք ասել, որ արբիտրաժային վճիռը չեղյալ ճանաչելու վարույթին բնորոշ են քաղաքացիական դատավարության հատուկ վարույթների առանձնահատկությունները՝ բացակայում է իրավունքի մասին վեճը, չկան հակադիր շահերով օժտված կողմեր, պատասխանունին ուղղված նյութաիրավական պահանջ և այլն: Այստեղ դատարանը կողմի պահանջով կատարում է ստուգուական գործունեություններ, որով պարզում է արբիտրաժային վճռի օրինականության հարցը: Օրենքով սահմանված հիմքերի առկայության պարագայում իրավասու դատարանը որոշում է կայացնում արբիտրաժային վճիռը չեղյալ ճանաչելու վերաբերյալ կամ էլ մերժում դիմումը, եթե չկան վճիռը չեղյալ ճանաչելու համապատասխան հիմքեր: Արբիտրաժային դատարանը կամ էլ արբիտրաժի կողմը կարող են ներգրավվել գործի քննությանը՝ քննարկվող հարցերի կապակցությամբ իրենց դիրքորոշումը ներկայացնելու, ինչպես նաև դրանց լուծման համար անհրաժեշտ պարզաբանումներ տալու նպատակով: Ամեն դեպքում, ՀՀ քաղաքացիական դատավարության օրենսգիրքն արբիտրաժային վճիռը չեղյալ ճանաչելու՝ հատուկ վարույթ չի նախատեսում և այս ինստիտուտը հատուկ վարույթների շրջանակներում դիտարկելը միանշանակորեն պետք է բացառել հենց սկզբից, քանի որ հատուկ վարույթներում դատարանը շահագրգռված անձանց դիմումով հաստատում է անձնական կամ գույքային իրավունքների ծագման, փոփոխման կամ դադարման համար հիմք հանդիսացող իրավաբանական փաստեր, քաղաքացու իրավական վիճակ կամ անվիճելի իրավունքներ (ՀՀ քաղ. դատ. օրենսգրքի 164-ից 204⁸ հոդվածներ):

Սակայն քննարկվող հարցին կարելի է մոտենալ նաև այլ տեսանկյունից: Արբիտրաժային վճիռների վիճարկումը կարելի է դիտել որպես արբիտրաժի նկատմամբ դատական վերահս-

պես դիմող (հայցվոր)՝ եթե դատարանում վիճարկում է արբիտրաժային վճիռը, կամ կարող է դատարանի կողմից վարույթ ներգրավվել որպես պատասխանուհի կողմում հանդես եկող վեճի առարկայի նկատմամբ ինքնուրույն պահանջներ չներկայացնող երրորդ անձ, քանի որ գործով կայացվող դատական ակտը կարող է ազդել դատարանում արբիտրաժային վճիռը վիճարկող կողմի հանդեպ ունեցած իրավունքների և պարտականությունների վրա: Ընդ որում, այս դեպքում վերջինս բացառապես կարող է հանդես գալ միայն պատասխանուհի կողմում, որովհետև ուղղակի հակասություն կա երրորդ անձի և դատարան դիմուհի շահերի միջև: Հարկ է նշել, որ երրորդ անձինք քաղաքացիական դատավարությանը կարող են ներգրավվել իրենց ցանկությամբ (օրինակ՝ արբիտրաժային համաձայնության կնքման պահին իր հանդեպ կիրառելի իրավունքի համաձայն գործունակությունն ապացուցելու նպատակով), քանի որ ՀՀ քաղ. դատ. օրենսգրքի 35-րդ հոդվածը սահմանում է, որ վեճի առարկայի նկատմամբ ինքնուրույն պահանջներ չներկայացնող երրորդ անձինք կարող են գործի մեջ մտնել հայցվորի կամ պատասխանուհի կողմում մինչև դատարանի կողմից վճիռ կայացնելը, եթե գործով կայացվող վճիռը կարող է ազդել կողմերից մեկի հանդեպ նրանց ունեցած իրավունքների և պարտականությունների վրա: Պետք է նշել նաև, որ արբիտրաժային դատարանի վճիռը չեղյալ ճանաչելու վարույթում դատարանի կայացրած ակտն անվերապահորեն ազդելու է արբիտրաժի երկու կողմերի իրավունքների և պարտականությունների վրա, այն պարզ պատճառով, որ դատարանում վիճարկվում է այնպիսի ակտ, որը իրավունքներ և պարտականություններ է սահմանում արբիտրաժի երկու կողմերի համար էլ:

Այսպիսով, կարող ենք ասել, որ քաղաքացիական դատավարության կարգով արբիտրաժային վճիռների վիճարկմանը բնորոշ են հայցային վարույթի հիմնական հատկանիշները.

- իրավունքի մասին վեճ,

գործերով որպես պատասխանող պետք է հանդես գա արբիտրաժային դատարանը, քանի որ հենց արբիտրաժային դատարանի կայացրած ակտն է վիճարկվում դատարանում: Հնարավոր են նաև դեպքեր, երբ արբիտրաժային վճիռը վիճարկվի այնպիսի հիմքով, որն առաջին հայացքից կապ չունի արբիտրաժային դատարանի գործունեության հետ՝ օրինակ, եթե արբիտրաժային համաձայնության կողմերից մեկը, իր հանդեպ կիրառելի իրավունքի համաձայն եղել է անգործունակ, կամ արբիտրաժային համաձայնությունը կողմերի ընտրած իրավունքի, իսկ այդպիսին ընտրած չլինելու դեպքում, Հայաստանի Հանրապետության օրենսդրության համաձայն անվավեր է: Վերոնշյալ հիմքով արբիտրաժային վճիռի վիճարկումը կարող է թվալ, թե կապ չունի արբիտրաժային դատարանի գործունեության հետ, սակայն չպետք է մոռանանք, որ արբիտրաժային վարույթի պատասխանատուն հենց արբիտրաժային դատարանն է և «Առևտրային արբիտրաժի մասին» ՀՀ օրենքի 16-րդ հոդվածի 1-ին կետը սահմանում է, որ արբիտրաժային դատարանը իրավասու է որոշում կայացնել իր իրավասության, ներառյալ՝ արբիտրաժային համաձայնության առկայության կամ վավերականության վերաբերյալ: Հետևաբար, այս պարագայում ևս ողջ պատասխանատվությունն ընկնում է արբիտրաժային դատարանի վրա: Հակառակ կողմը քաղաքացիական դատավարությանը չի կարող ներգրավվել նաև որպես համապատասխանող, քանի որ արբիտրաժային վճիռը նրա կամահայտնությունը չէ և վճիռ կայացմանը նա անմիջականորեն չի մասնակցում («Առևտրային արբիտրաժի մասին» ՀՀ օրենքի 10 և 11-րդ հոդվածների համաձայն կողմերը կարող են ձևավորել արբիտրաժային դատարանի կազմը, համաձայնության գալով արբիտրների թվի, նրանց ներկայացվող պահանջների և այլ հարցերի շուրջ): Վերլուծելով քաղաքացիական դատավարությանը արբիտրաժի կողմի մասնակցության հիմքերը և նպատակը, կարող ենք ասել, որ վերջինս քաղաքացիական դատավարությանը մասնակցում է որ-

թով հայցային են, սակայն ունեն միայն արբիտրաժային վճիռների վիճարկմանը բնորոշ դատավարական առանձնահատկություններ: Հետևաբար, դրանք ընդհանուր հայցային վարույթի շրջանակներում դիտարկելը ևս ճիշտ չէ, և առավել քան տրամաբանական է, արբիտրաժային վճռի վիճարկումը հատուկ հայցային վարույթների շարքին դասելը, ինչը, ցավոք սրտի, ՀՀ քաղաքացիական դատավարության օրենսգրքում տեղ չի գտել: Վերջին ժամանակաշրջանի դատաիրավական բարեփոխումների արդյունքում հատուկ հայցային վարույթների զգալի մասը դուրս մնաց քաղաքացիական դատավարության կարգավորման ոլորտից և հատուկ հայցային վարույթների գոյությունը գործող քաղաքացիական դատավարության օրենսգրքի կարգավորման պայմաններում իմաստազրկվեց: Եթե հատուկ հայցային վարույթների գործերի քննության դատավարական կարգի առանձնահատկությունները պայմանավորված էին վիճելի իրավահարաբերությունների հանրային-իրավական բնույթով կամ նշանակությամբ, ապա ներկայումս վերոնշյալ գործերը քննվում են վարչական դատավարության կարգով¹: Ընտրողների ցուցակների ճշգրտման վերաբերյալ գործերը ՀՀ վարչական դատավարության օրենսգրքով սահմանված կարգով քննում են պատասխուկ գտնվելու վայրի ընդհանուր իրավասության դատարանները:

Վերոնշյալ հարցով իրավական անորոշությունը հաղթահարել հնարավոր է կամ ՀՀ քաղաքացիական դատավարության օրենսգրքում արբիտրաժային վճռի վիճարկման՝ հատուկ հայցային վարույթ սահմանելով, իսկ դատավարության օրենքը անհարկի չծանրաբեռնելու համար՝ «Առևտրային արբիտրաժի մասին» ՀՀ օրենքի 7-րդ գլխի շրջանակներում կարգավորելով ար-

¹Պետական և տեղական ինքնակառավարման մարմինների ու դրանց պաշտոնատար անձանց վարչական և նորմատիվ ակտերի, գործողությունների կամ անգործության դեմ Ֆիզիկական և իրավաբանական անձանց դատական պաշտպանության իրավունքի իրականացման կարգը, ինչպես նաև Ֆիզիկական և իրավաբանական անձանց դեմ վարչական մարմինների և պաշտոնատար անձանց հայցադիմումների քննության կարգը:

- հակադիր շահերով օժտված կողմեր¹,
- արբիտրաժային վճիռը չեղյալ ճանաչելու վերաբերյալ դիմումը քաղաքացիական դատավարության օրենսգրքով սահմանված կարգով քննելու մասին իրավասու դատարանին ուղղված պահանջ:

Պետք է նշել, որ արբիտրաժային վճիռը չեղյալ ճանաչելու պահանջը պատասխանող կողմին (այսինքն՝ արբիտրաժային դատարանին) ներկայացվել չի կարող, որովհետև արբիտրաժային դատարանը իր կայացրած ակտը վերացնելու իրավազորությամբ օժտված չէ: Այս պարագայում պատասխանուհին ուղղված նյութաիրավական պահանջը, այն է՝ կատարել որոշակի գործունեություններ, ձեռնպահ մնալ որոշակի գործունեություններ կատարելուց կամ ճանաչել որոշակի իրավահարաբերության առկայությունը կամ բացակայությունը, ընդհանուր հայցային վարույթի գործերի նման անմիջականորեն չի դրսևորվում: Արբիտրաժային վճռի վիճարկման միակ նպատակն այն չեղյալ ճանաչելն է: Ավելին, արբիտրաժային վճիռը չեղյալ ճանաչելու մասին դիմումի քննությունն «Առևտրային արբիտրաժի մասին» ՀՀ օրենքով ունի այնպիսի դատավարական առանձնահատկություններ, որոնք որոշակիորեն շեղվում են ընդհանուր հայցային վարույթի կանոններից: Վերոնշյալ գործերն իրենց բնույ-

¹ Մեր խորին համոզմամբ այս դեպքում դատարանը անպայմանորեն գործի քննությանը որպես պատասխանող պետք է մասնակից դարձնի վճիռը կայացրած արբիտրաժային դատարանին՝ ի դեմս դատարանը ներկայացնելու լիազորություն ունեցող սուբյեկտի: Միայն այս պարագայում է հնարավոր ապահովել դիմումի բազմակողմանի և ամբողջական քննությունը: Բացի այդ, եթե դատարանը վճիռ է կայացրել գործին մասնակից չդարձված անձանց իրավունքների և պարտականությունների վերաբերյալ, ապա այն ենթակա է բեկանման: Արբիտրաժային դատարանը պետք է ռեալ հնարավորություն ունենա դատարանում պաշտպանելու և հիմնավորելու վճռի օրինականությունը, քանի որ ուղղակիորեն այս հանգամանքից է կախված համապատասխան ակտը կայացրած արբիտրաժային դատարանի հեղինակությունը: Հետևաբար, արբիտրաժային դատարանը, որպես գործին մասնակցող անձ, անպայմանորեն պատշաճ ձևով պետք է տեղեկացվի միստի ժամանակի և վայրի մասին:

պիսի հարցեր, որոնք դուրս են արբիտրաժային համաձայնության սահմաններից, պայմանով սակայն, որ եթե արբիտրաժային համաձայնությամբ նախատեսված մասով կայացված որոշումները կարող են առանձնացվել այն որոշումներից, որոնք դուրս են արբիտրաժային համաձայնության սահմաններից, ապա կարող է չեղյալ ճանաչվել արբիտրաժային դատարանի վճռի այն մասը, որը ներառում է արբիտրաժային համաձայնությամբ չնախատեսված հարցեր, կամ

դ) արբիտրաժային դատարանի կազմը կամ ընթացակարգը չի համապատասխանել կողմերի արբիտրաժային համաձայնությանը, եթե այդ համաձայնությունը չի հակասում օրենքի պարտադիր դրույթներին, կամ նման համաձայնության բացակայության դեպքում չի համապատասխանում օրենքին, կամ

2) դատարանը պարզի, որ՝

ա) համաձայն Հայաստանի Հանրապետության օրենսդրության՝ վեճի առարկան ենթակա չէ լուծման արբիտրաժի կողմից, կամ

բ) վճիռը հակասում է Հայաստանի Հանրապետության հանրային կարգին:

Եթե վերլուծենք արբիտրաժային վճիռը չեղյալ ճանաչելու՝ Նյու Յորքյան համաձայնագրի շրջանակներում ՀՀ ազգային օրենսդրության մեջ ամրագրված հիմքերը, ապա դրանք պայմանականորեն կարող ենք բաժանել երեք խմբի՝

- հիմքեր, որոնք բխում են արբիտրաժի կողմերի կամքից կամ օրենքին հակասող կամահայտնության դրսևորումներից: Մասնավորապես՝ եթե կողմերը կնքել են այնպիսի արբիտրաժային համաձայնություն, որը հակասում է օրենքին (օրինակ՝ արբիտրաժային դատարանի լուծմանն են հանձնել այնպիսի վեճ, որը չի կարող հանդիսանալ արբիտրաժային քննության առարկա) կամ չեն պահպանել արբիտրաժային համաձայնության ձևին և բովանդակությանը ներկայացվող օրենսդրական պահանջները: Այսինքն, այս հիմքերը պայմանավորված են արբիտրաժի կողմերի գործունեություններով, որոնք չեն համապատաս-

բիտրաժային վճիռը վիճարկելու վերաբերյալ գործերի քննության դատավարական կարգը և այլ առանձնահատկությունները¹: Սակայն չպետք է մոռանալ, որ արբիտրաժային վճռի վիճարկումը իրականացվում է բացառապես քաղաքացիական դատավարության կարգով և այս պարագայում նպատակահարմար է արդյոք դատավարական հարցերն արբիտրաժային օրենքով կարգավորելը:

Ինչպես արդեն նշվել է, «Առևտրային արբիտրաժի մասին» ՀՀ օրենքի 34-րդ հոդվածով սահմանված կարգով արբիտրաժային դատարանի վճռի վիճարկումը դատարանում կարող է իրականացվել միայն օրենքին համապատասխան այն չեղյալ ճանաչելու վերաբերյալ դիմելու ճանապարհով: Ընդ որում, արբիտրաժային վճիռը կարող է չեղյալ ճանաչվել իրավասու դատարանի կողմից միայն այն դեպքում, եթե՝

1) դիմում ներկայացնող կողմն ապացույցներ ներկայացնի այն մասին, որ՝

ա) արբիտրաժային համաձայնության կողմերից մեկը, իր հանդեպ կիրառելի իրավունքի համաձայն, եղել է անգործունակ, կամ կամ արբիտրաժային համաձայնությունը կողմերի ընտրած իրավունքի կամ այդպիսիսն ընտրած չլինելու դեպքում, Հայաստանի Հանրապետության օրենսդրության համաձայն, անվավեր է, կամ

բ) տվյալ կողմը պատշաճ ձևով տեղեկացված չի եղել արբիտրի նշանակման կամ արբիտրաժի մասին կամ այլ պատճառներով զրկված է եղել իր գործը ներկայացնելու հնարավորությունից, կամ

գ) վճիռ է կայացվել այնպիսի վեճի կապակցությամբ, որը նախատեսված չէր արբիտրաժային համաձայնությամբ կամ չի համապատասխանում նրա պայմաններին կամ որոշում է այն-

¹ Արբիտրաժային դատարաններն ընդգրկված չեն ՀՀ պետական մարմինների համակարգում, հետևաբար, արբիտրաժային դատարանի վճիռները չեն կարող վիճարկվել վարչական դատավարության կարգով և չեղյալ ճանաչվել վարչական դատարանի կողմից:

դիր դրույթները, ապա արբիտրաժային վճիռը չեղյալ ճանաչելու հիմքը բացակայում է:

- Հիմքեր, որոնք պայմանավորված չեն թե կողմերի կամահայտնությամբ, թե արբիտրաժային դատարանի գործունեություններով կամ անգործությամբ, այլ ենթադրվում են օրենքով սահմանված օբյեկտիվ հանգամանքների գոյությամբ, ինչպիսիք կողմերի անգործունակությունը, վեճն արբիտրաժային կարգով լուծելու հնարավորությունը կամ հանրային կարգի սահմանափակումներն են: Վերջիններս օրենսդրությամբ ամրագրված այնպիսի պարտադիր դրույթներ են, որոնց պետք է համապատասխանի թե կողմերի կամահայտնությունը, թե արբիտրաժային դատարանի կամ հաստատության գործունեությունը:

Ինչևէ, «Առևտրային արբիտրաժի մասին» ՀՀ օրենքի ուսումնասիրությունը ցույց է տալիս, որ իրավասու դատարանի կողմից արբիտրաժային վճիռը չեղյալ ճանաչելու և արբիտրաժային վճռի ճանաչումն ու հարկադիր կատարումը մերժելու հիմքերը գրեթե նույնանուն, սակայն այս երկու ինստիտուտներն էապես տարբերվում են միմյանցից: Արբիտրաժային վճռի վիճարկումը պետք է դիտարկել որպես քաղաքացիական շրջանառության մասնակիցների կամ շահագրգիռ անձանց իրավունքների, ազատությունների և օրինական շահերի դատական պաշտպանության իրավունքի իրացում, որը միաժամանակ օրենքով սահմանված կարգով ապահովվում է արբիտրաժի նկատմամբ դատական վերահսկությունը: Հետևաբար, առանձին ուսումնասիրության են արժանի նաև արբիտրաժային վճռի ճանաչումն ու հարկադիր կատարումը մերժելու հիմքերը, որոնք պետք է դիտարկվեն համանուն ինստիտուտի շրջանակներում: Իսկ արբիտրաժային վճռի վիճարկումը դատական պաշտպանության իրավունքի իրացման տեսանկյունից դիտարկելիս անհրաժեշտ է կենտրոնանալ արբիտրաժային վճիռը չեղյալ ճանաչելու պահանջով դատարան դիմելու իրավունքի իրականացման նախադրյալների վրա, որոնք դատարանում արբիտրաժա-

խանում կամ հակասում են ՀՀ օրենսդրությանը: Հարկ է նշել, որ արբիտրաժային համաձայնության անվավերությունը ոչ միշտ է բխում կողմերի սխալ կամահայտնությունից, մասնավորապես, երբ նման համաձայնությունն առերևույթ չի հակասում օրենքին, պահպանվել են արբիտրաժային համաձայնության ձևին և բովանդակությանը ներկայացվող պահանջները, սակայն կողմերից մեկն իր հանդեպ կիրառելի իրավունքի կամ ՀՀ օրենսդրությանը համապատասխան անգործունակ է: Նման պարագայում անգործունակությունը կախված չէ կողմի կամքից, այլ օրենսդրությամբ սահմանված օբյեկտիվորեն գոյություն ունեցող կանոնների համակցություն է: Հետևաբար, անգործունակությունը կողմերի սխալ կամահայտնությամբ պայմանավորված հիմքերի շրջանակներում դիտարկելը ճիշտ չէ:

- Հիմքեր, որոնք բխում են արբիտրաժային դատարանի կամ հաստատության գործունեությունների (անգործության)՝ կողմերի արբիտրաժային համաձայնությանը, կամ նման համաձայնության բացակայության դեպքում, ՀՀ օրենսդրությանը հակասելու հանգամանքից, մասնավորապես, եթե արբիտրաժի ընթացակարգը չի համապատասխանել կողմերի արբիտրաժային համաձայնությանը կամ օրենքին, արբիտրաժային դատարանը դուրս է եկել իր իրավասության շրջանակներից և այլն: Հարկ է նշել, որ արբիտրաժային դատարանի գործունեությունների և կողմերի կամահայտնության միջև հակասություն առաջանալու դեպքում արբիտրաժային օրենքով նախապատվությունը տրվում է օրենսդրության պահանջները պահպանելուն: Օրինակ, եթե արբիտրաժային դատարանի գործունեությունները և արբիտրաժի ընթացակարգը չեն համապատասխանում կողմերի արբիտրաժային համաձայնությանը, ապա արբիտրաժային վճիռը չեղյալ կարող է ճանաչվել միայն այն դեպքում, երբ հակասություն չկա կողմերի համաձայնության և օրենքի միջև: Եթե արբիտրաժի ընթացակարգը չի համապատասխանել կողմերի համաձայնությանը, սակայն պահպանվել են օրենքի պարտա-

սը: Սակայն, «Առևտրային արբիտաժի մասին» ՀՀ օրենքի 34-րդ հոդվածի 1-ին կետի գ) ենթակետով պարտադիր պայման է սահմանվել այն հանգամանքը, որ արբիտրաժային համաձայնության մասին նախատեսված մասով կայացված որոշումները եթե կարող են առանձնացվել այն որոշումներից, որոնք դուրս են արբիտրաժային համաձայնության սահմաններից, ապա կարող է չեղյալ ճանաչվել արբիտրաժային դատարանի վճռի այն մասը, որը ներառում է արբիտրաժային համաձայնությանը չնախատեսված հարցեր: Օրենքի շարադրանքից պարզ չէ՝ կարող է վիճարկվել արդյոք արբիտրաժային դատարանի լրացուցիչ վճիռը, թե ոչ: Լրացուցիչ վճիռն արբիտրաժային դատարանի ինքնուրույն ակտ է, որը արբիտրաժային դատարանը օրենքով սահմանված կարգով կայացնում է կողմի խնդրանքով, եթե արբիտրաժային վարույթում ներկայացվել է այնպիսի պահանջ, որն արտացոլված չէ արբիտրաժային վճռում: Հետևաբար, լրացուցիչ վճիռը վիճարկման ինքնուրույն օբյեկտ է և կարող է չեղյալ ճանաչվել դատարանի կողմից, եթե իհարկե, առկա է 34-րդ հոդվածով սահմանված հիմքերից որևէ մեկը: Հարկ է նշել, որ արբիտրաժային վճիռների մասնակի վիճարկում, ինչպես դա ընդունված է ՀՀ քաղաքացիական դատավարությունում վեճն ըստ էության լուծող դատական ակտերի բուրքարկման պարագայում, հնարավոր չէ¹: Նախևառաջ, արբիտրաժային վճիռները չունեն դա-

¹Քաղաքացիական դատավարությունում հնարավոր է բողոք բերել դատարանի վճռի առանձին մասերի դեմ: Գործին մասնակցող անձինք կարող են համաձայն չլինել վճռի այս կամ այն մասի, օրինակ՝ դատական ծախսերի բաշխման, վճռի կատարման կարգը սահմանելու կամ դատարանի պատճառաբանությունների հետ (Տե՛ս Ռ.Գ. Պետրոսյան Հայաստանի քաղաքացիական դատավարություն, երրորդ հրատարակություն, -Եր.: Երևանի համալսարանի հրատ., 2003, 588էջ): Բացի այդ, ՀՀ քաղաքացիական դատավարության օրենսգրքի 219-րդ հոդվածի համաձայն՝ վերաքննիչ դատարանը դատական ակտը վերանայում է վերաքննիչ բողոքի հիմքերի և հիմնվորումների սահմաններում: Վերաքննիչ դատարանում բողոքի քննության ժամանակ առաջին ատյանի դատարանում հաստատված փաստերն ընդունվում են որպես հիմք, բացառությամբ այն դեպքերի, երբ բողոքում վիճարկվում է այդ փաստը, և վերաքննիչ դատարանը հանգում է այն եզրակացության, որ տվյալ փաստի վերաբերյալ եզրակացության հանգելիս առաջին ատյանի դատարանն ակնհայտ սխալ է թույլ տվել:

յին վճռի վիճարկման վարույթի ծագման հիմնական պայման են հանդիսանում:

Արբիտրաժային վճռի վիճարկման իրավունքի իրականացման համար անհրաժեշտ են օբյեկտային, սուբյեկտային և ձևական մի շարք նախադրյալներ, որոնց միաժամանակյա առկայության դեպքում է հնարավոր վճիռը չեղյալ ճանաչելու պահանջով դատարան դիմելու իրավունքի իրացումը¹: Արբիտրաժային վճռի վիճարկման իրավունքի իրականացման հիմնական օբյեկտային նախադրյալն արբիտրաժային վճիռն է, այսինքն՝ արբիտրաժային դատարանի այն ակտը, որը քաղաքացիական դատավարության կարգով կարող է լինել վիճարկման օբյեկտ: Ընդ որում, դատական կարգով հնարավոր է վիճարկել միայն արբիտրաժային վճիռները: «Առևտրային արբիտրաժի մասին» ՀՀ օրենքի 34-րդ հոդվածն արբիտրաժային դատարանի որոշումները (այսպես կոչված՝ միջանկյալ ակտերը) վիճարկելու հնարավորություն չի ընձեռում: Հետևաբար, արբիտրաժային վճռի վիճարկման վարույթի օբյեկտ են բացառապես արբիտրաժային վճիռները: Հարկ է նշել, որ արբիտրաժային վճիռը դատարանում կարելի է վիճարկել ինչպես ամբողջությամբ, այնպես էլ մասնակիորեն: Եթե արբիտրաժային դատարանը վճիռ է կայացրել այնպիսի վեճի կապակցությամբ, որը նախատեսված չէր արբիտրաժային համաձայնությամբ կամ չի համապատասխանում նրա պայմաններին կամ որոշում է այնպիսի հարցեր, որոնք դուրս են արբիտրաժային համաձայնության սահմաններից, ապա դատարանում կարող է վիճարկվել արբիտրաժային վճռի միայն մի մա-

¹ Իրավաբանական գրականության մեջ դատական պաշտպանության իրավունքի իրականացման օբյեկտային և սուբյեկտային նախադրյալները համապատասխանաբար անվանում են նաև օբյեկտիվ և սուբյեկտիվ նախադրյալներ: Նման ձևակերպումն արդարացված համարել չի կարելի: Արբիտրաժային վճռի վիճարկման իրավունքի իրականացման օբյեկտիվ նախադրյալը ներառում է արբիտրաժային վճիռը չեղյալ ճանաչելու պահանջով իրավասու դատարան դիմելուն ուղղված գործողությունների ամբողջությունը, այդ թվում՝ գործողություններ կատարելու հնարավորությունը, իսկ սուբյեկտիվ կողմը՝ այն շարժառիթները, նկատառումներն ու այլ հանգամանքները, որոնք ընկած են շահագրգիռ անձի կողմից դատարան դիմելուն ուղղված կոնկրետ գործողության հիմքում:

րանի կողմից այդ դիմումի կապակցությամբ վճռի կայացման օրվանից երեք ամիսը լրանալուց հետո: Փաստորեն, օբյեկտիվ պայմանն օրենքով սահմանված այն ժամանակամիջոցն է, որի ընթացքում համապատասխան անձն իրավունք ունի արբիտրաժային վճիռը չեղյալ ճանաչելու պահանջով դիմել դատարան: Հակառակ պարագայում, դատարանը դիմումն անվերապահորեն մերժելու է: Հարկ է նշել, որ ՀՀ քաղաքացիական դատավարության օրենսգրքով հայցադիմումի կամ դիմումի ընդունումը մերժելու կամ վերադարձնելու հիմքերի շարքում այս հանգամանքը նախատեսված չէ: Հետևաբար, նման ձևակերպման պայմաններում դատարանը ստիպված է լինելու ընդունել չեղյալ ճանաչելու դիմումը, սակայն կայացնել չեղյալ ճանաչելու պահանջը մերժող ակտ: Այս առումով որոշակի հակասություն է առաջանում «Առևտրային արբիտրաժի մասին» ՀՀ օրենքի 34-րդ հոդվածի 3-րդ կետի և ՀՀ քաղաքացիական դատավարության օրենսգրքի 91-րդ հոդվածների միջև, քանի որ արբիտրաժային օրենքով սահմանվում է, որ չեղյալ ճանաչելու մասին դիմումը չի կարող ներկայացվել արբիտրաժային դատարանի վճիռը ստանալուց երեք ամիսը լրանալուց հետո, իսկ ՀՀ քաղաքացիական դատավարության օրենսգրքը դիմումի ընդունումը մերժելու նման հիմք չի նախատեսել: Բացի այդ, վերոնշյալ հոդվածն ունի լուրջ թերություններ նաև ձևակերպման տեսանկյունից: Մասնավորապես, հոդվածի շարադրանքից պարզ չէ, թե ինչպես պետք է վարվի դատարանը, երբ դիմումը միջնորդություն է պարունակում բաց թողնված ժամկետը լրանալու մասին: ՀՀ քաղաքացիական դատավարությունում դատարանի կողմից կարող են վերականգնվել հարգելի պատճառներով բաց թողնված ժամկետները: Այստեղ հարց է առաջանում՝ կարելի է արդյոք այս ժամանակահատվածը դասել դատավարական ժամկետների շարքին, թե այն պետք է համարել հայցային վաղեմության ժամ-

տական ակտերին բնորոշ կառուցվածքը: Եթե ՀՀ քաղաքացիական դատավարության օրենսգրքի 132-րդ հոդվածի համաձայն՝ դատարանի վճիռը կազմված է ներածական, նկարագրական, պատճառաբանական և եզրափակիչ մասերից, ապա «Առևտրային արբիտրաժի մասին» ՀՀ օրենքի 31-րդ հոդվածով արբիտրաժային վճռի ձևը և բովանդակությունը սահմանելիս նման բան չի նախատեսել: Բացի այդ չպետք է մոռանալ, որ արբիտրաժային վճռի էության վիճարկում չի թույլատրվում, ինչը պայմանավորված է արբիտրաժի նկատմամբ դատական միջամտության սահմաններով: Արբիտրաժային վճռի վիճարկման վարություն դատարանն իրավունք չունի ըստ էության ստուգել արբիտրաժային վճիռը և պարտավոր է Նյու Յորքի 1958թ. Համաձայնագրի և «Առևտրային արբիտրաժի մասին» ՀՀ օրենքի՝ արբիտրաժային վճիռը չեղյալ ճանաչելու հիմքերի շրջանակներից դուրս չգալ:

«Առևտրային արբիտրաժի մասին» 17-րդ հոդվածի 2-րդ կետի համաձայն՝ արբիտրաժային դատարանի հայցի ապահովման միջոցներ կիրառելու վերաբերյալ որոշումները կարող են նրագրվել միջանկյալ վճռի ձևով: Հայցի ապահովման միջոցները, որոնք պահանջել կամ կարգադրել է ձեռնարկել արբիտրաժային դատարանը, կայացնելով միջանկյալ վճիռ, կարող են ճանաչվել և հարկադիր կատարվել կամ չեղյալ ճանաչվել իրավասու դատարանի կողմից՝ 34-ից 36-րդ հոդվածների պահանջների պահպանմամբ:

Արբիտրաժային վճռի վիճարկման վարույթի ծագման համար անհրաժեշտ է մեկ օբյեկտիվ պայման, որն առանձնացնում ենք օբյեկտային նախադրյալից, քանի որ քաղաքացիական դատավարական իրավահարաբերություններում վերջինս դատական ստուգման օբյեկտ չի հանդիսանում: Մասնավորապես, չեղյալ ճանաչման մասին դիմումը չի կարող ներկայացվել արբիտրաժային դատարանի վճիռը ստանալուց երեք ամիսը լրանալուց հետո, իսկ այն դեպքում, երբ դիմում է ներկայացվել օրենքի 33-րդ հոդվածով սահմանված կարգով, արբիտրաժային դատա-

Սուբյեկտային նախադրյալների տակ ի նկատի ունենք արբիտրաժային վճիռը չեղյալ ճանաչելու պահանջով դատարան դիմելու իրավունք ունեցող սուբյեկտների շրջանակը: Ընդ որում, արբիտրաժային օրենքով այդպիսի անձանց կոնկրետ շրջանակ չի սահմանվում: Հետևաբար, այս հարցին կարելի է մոտենալ երկու տեսանկյունից՝ երբ արբիտրաժային վճիռը վիճարկելու իրավունք ունեն կողմերը, ինչը բխում է օրենքի տրամաբանությունից, որտեղ նշվում է, որ չեղյալ ճանաչման մասին դիմումը չի կարող ներկայացվել արբիտրաժային դատարանի վճիռը ստանալուց երեք ամիս հետո (34-րդ հոդվածի 3-րդ կետ): Հարցին մյուս տեսանկյունից մոտենալիս, կարող են փաստել, որ արբիտրաժային վճիռը չեղյալ ճանաչելու պահանջով դատարան կարող է դիմել յուրաքանչյուր շահագրգռված անձ: Այսպես, ՀՀ քաղաքացիական դատավարության օրենսգրքի 2-րդ հոդվածի համաձայն՝ շահագրգիռ անձն իրավունք ունի դիմել դատարան՝ Հայաստանի Հանրապետության Սահմանադրությանը, օրենքներով և այլ իրավական ակտերով կամ պայմանագրով նախատեսված իր իրավունքների, ազատությունների ու օրինական շահերի պաշտպանության համար: Հետևում է՝ եթե արբիտրաժային վճիռով խախտվել են արբիտրաժային վարույթի կողմ չհանդիսացող անձանց իրավունքներն ու օրինական շահերը, ապա վերջիններս վճիռը պետք է դատական կարգով վիճարկելու իրավունք ունենան: Հակառակ պարագայում դա կարելի է դիտել ՀՀ Սահմանադրության 18-րդ հոդվածի խախտում, որը սահմանում է, որ յուրաքանչյուր ոք ունի իր իրավունքների և ազատությունների դատական, ինչպես նաև պետական այլ մարմինների առջև իրավական պաշտպանության արդյունավետ միջոցների իրավունք: Ուստի, արբիտրաժային վճիռը չեղյալ ճանաչելու պահանջով դատարան դիմելու իրավունք ունեն խախտված կամ վիճարկվող իրավունքների ենթադրյալ կրող հանդիսացող քաղաքացիական շրջանառության բոլոր մասնակիցները, այդ թվում՝ ՀՀ քաղաքացիներն ու իրավաբանական

կետ¹: Ամեն դեպքում, պետք է ի նկատի ունենալ այն հանգամանքը, որ ըստ օրենքի, արբիտրաժային վճիռը չեղյալ ճանաչելու պահանջով դատարան դիմում է ներկայացվում: Սակայն, այս ամենի արդյունքում խնդրի էությունը չի փոխվում, և օրենքով սահմանված կարգով կարող են վերականգնվել ինչպես հայցային վաղեմության, այնպես էլ դատավարական ժամկետները, բայց թե արբիտրաժային, թե դատավարության օրենքներով դատարան դիմելու համար սահմանված ժամկետի բացթողման իրավական հետևանքները, կամ հարգելի համարվող պատճառներով բաց թողնված ժամկետի վերականգնման հնարավորությունը հստակ չեն սահմանվում: Բոլոր դեպքերում, վերոնշյալ հարցի ՀՀ օրենսդրական ներկայիս կարգավորման պայմաններում դատարանը պետք է կայացնի ոչ թե դատավարական գործուության կատարումը բացառող (օրինակ՝ դիմումի ընդունումը մերժելու մասին որոշում) այլև արբիտրաժային վճիռը չեղյալ ճանաչելու վերաբերյալ դիմուհի պահանջը մերժող ակտ:

Հարկ է նշել, որ արբիտրաժային վճիռը չեղյալ ճանաչելու պահանջով դատարան դիմելու համար սահմանված ժամանակահատվածը չի կարելի դիտարկել ձևական նախադրյալների շրջանակներում: Ձևական նախադրյալների խախտումը չի հանգեցնում արբիտրաժային վճիռը չեղյալ ճանաչելու պահանջը (դիմումի ընդունումը) մերժելուն, այլ ժամանակավորապես խոչընդոտում է դատավարական գործությունների կատարմանը՝ չբացառելով հետագայում դրանց կատարման հնարավորությունը:

¹ ՀՀ քաղաքացիական օրենսգրքի 331-րդ հոդվածի համաձայն՝ հայցային վաղեմություն է համարվում իրավունքը խախտված անձի հայցով իրավունքի պաշտպանության ժամանակահատվածը: Հետևաբար, օրենքով սահմանված երեք ամիսը կարող են համարել իրավունքի դատական պաշտպանության ժամանակահատված: Բացի այդ, հայցային վաղեմության ժամկետի խախտումը հանգեցնում է պահանջի մերժմանը, իսկ դատավարական ժամկետի բացթողումը՝ որոշակի դատավարական գործողությունների կատարման հնարավորությունը բացառելուն:

Արբիտրաժային վճռի չեղյալ ճանաչման պահանջով դատարան դիմելու իրավունք ունեցող սուբյեկտների շրջանակի վերլուծությունը պարզ է դարձնում, որ վերջիններիս մասնակցությունը քաղաքացիական դատավարությանն առավելապես պայմանավորված է, թե որ հիմքով է իրականացվում վճռի վիճարկումը: Ելնելով արբիտրաժային վճիռը չեղյալ ճանաչելու կոնկրետ հիմքից՝ վիճարկման իրավունքի սուբյեկտային նախադրյալների կազմը տարբեր է: Մասնավորապես, 34-րդ հոդվածի 1-ին կետով նախատեսված հիմքերով արբիտրաժային վճիռը չեղյալ ճանաչելու պահանջով դատարան դիմելու իրավունք ունեն կողմերը, երբ խոսք է գնում արբիտրաժային դատարանի գործունեությունների (անգործության) և կողմերի կամահայտնության միջև առկա անհամապատասխանությունների մասին, որի հետևանքով խախտվում են օրենսդրության պահանջները: Սակայն, եթե կողմերի կամահայտնությունը հակասում է 33 օրենսդրության պարտադիր դրույթներին (օրինակ՝ արբիտրաժային համաձայնության կողմերից մեկը, իր հանդեպ կիրառելի իրավունքի համաձայն, եղել է անգործունակ), ապա արբիտրաժային վճիռը վիճարկելու իրավունք ունեն նաև այլ անձինք (օրինակ՝ շահագրգիռ այլ անձինք): 34-րդ հոդվածի 2-րդ կետով արբիտրաժային վճիռը վիճարկելու իրավունք ունի յուրաքանչյուր շահագրգիռ անձ, ում իրավունքներն ու օրինական շահերն այդ վճռով խախտվել կամ ոտնահարվել են: Հարկ է նշել, որ այս ամենը խիստ պայմանական բնույթ է կրում, քանի որ յուրաքանչյուր ոք խախտված իրավունքը վերականգնելու պահանջով դատարան դիմելու իրավունք ունի: Ուղղակի տնօրինչականության սկզբունքի էությունից ելնելով, պետք է բացառել կամայականությունները արբիտրաժային վճիռը վիճարկելու հարցում, ինչը կնպաստի արբիտրաժին այլ անձանց անհարկի միջատության հնարավորությունը վերացնելուն: Օրինակ՝ «Առևտրային արբիտրաժի մասին» ՀՀ օրենքի 34-րդ հոդվածի 1-ին կետի գ) ենթակետով սահմանվում է, որ եթե արբիտրաժային դատա-

անձինք, օտարերկրյա քաղաքացիներն ու իրավաբանական անձինք, քաղաքացիություն չունեցող անձիք և այլն (Հայաստանի Հանրապետությունն ու համայնքները քաղաքացիական շրջանառությանը մասնակցում են ՀՀ քաղաքացիների և իրավաբանական անձանց հետ հավասար հիմունքներով (ՀՀ քաղ. օրենսգրքի 128-րդ հոդված): Ավելին, արբիտրաժային վճիռը դատարանում վիճարկելու իրավունք ունեն այնպիսի սուբյեկտներ, որոնք քաղաքացիական շրջանառության և նյութական իրավահարաբերությունների մասնակիցներ չեն: Մասնավորապես, ՀՀ քաղաքացիական դատավարության օրենսգրքի 37-րդ հոդվածի համաձայն՝ պետության գույքային շահերի պաշտպանության համար «Դատախազության մասին» ՀՀ օրենքով սահմանված կարգով հայց է ներկայացնում դատախազը: Հետևաբար, եթե արբիտրաժային վճռով խախտվում են պետության գույքային շահերը կամ այն հակասում է Հայաստանի Հանրապետության հանրային կարգին՝ վճիռը չեղյալ ճանաչելու պահանջով դատարան է դիմում դատախազը¹:

Վերոգրյալը մեկ անգամ ևս վկայում է, որ արբիտրաժային վճռի վիճարկումը պետք է դիտարկել դատական պաշտպանության իրավունքի շրջանակներում: Հետևաբար, արբիտրաժային վճիռը չեղյալ ճանաչելու պահանջով դատարան դիմելու համար սահմանված եռամսյա ժամկետը պետք է տարածել միայն վարույթի կողմերի վրա, քանի որ արբիտրաժային վճիռը վարույթի կողմերից բացի այլ անձանց չի առաքվում: Կամ էլ օրենքում տեղ գտած բացը վերացնելու համար անհրաժեշտ է 34-րդ հոդվածի 3-րդ կետում «ստանալուց» բառից հետո ավելացնել նաև «արբիտրաժային վճռի գոյության մասին տեղեկանալուց» բառերը:

¹ Դատախազի մոտ պետության գույքային շահերի պաշտպանությամբ հայց հարուցելու իրավունքն առաջանում է, երբ համապատասխան պետական մարմինը հայցով չի դիմում դատարան:

դիմելու համար օրենքով սահմանված կարգը, այդ թվում՝ դիմումի ձևին և բովանդակությանը ներկայացվող պահանջները: Այսինքն, ձևական նախադրյալներն օրենքով սահմանված այն կանոններն են, որոնց պահպանման պարագայում շահագրգիռ անձը գործնականում կարող է իրացնել արբիտրաժային վճռի վիճարկման իրավունքը: Հետևաբար՝ եթե արբիտրաժային վճիռների վիճարկման իրավունքի օբյեկտային, սուբյեկտային (օբյեկտիվ պայմանը ներառյալ) նախադրյալների բացակայությունը (խախտումը) հանգեցնում են վիճարկման իրավունքի բացակայության պատճառով վճիռը չեղյալ ճանաչելու պահանջի մերժման, ապա ձևական նախադրյալների խախտման հետևանքով դատարանը ոչ թե մերժում է դիմումի՝ արբիտրաժային վճիռը չեղյալ ճանաչելու պահանջը, այլ վերադարձնում է դիմումը, ինչը խոչընդոտ է հանդիսանում վարույթի ծագման համար, սակայն հետագայում չի բացառում արբիտրաժային վճիռը դատարանում վիճարկելու և օրինական ու հիմնավորված պահանջի բավարարում ստանալու հնարավորությունը:

Հարկ է նշել, որ հայրենական օրենսդրությամբ արբիտրաժային վճիռների վիճարկման իրավունքի իրականացման ձևական նախադրյալները թերի են սահմանվել, և վերոնշյալ հարցի օրենսդրական կարգավորումը բավականին մակերեսային է ՀՀ-ում: Այսպես, «Առևտրային արբիտրաժի մասին» ՀՀ օրենքի 34-րդ հոդվածով ամրագրվել է, որ արբիտրաժային վճռի վիճարկումն իրականացվում է իրավասու դատարան դիմում ներկայացնելու միջոցով, սակայն դիմումի ձևին ներկայացվող պահանջները և բովանդակությունը չեն սահմանվել: Արբիտրաժային վճիռը չեղյալ ճանաչելու վերաբերյալ դիմումի ձևին և բովանդակությանը վերաբերող հատուկ նորմեր չի պարունակում նաև ՀՀ քաղաքացիական դատավարության օրենսգիրքը¹:

¹ ՀՀ քաղաքացիական դատավարության օրենսգրքով սպառիչ թվարկված են հատուկ հայցային և հատուկ վարույթները, որտեղ սահմանված են նաև վերոնշյալ գործերով դիմումներին վերաբերող հատուկ պահանջները:

րանը վճիռ է կայացրել այնպիսի վեճի կապակցությամբ, որը նախատեսված չէր արբիտրաժային համաձայնությամբ կամ չի համապատասխանում նրա պայմաններին կամ որոշում է այնպիսի հարցեր, որոնք դուրս են արբիտրաժային համաձայնության սահմաններից, վճիռը չեղյալ ճանաչելու հիմք է: Սակայն, այս հիմքով արբիտրաժային վճիռը կարող են վիճարկել միայն կողմերը, հակառակ պարագայում, այլ անձանց կողմից այս հիմքով արբիտրաժային վճռի վիճարկումը կհակասի տնօրինչականության սկզբունքին:

Հարկ է նշել, որ ելնելով արբիտրաժային վճռի վիճարկման հիմքերից, տարբեր է նաև դատարանում ապացուցման պարտականության բաշխման կարգը: Եթե 34-րդ հոդվածի 1-ին կետով սահմանված հիմքերով արբիտրաժային վճիռը չեղյալ ճանաչելու պահանջով դիմումը պետք է ապացուցի օրենքով սահմանված հիմքերից որևէ մեկի առկայությունը, ապացուցման պարտականություն չի կրում¹:

Արբիտրաժային վճիռների վիճարկման իրավունքի իրականացման ձևական նախադրյալները ներառում են արբիտրաժային դատարանի վճիռը չեղյալ ճանաչելու պահանջով դատարան

¹ 2-րդ կետով սահմանվում է, որ արբիտրաժային վճիռը կարող է չեղյալ ճանաչվել, եթե դատարանի պարզի, որ համաձայն Հայաստանի Հանրապետության օրենսդրության՝ վեճի առարկան ենթակա չէ լուծման արբիտրաժի կողմից կամ վճիռը հակասում է Հայաստանի Հանրապետության հանրային կարգին: Այսինքն, այս հանգամանքների առկայությունը պարզելն օրենքով վերապահվել է դատարանին: Օրենսդրի նման մոտեցումը հակասում է մրցակցային դատավարության էությանը, երբ դատարանն ընդամենը կողմերի բավարար մրցակցության և ապացուցողական գործունեության համար ապահովում է հավասար պայմաններ: Նման մոտեցումն արբիտրաժային վճռի վիճարկման վարույթի էության սխալ ըմբռման արդյունք է: Վերոնշյալ երկու հիմքերի առկայությունը դատարանի կողմից պարզելն արդարացված կլիներ արբիտրաժային վճիռը ճանաչելու և հարկադիր կատարման համար կատարողական թերթ տալու փուլում, երբ դատարանը ստուգում է արբիտրաժային վճռի օրինականությունը և պարզում՝ կան արդյոք ճանաչումը և հարկադիր կատարումը մերժելու հիմքեր: Այսինքն՝ երբ դատարանի ստուգողական գործողությունների միջոցով իրացվում է արբիտրաժի նկատմամբ դատական վերահսկողության գործառույթը:

րությանը դեռևս լրիվ գործունակություն ձեռք չի բերել, ապա վերջինս նույնպես արբիտրաժային վճիռը չեղյալ ճանաչելու պահանջով կարող է դատարան դիմել: Այսպես, ՀՀ քաղաքացիական դատավարության օրենսգրքը դատավարական գործունակությունը կարգավորող հատուկ նորմեր չի պարունակում և այս հարցը կարգավորվում է՝ նյութական իրավահարաբերություններում գործունակությունը գործունակություն է ենթադրում նաև դատավարական իրավահարաբերություններում սկզբունքով: ՀՀ քաղաքացիական օրենսգրքի 1265-րդ հոդվածը սահմանում է, որ օտարերկրյա քաղաքացու կամ քաղաքացիություն չունեցող անձի գործունակությունը որոշվում է նրա անձնական օրենքով: Իսկ քաղաքացու անձնական օրենքն այն պետության իրավունքն է, որի քաղաքացիություն ունի տվյալ անձը: Եթե անձն ունի երկու կամ ավելի պետության քաղաքացիություն, ապա անձնական օրենքն այն պետության իրավունքն է, որի հետ այդ անձն առավել սերտ է կապված: Քաղաքացիություն չունեցող անձի անձնական օրենքն այն պետության իրավունքն է, որտեղ տվյալ անձը մշտապես բնակվում է: Եթե արբիտրաժային վճիռը չեղյալ ճանաչելու պահանջով դատարան են դիմում այլ անձինք, որոնց իրավունքներն ու օրինական շահերը խախտվել են այդ վճռով, ապա այս պարագայում գործում է քաղաքացիադատավարական գործունակության ընդհանուր կանոնը, այն է՝ անգործունակ անձանց անունից դատարան դիմում կամ հայցադիմում են ներկայացնում նրանց օրինական ներկայացուցիչները: Քանի որ արբիտրաժային կարգով ՀՀ-ում լուծվում են առևտրային հարաբերություններից բխող վեճերը¹, ապա գործ-

¹ Առևտրային հարաբերությունների մասնակիցներն առավելապես գործարարությանը զբաղվողներն են՝ իրավաբանական անձինք և անհատ ձեռնարկատերերը: Քննարկվող հարցում քաղաքացիական շրջանառության մասնակցի անգործունակությունը կարող է առաջանալ միայն օրինական ուժի մեջ մտած դատարանի վճռի հետևանքով, որով քաղաքացին օրենքով սահմանված հիմքերով և կարգով ճանաչվել է անգործունակ (խոսքն անհատ ձեռնարկատերերի մասին է):

Մնում է վիճարկման իրավունքի իրականացման ձևական նախադրյալների վերաբերյալ հետևություններ անել ընդհանրացնելով դատարան դիմելու իրավունքի իրականացմանն ուղղված ՀՀ քաղաքացիական դատավարության օրենսգրքի և «Առևտրային արբիտրաժի մասին» ՀՀ օրենքի դրույթները: Ընդ որում, քաղաքացիական դատավարության կարգով հայց հարուցելու իրավունքի իրականացման և արբիտրաժային վճռի վիճարկման իրավունքի իրականացման պայմաններն ընդհանուր են: Այսպես, քաղաքացիական դատավարության կարգով հայցադիմում կամ դիմում ներկայացնելու պայմաններն են՝ ընդդատությունը (գործը տվյալ դատարանին ընդդատյա լինելը), դիմուհի գործունակությունը, գործը դատարանում վարելու լիազորության առկայությունը, դիմումի ձևին և բովանդակությանը ներկայացվող պահանջները պահպանելը և պետական տուրքը վճարելը:

Արբիտրաժային վճիռը չեղյալ ճանաչելու պահանջը ներկայացվում է ՀՀ Կենտրոն և Նորք Մարաշ համայնքների ընդհանուր իրավասության առաջին ատյանի դատարան: Արբիտրաժային օրենքով հստակ սահմանվել է, որ արբիտրաժային դատարանի վճիռը կարող է չեղյալ ճանաչվել նույն օրենքի 6-րդ հոդվածով սահմանված դատարանի կողմից (որը հենց Կենտրոն և Նորք Մարաշ համայնքների ընդհանուր իրավասության դատարանն է):

Ինչ վերաբերում է դիմուհի գործունակությանը, ապա արբիտրաժային վճռի վիճարկման պարագայում այս հարցը խնդրահարույց չէ: Արբիտրաժային համաձայնություն կնքելու համար կողմերը նախևառաջ իրենց հանդեպ կիրառելի իրավունքի համաձայն պետք է գործունակ լինեն (կողմի անգործունակությունն արբիտրաժային վճիռը չեղյալ ճանաչելու հիմք է): Հետևաբար, քաղաքացիական դատավարությունում արբիտրաժային վարույթի կողմերի գործունակությունը ենթադրվում է: Եթե արբիտրաժային համաձայնության կողմն իր հանդեպ կիրառելի իրավունքի համաձայն գործունակ է, սակայն ՀՀ օրենսդ-

քառապատիկի դրույքաչափը: Հետևաբար, դիմումին պետք է կցվի նաև պետական տուրքի վճարումը հավաստող փաստաթուղթ¹: Ինչպես արդեն նշվել է, ձևական նախադրյալների խախտումը հանգեցնում է դատարանի կողմից դիմումը վերադարձնելու մասին որոշման կայացման և այստեղ կիրառելի են ՀՀ քաղաքացիական դատավարության օրենսգրքի 92-րդ հոդվածի կանոնները²: Սակայն գործնականում վերոնշյալ հոդվածով նախատեսված ոչ բոլոր հիմքերն են, որոնք կիրառելի են չեղյալ ճանաչելու մասին դիմումը վերադարձնելու պարագայում: Դատավորը վերադարձնում է արբիտրաժային վճիռը չեղյալ ճանաչելու մասին դիմումը, եթե

- չեն պահպանվել դիմումի ձևին և բովանդակությանն առաջադրվող` ՀՀ քաղաքացիական դատավարության օրենսգրքով սահմանված պահանջները,
- դիմումը ստորագրված չէ կամ ստորագրել է այն ստորագրելու լիազորություն չունեցող անձը կամ այնպիսի անձ, որի պաշտոնական դրությունը նշված չէ,
- գործն ընդդատյա չէ տվյալ դատարանին և
- չեն ներկայացվել սահմանված կարգով և չափով պետական տուրքի վճարումը հավաստող փաստաթղթեր (այս դեպքում ՀՀ օրենսդրությամբ պետական տուրքի վճարումը հետաձգելու, տարածանկետելու կամ տուրքի չափը նվազեցնելու հնարավորություն չի նախատեսվում):

¹ Մեր կարծիքով, այս գործերով ևս պետական տուրքի վճարումը պարտադիր է, քանի որ դատարան տրվող դիմումները հանդիսանում են պետական տուրքի գանձման օբյեկտ («Պետական տուրքի մասին» ՀՀ օրենքի 7-րդ - հոդված)

² 92-րդ հոդվածը սահմանում է հայցադիմումը վերադարձնելու հիմքերը, որոնք սակայն կիրառելի են նաև դիմումները վերադարձնելու պարագայում, քանի որ դատարանները հատուկ հայցային և հատուկ վարույթի գործերը քննում են դատավարության օրենքով սահմանված ընդհանուր կանոնների համաձայն, այն բացառություններով և լրացումներով, որոնք սահմանված են հատուկ նորմերով:

նականում արբիտրաժային վճռի վիճարկման պարագայում անգործունակության դեպքերը գրեթե բացառվում են:

Եթե արբիտրաժային վճիռը չեղյալ ճանաչելու պահանջով դատարան է դիմում ներկայացուցիչը, ապա դիմումը վարույթ կընդունվի միայն վերջինիս պատշաճ ձևակերպված լիազորությունների առկայության պարագայում:

Քանի որ ՀՀ քաղաքացիական դատավարության օրենսգրքով և «Առևտրային արբիտրաժի մասին» ՀՀ օրենքով արբիտրաժային վճիռը չեղյալ ճանաչելու վերաբերյալ դիմումի ձևին և բովանդակությանը ներկայացվող կոնկրետ պահանջներ չեն սահմանվել, ապա ընդհանրացնելով այս երկու օրենսդրական ակտերի դրույթները, կարող ենք ասել, որ`

դիմումը ներկայացվում է գրավոր ձևով, որը պետք է պարունակի`

- դատարանի անվանումը, որին հասցեագրվում է դիմումը,
- դիմում ներկայացնող անձի անունը (անվանումը),
- վիճարկվող արբիտրաժային վճռի կայացման տարին, ամիսը, ամսաթիվը, գործի համարը,
- վճիռը կայացրած արբիտրաժային դատարանի մասին տեղեկություններ,
- արբիտրաժային վճիռը չեղյալ ճանաչելու իրավական հիմնավորումը,
- դիմուի պահանջը,
- դիմումին կցվող փաստաթղթերի ցանկը:

Դիմումը ստորագրում է համապատասխան կողմը կամ էլ ներկայացուցիչը, որը դիմումին է կցում իր լիազորությունները հաստատող համապատասխան փաստաթուղթ: Քանի որ «Պետական տուրքի մասին» ՀՀ օրենքով արբիտրաժային վճռի վիճարկման համար գանձվող պետական տուրքի դրույքաչափ չի սահմանվել, ապա կարելի է կիրառել ոչ գույքային պահանջներով դատարան դիմելու համար սահմանված բազային տուրքի

ծընթացի վրա: Հոդվածի շարադրանքից պարզ չէ, թե դատարանը չեղյալ ճանաչելու մասին դիմումը վարույթ ընդունելու մասին որոշման կայացմամբ կասեցնում է արբիտրաժային վճռի գործությունը, թե ոչ:

Ելնելով վերոգրյալից, կարող ենք ասել, որ արբիտրաժային վճռի վիճարկման ներկայիս օրենսդրական կարգավորման պայմաններում անհնար է ապահովել այս ինստիտուտի բնականոն գործառնությունը: Անհրաժեշտ է համակարգված փոփոխություններ և լրացումներ կատարել «Առևտրային արբիտրաժի մասին» ՀՀ օրենքում և ՀՀ քաղաքացիական դատավարության օրենսգրքում, որտեղ արբիտրաժային վճռի վիճարկման հատուկ հայցային վարույթ պետք է նախատեսել: Վերոնշյալ օրենսդրական փոփոխություններով պետք է հստակեցնել՝

- արբիտրաժային վճիռը չեղյալ ճանաչելու պահանջով դատարան դիմելու իրավունք ունեցող սուբյեկտների շրջանակը,
- վիճարկման վարույթի մասնակիցների շրջանակն ու վերջիններիս դատավարական կարգավիճակը,
- գործի քննության կարգն ու ժամկետները,
- գործի քննության արդյունքում կայացվող դատական ակտը, սահմանելով վերջինիս բուրժարկման հնարավորության առկայությունը կամ բացակայությունը:

Անհրաժեշտ է «Պետական տուրքի մասին» ՀՀ օրենքի 8-րդ հոդվածի 1-ին կետով գանձվող պետական տուրքի կոնկրետ դրույքաչափ սահմանել նաև արբիտրաժային վճիռները չեղյալ ճանաչելու պահանջով դատարան ներկայացվող դիմումների համար (մեր կարծիքով՝ բազային տուրքի քառապատիկի չափով):

Արբիտրաժային վճիռը չեղյալ ճանաչելու պահանջով դիմումը կարող է միաժամանակ ներկայացնել նաև իր միջնորդությունները: Դատարանը, որին ներկայացվել է վճիռը չեղյալ ճանաչելու մասին դիմումը, կարող է կողմերից մեկի խնդրանքով կամ իր նախաձեռնությամբ որոշակի ժամանակով դադարեցնել այդ հարցի քննությունը, որպեսզի հնարավորություն ընձեռի արբիտրաժային դատարանին վերսկսելու արբիտրաժային վարույթը կամ ձեռնարկելու այլ միջոցներ, որոնք արբիտրաժային դատարանի կարծիքով կարող են վերացնել արբիտրաժային վճիռը բեկանելու հիմքերը (34-րդ հոդվածի 4-րդ կետ): Վերոնշյալ ձևակերպումն անուղակիորեն վկայում է այն մասին, որ արբիտրաժային դատարանն անպայմանորեն տեղեկացվում և անհրաժեշտության դեպքում մասնակից է դարձվում գործի քննությանը: Սակայն, հոդվածը զուրկ չէ բովանդակային թերություններից: Մասնավորապես, հոդվածում տեղին չէ «բեկանում» եզրույթի օգտագործումը: Բեկանումն առավել հատկանշական է գործող դատական համակարգի աստիճանակարգության պայմաններում ներհամակարգային հարաբերություններում դատական ակտերի վերանայման պարագայում: Գաղտնիք չէ, որ արբիտրաժային դատարանները պետական դատական համակարգի մեջ չեն մտնում և դատական համակարգին բնորոշ աստիճանակարգություն չունեն: Հետևաբար, «բեկանում» եզրույթի գործածումն այս պարագայում բովանդակային սխալ պետք է համարել: Եվ վերջապես չպետք է մոռանալ, որ դիմումը դատարանին ներկայացնում է արբիտրաժային վճիռը չեղյալ ճանաչելու, այլ ոչ թե բեկանելու պահանջ: Ուստի, անհրաժեշտ է 34-րդ հոդվածի 4-րդ կետում «բեկանում» բառը փոխարինել «չեղյալ ճանաչել» բառակապակցությամբ:

Մեկ այլ թերություն կարելի համարել այն հանգամանքը, որ 34-րդ հոդվածի 4-րդ կետով սահմանված չէ վիճարկման արդյունքում հնարավոր իրավական հետևանքների ազդեցությունը արբիտրաժային վճռի ճանաչման և հարկադիր կատարման գոր-

կամ հարկադիր կատարումը, որը կայացվել է Հայաստանի Հանրապետության տարածքում կամ օտարերկրյա արբիտրաժային որոշումների ճանաչման և կատարման մասին Նյու Յորքի կոնվենցիայի անդամ որևէ այլ պետության տարածքում, կարող է մերժվել միայն այն կողմի խնդրանքով, որի դեմ այն ուղղված է, եթե այդ կողմն ապացույցներ ներկայացնի դատարան, որտեղ հայցվում է վճռի ճանաչումը կամ հարկադիր կատարումը այն մասին, որ առկա են օրենքի 36-րդ հոդվածի 1-ին կետի 1-ին ենթակետով սահմանված հիմքերից մեկը: 36-րդ հոդվածի 2-րդ կետով սահմանված հիմքերով (եթե ՀՀ օրենսդրության համաձայն՝ վեճի առարկան ենթակա չէ լուծման արբիտրաժի կողմից կամ վճիռը հակասում է Հայաստանի Հանրապետության հանրային կարգին) արբիտրաժային վճռի ճանաչումն ու հարկադիր կատարումը մերժելու համար կողմի խնդրանքը չի պահանջվում և իրավասու դատարանը պետք է գործի սեփական նախաձեռնությամբ: Ընդ որում, դատարանը արբիտրաժային վճռի ճանաչումը կամ հարկադիր կատարումը մերժելու մասին կայացնում է որոշում («Դատական ակտերի հարկադիր կատարման մասին» ՀՀ օրենքի 17-րդ հոդվածի 3-րդ կետ):

Հարկ է նշել, որ եթե արբիտրաժի հայրենական օրենքով տարբերություն չի դրվում ՀՀ կամ այլ պետության տարածքում կայացված արբիտրաժային վճիռների ճանաչումն ու հարկադիր կատարումը մերժելու հիմքերի և դատավարական կարգի միջև, ապա 1958թ. Նյու Յորքի կոնվենցիան կարգավորում է բացառապես օտարերկրյա արբիտրաժային վճիռների ճանաչումն ու կատարումը: Քանի որ կոնվենցիայով և հայրենական օրենքով սահմանված արբիտրաժային վճռի ճանաչումն ու հարկադիր կատարումը մերժելու հիմքերը նույնանուն են, ապա ուսումնասիրության տեսանկյունից առավել նպատակահարմար է դրանց միասնական դիտարկումը՝ վերջիններս համադրելով ՀՀ մասնակցությամբ այլ միջազգային համաձայնագրերի դրույթների հետ:

§ 3. Արբիտրաժային վճիռների ճանաչումն ու հարկադիր կատարումը մերժելը

Ինչպես արդեն նշվել է, արբիտրաժի նկատմամբ դատական վերահսկողությունն առաջին հերթին դրսևորվում է արբիտրաժային վճիռների ճանաչմամբ և հարկադիր կատարման համար կատարուական թերթ տրամադրելով, իսկ օրենքով նախատեսված դեպքերում էլ՝ ճանաչումն ու հարկադիր կատարումը մերժելով: Ընդ որում, արբիտրաժային վճիռների ճանաչումն ու հարկադիր կատարումը մերժելու հիմքերը սպառնիչ թվարկված են «Առևտրային արբիտրաժի մասին» ՀՀ օրենքի 36-րդ հոդվածում, որոնց շրջանակներից իրավասու դատարանը, պայմանավորված արբիտրաժի նկատմամբ դատական միջամտության սահմաններով, դուրս գալ չի կարող¹: Հարկ է նշել, որ արբիտրաժային վճիռը չեղյալ ճանաչելու և հարկադիր կատարումը մերժելու հիմքերը գրեթե նույնանուն են, սակայն ամբողջությամբ չեն համընկնում, ինչը բխում է այս երկու ինստիտուտների գործառնության, ինչպես նաև հասարակական հարաբերություններում իրավական արժեվորման, դերի և նշանակության տարբերություններից: Ի տարբերություն վիճարկման՝ արբիտրաժային դատարանի վճռի ճանաչումն ու հարկադիր կատարումն իրավասու դատարանի կողմից կարող է մերժվել միայն այն կողմի խնդրանքով, որի դեմ այն ուղղված է: Եթե արբիտրաժային դատարանի վճիռը չեղյալ ճանաչելու պահանջով դատարան դիմելու իրավունք ունեցող սուբյեկտների կոնկրետ շրջանակն օրենքով սահմանված չէ, ապա հարկադիր կատարումը մերժելու պարագայում վիճակն այլ է: Այսպես՝ 36-րդ հոդվածի 1-ին կետի համաձայն, արբիտրաժային դատարանի վճռի ճանաչումը

¹ Իրավասու դատարանի կողմից գործն ըստ էության վերանայելու արդյունքում արբիտրաժային վճռի ճանաչումն ու հարկադիր կատարումը մերժվել չի կարող: Դատարանն իրավունք չունի մեկնաբանել վիճելի իրավահարաբերությունները կարգավորող նորմերը և գնահատական տալ արբիտրաժային դատարանի գործողություններին՝ նյութական իրավունքի նորմերը սխալ մեկնաբանելու կամ կիրառելու առումով:

տարկներն առ այն, որ արբիտրաժային համաձայնության կողմում հանդես եկող իրավաբանական անձը վերակազմակերպվել է: Դատարանը միաժամանակ պարզաբանել էր, որ իրավաբանական անձի վերակազմակերպումն ընդգրկված չէ արբիտրաժային վճռի ճանաչումն ու կատարումը մերժելու՝ Կոնվենցիայի V հոդվածով սահմանված հիմքերի շարքում¹:

Ընդ որում, վճռի ճանաչումն ու հարկադիր կատարումը մերժելը դատարանի իրավունքն է, այլ ոչ պարտականությունը: Թե Նյու Յորքյան Համաձայնագրի V, թե արբիտրաժի հայրենական օրենքի 36-րդ հոդվածների վերլուծությունից հստակ բխում է, որ համապատասխան հիմքերի առկայության պարագայում արբիտրաժային վճռի ճանաչումն ու հարկադիր կատարումը *կարող է*, այլ ոչ թե *պետք է* մերժվի: Պետք է նշել նաև, որ նման ձևակերպումն արդարացված համարել չի կարելի: Դատական համակարգում օրենքի միատեսակ կիրառության ապահովման և վերոնշյալ հարցի նկատմամբ տարբերակված և կամայական մոտեցումները բացառելու նպատակով դատարանին պետք է օրենսդրորեն պարտադրել 36-րդ հոդվածով սահմանված հիմքերի առկայության դեպքում մերժել արբիտրաժային վճռի հարկադիր կատարումը: Բացի այդ, վերոնշյալ ձևակերպումն ուղղակիորեն հակասության մեջ է մտնում 36-րդ հոդվածի 2-րդ կետի հետ, որով սահմանվում են արբիտրաժային վճռի ճանաչումն ու հարկադիր կատարումն անվերապահորեն մերժելու հիմքերը (եթե ՀՀ օրենսդրության համաձայն՝ վեճի առարկան ենթակա չէ լուծման արբիտրաժի կողմից կամ վճիռը հակասում է Հայաստանի Հանրապետության հանրային կարգին):

Հարկ է նշել, որ մի պետության տարածքում արբիտրաժային վճռի ճանաչումն ու հարկադիր կատարումը մերժելը չի հանգեցնում վճռի իրավաբանական ուժի դադարեցման: Մի պետության դատարանը կաշկանդված չէ արբիտրաժային վճռի ճանաչումն ու կատարումը մերժելու այլ պետության դատարանի

եթե փորձենք ընդհանրացնել ՀՀ տարածքում արբիտրաժային վճիռների ճանաչումն ու հարկադիր կատարումը մերժելու հիմքերը, ապա դրանք կներառեն՝

- արբիտրաժային դատարանի կողմից վեճը լուծելու իրավասության բացակայությամբ,
- արբիտրաժային վարույթի իրականացման ընթացակարգային խախտումներով,
- արբիտրաժային վճիռների վիճարկմամբ,
- վեճն արբիտրաժային կարգով լուծելու անհնարինությամբ,
- հանրային կարգի սահմանափակումներով պայմանավորված հանգամանքները:

Արբիտրաժային վճռի ճանաչման և հարկադիր կատարման դեմ ներկայացվող առարկությունների հիմքում ընկած փաստերը, որոնք դուրս են Նյու Յորքի կոնվենցիայի V հոդվածով և արբիտրաժի հայրենական օրենքով սահմանված հիմքերի շրջանակներից, իրավասու դատարանի կողմից պետք է ապացուցման առարկայի մեջ չընդգրկվեն և չհետազոտվեն: Այսպես, ՀՀ քաղաքացիական դատավարության օրենսգրքի 48-րդ հոդվածի 1-ին և 2-րդ կետերի համաձայն՝ գործին մասնակցող յուրաքանչյուր անձ պետք է ապացուցի իր վկայակոչած փաստերը: Իսկ գործի լուծման համար էական նշանակություն ունեցող ապացուցման ենթակա փաստերը որոշում է դատարանը՝ գործին մասնակցող անձանց պահանջների և առարկությունների հիման վրա: Հետևաբար՝ ապացուցման առարկան անհարկի չընդլայնելու և վարույթը չծանրաբեռնելու նպատակով դատարանը կարող է արբիտրաժային վճռի ճանաչումն ու կատարումը մերժել, օրենքով սահմանված հիմքերի հետ առընչություն չունեցող փաստերն ընդհանրապես չքննարկել: Միջազգային արբիտրաժային պրակտիկայում հայտնի է դեպք, երբ իրավասու դատարանն ընդհանրապես անուշադրության է մատնել արբիտրաժային վճռի հարկադիր կատարման դեմ առարկող կողմի փաս-

¹ Stu Yearbook Commercial Arbitration, vol. XXIII, 2000, էջ 741:

ծայնագրի V հոդվածի a) և c) ենթակետեր), որոնց համաձայն՝ Հայաստանի Հանրապետության տարածքում արբիտրաժային դատարանի վճռի ճանաչումը կամ հարկադիր կատարումը կարող է մերժվել, եթե

1. նույն օրենքի 7-րդ հոդվածով նախատեսված արբիտրաժային համաձայնության կողմերից մեկը, իր հանդեպ կիրառելի իրավունքի համաձայն եղել է անգործունակ, կամ

2. արբիտրաժային համաձայնությունն անվավեր է՝ կողմերի ընտրած իրավունքի կամ այդպիսին ընտրած չլինելու դեպքում՝ վճռի կայացման երկրի օրենսդրությամբ, կամ

3. վճիռ է կայացվել այնպիսի վեճի կապակցությամբ, որը նախատեսված չէր արբիտրաժային համաձայնությամբ կամ չի համապատասխանում նրա պայմաններին կամ որոշում է այնպիսի հարցեր, որոնք դուրս են արբիտրաժային համաձայնության սահմաններից, պայմանով սակայն, որ եթե արբիտրաժային համաձայնությամբ նախատեսված մասով կայացված որոշումները կարող են առանձնացվել այն որոշումներից, որոնք դուրս են արբիտրաժային համաձայնության սահմաններից, ապա կարող է չեղյալ ճանաչվել արբիտրաժային դատարանի վճռի այն մասը, որը ներառում է արբիտրաժային համաձայնությամբ չնախատեսված հարցեր, կամ

4. համաձայն ՀՀ օրենսդրության՝ վեճի առարկան ենթակա չէ լուծման արբիտրաժի կողմից:

Ընդ որում, եթե առաջին երեք դեպքերում վճռի հարկադիր կատարումը կարող է մերժվել արբիտրաժի կողմի խնդրանքով, երբ օրենսդրորեն թույլատրվում է վեճն արբիտրաժային կարգով լուծելը, ապա չորրորդ հիմքով վճռի ճանաչումը կամ հարկադիր կատարումը մերժելը պայմանավորված է ՀՀ իրավական համակարգում ամրագրված այնպիսի իմպերատիվ նորմերի առկայությամբ, որոնց պահպանումից է ուղղակիորեն կախված ՀՀ տարածքում արբիտրաժային վճռի կատարման հնարավորությունը: Վերոնշյալ նորմերի խախտումն ինքնըստինքյան հանգեց-

նի «բացասական» որոշմամբ: Հետևաբար, մի պետության տարածքում արբիտրաժային դատարանի վճռի հարկադիր կատարումը մերժելը մեխանիկորեն չի հանգեցնում այլ պետության տարածքում վճռի ճանաչումն ու կատարումը մերժելուն: Ընդ որում, այս համաձայնության ունի գործնական կարևոր նշանակություն, քանի որ նույն արբիտրաժային վճռով հնարավոր է լուծվեն կողմերի իրավունքների և պարտականությունների վերաբերյալ այնպիսի հարցեր, որոնցով նախատեսված գործությունները (այդ թվում՝ որոշակի իրավահարաբերության առկայությունը կամ բացակայությունը ճանաչելը) պետք է իրականացվեն տարբեր պետությունների տարածքներում: Օրինակ՝ վեճն արբիտրաժային կարգով լուծելու անհնարինության կամ հանրային կարգին հակասելու հիմքով վճռի ճանաչումն ու կատարումը մերժելը չի նշանակում, որ այլ պետության տարածքում պետք է գործեն հանրային կարգի նույն սահմանափակումները կամ վեճն արբիտրաժի լուծմանը հանձնելու կանոնները: Այս համաձայնության բավականին գործունե երաշխիք է հանդիսանում արբիտրաժային վճռի պարտադիրության հատկանիշի ապահովման համար: Բացի այդ, Եվրոպական Համաձայնագրին միացած մի շարք երկրների ազգային օրենսդրություններ զարգանում են արբիտրաժային վճիռների ճանաչումն ու հարկադիր կատարումը մերժելու՝ Նյու Յորքի Կոնվենցիայի V հոդվածով սահմանված հիմքերը բովանդակային և քանակական առումով սահմանափակելու ճանապարհով, ինչը լիովին համապատասխանում է «առավել բարենպաստ նորմը կիրառելու» կառուցակարգ-կանոնին:

Վճռի ճանաչումը կամ հարկադիր կատարումը մերժելը՝ կապված արբիտրաժային դատարանի կողմից վեճը լուծելու իրավասության բացակայության հետ: Վերոնշյալ հիմքով արբիտրաժային վճռի ճանաչումն ու հարկադիր կատարումը մերժելը նախատեսված են ՀՀ «Առևտրային արբիտրաժի մասին» ՀՀ օրենքի 36-րդ հեղվածի 1-ին կետի ա) և գ) ենթակետերով (Համա-

րաբերյալ, կամ անդրադառնալ դրան գործն ըստ էության լուծող որոշման մեջ: Եթե արբիտրաժային դատարանն իր իրավասության վերաբերյալ, որպես նախնական բնույթ ունեցող հարցի, կայացնում է որոշում, ապա կողմերից յուրաքանչյուրն այդ որոշման մասին տեղեկացում ստանալուց հետո՝ երեսնօրյա ժամկետում, կարող է դիմել իրավասու դատարան՝ տվյալ հարցի վերաբերյալ որոշում կայացնելու հայցով, որի կայացրած ակտը բուռնարկման ենթակա չէ: Մինչև դատարանի կողմից այդ հարցի լուծումը, արբիտրաժային դատարանը կարող է շարունակել արբիտրաժային վարույթը և վճիռ կայացնել:

Սակայն արբիտրաժային համաձայնություն կնքելիս կողմի իրավունքներն ու պարտականություններն իրականացնելու ունակության վերաբերյալ արբիտրաժային դատարանի եզրահանգումները պարտադիր չեն վճռի ճանաչման և հարկադիր կատարման հարցը լուծող դատարանի համար, քանի որ մինչև իրավասու դատարանի կողմից արբիտրաժային վճռի ճանաչումը նախադատելիության հատկանիշի մասին խոսելն ընդհանրապես ավելորդ է:

Ինչպես արդեն նշվել է, առևտրատնտեսական հարաբերությունների մասնակիցների իրավունակության և գործունակության հարցը որոշվում է նրանց անձնական օրենքով, իսկ ՀՀ օրենսդրությամբ արբիտրաժային համաձայնության կողմի անգործունակությունը վճռի ճանաչումը կամ հարկադիր կատարումը մերժելու հիմք է: Սակայն միջազգային իրավական փաստաթղթերում, այդ թվում՝ Նյու Յորքյան (V հոդվ.) և Եվրոպական (VI հոդվ. 2-րդ կետ) կոնվենցիաներում ամրագրված անգլերեն տարբերակներում օգտագործվում է «under some incapacity» եզրույթը, որը բառացի թարգմանությամբ ավելի շուտ նշանակում է «իրավունակության կամ իրավասության թերություն»: Բայց վերոնշյալ ակտերով առաջին հերթին ի նկատի է ունեցվում կողմի՝ արբիտրաժային համաձայնություն կնքելու իրավունքի կամ իրավասության բացակայությունը, որը գործունա-

նում է արբիտրաժային դատարանի վճռի ճանաչումը կամ հարկադիր կատարումը մերժելուն, երբ արբիտրաժային վճիռը որևէ իրավական հետևանք առաջացնել չի կարող:

Իրավասու դատարանի կողմից արբիտրաժային դատարանի վճռի ճանաչման և հարկադիր կատարման համար կատարուական թերթ տալու փուլում կատարման դեմ առարկող կողմի փաստարկներն առ այն, որ արբիտրաժային համաձայնության կողմերից մեկն իր հանդեպ կիրառելի իրավունքի համաձայն եղել է անգործունակ, առաջին հերթին կասկածի տակ է դնում արբիտրաժային համաձայնության վավերությունը, հետևաբար՝ նաև կողմերի միջև վեճը լուծելու՝ արբիտրաժային դատարանի իրավասության հարցը: Հարկ է նշել, որ վերոնշյալ առարկությունը հնարավոր է ներկայացնել նաև արբիտրաժային վարույթի ընթացքում, և «Առևտրային արբիտրաժի մասին» ՀՀ օրենքի 16-րդ հոդվածով սահմանված կարգով արբիտրաժային դատարանը որոշում է կայացնում իր իրավասության, ներառյալ՝ արբիտրաժային համաձայնության առկայության կամ վավերականության վերաբերյալ: Արբիտրաժային դատարանի իրավասության բացակայության վերաբերյալ հայտարարությունը կարող է արվել ոչ ուշ, քան մինչև հայցի վերաբերյալ պատասխան ներկայացնելը: Կողմի՝ արբիտր նշանակելու կամ արբիտրի նշանակմանը մասնակցելու հանգամանքը նրան չի զրկում այդպիսի հայտարարություն անելու իրավունքից: արբիտրաժային դատարանի կողմից իր իրավասությունը գերազանցելու վերաբերյալ հայտարարությունը պետք է արվի անմիջապես այն բանից հետո, երբ կողմի կարծիքով արբիտրաժի ընթացքում շոշափվում է այնպիսի հարց, որը դուրս է արբիտրաժային դատարանի իրավասության շրջանակից: Արբիտրաժային դատարանը ցանկացած դեպքում կարող է ընդունել ուշացված հայտարարությունը, եթե ուշացումը համարի հարգելի: Վերոնշյալ հայտարարության վերաբերյալ արբիտրաժային դատարանը կարող է կայացնել որոշում՝ կամ որպես նախնական բնույթ ունեցող հարցի վե-

կայացված արբիտրաժային դատարանի վճռի ճանաչումն ու հարկադիր կատարումը դատարանը մերժեց, քանզի նախարարության ներկայացուցիչը հայտարարեց, որ տեղի օրենսդրության համաձայն, 50000 Ֆունտը գերազանցող գործարքներով արբիտրաժային վերապահումները ենթակա են համաձայնեցման Պետական խորհրդի իրավասու մարմնի հետ¹: Ուստի այս պարագայում մենք գործ ունենք քաղաքացիական շրջանառության գործունակ սուբյեկտի հետ, որը սակայն, առանց պետության լիազոր մարմնի թույլտվության, արբիտրաժային համաձայնություն կնքելու իրավունք (իրավասություն) չուներ²:

Իրավասու պետական դատարանն արբիտրաժային վճռի ճանաչման և հարկադիր կատարման դեմ անգործունակության հիմքով առարկող կողմի փաստարկները քննարկելիս պետք է առաջնորդվի արբիտրաժային համաձայնության համապատասխան կողմի անձնական իրավունքով, այլ ոչ թե արբիտրաժային վճռի ճանաչման վայրի օրենսդրությամբ, կամ իրավունքով, որի վրա հղում են կատարել կողմերը կամ արբիտրաժային համաձայնության, այդ թվում՝ արբիտրաժային վերապահում պարունակող պայմանագրի նկատմամբ կիրառվող իրավունքի նորմերով: ԳՅ ազգային օրենսդրությամբ ամրագրված նույն պահանջը վերաբերում է նաև իր իրավասության վերաբերյալ որոշում կայացնող արբիտրաժային դատարանի կազմին: Ընդ որում, որպես կանոն, վերոնշյալ հարցով որոշում կայացնելիս անհրաժեշտություն է առաջանում պարզել և համապատասխան եզրահանգումների գալ նաև օտարերկրյա իրավունքի նորմերի կիրառ-

¹ Stu Yearbook Commercial arbitration, vol XV, 518 էջ:

² Եվրոպական համաձայնագրի մասնակից հանդիսացող պետություններում պետական մարմինների կողմից արբիտրաժային համաձայնություն կնքելու հարցում թերի իրավունակության (անգործունակության) վրա հղում կատարելը II հոդվածով սահմանափակվել է, որի համաձայն՝ եթե Համաձայնագիրը վավերացնելիս համապատասխան պետությունը հատուկ վերապահում չի կատարել, ապա վերոնշյալ պետության կազմակերպություններն (հանրային իրավունքի իրավաբանական անձինք) արբիտրաժային համաձայնություն կնքելու ազատ հնարավորություն ունեն:

կության հետ նույնացնել չի կարելի: Ճիշտ է, անգործունակ անձը քաղաքացիական շրջանառությանն ինքնուրույն մասնակցելու և սեփական գոծություններով քաղաքացիական իրավունքներ ձեռք բերելու և իրականացնելու, ինչպես նաև պարտականություններ ստանձնելու և կատարելու, այդ թվում՝ արբիտրաժային համաձայնություն կնքելու ունակություն չունի: Բայց չպետք է մոռանալ, որ առևտրատնտեսական հարաբերությունների մասնակիցներն առավելապես իրավաբանական անձինք են, որոնց իրավունակությունն ու գործունակությունը ծագում են միասին: Սակայն, միջազգային առևտրային հարաբերություններում հնարավոր են դեպքեր, երբ գործունակությամբ օժտված սուբյեկտն արբիտրաժային համաձայնություն կնքելու իրավազորության հարցում սահմանափակված լինի, երբ հատկապես խոսք է գնում պետական կազմակերպությունների կողմից, առանց վերադասի համաձայնության, որոշակի գործարքներ, այդ թվում՝ արբիտրաժային համաձայնություն կնքելու իրավունքի բացակայության մասին: Հետևաբար, արբիտրաժային համաձայնության կողմն առաջին հերթին պետք է այդպիսի համաձայնություն կնքելու իրավասզորություն ունենա: Գործունակության բացակայությունն ինքնըստինքյան վկայում է արբիտրաժային համաձայնության կողմի մոտ անձամբ կամ սեփական գործություններով համաձայնություն կնքելու իրավունքի կամ հնարավորության բացակայության մասին: Ուստի կոնվենցիայի ձևակերպումը բովանդակային առումով ավելի ճիշտ և համարժեք է առևտրատնտեսական հարաբերությունների զարգացման ժամանակակից միտումներին, մինչդեռ, հայրենական օրենքի ձևակերպմամբ իմաստային առումով անհարկի սահմանափակվել է արբիտրաժային վճռի ճանաչումը կամ հարկադիր կատարումը մերժելու համապատասխան հիմքը: Օրինակ՝ Լիբանանի Պաշտպանության նախարարության և «Ֆոզերոլ» սահմանափակ պատասխանատվությամբ ընկերության միջև կնքված շինարարական կապալի պայմանագրից բխող վեճով

է նաև Նյու Յորքի կոնվենցիայի V հոդվածով (արբիտրաժային համաձայնության կողմի գործունակությունը կարող է որոշվել միայն *lex societatis* նորմերով), ապա իրավասու դատարանը գործունակության հարցը որոշելիս միանշանակորեն պետք է կիրառի քննարկվող դրույթով սահմանված կանոնները: Հետևաբար, ՀՀ տարածքում արբիտրաժային վճռի ճանաչման և հարկադիր կատարման համար կատարուական թերթ տրամադրելու վարույթն իրականացնող դատարանը ինքնուրույն կամ *ex officio* միջոցներ ձեռնարկի արբիտրաժային համաձայնության գործունակությունը սահմանող օտարերկրյա իրավունքի նորմերի գոյությունը և բովանդակությունը պարզելու համար: ՀՀ միջազգային պայմանագրերով քաղաքացիական գործերով դատարաններին առնչվող փոխադարձ իրավական օգնություն ցույց տալու հարցերով հաղորդակցությունն իրականացվում է Հայաստանի Հանրապետության արդարադատության նախարարության միջոցով, իսկ միջազգային պայմանագրով նախատեսված լինելու դեպքում՝ դիվանագիտական ուղիներով, ինչպես նաև Հայաստանի Հանրապետության դատարանների և օտարերկրյա պետության դատարանների միջև անմիջական հաղորդակցության միջոցով: Հարկ է նշել, որ իրավասու դատարանի կողմից օտարերկրյա իրավունքի նորմերի գոյությունն ու բովանդակությունն ինքնուրույն պարզելու պարտականությունը ոչ բոլոր երկրների իրավական համակարգերում է ամրագրված: Այս հարցին վերոնշյալ մոտեցում են ամրագրում հիմնականում մայրցամաքային իրավական համակարգի երկրները (Իտալիա, Շվեյցարիա, Ավստրիա, ՌԴ և այլն), մինչդեռ, անգլոսաքսոնական իրավական համակարգի երկրներում կիրառման ենթակա օտարերկրյա իրավունքի նորմերի բովանդակությունը մտնում է ապացուցման առարկայի մեջ, որոնց ապացուցման պարտականությունը կրում են կողմերը: Պետք է նշել, որ պրակտիկայում առավել արդարացված է անգլոսաքսոնական իրավական համակարգի երկրներում ամրագրված մոտեցումը:

ման առանձնահատկությունների վերաբերյալ: Տարբեր երկրների իրավական համակարգեր տարբերակված մոտեցումներ են ամրագրում իրավասու պետական դատարանի կողմից կիրառման ենթակա օտարերկրյա իրավունքի նորմերի բովանդակության բացահայտման և մեկնաբանման համար. մի դեպքում անհրաժեշտ է դիմել նման գործառույթ իրականացնող իրավասու մարմնին՝ ի դեմս արդարադատության կամ արտաքին գործերի նախարարությունների, կամ էլ դատարանը ժամանակ տնտեսելու նպատակով կարող է բավարարվել նաև կողմերի տրամադրած տեղեկատվությամբ: ՀՀ քաղաքացիական դատավարության օրենսգրքի 11-րդ հոդվածը սահմանում է, որ դատարանն օտարերկրյա իրավունք կիրառելու դեպքում պարզում է դրա նորմերի գոյությունը և բովանդակությունը՝ օտարերկրյա պետությունում դրանց մեկնաբանման և կիրառման պրակտիկային համապատասխան: Օտարերկրյա իրավունքի նորմերի գոյությունը և բովանդակությունը պարզելու նպատակով՝ դատարանը կարող է սահմանված կարգով դիմել Հայաստանի Հանրապետությունում և արտասահմանում գտնվող իրավասու մարմինների աջակցությանը կամ ներգրավել մասնագետների: 11-րդ հոդվածի 2-րդ կետի 2-րդ մասով սահմանվում է, որ օտարերկրյա իրավունքի նորմերի գոյությունը և բովանդակությունը պարզելու անհնարինության դեպքում դատարանը կիրառում է Հայաստանի Հանրապետության իրավունքի համապատասխան նորմերը: Հարկ է նշել, որ վերոնշյալ կետն արբիտրաժային համաձայնության կողմի անգործունակության հարցը որոշելիս կիրառելի չէ: Հակառակ պարագայում հակասություն կառաջանա ՀՀ քաղաքացիական դատավարության օրենսգրքի 11-րդ հոդվածի 2-րդ կետի 2-րդ մասի և «Առևտրային արբիտրաժի մասին» ՀՀ օրենքի 36-րդ հոդվածի 1-ին կետի ա) ենթակետի միջև, որով արբիտրաժային համաձայնության կողմի անգործունակությունը կարող է որոշվել միայն իր հանդեպ կիրառելի իրավունքին համապատասխան: Քանի որ վերոնշյալ պահանջը նախատեսված

Արբիտրաժային դատարանների վճիռների ճանաչման և հարկադիր կատարման պրակտիկայում ավելի հաճախ են արբիտրաժային համաձայնության անվավերության հիմքով առարկությունները: Ընդ որում՝ թե կողմի անգործունակությունը, թե արբիտրաժային համաձայնության անվավերությունը իրավական հետևանքների առաջացման առանձնահատկություններով չեն առանձնանում և արբիտրաժի հայրենական օրենքում դիտարկվում են միասնականորեն, նույն կետի շրջանակներում: Արբիտրաժային համաձայնության կողմի անգործունակությունը ևս հանգեցնում է արբիտրաժային համաձայնության անվավերության, ինչը վճռի հարկադիր կատարումը մերժելու հիմք է: ՀՀ քաղաքացիական օրենսգրքի 307-րդ հոդվածը սահմանում է, որ անգործունակ ճանաչված անձի կողմից կնքած գործարքն առոչինչ է: «Առևտրային արբիտրաժի մասին» ՀՀ օրենքի 36-րդ հոդվածի 1-ին կետի ա) ենթակետի երկրորդ մասով սահմանվում է, որ արբիտրաժային վճռի ճանաչումը կամ հարկադիր կատարումը կարող է մերժվել, եթե արբիտրաժային համաձայնությունն անվավեր է՝ կողմերի ընտրած իրավունքի կամ այդպիսիսն ընտրած չլինելու դեպքում՝ վճռի կայացման երկրի օրենսդրությամբ: Սակայն արբիտրաժի հայրենական օրենքի ձևակերպումը եզրութաբանական առումով տարբերվում է Կոնվենցիայում ամրագրված դրույթի ձևակերպումից, որի II հոդվածի համաձայն վեճն արբիտրաժային դատարանի լուծմանը հանձնելու հնարավորության հարցը լուծելիս իրավասու դատարանը պարզում է արբիտրաժային համաձայնության առոչինչ (void) լինելու հանգամանքը, այն դեպքում, երբ արբիտրաժային վճռի ճանաչումը կամ հարկադիր կատարումը մերժելու պարագայում քննարկվում է արբիտրաժային համաձայնության անվավերության (not valid) հարցը: Մինչդեռ ՀՀ քաղաքացիական օրենսգրքով առանձնացվում են առոչինչ և վիճահարույց գործարքների անվավերությունը, համաձայն որի՝ գործարքն անվավեր է օրենքով սահմանված հիմքերով դատարանի կողմից այն այդպիսին ճա-

Բոլոր դեպքերում, Համաձայնագրի և արբիտրաժի հայրենական օրենքի դրույթների վերլուծությունը ցույց է տալիս, որ ներկայիս ձևակերպման պայմաններում, արբիտրաժային դատարանի վճռի հարկադիր կատարման դեմ առարկող կողմն է պարտավոր արբիտրաժային համաձայնության կողմի անգործունակությունը հաստատող ապացույցներ ներկայացնել իրավասու դատարան՝ ներառյալ համաձայնության կողմի անձնական իրավունքի վերաբերյալ այն տեղեկությունները, որոնց հիման վրա վիճարկվում է գործունակությունը (արբիտրաժային համաձայնություն կնքելու իրավազորությունը): ՀՀ արբիտրաժային օրենսդրությամբ արբիտրաժային համաձայնության կողմի նկատմամբ կիրառվող իրավունքի համաձայն անգործունակությանը վերաբերող տեղեկությունները պարզելու պարտականություն դատարանի համար սահմանված չէ: Ցավոք սրտի, կոնվենցիայով և արբիտրաժի հայրենական օրենքով սահմանված վերոնշյալ դրույթը ՀՀ քաղաքացիական դատավարության օրենսգրքում իր բովանդակային ճիշտ արտացոլումը չի ստացել, սակայն հիմք ընդունելով այն հանգամանքը, որ ըստ ՀՀ Սահմանադրության միջազգային համաձայնագրերը գերակայություն ունեն ազգային օրենսդրության նկատմամբ, ապա արբիտրաժային վճռի ճանաչման և հարկադիր կատարման դեմ առարկող կողմի փաստարկները ստուգելու պարագայում կիրառելի են Կոնվենցիայի V հոդվածով, հետևաբար նաև «Առևտրային արբիտրաժի մասին» ՀՀ օրենքի 36-րդ հոդվածի 1-ին կետի ա) ենթակետով նախատեսված դրույթը:

Եթե արբիտրաժային վճռի ճանաչման և հարկադիր կատարման դեմ առարկող կողմը չկարողանա «lex societatis» իրավունքին համապատասխան անգործունակությունը հաստատող ապացույցներ ներկայացնի, ապա իրավասու դատարանը պետք է վճռի հարկադիր կատարման համար կատարուական թերթ տրամադրի:

դատական ակտ, որով արբիտրաժային համաձայնությունը ճանաչվել է անվավեր, քանի որ վիճահարույց գործարքը կարող է անվավեր ճանաչվել միայն դատարանի կողմից:

Արբիտրաժային դատարանի վճռի ճանաչման և հարկադիր կատարման հարցը լուծող դատարանն արբիտրաժային համաձայնության անվավերության հարցի վերաբերյալ պետք է կիրառի այն իրավունքի նորմերը, որն ընտրել են կողմերը: Այդպիսին ընտրած չլինելու դեպքում իրավասու դատարանը պետք է դեկլարվի արբիտրաժային վճռի կայացման երկրի օրենսդրությամբ¹: Ընդ որում, արբիտրաժային համաձայնության վավերականության հարցը լուծելիս դատարանը պարտավոր է մեկնաբանել օտարերկրյա իրավունքի նորմերը տեղի կիրառման պրակտիկայի առանձնահատկություններին համապատասխան: Չարկ է նշել, որ Եվրոպական կոնվենցիան, զարգացնելով Նյու Յորքի կոնվենցիայի պահանջներին համապատասխան ՉՉ ազգային օրենսդրությամբ ամրագրված՝ արբիտրաժային համաձայնության վավերականության նկատմամբ կիրառվող իրավունքի նորմերը որոշելու վերաբերյալ դրույթը, սահմանել է, որ արբիտրաժային վճռի կայացման վայրը կամ իրավունքի նորմերի բովանդակությունը պարզելու անհնարինության դեպքում կիրառվում են *lex fori* (VI հոդված): Սակայն միջազգային առևտրատնտեսական հարաբերություններից բխող վեճերի լուծման պրակտիկայի ուսումնասիրությունը ցույց է տալիս, որ արբիտրաժային դատարանի վճռի ճանաչման և հարկադիր կատարման համար կատարուական թերթ տրամադրելու փուլի շրջանակներում արբիտրաժային համաձայնության անվավերության հարցը լուծելիս *lex fori* կիրառման դեպքերը հազվադեպ են (Առևտրային արբիտրաժի 2007թ. նյութերի ժուլվածությունում այդպիսիք բացակայում են): Դա պայմանավորված է այն

¹ Չարկ է նշել՝ ՉՉ օրենքի ձևակերպումը կարող է թուրըմբռման տեղիք տալ, այն պատճառով, որ տպավորություն է ստեղծվում, թե արբիտրաժային վճիռ է կայացրել որևէ երկիր: Այս դեպքում ի նկատի է ունեցվում արբիտրաժային վճռի կայացման վայրի օրենսդրությունը:

նաչելու ուժով (վիճահարույց գործարք) կամ անկախ նման ճանաչումից (առջինից գործարք, 303-րդ հոդված): Օրենքի կամ այլ իրավական ակտերի պահանջներին չհամապատասխանող գործարքն անվավեր է, եթե օրենքը չի սահմանում, որ նման գործարքն առջինից է կամ չի նախատեսում խախտման այլ հետևանքներ: Անվավեր գործարքը չի հանգեցնում իրավաբանական հետևանքների առաջացման, հետևաբար, երկու դեպքում էլ արբիտրաժային դատարանի մոտ բացակայում է վեճը լուծելու իրավասությունը: Ուղղակի մի դեպքում արբիտրաժային համաձայնության անվավերությունը ճանաչվում է դատարանի կողմից, մյուս դեպքում անվավերությունը բխում է օրենսդրության պահանջներից: Սակայն, ՉՉ օրենսդրությամբ սահմանված չէ, թե արբիտրաժային վճռի ճանաչման և հարկադիր կատարման հարցը լուծող դատարանը առարկող կողմի փաստարկները քննարկելիս կարող է իրավական գնահատականներ տալ և վիճահարույց գործարքը օրենքով սահմանված հիմքերով անվավեր ճանաչել և մերժել վճռի ճանաչումն ու հարկադիր կատարումը, թե անհրաժեշտ է, որ կատարման դեմ առարկող կողմն ապացույցներ ներկայացնի արբիտրաժային համաձայնության անվավերության մասին, որն այս պարագայում պետք է հաստատված լինի օրինական ուժի մեջ մտած դատական ակտով: Առջինից համաձայնության պարագայում այս հարցը տարակարծությունների տեղիք չի տալիս, քանի որ նման համաձայնության անվավերությունը սահմանված է օրենքով: Մինչդեռ, վիճահարույց գործարքի, օրինակ՝ էական նշանակություն ունեցող մոլորության ազդեցության տակ կնքված համաձայնությունը պետք է անվավեր ճանաչվի դատարանի կողմից: «Առևտրային արբիտրաժի մասին» ՉՉ օրենքի 36-րդ հոդվածի վերլուծությունը ցույց է տալիս, որ մի դեպքում արբիտրաժային վճռի ճանաչման և հարկադիր կատարման դեմ առարկող կողմը դատարան պետք է ներկայացնի գործարքն առջինից լինելը հաստատող ապացույցներ, մյուս դեպքում՝ օրինական ուժի մեջ մտած

կամ պայմաններին չհամապատասխանող, ինչպես նաև համաձայնության սահմաններից դուրս վճռի կայացման փաստը: Յուրաքանչյուր արբիտրաժային համաձայնություն առանձնանում է վիճելի իրավահարաբերություններից բխող վեճն արբիտրաժային դատարանի լուծմանը հանձնելու ծավալով: Այդ իսկ պատճառով, «Առևտրային արբիտրաժի մասին» ՀՀ օրենքի 7-րդ հոդվածն արբիտրաժային համաձայնություն է համարում որոշակի իրավահարաբերություններից բխող առկա կամ հնարավոր բոլոր կամ որոշակի վեճերն արբիտրաժային դատարանի լուծմանը հանձնելու վերաբերյալ կողմերի միջև կնքված համաձայնությունը: Հետևաբար, կողմերը փոխադարձ համաձայնությամբ արբիտրաժային դատարանի լուծմանը կարող են հանձնել վիճելի իրավահարաբերությունից բխող բոլոր վեճերը կամ էլ սահմանել կոնկրետ վեճերի այն շրջանակը, որոնք պետք է լուծվեն արբիտրաժային կարգով: Արբիտրաժային վերապահում պարունակող պայմանագրերում, որպես կանոն, ընտրվում է իրավունքների պաշտպանության արբիտրաժային ձևը, առանց կոնկրետ վեճը որոշելու պայմանի (օրինակ՝ «սույն պայմանագրից բխող վեճերը լուծվում են արբիտրաժային կարգով»): Սակայն, կողմերը կարող են նաև փոխադարձ համաձայնությամբ որոշել կոնկրետ արբիտրաժային դատարանի լուծմանը ենթակա վեճերի շրջանակ (օրինակ՝ «սույն պայմանագրից բխող գումարի բռնագանձման պահանջի վերաբերյալ վեճերը հանձնվում են ԱՄՊ Միջազգային առևտրային արբիտրաժային դատարանի լուծմանը»): Գործնականում կողմերը կարող են սահմանափակել որոշակի պահանջներով վճիռ կայացնելու արբիտրաժային դատարանի իրավասությունը: Ոստի, ելնելով արբիտրաժային համաձայնությամբ արբիտրաժային դատարանի լուծմանը հանձնված վեճի բնույթից և ծավալից, յուրաքանչյուր կոնկրետ պահանջով պետք է որոշվի տվյալ հարցով վճիռ կայացնելու՝ արբիտրաժային դատարանի իրավասությունը: Ընդ որում, պրակտիկայում այս հարցի լուծումը երբեմն բավականին խնդրահարույց է: Օրի-

համգամանքով, որ ՄԱԿՄԱԻՀ նմուշային օրենքի 30-րդ հոդվածի 3-կետով արբիտրաժային դատարանի վճիռը պետք է տեղեկություններ պարունակի վճռի կայացման վայրի վերաբերյալ և վերոնշյալ նմուշային օրենքի հիմքի վրա արբիտրաժը կարգավորող ազգային օրենսդրությամբ մեխանիկորեն այս պահանջն ամրագրվել է:

Հարկ է նշել, որ գործնականում արբիտրաժային վճռի ճանաչման և հարկադիր կատարման դեմ՝ արբիտրաժային համաձայնության կողմի անգործունակության հիմքով ներկայացվող առարկությունների հարցը լուծելն այդքան խնդրահարույց չէ, որքան արբիտրաժային համաձայնության անվավերության վերաբերյալ ներկայացվող առարկությունների հարցը լուծելը, երբ առարկող կողմն իր պահանջը հիմնավորում է արբիտրաժային համաձայնության կնքման գրավոր ձևը չպահպանելու հանգամանքով: «Առևտրային արբիտրաժի մասին» ՀՀ օրենքի 7-րդ հոդվածը սահմանում է արբիտրաժային համաձայնության գրավոր ձևը պահպանելուն ուղղված պահանջները, սակայն, ելնելով արբիտրաժային պրակտիկայի բնականոն զարգացման անհրաժեշտությունից, եվրոպական երկրների արբիտրաժային օրենսդրությամբ վերոնշյալ համաձայնություններն ամրագրելու անընդհատ նորացվող միջոցներ են սահմանվում: Օրինակ՝ հայցի ու պատասխանի վերաբերյալ հաղորդումների փոխանակումը, որտեղ մի կողմը վկայակոչում է արբիտրաժային համաձայնության առկայությունը, իսկ մյուս կողմը չի առարկում դրա դեմ, արբիտրաժային պրակտիկայից բխող կանոն է, որն իր արտացոլումն է ստացել ՄԱԿՄԱԻՀ «Միջազգային առևտրային արբիտրաժի մասին» նմուշային օրենքում:

«Առևտրային արբիտրաժի մասին» ՀՀ օրենքը հնարավորություն է ընձեռում արբիտրաժային վճռի վիճարկման հիմքում կարելի է դնել նաև արբիտրաժային դատարանի իրավասության բացակայությամբ պայմանավորված մեկ համգամանք ևս, այն է՝ կողմերի արբիտրաժային համաձայնությամբ չնախատեսված

Կողմերի համաձայնությամբ արբիտրաժային դատարանի իրավասությանը հանձնված վեճը լուծելու հնարավորության հարցը առանձնակի է կարևորվում ցեսիայի և իրավահաջորդության դեպքում: Իրավաբանական գրականության մեջ կարծիք է արտահայտվել, որ եթե արբիտրաժային վճռի ճանաչման և հարկադիր կատարման հարցը լուծող դատարանը արբիտրաժային համաձայնությամբ վեճն արբիտրաժի լուծմանը հանձնելու իրավունքի փոխանցումը դիտի ոչ իրավաչափ, ապա դա կհանգեցնի վեճը լուծելու՝ արբիտրաժային դատարանի իրավասության բացակայության, իսկ վճռի ճանաչումն ու հարկադիր կատարումն էլ կարող է մերժվել¹: Նման տեսակետի հետ համաձայնվել չի կարելի: Մասնավորապես, ՀՀ Քաղաքացիական դատավարության օրենսգրքի 36-րդ հոդվածը սահմանում է, որ դատավարությունից կողմերից մեկի դուրս գալու դեպքում (քաղաքացու մահ, իրավաբանական անձի վերակազմակերպում, պահանջի զիջում, պարտքի փոխանցում) դատարանը կատարում է այդ կողմի փոխարինում նրա իրավահաջորդով՝ այդ նասին նշելով որոշման մեջ: Իրավահաջորդություն հնարավոր է դատավարության ցանկացած փուլում: Ընդ որում, այն բոլոր գործունեությունները, որոնք կատարվել են դատավարության ընթացքում մինչև իրավահաջորդի՝ գործի մեջ մտնելը, նրա համար պարտադիր են այնքանով, որքանով դրանք պարտադիր կլինեին այն անձի համար, որին փոխարինել է իրավահաջորդը: Հետևում է, որ ՀՀ քաղաքացիական դատավարության օրենսգրքի 18-րդ հոդվածով սահմանված կարգով վեճն արբիտրաժային դատարանի լուծմանը հանձնելու համաձայնությունը պարտադիր է նաև իրավահաջորդի համար: Նյութական իրավահարաբերություններում իրավահաջորդությունը, այդ թվում՝ ցեսիոն կարգով իրավունքների փոխանցումն անպայմանորեն իրավական

¹ Сту Сеглин Б. Исполнение решению Международного арбитражного суда при ТПП РФ и иных международных арбитражных судов. Хозяйство и право, 1998թ. N10, 102էջ:

նակ՝ ԱՄՊ առընթեր Միջազգային առևտրային արբիտրաժային դատարանի կողմից 2000թ.-ին քննվել է գործ՝ արբիտրաժային համաձայնության կողմերի հիմնադրած համատեղ ձեռնարկության գործունեությանը խոչընդոտելու հետևանքով պատճառված վնասի հատուցման պահանջի վերաբերյալ¹: Պատասխանուհի ոչ իրավաչափ գործունեությունների և ընկերությանը պատճառված վնասի միջև պատճառահետևանքային կապի առկայությունը հիմնավորելու նպատակով հայցվորը դատարան էր ներկայացրել վարձակալության պայմանագիր, որով պատասխանողն ընկերության ժամանակավոր տիրապետմանն ու օգտագործմանը պետք է հանձներ որոշակի գույք, առանց որի ընկերությունը չէր կարող իրականացնել իր տնտեսական գործունեությունը: Սակայն պատասխանուհը չէր կատարում պայմանագրով ստանձնած պարտավորությունները, ինչը խոչընդոտում էր ընկերության բնականոն գործունեությանը: Պատասխանողն առարկեց հայցվորի պահանջի դեմ, նշելով, որ պայմանագիրը կնքվել է իր և ընկերության միջև և վարձակալության պայմանգրի խախտման հետևանքով ծագած վեճը չի մտնում իր և հայցվորի միջև կնքված արբիտրաժային համաձայնության շրջանակների մեջև արբիտրաժային դատարանն այդ հարցը լուծելու իրավասություն չունի: Պատասխանուհի փաստարկներն արբիտրաժային դատարանի կողմից չընդունվեցին այն հիմնավորմամբ, որ արբիտրաժային համաձայնության շրջանակներից դուրս վերոնշյալ գործարքին անդրադառնալը չի հանգեցնում արբիտրաժային դատարանի կողմից իր իրավասության սահմանազանցման, քանի որ արբիտրաժային համաձայնության շրջանակներից դուրս գործարքի ուսումնասիրության արդյունքում է միայն հնարավոր պատասխանուհի կողմից ստանձնած պարտավորությունների կատարման և ընկերության գործունեությանը խոչընդոտելու վերաբերյալ եզրահանգումների գալ:

¹Stu Yearbook Commercial Arbitration, vol XII 459 էջ:

դատարանի կողմից կոլիզիոն նորմերի հիման վրա կիրառվող իրավունքին համապատասխան նման առարկություններ անելը թողնված չէ կողմերի ազատ հայեցողությանը: Բացթողնված ժամկետի վերաբերյալ կայացված արբիտրաժային դատարանի որոշումը կարող է բուռքարկվել դատարան: Հարկ է նշել, որ Կոնվենցիայի քննարկվող դրույթների կիրառման անհրաժեշտությունը ՀՀ տարածքում չկա, քանի որ հայրենական օրենսդրությամբ արբիտրաժային դատարանի իրավասության վերաբերյալ հայտարարություն անելու իրավունքի իրականացման հետ կապված հարցերը հանգամանալից կարգավորված են, ուրոնք իրենց հերթին տարակարծությունների տեղիք չեն տալիս: Իրավաբանական գրականության մեջ հատուկ ուշադրության է արժանացել նաև այն հանգամանքը, որ Կոնվենցիայով սահմանված հայտարարությունների ժամանակային սահմանափակումները կիրառելի չեն պատասխանուի բացակայությամբ վեճը քննելու պարագայում (ex parte proceeding)¹:

Արբիտրաժային վճռի ճանաչումն ու հարկադիր կատարումը մերժելը՝ կապված վարույթի իրականացման ընթացակարգային խախտումների հետ: Թե Նյու Յորքյան համաձայնագրով, թե «Առևտրային արբիտրաժի մասին» ՀՀ օրենքով արբիտրաժային դատարանի վճռի ճանաչումն ու հարկադիր կատարումը մերժելու հիմք են հանդիսանում արբիտրաժային վարույթի ընթացակարգային խախտումները, որոնք առկա են, եթե՝

- արբիտրաժային վճռի ճանաչման և հարկադիր կատարման դեմ առարկող կողմը պատշաճ ձևով տեղեկացված չի եղել արբիտրի նշանակման կամ արբիտրաժի մասին, կամ
- այլ պատճառներով զրկված է եղել իր գործը ներկայացնելու հնարավորությունից, կամ
- արբիտրաժային դատարանի կազմը կամ ընթացակարգը չի համապատասխանել կողմերի արբիտրաժային համաձայ-

¹ Տես Եվրոպական կոնվենցիայի մեկնաբանություն, D. Asher, Yearbook Commercial Arbitration, XVII, 729 էջ:

հետևանքներ են առաջացնում թե դատարանում, և թե առևտրային արբիտրաժում: Ուստի, վերոնշյալ դեպքերում արբիտրաժային դատարանի մոտ վեճը լուծելու իրավասության բացակայության մասին խոսելն ավելորդ է:

«Առևտրային արբիտրաժի մասին» ՀՀ օրենքն արբիտրաժային վճիռների ճանաչումն ու հարկադիր կատարումը ապահովելու կարևոր երաշխիք է սահմանում այն պայմանը, որ արբիտրաժային համաձայնությամբ նախատեսված մասով կայացված որոշումները առանձնացվեն այն որոշումներից, որոնք դուրս են արբիտրաժային համաձայնության սահմաններից: Նման պարագայում կարող է չեղյալ ճանաչվել արբիտրաժային դատարանի վճռի այն մասը, որը ներառում է արբիտրաժային համաձայնությամբ չնախատեսված հարցեր: Այսինքն, օրենսդրորեն առանձնացնում են այն հարցերը, որոնց կապակցությամբ արբիտրաժային դատարանն իրավասու է որոշում կայացնել այն հարցերից, որոնց վերաբերյալ որոշումներ կայացնելու իրավասություն կողմերի համաձայնությամբ արբիտրաժային դատարանին չի վերապահվել:

Եվրոպական կոնվենցիան արբիտրաժային դատարանի իրավասության բացակայության վերաբերյալ հայտարարությունների մասով լրացուցիչ սահմանափակումներ է նախատեսում, որոնք արբիտրաժային վճիռների ճանաչումն ու հարկադիր կատարումը ապահովող գործուն երաշխիքներ են հանդիսանում: Կոնվենցիայի V հոդվածի 1 և 2-րդ ենթակետերով սահմանվում է, որ արբիտրաժային դատարանի իրավասության բացակայության վերաբերյալ՝ օրենքով սահմանված ժամանակից ուշ արված հայտարարությունը, եթե արբիտրաժային դատարանի կողմից չի համարվել հարգելի, հետագայում կողմին զրկում է արբիտրաժային դատարանում կամ արբիտրաժային վճռի ճանաչման և հարկադիր կատարման հարցը լուծող դատարանում նման հայտարարությամբ հանդես գալու իրավունքից, պայմանով, որ արբիտրաժային դատարանի կամ իրավասու պետական

հասցեով: Արբիտրաժային վճռի ճանաչման և հարկադիր կատարման դեմ այս հիմքով առարկող կողմի փաստարկներն ուսումնասիրելիս, դատարանն առաջին հերթին պետք է «Առևտրային արբիտրաժի մասին» ՀՀ օրենքի 3-րդ՝ գրավոր հաղորդակցություններ ստանալու կանոններով, այն է՝ եթե այլ բան նախատեսված չէ կողմերի համաձայնությամբ, ապա գրավոր հաղորդակցությունը համարվում է ստացված, եթե դա հասցված է անձամբ հասցեատիրոջը կամ նրա ձեռնարկատիրական գործունեության իրականացման վայր կամ մշտական բնակության վայր կամ փոստային հասցեով: Այն դեպքերում, երբ ողջամիտ հարցումներ կատարելուց հետո նշված հասցեներից ոչ մեկը չի կարող պարզվել, գրավոր հաղորդակցությունը համարվում է ստացված, եթե դա ուղարկված է հասցեատիրոջ՝ ուղարկուհին հայտնի վերջին գործունեության վայր, մշտական բնակության կամ փոստային վերջին հայտնի հասցեով՝ պատվիրված նամակով կամ նշված գրավոր հաղորդակցությունը հասցնելու փորձի գրանցումն ապահովող այլ ձևով: Վերոնշյալ դրույթները չեն վերաբերում դատարաններում վարույթի շրջանակներում իրականացվող հաղորդակցություններին Իսկ այն դեպքում, երբ արբիտրաժային վարույթը դեռևս չի սկսվել (եթե այլ բան նախատեսված չէ կողմերի համաձայնությամբ, ապա տվյալ վեճի հետ կապված արբիտրաժային վարույթը համարվում է սկսված՝ վեճն արբիտրաժին փոխանցելու մասին ծանուցումը պատասխանուհի կողմից ստանալու օրը), ապա հայցվորը պետք է ինքնուրույն հոգա մինչ արբիտրաժը պատասխանուհին անհրաժեշտ փաստաթղթերի կամ ծանուցումների և այլ հաղորդակցությունների հանձնման կամ հանձնման փորձի փաստը հաստատող ապացույցների ձեռքբերումը:

Ինչ վերաբերում է հաղորդակցությունների լեզվին, ապա արբիտրաժային վճռի հարկադիր կատարման դեմ առարկող կողմի չի կարող հենվել նաև լեզվի չհմացության վրա (միջազգային արբիտրաժային հեղինակավոր դատարաններում, երբ,

նությանը կամ նման համաձայնության բացակայության դեպքում չի համապատասխանել վճռի կայացման երկրի օրենսդրությանը:

Հարկ է նշել, որ արբիտրաժային վարույթին մասնակցելուց պատշաճ ձևով ծանուցված կողմի հրաժարվելը չի կարող խոչընդոտել գործի քննությանը և վարույթը կարող է իրականացնել վերիջինիս բացակայության պայմաններում: Եվրոպական կոնվենցիայով (IV հոդված), Նյու Յորքի համաձայնագիրը վավերացրած և ազգային արբիտրաժային օրենսդրության համար ՄԱԿԿՄԱԻՅ նմուշային օրենքը որպես հիմք ընդունած երկրներում, այդ թվում՝ Հայաստանի Հանրապետությունում, ինչպես նաև բոլոր հեղինակավոր ինստիտուցիոնալ արբիտրաժների կանոնակարգերով այնպիսի դրույթներ են սահմանվել, որոնք անհրաժեշտ երաշխիքներ են պարունակում արբիտրաժային համաձայնության անբարեխիղճ կողմին վարույթի իրականացմանը խոչընդոտելու, մասնավորապես՝ արբիտրաժի մասին ծանուցումից չարամտորեն խուսափելու կամ նման ծանուցումն արհամարելու, արբիտրաժային դատարանի կազմավորմանը կամ լսումներին չմասնակցելու հնարավորությունը բացառելու համար: Կողմը, որն ուղղակի հրաժարվում է արբիտրաժային վարույթում օրենքով և այլ իրավական ակտերով իրեն վերապահված իրավունքներից օգտվելուց, այդ թվում՝ արբիտր նշանակելու, իր դեմ ներկայացված պահանջների հիմքում ընկած փաստերը վիճարկելու և այլ հնարավորություններից, ոչ թե բարդացնում, այլ ավելի շուտ իր անգործությամբ օժանդակում է հայցվորի դիրքերի ամրապնդմանը և վարույթում ցանկալի արդյունքի հասնելուն: Պետք է նշել, որ արբիտրաժի մասին ծանուցումների պատշաճ իրականացման համար գործնականում ստեղծված են բոլոր հնարավորությունները: Ծանուցումը կարող է իրականացվել պատվիրված նամակով՝ հանձնման մասին ծանուցմամբ կամ հանձնվում է ստացականով: Ծանուցագիրն ուղարկվում է արբիտրաժային համաձայնության կողմի նշած

պարտավոր է անհրաժեշտ և բավարար պայմաններ ապահովել կողմերի դիրքորոշման լիարժեք ներկայացման համար, իսկ կողմերն էլ ըստ իրենց հայեցողության կարող են օգտվել վերոնշյալ հնարավորությունից: Կողմերը գործը ներկայացնելու հարցում չպետք է կաշկանդված լինեն որևէ հանգամանքով: Ընդ որում, գործը ներկայացնելու բավարար հնարավորությունը հավասարապես վերաբերում է ինչպես արբիտրաժային վարույթի շրջանակներում իրականացվող լսումներին, այնպես էլ գրավոր հաղորդակցությունների փոխանակման փուլին: Օրենքով նախատեսված պրոցեսուալ գործուղությունների կատարման համար արբիտրաժային դատարանի կողմից պետք է նշանակվեն ողջամիտ ժամկետներ, եթե այլ բան նախատեսված չէ կողմերի համաձայնությամբ: Ողջամիտ ժամկետների նշանակումն առաջին երաշխիքն է կողմերի գործը ներկայացնելու ռել կամ իրական հնարավորության ապահովման համար: Միջազգային արբիտրաժային պրակտիկայում ներկայացվել է դեպք, երբ կողմերը փոխադարձ համաձայնությամբ հայցային պահանջները և այդ պահանջների դեմ առարկությունները ներկայացնելու համար սահմանել էին առավել կարճ ժամանակահատված, քան, հաշվի առնելով գործի բարդությունը, կողմին տրամադրել էր արբիտրաժային դատարանը¹: Նման պարագայում խախտվել էին կողմերի արբիտրաժային համաձայնությամբ սահմանված պրոցեսուալ ժամկետները և արբիտրաժային վճռի ճանաչման և հարկադիր կատարման դեմ առարկող կողմը հենվում էր հենց այս հանգամանքի վրա, այն է՝ արբիտրաժի ընթացակարգը չի համապատասխանել կողմերի արբիտրաժային համաձայնությանը: Սակայն արբիտրաժային վճռի ճանաչումն ու հարկադիր կատարումը իրավասու դատարանը չմերժեց, քանի որ գործնականում միայն արբիտրի կողմից սահմանված ժամկետում էր հնարավոր պատասխանող կողմի գործը ներկայացնելու համար անհրաժեշտ գործությունների իրականացումը, այդ թվում՝ ա-

¹ Yearbook Commercial Arbitration, XVII, 600 էջ:

որպես կանոն լուծվում են տարբեր պետությունների ռեզիդենտներ հանդիսացող տնտեսվարող սուբյեկտների միջև առևտրատնտեսական հարաբերություններից բխող վեճերը, հնարավոր է, որ վարույթի իրականացման, ինչպես նաև հաղորդակցությունների լեզուն կողմերից մեկի համար լինի օտար): Կողմերն իրենց հայեցողությամբ կարող են պայմանավորվել արբիտրաժի վարույթի ընթացքում կիրառվող լեզվի շուրջ: Նման համաձայնության բացակայության դեպքում արբիտրաժային դատարանն ինքն է որոշում արբիտրաժի ժամանակ կիրառվող լեզուն: Նման համաձայնությունը, եթե դրանում այլ բան չի նշվում, վերաբերում է կողմերի ցանկացած գրավոր հայտարարությունների, գործի լսումներին, արբիտրաժային դատարանի ցանկացած վճռին, որոշմանը կամ հաղորդակցությանը: Հետևաբար, կողմերը պետք է շրջահայաց լինեն արբիտրաժի ընթացքում կիրառվող լեզվի ընտրության հարցում, որպեսզի իրենց համար անցանկալի հետևանքներ հետագայում չառաջանան:

Արբիտրաժային վճռի ճանաչումն ու հարկադիր կատարումը կարող է մերժվել նաև, եթե կողմը որոշակի պատճառներով զրկված է եղել իր գործը ներկայացնելու հնարավորություններից: Ընդ որում, վերոնշյալ ձևակերպումը Նյու Յորքի կոնվենցիայի V հոդվածի 1-ին կետի b ենթակետի ուղղակի թարգմանությունն է, որը առաջին հերթին ենթադրում է կողմի դիրքորոշումը կամ բացատրություններն ու փաստարկները ներկայացնելու հնարավորության բացակայության մասին: Հարկ է նշել, որ տարբեր երկրների պետական դատարանները տարբերակված մոտեցում են ցուցաբերում վերոնշյալ դրույթի մեկնաբանության և կիրառման առանձնահատկությունների նկատմամբ¹: Կարելի է ասել, որ մոտեցումների նման տարբերությունը պայմանավորված է արբիտրաժում արդար քննության և սուբյեկտիվ իրավունքների պաշտպանության այս ձևի օբյեկտիվության ապահովման մեկնաբանություններիով: Արբիտրաժային դատարանը

¹ Steu A. Redfern, M. Hunter Internatoinal Commercial Arbitration 300-426էջեր:

յամբ սահմանված ընթացակարգային կանոնները, եթե դրանք այնպիսի դրույթներ չեն պարունակում, որոնց իրականացումը կարող է այլ հետևանքներ առաջացնել, ինչպիսիք վճռի ճանաչումն ու հարկադիր կատարումը մերժելու հիմք են հանդիսանում: Ընդ որում, արբիտրաժի ընթացակարգի խախտումների շրջանակներում է դիտարկվում նաև կողմերի արբիտրաժային համաձայնությանը արբիտրաժային դատարանի կազմը չհամապատասխանելու հանգամանքը: Եթե կողմերը փոխադարձ համաձայնությամբ որոշել են սահմանել արբիտրաժային դատարանի ձևավորման կարգ և արբիտրների թվաքանակ, ապա արբիտրներ նշանակելու իրենց իրավունքի իրակացման արդյունքում ձևավորված դատարանի կազմը, պետք է համապատասխանի կողմերի կամահայտնությանը, որն ամրագրված է հենց արբիտրաժային համաձայնության մեջ: Հետևաբար, այս հանգամանքը ևս դիտարկվում է արբիտրաժային վարույթի իրակացման և կողմերի համաձայնությամբ սահմանված կարգի անհամապատասխանություն: Ընդ որում, արբիտրաժային դատարանի կազմի և վարույթի իրականացման ընթացակարգի անհամապատասխանության հարցը լուծելիս իրավասու դատարանը առաջնորդվում է՝

- կողմերի արբիտրաժային համաձայնությամբ,
- եթե վերոնշյալ հարցերի կապակցությամբ համաձայնությունը բացակայում է, ապա այն երկրի օրենսդրությամբ, որտեղ կայացվել է արբիտրաժային վճիռը:

Այս առումով էապես տարբերվում են արբիտրաժային վճիռը չեղյալ հայտարարելու և վճռի ճանաչումն ու կատարումը մերժելու հիմքերի ձևակերպումները, քանի որ արբիտրաժային վճիռը չեղյալ ճանաչելու պարագայում գերակայությանը տրվում է ՀՀ օրենսդրությունը: Այսպես, եթե կողմերի արբիտրաժային համաձայնությունը հակասում է ՀՀ օրենքին, իսկ արբիտրաժային դատարանի կազմը և ընթացակարգը՝ կողմերի համաձայնությունը, ապա միանշանակ գործում են օրենքի պարտադիր պա-

պացույցների ձեռքբերումը: Հետևում է, որ արբիտրաժային դատարանը թեև պարտավոր է ղեկավարվել կողմերի արբիտրաժային համաձայնությամբ սահմանված ընթացակարգային կանոններով և պահպանել պրոցեսուալ ժամկետները, սակայն առաջնահերթ խնդիր պետք է հանդիսանա արդար քննության ապահովումը: Արբիտրաժային վճռի հարկադիր կատարման հարցը լուծող իրավասու դատարանը կողմերի արբիտրաժային համաձայնությամբ սահմանված ընթացակարգային կանոնների խախտումները պետք է մեկնաբանի արդար և արդյունավետ քննության իրականացման համատեքստում: Եթե արբիտրաժային դատարանի գործուղություններն ուղղված են արդարացի քննության ապահովմանը, որտեղ կողմերին իրենց գործը ներկայացնելու հավասար հնարավորություն է ընձեռվել, ապա ճիշտ չի լինի զուտ ընթացակարգային առանձին կանոնների և ժամկետների խախտման հիմքով արբիտրաժային վճռի ճանաչումն ու հարկադիր կատարումը մերժել¹: Թեև առևտրային արբիտրաժում կամքի ինքնավարության սկզբունքի իրացման արդյունքում կողմերը կարող են ինքնուրույն որոշել վեճը լուծելու ընթացակարգային կանոնները, սակայն նման պարագայում առավել նպատակահարմար է որևէ ինստիտուցիոնալ արբիտրաժի կանոնակարգի վրա հղում կատարելը, քանի որ դրանք բավականին հանգամանալից են մշակված և կողմերին իրենց գործը ներկայացնելու, գործի արդար քննությունն ապահովելու համար անհրաժեշտ այլ հնարավորություններ են պարունակում և արբիտրաժային դատարանը վերոնշյալ պահանջը պահպանելու համար ստիպված չի լինի գնալ ընթացակարգային խախտումների:

Ընդհանուր առմամբ, արբիտրաժային դատարանը պարտավոր է պահպանել կողմերի արբիտրաժային համաձայնու-

¹ Օրինակ՝ Շվեյցարիայի դատարանը 2004թ. արբիտրաժային վճռի հարկադիր կատարումը մերժել էր, քանի որ կողմերի համաձայնությամբ որոշվել էր վեճը լուծել մեկ լսումով, իսկ արբիտրաժային դատարանը որոշում էր կայացրել երկու լսումների արդյունքում:

կարգով նախատեսվում է արբիտրաժային վճռի բուռքարկման հնարավորություն կամ կողմերի արբիտրաժային համաձայնությանը ուղղակիորեն սահմանվել է բուռքարկման հնարավորություն, որի համար սահմանված ժամկետի ավարտից հետո է միայն արբիտրաժային վճիռը մտնում ուժի մեջ: Ընդ որում, առաջին դեպքում արբիտրաժային վճիռը կարող է բուռքարկվել միայն, այսպես կոչված, վերադաս արբիտրաժային դատարան, որն առևտրային արբիտրաժի կարգավիճակ ունի: Իսկ երկրորդ դեպքում խոսքը գնում է իրավասու պետական դատարան արբիտրաժային վճռի բուռքարկման հնարավորության մասին, երբ պետական դատարանը վերանայում է արբիտրաժային վճռի փաստական և իրավական կողմը (ըստ էության վեճի վերանայում): Սակայն, այս պարագայում կողմերի նման համաձայնությունն ամբողջովին իմաստազրկում է արբիտրաժային կարգով իրավունքների պաշտպանության արդյունավետության հարցը, քանի որ առևտրատնտեսական հարաբերություններում արբիտրաժի կիրառման գլխավոր պատճառներից մեկն արբիտրաժային դատարանի ակտի վերջնական և կողմերի համար պարտադիր բնույթ ունենալն է:

Ներկայումս բոլոր հեղինակավոր ինստիտուցիոնալ արբիտրաժների կանոնակարգերով արբիտրաժային դատարանի վճիռների բուռքարկման հնարավորություն չի նախատեսվում: Սակայն, մինչ օրս գործարարության առանձին բնագավառներում արբիտրաժային վերապահումներով (օրինակ՝ Ֆոնդային բորսաներում) ենթադրվում է արբիտրաժային վճիռն, այսպես կոչված, «վերադասության» կարգով արբիտրաժային դատարան բուռքարկելու հնարավորություն¹:

Արբիտրաժային վճռի պարտադիրության և կատարելիության հատկանիշների վերաբերյալ տարբեր պետություններում օրենսդրական կարգավորման տարբերակված մոտեցումներ են ամրագրված: Նյու Յորքյան Համաձայնագիրը վավերացրած

¹ A. Redfern, M. Hunter International Commercial arbitration 438-459 էջեր:

հանջները և իրավասու դատարանը արբիտրաժային վճիռը չեղյալ ճանաչելու հարցը լուծելիս առաջին հերթին պետք է պարզի արբիտրաժի կազմի և վարույթի ընթացակարգի՝ ՀՀ օրենսդրությանը համապատասխանելու հարցը: Ընդհանուր առմամբ, ընթացակարգային կանոնների խախտման հիմքով արբիտրաժային վճռի ճանաչումը կամ հարկադիր կատարումը կարող է մերժվել, եթե դրանք ինչ որ կերպ կարող են ազդել վեճի ճիշտ ու արդարացի լուծման վրա կամ հակասության մեջ են գտնվում արբիտրաժային վճռի կայացման վայրի օրենսդրության իմպերատիվ նորմերի հետ:

Արբիտրաժային վճռի ճանաչումը կամ հարկադիր կատարումը մերժելու հիմքերը՝ կապված վերջինիս վիճարկման վարույթի շրջանակում այն չեղյալ ճանաչելու հետ:

«Առևտրային արբիտրաժի մասին» ՀՀ օրենքի 36-րդ հոդվածի 1-ին կետի ե) ենթակետով սահմանվում է, որ արբիտրաժային վճռի ճանաչման և հարկադիր կատարման հարցը լուծող դատարանի կողմից վճռի ճանաչումը կամ հարկադիր կատարումը կարող է մերժվել, եթե այն դեռևս չի դարձել պարտադիր կողմերի համար կամ չեղյալ է ճանաչվել, կամ դրա կատարումը կասեցվել է այն պետության դատարանի կողմից, որտեղ կամ որի իրավունքին համապատասխան կայացվել է այդ վճիռը: Ընդ որում, այս հիմքով իրավասու դատարանի կողմից վճռի հարկադիր կատարումը կարող է մերժվել միայն առարկող կողմի խնդրանքով:

Հոդվածի ձևակերպման առաջին մասից պարզ է դառնում, որ իրավասու դատարանը կարող է մերժել արբիտրաժային վճռի ճանաչումը, եթե այն դեռևս կողմերի համար պարտադիր չի դարձել: Արբիտրաժային դատարանի որոշումը գործնականում վերջնական և կողմերի համար դեռևս պարտադիր չի կարող լինել երկու դեպքում՝ եթե ինստիտուցիոնալ արբիտրաժի (կամ ad hoc արբիտրաժում կողմերի արբիտրաժային համաձայնությանը սահմանված ընթացակարգային կանոնների) կանոնա-

լուծելիս պետք է պարզել վճռի վերջնական լինելու փաստը կայացման երկրի օրենսդրությանը համապատասխան, իսկ երկրորդ մոտեցման պարագայում՝ կողմերի արբիտրաժային համաձայնությամբ սահմանված ընթացակարգի կամ վեճը լուծող ինստիտուցիոնալ կանոնակարգին համապատասխան: Քանի որ ներկայումս գրեթե բոլոր երկրների արբիտրաժային օրենսդրության հիմքում ընկած է ՄԱԿՄԱԻՅ «Միջազգային առևտրային արբիտրաժի» մասին օրենքը, ապա արբիտրաժի իրականացման կանոնները չեն կարող էապես տարբերվել միմյանցից և արբիտրաժային վճիռների ճանաչման և հարկադիր կատարման փուլում վճռի պարտադիրության հարցը այս երկու մոտեցումների շրջանակներում որոշելիս հակասություններ առաջանալ չեն կարող:

Արբիտրաժային վճռի ճանաչումը կամ հարկադիր կատարումը կարող է մերժվել, եթե վիճարկման վարույթի շրջանակում այն չեղյալ է ճանաչվել կամ դրա կատարումը կասեցվել է այն պետության դատարանի կողմից, որտեղ կամ որի իրավունքին համապատասխան կայացվել է այդ վճիռը: Պետք է նշել, որ նշված դրույթի վերլուծության արդյունքում կարող ենք այնպիսի եզրահանգումների գալ, որոնք հակասություններ են պարունակում: Ընդ որում, Նյու Յորքի Կոնվենցիայի V հոդվածում արբիտրաժային վճիռ չեղյալ ճանաչելու կամ դրա կատարումը կասեցնելու լիազորություն ունեցող սուբյեկտը սահմանելիս օգտագործում է «իրավասու կամ իրավագոր իշխանության մարմին» եզրույթը: Քանի որ ՀՀ-ում դատարանները պետաիշխանական լիազորություններով օժտված մարմիններ են, որոնց վրա է դրված արբիտրաժի նկատմամբ դատական վերահսկողություն իրականացնելու գործառույթը, ապա ՀՀ օրենսդրությունը զերծ է մնացել կոնվենցիայի ընդհանրական ձևակերպումներից և կոնկրետ սահմանել է վերոնշյալ գործառնությունն իրականացնող դատարանը (Առևտրային արբիտրաժի մասին ՀՀ օրենքի 6-

գրեթե բոլոր պետություններում, այդ թվում՝ Հայաստանի Հանրապետությունում, արբիտրաժային դատարանի վճիռները վերջնական բնույթ ունեն, որը հաստատելու որևէ լրացուցիչ իրավաբանական ընթացակարգ չի պահանջվում: Իսկ օրինակ՝ Նիդերլանդների Քաղաքացիական դատավարության օրենսգրքի 1059-րդ հոդվածով արբիտրաժային դատարանի վճիռը վերջնական է դառնում իրավասու պետական դատարանում գրանցման և հաշվառման պահից: Ընդ որում, արբիտրաժային վճռի գրանցումը ոչ թե քաղաքացիական դատավարական ակտ է, այլ զուտ տեխնիկական բնույթի գործուղություն: Գրանցման փաստը չի բացառում արբիտրաժային վճիռը կայացման երկրի պետական դատարանում վիճարկելու հնարավորությունը և վիճարկման վարույթը գրանցման հետ որևէ աղերս չունեցող դատավարական կատեգորիա է:

Արբիտրաժային օրենսդրությամբ սահմանված կարգով կողմերի համաձայնությամբ արբիտրաժային դատարանի վճռի վերջնական և անվերապահ կատարման ենթակա լինելու հանգամանքը չի կարող սահմանափակել վճիռն իրավասու պետական դատարանում Նյու Յորքի կոնվենցիայով և արբիտրաժի հայրենական օրենքով նախատեսված հիմքերով վիճարկելու հնարավորությունը: Ընդ որում, վիճարկման վարույթի շրջանակում դատարանը միայն կարող է չեղյալ ճանաչել, այլ ոչ թե փոփոխել արբիտրաժային դատարանի վճիռը: Հետևաբար, վճռի անփոփոխելիության հանգամանքը ևս ենթադրում է վերջնական բնույթը:

Արբիտրաժային վճիռների ճանաչման և հարկադիր կատարման հնարավորության վերաբերյալ իրավակիրառ պրակտիկայում տարակարծիք մեկնաբանություններ են ձևավորվել¹: Դրանց ընդհանրացման արդյունքում կարող ենք առանձնացնել երկու հիմնական մոտեցում, որոնցից առաջինի համաձայն՝ արբիտրաժային վճռի ճանաչման և հարկադիր կատարման հարցը

¹ Yearbook Commercial Arbitration, vol. II 244-248 էջեր:

դրույթի ձևակերպման մեջ նյութական կամ դատավարության իրավունքին համապատասխան վճիռ կայացնելու մասին նշում չկա: Յետևաբար, նորմը նման կերպ մեկնաբանել չի կարելի: Այստեղից հարց է ծագում՝ ՀՀ տարածքում արբիտրաժային դատարանի վճռի ճանաչման և հարկադիր կատարման հարցը լուծող դատարանը նախապատվությունը որ պետության դատարանի որոշմանը պետք է տա՝ արբիտրաժային վճռի կայացման վայրի, թե այն պետության դատարանի ակտին, որի իրավունքին համապատասխան լուծվել է վեճը: Արբիտրաժային կարգով իրավունքների պաշտպանության ժամանակ հնարավոր է, որ վճռի կայացման վայրի օրենսդրության և կողմերի արբիտրաժային համաձայնությամբ կիրառման ենթակա իրավունքի միջև անհամապատասխանություններ լինեն: Պետք է նշել սակայն, որ քննարկվող հարցը զուտ տեսական նշանակություն ունեցող խնդիրներ կարող է առաջ բերել: Մինչդեռ, գործնականում կիրառման ենթակա իրավունքի պետության դատարան արբիտրաժային վճիռը չեղյալ ճանաչելու պահանջով դիմելու դեպքեր դեռևս չեն հադիպել: Փաստորեն, Կոնվենցիայում և ՀՀ օրենքում ամրագրված վերոնշյալ դրույթը պրակտիկայում կիրառություն չունի և զուտ ձևական բնույթ է կրում¹:

Արբիտրաժային վճիռը չեղյալ ճանաչելու հիմքից բացի՝ Հայաստանի Հանրապետության տարածքում արբիտրաժային վճռի ճանաչումը կամ հարկադիր կատարումը իրավասու դատարանի կողմից կարող է մերժվել, եթե դրա կատարումը կա-

¹ Իրավաբանական գրականության մեջ հիշատակվում է մի դեպք, երբ Մեկսիկայի տարածքում արբիտրաժային դատարանը ամերիկյան և արգենտինյան կազմակերպությունների միջև վեճը՝ կողմերի արբիտրաժային համաձայնությամբ սայմանված կարգով լուծել էր ԱՄՆ իրավունքին համապատասխան՝ հօգուտ արգենտինյան կողմի: Նյու Յորքի դատարանը մերժել էր արբիտրաժային վճիռը ճանաչելու և հարկադիր կատարելու վերաբերյալ արգենտինյան կողմի միջնորդությունը, նշելով, որ արբիտրաժի վայր է ընտրվել Մեքսիկան, իսկ կիրառվող դատավարության իրավունքը՝ մեքսիկականը, և միայն այդ երկրի դատարանն է իրավասու լուծել վճռի ճանաչման և հարկադիր կատարման հարցը (Van den Berg, The New York Arbitration Convention of 1958, Kluwer, 1981, 328-350 էջերը):

րդ հողված): Մնացած մասով ՀՀ օրենքի ձևակերպումը նույնանուն է Համաձայնագրի ձևակերպման հետ:

Ըստ քննարկվող հողվածի ձևակերպման՝ արբիտրաժային դատարանի վճիռը կարող է չեղյալ ճանաչել կամ վճռի կատարումը կասեցնել

- վճռի կայացման վայրի դատարանը,
- այն պետության դատարանը, որի իրավունքին համապատասխան կայացվել է այդ վճիռը:

Վերոնշյալ դրույթի վերլուծությունը ցույց է տալիս, որ արբիտրաժային վճռից դժգոհ կողմը հնարավորություն ունի արբիտրաժային դատարանի վճիռը չեղյալ ճանաչելու պահանջով դիմել նաև այլ երկրի պետական դատարան, որի իրավունքի համապատասխան լուծվել է վեճը: Ընդ որում, որոշ տեսաբաններ (Բ. Կարաբելիկով) գտնում են, որ հողվածի նման մեկնաբանությունը ճիշտ չէ¹: Արբիտրաժային վճիռը կարող է չեղյալ ճանաչվել միայն այն պետության իրավասու դատարանի կողմից, որի տարածքում արբիտրաժային դատարանը վճիռ է կայացրել: Իսկ Կոնվենցիայում ամրագրված դրույթը, որի համաձայն վճիռը կարող է չեղյալ ճանաչել նաև այն դատարանը, որի իրավունքին համապատասխան վճիռ է կայացրել արբիտրաժը, ապա պետք է ի նկատի ունենալ ոչ թե նյութական, այլ դատավարության իրավունքի նորմերը, քանի որ այնտեղ նշվում է՝ եթե արբիտրաժային վճռի կայացման վայրը հայտնի չէ կամ լսումներն իրականացվել են տարբեր պետությունների տարածքներում:

Նման տեսակետի հետ համաձայնվել չի կարելի, քանի որ «Իրավական ակտերի մասին» ՀՀ օրենքով սահմանվում է, որ իրավական ակտը մեկնաբանվում է դրանում պարունակվող բառերի և արտահայտությունների տառացի նշանակությամբ՝ հաշվի առնելով օրենքի պահանջները (հողված 86): Իսկ քննարկվող

¹ Коробельников Б. Исполнение решений международных коммерческих арбитражных судов. М. 2001 էջ 147:

դադարեցնել այդ հարցի քննությունը, որպեսզի հնարավորություն ընձեռի արբիտրաժային դատարանին վերսկսելու արբիտրաժային վարույթը կամ ձեռնարկելու այլ միջոցներ, որոնք արբիտրաժային դատարանի կարծիքով կարող են վերացնել արբիտրաժային վճիռը բեկանելու հիմքերը: Փաստորեն, այստեղ խոսքն առաջին հերթին գնում է արբիտրաժային վճռի վիճարկման վարույթի ժամանակավոր դադարեցման կամ կասեցման մասին, սակայն հողվածում չի նշվում, թե վճիռը չեղյալ ճանաչելու հարցի քննությունը ժամանակավոր դադարեցնելու արդյունքում կարող է կասեցվել արբիտրաժային վճռի գործուղությունը կամ կատարումը: Կան, 36-րդ հոդվածի 2-րդ կետով սահմանվում է՝ եթե դատարանին միջնորդություն է ներկայացվել վճիռը չեղյալ ճանաչելու կամ վճռի կատարումը կասեցնելու վերաբերյալ, ապա դատարանը, որտեղ հայցվում են վճռի ճանաչումը կամ հարկադիր կատարումը, կարող է իր հայեցողությամբ հետաձգել իր կողմից կայացվելիք որոշումը, ինչպես նաև վճռի ճանաչումը և հարկադիր կատարումը հայցող կողմի միջնորդության հիման վրա՝ պարտադրելով մյուս կողմին ներկայացնելու համազոր ապահովում: Այս դեպքում խոսքը գնում է իրավասու դատարանի կողմից արբիտրաժային վճիռը չեղյալ ճանաչելու կամ կատարումը կասեցնելու վերաբերյալ որոշման կայացումը հետաձգելու մասին: Սակայն ոչ մի օրենսդրական ակտով կարգավորված չեն արբիտրաժային վճռի կատարումը կասեցնելու վերաբերյալ դիմում ներկայացնելու և դիմումի քննության հետ կապված դատավարական իրավահարաբերությունները: Ընդ որում, արբիտրաժի հայրենական օրենքում արբիտրաժային վճիռը չեղյալ ճանաչելու իրավասությանը օժտված դատարանի՝ վճռի կատարումը կասեցնելու լիազորության մասին հիշատակում չկա: Մինչդեռ, օրենքով հստակ պետք է սահմանվեին վճիռը չեղյալ ճանաչելու կամ վճռի կատարումը կասեցնելու վերաբերյալ դիմումի քննության արդյունքում կայացվող դատական ակտերը: Իսկ ՀՀ Սահմանադրության 5-րդ հոդվածի երկրորդ մասում նշվում է, որ պետական և տեղական ինքնակա-

սեցվել է այն պետության դատարանի կողմից, որտեղ արբիտրաժային դատարանը կայացրել է վեճն ըստ էության լուծող ակտը: Որոշ երկրներում (օրինակ՝ Ֆրանսիա) արբիտրաժային վճիռը չեղյալ ճանաչելու պահանջով դատարան դիմելը ինքնուստիմբյան կասեցնում է տվյալ պետության տարածքում դրա կատարումը: Կան այնպիսի երկրներ (օրինակ՝ Շվեդիա, Նիդերլանդներ), որտեղ արբիտրաժային վճիռը դատական կարգով վիճարկելը մեխանիկորեն չի հանգեցնում կատարման կասեցման: Հարկ է նշել, որ այս առումով «Առևտրային արբիտրաժի մասին» ՀՀ օրենքը, վերաշարադրելով Նյու Յորքի կոնվենցիայի համապատասխան դրույթները, բավական անորոշ նորմեր է նախատեսել, որոնք չեն կարող արբիտրաժային դատարանների վճիռների կատարումը կասեցնելու, ինչպես նաև վերոնշյալ հիմքով դրանց ճանաչումը կամ հարկադիր կատարումը մերժելու գործում և արդյունավետ կառուցակարգեր պարունակել: Վերոնշյալ հարցի իրավական կարգավորման առանձնահատկություններն ուսումնասիրելիս որպես ելակետ պետք է ընդունել այն հանգամանքը, որ արբիտրաժային դատարանի վճռի վիճարկումն ինքնին չի ենթադրում դրա չեղյալ ճանաչելու հանգամանքը: Հետևաբար, պետք է հանգամանորեն հաշվի առնել զուտ վիճարկման հետևանքով արբիտրաժային վճռի ճանաչումը կամ հարկադիր կատարումը մերժելու նպատակահարմարությունը: Սակայն Հայաստանի Հանրապետությունում այս հարցի օրենսդրական կարգավորման պայմաններում քննարկվող դրույթի կիրառումը բավական խնդրահարույց է: Նախևառաջ, «Առևտրային արբիտրաժի մասին» ՀՀ օրենքի 34-36-րդ հոդվածներով չի կարգավորվում իրավասու դատարանի կողմից արբիտրաժային վճռի հարկադիր կատարումը կասեցնելու հետ կապված հարցերը, իսկ ամրագրված նորմերն էլ բավականին ընդհանրական և անորոշ են ձևակերպված: 34-րդ հոդվածի 4-րդ կետը սահմանում է, որ դատարանը, որին ներկայացվել է վճիռը չեղյալ ճանաչելու մասին դիմումը, կարող է կողմերից մեկի խնդրանքով կամ իր նախաձեռնությամբ որոշակի ժամանակով

տարանի կողմից վճռի չեղյալ ճանաչումը չի նշանակում, որ վճիռն այլ պետության տարածքում գրկվում է պարտադիրության հատկանիշից կամ հարկադիր կատարման հնարավորությունից՝ եթե իհարկե, վճիռը չեղյալ չի ճանաչվել Կոնվենցիայի առաջին կետով նախատեսված իրավաբանական կամ ընթացակարգային խախտումների հիմքերից մեկով: Ընդ որում, իրավաբանական գրականության մեջ որոշակի հիմքով չեղյալ ճանաչված արբիտրաժային վճիռն այլ պետության տարածքում հարկադիր կատարման ներկայացնելու հնարավորության վերաբերյալ միակարծիք մոտեցում չի ձևավորվել: Սակայն, իրավաբանական պրակտիկայի ուսումնասիրությունը ցույց է տալիս, որ Եվրոպական կոնվենցիայի շրջանակներում նման վճիռներն այլ պետության տարածքում ի կատար ածելու դեպքերը չեն բացառվում¹: Մեր կարծիքով, նման կարգի կիրառումն արդարացված կարելի է համար միայն հանրային կարգին հակասելու կամ վեճն արբիտրաժային կարգով լուծելու հնարավորության բացակայության հիմքով արբիտրաժային վճիռը չեղյալ ճանաչելու պարագայում՝ պայմանով, որ արբիտրաժային վճիռը պետք է կատարվի այնպիսի պետության տարածքում, որի իրավական համակարգով արբիտրաժային վճիռը թվարկված սահմանափակումներին չի առնչվում և նշված հակասությունները չի առաջացնում: Օրինակ՝ եթե Հայաստանում տնտեսական գործունեություն իրականացնող արտասահմանյան երկու կազմակերպություններ արբիտրաժի վայր են ընտրել Հայաստանի Հանրապետության տարածքը, ապա հայրենական օրենսդրությամբ արբիտրաժային վճիռը չեղյալ կարող է ճանաչվել նաև ՀՀ իրավասու դատարանի կողմից: Սակայն, եթե հայրենական դատարանը արբիտրաժային վճիռը չեղյալ ճանաչել 34-րդ հոդվածի 2-րդ կետով սահմանված հիմքերից մեկով (ՀՀ օրենսդրության համաձայն՝ վեճի առարկան ենթակա չէ լուծման արբիտրաժի կող-

¹Տե՛ս 1992թ. 32-րդ նստաշրջանի ՄԱԿՄԱԻԴ Քարտուղարության արձանագրություն –UNCITRAL A/CN.9.460 և The ICC International Court of Arbitration Bulletin, vol. 9, No 1 (1998):

ռավարման մարմիններն ու պաշտոնատար անձինք իրավասու են կատարելու միայն այնպիսի գործունեություններ, որոնց համար լիազորված են Սահմանադրությամբ կամ օրենքներով: Թե ՀՀ Սահմանադրությամբ, և թե օրենքներով իրավասու պետական դատարանի կողմից արբիտրաժային վճռի կատարումը կասեցնելու լիազորության վերաբերյալ կոնկրետ դրույթներ չեն նախատեսվում:

Բացի այդ, չպետք է անուշադրության մատնել այն հանգամանքը, որ Նյու Յորքի կոնվենցիայով և «Առևտրային արբիտրաժի մասին օրենքով» իրավասու դատարանի կողմից արբիտրաժային վճռի ճանաչումը կամ կատարումը մերժելու վերաբերյալ դրույթներն իմպերատիվ բնույթ չեն կրում: Կոնվենցիայով կամ ՀՀ օրենքով սահմանված համապատասխան հիմքերի առկայության պարագայում իրավասու պետական դատարանը *կարող է* մերժել արբիտրաժային վճռի ճանաչումը կամ հարկադիր կատարումը: Հետևաբար, արբիտրաժային վճռի վիճարկման արդյունքում վճռի հարկադիր կատարման վրա հնարավոր իրավական հետևանքների ազդեցությունն ուսումնասիրելիս նպատակահարմար է որպես ելակետ ընդունել կոնկրետ գործերով պրակտիկ նյութերի ընդհանրական վերլուծությունները: Արբիտրաժային վճռի կատարումը կասեցնելու հետևանքով վճռի ճանաչումն ու հարկադիր կատարումը մերժելու առանձնահատկությունների վերաբերյալ հստակ պատասխաններ կարող է պարունակել միայն իրավակիրառ պրակտիկան: Իսկ, ցավոք սրտի, Հայաստանի Հանրապետությունում վերոնշյալ գործերով իրավակիրառ պրակտիկան գրեթե բացակայում է:

Ամեն դեպքում, կարող ենք հստակ ասել, որ արբիտրաժային վճռի կայացման վայրի պետության դատարանի կողմից վճռի կատարումը կասեցնելը ՀՀ տարածքում արբիտրաժային վճռի ճանաչումը կամ հարկադիր կատարումը մերժելու հիմք է: Ընդ որում, Եվրոպական Կոնվենցիան վավերացրած երկրների ազգային օրենսդրությամբ անրագրվել է սկզբունք, որի համաձայն արբիտրաժային վճռի կայացման վայրի պետության դա-

մերի համակարգում, որոնք գործնականում դատարանի վրա ուղղակիորեն արբիտրաժային վճռի ճանաչումը կամ հարկադիր կատարումը մերժելու պարտականություն են դնում: Այս նորմերի կիրառման համար ՀՀ իրավական համակարգն ավելի գործուն կառուցակարգեր է պարունակում, քանի որ արբիտրաժի հայրենական օրենքով վճռի կամավոր կատարմանը կոնկրետ դրույթներ նվիրված չեն, իսկ դրանց կիրառման համար նախևառաջ անհարժեշտ է որպեսզի արբիտրաժի կողմը վճիռը ճանաչման և հարկադիր կատարման ներկայացնի: Հակառակ պարագայում, պետական իրավասու դատարանն ուղղակի արբիտրաժային վճիռն ուսումնասիրելու և օրենքով սահմանված այս երկու հիմքերի առկայությունը պարզելու հնարավորություն չի ունենա:

Հաշվի առնելով վեճն արբիտրաժային կարգով լուծելու հնարավորությանը և ՀՀ հանրային կարգին սահմանափակումներին վերաբերող նորմերի հրամայական բնույթը և կիրառման կարգի միասնականությունն ու ընդհանուր առանձնահատկությունները՝ դրանք դիտարկվում են համատեղ: Ընդ որում, եթե ՀՀ օրենսդրությամբ վեճն արբիտրաժային կարգով լուծելու հնարավորության հարցը կարելի է պարզել արբիտրաժային վարույթի ցանկացած փուլում, ապա հանրային կարգին հակասելու հանգամանքը՝ միայն արբիտրաժային վճռի կայացումից հետո¹:

¹ Արբիտրաժից խուսափող կողմն ուղղակի կարող է մինչև գործի քննությունն սկսելը արբիտրաժային համաձայնության անվավերության վերաբերյալ հայտարարություն անել կամ դիմել դատարան՝ արբիտրաժային համաձայնությունն այս հիմքով անվավեր ճանաչելու պահանջով: Եթե արբիտրաժային համաձայնությամբ արբիտրաժային դատարանի լուծմանը հանձնվել է այնպիսի վեճ, որը ՀՀ օրենսդրության համաձայն չի կարող լուծվել արբիտրաժային կարգով, ապա նման համաձայնությունն իրավական հետևանքներ առաջացնել չի կարող և դատարանի կողմից կճանաչվի անվավեր: Իսկ քանի դեռ արբիտրաժային դատարանը վճիռ չի կայացրել՝ հանրային կարգին հակասելու, այսինքն՝ տվյալ պետության իրավակարգին և արժեքային համակարգին հակասելու փաստը պարզել հնարավոր չէ:

մից կամ վճիռը հակասում է ՀՀ հանրային կարգին), ապա դա չպետք է բացառի նշված կազմակերպությունների հայրենի երկրներում վճռի կատարման հնարավորությունը, եթե արբիտրաժային վճռի կատարումը չի հակասում տեղի օրենսդրությամբ սահմանված հրամայական այնպիսի պահանջներին, որոնք վերաբերում են հանրային կարգի սահմանափակումներին կամ վեճն արբիտրաժային կարգով լուծելու հնարավորությանը: Քանի որ Հայաստանի Հանրապետության տարածքում Եվրոպական Կոնվենցիան դեռևս չի գործում, ապա վերոնշյալ սկզբունքի իրացման առանձնահատկությունների ուսումնասիրությունը ներկայումս երկրորդական է:

Հայաստանի Հանրապետության օրենսդրությամբ վեճն արբիտրաժային կարգով լուծելու անհնարինությանը և հանրային կարգին հակասելու հիմքով արբիտրաժային վճիռների ճանաչումը կամ հարկադիր կատարումը մերժելը: «Առևտրային արբիտրաժի մասին» ՀՀ օրենքի 36-րդ հեղվածի 2-րդ կետով սահմանված կարգով արբիտրաժային վճռի ճանաչումը կամ հարկադիր կատարումը մերժելը, կարելի է ասել, որ հանդիսանում է քաղաքացիական շրջանառության մեջ հանրային և մասնավոր շահերի հարաբերակցության դրսևորումներից, որը պայմանավորում է արբիտրաժում տարբեր պետությունների ազգային իրավական համակարգերով ամրագրված հրամայական նորմերի և պահանջների շրջանակներում կողմերի կամքի ինքնավարության սկզբունքի իրացումը և այլ պետության տարածքում վեճերի լուծման պարագայում օտարերկրյա իրավունքի կիրառումը: Ընդ որում, այս հիմքերով արբիտրաժային վճիռը չեղյալ ճանաչելու համար վճռի կատարման դեռևս առարկող կողմի խնդրանքը պարտադիր չէ և դատարանը կարող է գործել սեփական նախաձեռնությամբ: Այսինքն, վեճն արբիտրաժային կարգով լուծելու հնարավորության և Հայաստանի Հանրապետության հանրային կարգին հակասելու հանգամանքը պարզելու հարցում դատարանը գործում է ինքնուրույն: Ընդ որում, իրավաբանական գրականության մեջ վերոնշյալ հիմքերը դիտարկվում են lex fori նոր-

ճախորդների միջև կնքված, ապրանքների ու ծառայությունների մատակարարման և փոխանակման, առևտրային ներկայացուցչության կամ գործակալման, ֆակտորինգի, վարձակալության, աշխատանքների կատարման, խորհրդատվության, նախագծման, լիցենզային, ներդրման, ֆինանսավորման, ապահովագրության, շահագործման կամ կոնցեսիայի, համատեղ ձեռնարկատիրության կամ արդյունաբերական, ձեռնարկատիրական համագործակցության այլ ձևերի, ծովային, օդային, երաթուղային և ավտոմոբիլային փոխադրումների: Այսինքն՝ առևտրային արբիտրաժային կարգով լուծվում են վերը նշված իրավահարաբերություններից բխող վեճերը: Սակայն նույն օրենքի 1-ին հոդվածի 4-րդ կետում նշվում է, որ «Առևտրային արբիտրաժի մասին» ՀՀ օրենքի գործուղությունը չի բացառում Հայաստանի Հանրապետության մեկ այլ օրենքի գործուղություն, որի համաձայն՝ որոշակի վեճեր չեն կարող հանձնվել արբիտրաժի լուծմանը կամ կարող են հանձնվել արբիտրաժի լուծմանը միայն այն դրույթներին համապատասխան, որոնք սահմանված չեն արբիտրաժային օրենքով: Հետևում է, որ վեճն արբիտրաժային կարգով լուծելու հնարավորության պարզաբանման նպատակով արբիտրաժի օրենքի դրույթների ուսումնասիրությունը բավարար չէ: Այս հարցը բավարար չափով լուսաբանելու համար անհրաժեշտ է ուսումնասիրել ՀՀ օրենսդրության ողջ համակարգը: Ընդ որում, արբիտրաժային դատարանի լուծմանը ենթակա գործերի շրջանակը որոշելու առումով որոշակի հակասություն կա ՀՀ քաղաքացիական դատավարության օրենսգրքի 18-րդ հոդվածի և «Առևտրային արբիտրաժի մասին» ՀՀ օրենքի 2-րդ հոդվածի 4-րդ կետի միջև: Մասանավորապես, ՀՀ ՔԴՕ 18-րդ հոդվածով սահմանվում է, որ դատարանին ընդդատյա վեճը մինչև գործն ըստ էության լուծող դատական ակտ կայացնելը կողմերի համաձայնությամբ կարող է հանձնվել արբիտրաժային դատարանի լուծմանը: Մինչդեռ, արբիտրաժի հայրենական օ-

Վերարտադրելով Նյու Յորքի Կոնվենցիայի V հոդվածի 2 կետը «Առևտրային արբիտրաժի մասին» ՀՀ օրենքի 36-րդ հեղվածի 2-րդ կետով սահմանվում է, որ Հայաստանի Հանրապետության տարածքում արբիտրաժային դատարանի վճռի ճանաչումը կամ հարկադիր կատարումը կարող է մերժվել, եթե համաձայն Հայաստանի Հանրապետության օրենսդրության՝ վեճի առարկան ենթակա չէ լուծման արբիտրաժի կողմից: Հետևում է, որ վեճն արբիտրաժային կարգով լուծելու հնարավորության հարցը պարզաբանելու համար առաջին հերթին անհրաժեշտ է ճշտել արբիտրաժի ենթակայությանը վերապահված գործերի շրջանակը, ինչը կոնվենցիայով հստակ կարգավորված չէ, որի II հոդվածի 1-ին կետով սահմանվել է, որ արբիտրաժի լուծմանը կողմերի համաձայնությամբ կարող են հանձնվել պայմանագրային և ոչպայմանագրային հարաբերություններից բխող վեճերը: Ընդ որում, արբիտրաժի իրավասությանը վերապահված գործերի շրջանակն ըստ կոնվենցիայի որոշվում է ազգային օրենսդրության մակարդակով: Սակայն միջազգային համաձայնագրերով, տիպային օրենքով և միջազգային իրավական այլ փաստաղթերով վեճն արբիտրաժային կարգով լուծելու համար կոնկրետ չափորոշիչներ չեն սահմանվում, որոնք հիմք կհանդիսանան ազգային օրենսդրության մշակման համար: Եթե փորձենք ընդհանրացնել ՀՀ-ում արբիտրաժային կարգով լուծման ենթակա գործերի շրջանակը, ապա որպես ելակետ պետք է ընդունել այն հանգամանքը, որ առևտրային արբիտրաժներն առաջին հերթին լուծում են առևտրային իրավահարաբերություններից բխող վեճերը: Իսկ «Առևտրային արբիտրաժի մասին» ՀՀ օրենքի 2-րդ հոդվածի 4-րդ կետով սահմանվում է, որ «առևտրային» հասկացությունը ներառում է առևտրային բնույթի բոլոր հարաբերությունները՝ ինչպես պայմանագրային, այնպես էլ ոչ պայմանագրային: Առևտրային բնույթի հարաբերությունները մասնավորապես, ներառում են հետևյալ գործարքները՝ բանկերի կամ այլ ֆինանսական կազմակերպությունների և նրանց հա-

տական պաշտպանության իրավունքի իրականացման կարգը, ինչպես նաև Ֆիզիկական և իրավաբանական անձանց դեմ վարչական մարմինների և պաշտանատար անձանց հայցադիմումների քննության կարգը սահմանվում է ՀՀ վարչական դատավարության օրենսգրքով: Իսկ վարչական դատավարության օրենսգիրքը կողմերի փախադարձ համաձայնությամբ վեճն արբիտրաժային դատարանի լուծմանը հանձնելու հնարավորություն չի նախատեսում: Հետևաբար, անհրաժեշտ է վարչական իրավահարաբերություններից տարանջատել քաղաքացիական իրավահարաբերությունները, քանի որ քաղաքացիական իրավունքով կարգավորվող գույքային, այդ թվում՝ իրավունքի սուբյեկտների միջև նյութական բարիքների ստեղծման, ձեռքբերման, տիրապետման, օգտագործման, տնօրինման, կառավարման և փոխանցման կապակցությամբ առաջացող և ապրանքադրամական բնույթ ունեցող հասարակական հարաբերություններից բխող վեճերը կարող են լուծվել արբիտրաժային կարգով, եթե այդ հարաբերությունները հիմնված չեն մեկ կողմի՝ մյուսի վարչական կամ այլ իշխանական ենթակայության վրա¹: Սակայն, հայրենական օրենքը սահմանափակվել է միայն առևտրային հարաբերություններից բխող վեճերով, մինչդեռ միջազգային արբիտրաժային պրակտիկայում չի բացառվում քաղաքացիական իրավահարաբերություններից բխող վեճերն (օրինակ՝ անուսնաընտանեկան հարաբերություններից բխող գույքային վե-

¹ Քաղաքացիական իրավունքով են կարգավորվում նաև ընտանեկան, աշխատանքային, բնական պաշարների օգտագործման և շրջակա միջավայրի պահպանության ոլորտներում ծագող և քաղաքացիական կարգավորման առանձնահատկություններ պարունակող գույքային հարաբերությունները, եթե այլ բան նախատեսված չէ ընտանեկան, աշխատանքային, հուլային, բնապահպանական և այլ հատուկ օրենսդրությամբ (Քաղ. օր. 1 հոդվ. 4-րդ կետ): Քաղաքացիական օրենսդրությամբ չեն կարգավորվում մեկ կողմի՝ մյուսի վարչական կամ այլ իշխանական ենթակայության ենթակայության վրա հիմնված գույքային, այդ թվում՝ հարկային, ֆինանսական, և վարկային հարաբերությունները, եթե օրենսդրությամբ այլ բան չի նախատեսված (Քաղ. օր. 1 հոդվ. 6-րդ կետ):

րենքում խոսք է գնում միայն առևտրային հարաբերություններից բխող գործերի մասին:

Արբիտրաժային դատարանի լուծմանը չեն կարող հանձնվել վարչական, հարկային, պետաիշխանական ենթակարգության վրա հիմնված այլ իրավահարաբերություններից բխող գործերը: Քանի որ վարչական և պետաիշխանական ենթակարգության վրա հիմնված այլ հարաբերությունները բազմաթիվ են և իրենց բնույթով բազմաբովանդակ, ապա իրավաբանական գրականության մեջ դրանք հաճախ դիտարկվում են միմյանցից առանձին¹: Օրինակ՝ առանձին են դիտարկվում հակամենաշնորհային կամ տնտեսական մրցակցության պաշտպանության, ապրանքային նշանների, պատենտների, մտավոր սեփականության իրավահարաբերություններից ծագող վեճերը՝ բացառությամբ լիցենզային գործարքների հետ կապված վեճերի: Մեր կարծիքով նման մոտեցումն իմաստ չունի, քանի որ վերը նշված իրավահարաբերություններն իրենց տարրերով առանձնապես չեն տարբերվում վարչական և պետաիշխանական ենթակարգության վրա հիմնված այլ հարաբերություններից: Մասնավորապես՝ մտավոր սեփականության օբյեկտների նկատմամբ իրավունքների գրանցման և պետական լիազոր մարմնի կողմից օրենքով սահմանված կարգով իրավական պահպանության, ինչպես նաև հակամենաշնորհային կամ տնտեսական մրցակցության պաշտպանության հարաբերությունները պետաիշխանական լիազորություններով օժտված մարմինների (Մտավոր սեփականության գործակալության, ՀՀ Տնտեսական մրցակցության պաշտպանության հանձնաժողովի) մասնակցությամբ առաջացող իրավահարաբերություններ են: Պետական և տեղական ինքնակառավարման մարմինների ու դրանց պաշտոնատար անձանց վարչական և նորմատիվ ակտերի, գործուղությունների կամ անգործության դեմ Ֆիզիկական և իրավաբանական անձանց դա-

¹ Կես Коробельников Б. Исполнение решений международных коммерческих арбитражных судов. М. 2001 էջերը 163-168:

որ ՀՀ Քաղաքացիական օրենսգրքի 53-րդ հոդվածի համաձայն՝ իրավաբանական անձի հիմնադիրները կնքում են պայմանագիր, որով որոշում են իրավաբանական անձի հիմնադրման համար համատեղ գործունեության կարգը, իրավաբանական անձին իրենց գույքը հանձնելու և նրա կառավարմանն իրենց մասնակցության պայմանները: Իրավաբանական գրականության մեջ արտահայտվել է տեսակետ առ այն, որ հիմնադիր պայմանագիրն անվավեր ճանաչելը ինքնաբերաբար հանգեցնում է իրավաբանական անձի լուծարման, որը բացառիկ դատական ենթակայությանը վերապահված գործ է և արբիտրաժային կարգով լուծել հնարավոր չէ¹: Նման մոտեցման հետ համաձայնվել չի կարելի, քանզի ՀՀ քաղաքացիական օրենսգրքի 55-րդ հոդվածով սահմանվում է, որ իրավաբանական անձի հիմնադիր փաստաթուղթը նրա հիմնադիրների հաստատած կանոնադրությունն է: Հետևաբար, հիմնադիր պայմանագրով ավելի շատ կարգավորվում են հիմնադիրների միջև հարաբերությունները, որն անվավեր ճանաչելը չի կարող հանգեցնել հարկադիր կարգով իրավաբանական անձի լուծարման: Նման ակտի իրականացումն առաջին հերթին ենթադրում է պայմանագրի անվավերության հետևանքների կիրառումը:

Իրավաբանական պրակտիկայում ընդունված է, այսպես կոչված, «ոչ արբիտրաժային» համարել նաև արժեթղթերի, արժույթի առուվաճառքի և այլ գործառնությունների գործառնությունների, ինչպես նաև անշարժ գույքի նկատմամբ իրավունքների իրականացման հարաբերություններից բխող վեճերը²: Նման մոտեցումը հիմնավորվում էր այն հանգամանքով, որ արբիտրաժային դատարանները, ի տարբերություն պետական դատարանների, չունեն արժեթղթերի կամ անշարժ գույքի նկատմամբ իրավունքների գրանցման ռեեստր վարող պետական լիազոր մարմիններից տեղեկություններ կամ այլ փաստաթղթեր պահանջե-

¹ Ств Вестник ВАС РФ 2008, № 8:

² Ств Yearbook Commercial Arbitration, vol I, 200-208 էջեր:

ճերը՝ բացառությամբ ալիմենտային վեճերի) արբիտրաժային կարգով լուծելու հնարավորությունը:

Ավանդաբար արբիտրաժային կարգով չեն կարող լուծվել նաև քաղաքացիների և իրավաբանական անձանց սնանկության գործերը: Ընդ որում, սնանկության գործերն ածանցվում են առևտրային իրավահարաբերություններից և գույքային բնույթ ունեն: Իսկ «Քաղաքացիների և իրավաբանական անձանց սնանկության մասին» ՀՀ օրենքով սնանկության գործերն արբիտրաժային կարգով լուծելու մասին դրույթ կամ որևէ արգելք չի սահմանվում: Պրակտիկայում բազմաթիվ են դեպքերը, երբ իրավաբանական անձանց սնանկությունն արբիտրաժային վճռի կատարման արդյունք է հանդիսանում: Սակայն, բուն սննկացման գործընթացն արբիտրաժային վարույթի շրջանակներում իրականացնելը գործնականում անհնար է, երբ հատկապես խոսք է գնում անվճարունակության գործերով կառավարիչ նշանակելու, Ֆինանսական առողջացման ծրագրի կամ իրավաբանական անձի լուծարման մասին: Սնանկության վարույթի ընթացքում իրավաբանական անձի դեմ կարող է անձանց անորոշ շրջանակի կողմից պահանջներ ներկայացվեն, որոնք պետք է բավարարվեն օրենքով սահմանված հերթականությամբ:

Առանձնակի ուշադրության պետք է արժանացնել պայմանագիրը լուծելու կամ անվավեր ճանաչելու հետ կապված վեճերն արբիտրաժային կարգով քննելու հնարավորության հետ կապված հարցերը: Ընդ որում, առևտրային հարաբերություններում պայմանագիրը լուծելու հետ կապված վեճերն իրենց բնույթով քաղաքացիաիրավական վեճեր են, որոնց արբիտրաժային քննությունն օրենքով չի արգելվում: Սակայն, քննարկվող հարցին միանշանակ մոտենալ չի կարելի՝ հատկապես, երբ խոսք է գնում իրավաբանական անձանց հիմնադիր պայմանագիրը լուծելու կամ անվավեր ճանաչելու մասին: Մասնավորապես, հիմնադիր պայմանագրերն իրավաբանական անձանց հիմնադրման համար անհրաժեշտ փաստաթղթերի շարքին են դասվում, քանի

ծում այն ծավալով, որին մենք հանդիպում ենք քաղաքացիաիրավական, այդ թվում՝ առևտրային հարաբերություններում: Ընդ որում, աշխատանքային վեճերն արբիտրաժային կարգով լուծելու հնարավորության սահմանափակումն ուղղակիորեն նախատեսված է ՀՀ աշխատանքային օրենսդրությամբ: Սակայն քննարկվող սահմանափակումը նախատեսող դրույթի օրենսդրական ձևակերպումը տարակարծ մեկնաբանությունների տեղիք կարող է տալ: Մասնավորապես, ՀՀ Աշխատանքային օրենսգրքի¹ 264-րդ հոդվածը սահմանում է, որ աշխատանքային վեճերը ենթակա են քննության դատական կարգով՝ ՀՀ Քաղաքացիական դատավարության օրենսգրքով սահմանված կարգով: Քանի որ ՀՀ քաղաքացիական դատավարության օրենսգրքի 18-րդ հոդվածի համաձայն դատարանին ընդդատյա վեճը մինչև գործն ըստ էության լուծող դատական ակտ կայացնելը կարող է հանձնվել արբիտրաժային դատարանի լուծմանը: Հետևաբար, դատարանի ենթակայությանը վերապահված աշխատանքային վեճը կարող է լուծվել արբիտրաժային կարգով: Մինչդեռ, նման տեսակետի հետ համաձայնվել չի կարելի: ՀՀ աշխատանքային օրենսգրքով սահմանվում է աշխատանքային վեճերով սուբյեկտիվ իրավունքների պաշտպանության ձևը: Ամրագրելով աշխատանքային վեճը դատական կարգով լուծելու մասին դրույթը՝ օրենսդիրը միանշանակորեն աշխատանքային իրավունքների պաշտպանության համար դատական ձև է սահմանել, որն իրականացվում է ՀՀ քաղաքացիական դատավարության օրենսգրքով սահմանված հատուկ կարգով: Վերը շարադրվածը վերաբերում էր անհատական աշխատանքային հարաբերություններին և 264-րդ հոդվածի 2-րդ կետը կոլեկտիվ աշխատանքային վեճերի լուծման այլ կարգ է նախատեսում, որը սահմանված է ՀՀ աշխատանքային օրենսգրքի 11-րդ գլխի կանոններով, այն է՝ կոլեկտիվ աշխատանքային վեճի քննարկում հաշտեցման հանձնաժողովում (այդ թվում՝ միջնորդի մասնակ-

¹ Ընդունվել է 2004 թ. նոյեմբերի 9-ին, ՀՕ-124-Ն:

լու հնարավորություն: Ընդ որում, միջազգային առևտրային արբիտրաժների կողմից դրանց լուծումը չի բացառվում, հատկապես, երբ խոսք է գնում նշված հարաբերություններում պարտավորությունների չկատարելու կամ ոչ պատշաճ կատարելու հետևանքով պատճառված վնասի հատուցման, պայմանագիր կնքելուն հարկադրելու հետ կապված և այլ վեճերի մասին (մասնավորապես ԱՄՆ-ում արբիտրաժային պրակտիկան զարգանում է հենց այս ուղղությամբ): Նման տեսակետը ՀՀ գործող օրենսդրության պայմաններում ևս արդարացված համարել չի կարելի, քանի որ առևտրային հարաբերություններից բխող վեճերն արբիտրաժային դատարանի լուծմանը հանձնելու հնարավորության հարցը կարգավորելիս թե արբիտրաժի հայրենական օրենքով, թե քննարկվող հարաբերությունները կարգավորող օրենսդրական ակտերով այդպիսի արգելք չի սահմանվում: Հետևում է, որ այս իրավահարաբերություններից բխող քաղաքացիաիրավական վեճերն արբիտրաժային կարգով լուծելու հնարավորությունը ՀՀ օրենսդրությամբ չի բացառվում: Սակայն ասվածը չի նշանակում, որ օրինակ՝ օտարերկրյա անձի մասնակցությամբ անշարժ գույքի նկատմամբ իրավունքի հետ կապված վեճի քննության արդյունքում կայացված արբիտրաժային վճիռը կճանաչվի և հարկադիր կատարման կենթարկվի ՀՀ տարածքում, քանի որ ՀՀ օրենսդրությամբ մինչ օրս օտարերկրյա անձանց հուի նկատմամբ սեփականության իրավունք ունենալու հնարավորություն չի նախատեսվում: Այս պարագայում վճռի ճանաչումը կամ հարկադիր կատարումը կմերժվի Հայաստանի Հանրապետության հանրային կարգին հակասելու հիմքով:

Արբիտրաժային կարգով չեն կարող լուծվել նաև աշխատանքային իրավահարաբերություններից ծագող վեճերը: Նախևառաջ, աշխատանքային իրավահարաբերություններն աչքի են ընկնում առավել բարձր իրավական կարգավորվածության աստիճանով, որտեղ կողմերի կամքի ինքնավարության սկզբունքն ամբողջական դրսևորում չի ստանում կամ չի գոր-

Կարելի է ասել, որ ընդհանուր առմամբ արբիտրաժային կարգով չեն կարող լուծվել քաղաքացիաիրավական հարաբերություններից չբխող վեճերը: Սակայն արբիտրաժի հայրենական օրենքով արբիտրաժային քննության առարկա հանդիսացող գործերի շրջանակը սահմանափակվել է զուտ առևտրային հարաբերությունների սահմաններով: Ընդ որում, Նյու Յորքի Համաձայնագրի 1-ին հոդվածի 3-րդ կետով սահմանված դրույթին համապատասխան կարող են ճանաչվել և կատարվել մասնակից պետությունների ազգային օրենսդրությամբ առևտրային բնույթի վեճերի կապակցությամբ կայացված արբիտրաժային վճիռները: Համաձայնագիրն էլ վավերացնող պետությունները փոխադարձության սկզբունքով կարող են կիրառել վերոնշյալ դրույթը, որն առավելապես դիսպոզիտիվ բնույթ է կրում: Պետք է նշել, որ ոչ բոլոր պետություններն են առանձին քաղաքացիական և առևտրային հարաբերություններ կարգավորող օրենքներ ընդունել և հաճախ նման տարբերակման նպատակով պետք է խորամուխ լինել վեճի էության մեջ:

Չնայած այն հանգամանքին, որ արբիտրաժային քննության առարկա հանդիսացող գործերի շրջանակը սահմանող ընդհանուր ակտի գործուությամբ պայմանավորված միասնական պրակտիկա այս ոլորտում դեռևս չի ձևավորվել, կարող ենք վստահաբար նշել, որ արբիտրաժային կարգով չեն կարող լուծվել հանրային տարր պարունակող վեճերը: Որքան վեճը սերտ է կապված հանրային իրավահարաբերությունների հետ, այնքան մեծ է հավանականությունը, որ տվյալ գործով արբիտրաժային վճիռը Հայաստանի Հանրապետությունում չի ճանաչվի կամ դրա հարկադիր կատարումը կմերժվի: Քանի որ տարբեր երկրներում մասնավոր հարաբերություններին պետության միջամտության աստիճանը տարբեր է և առանձին իրավական համակարգերում հանրային հարաբերությունների շրջանակը չի նույնանում, ապա մի պետության ազգային օրենսդրությամբ արբիտրաժային քննության առարկա հանդիսացող վեճը լուծող

ցությամբ), կոլեկտիվ աշխատանքային վեճի քննում դատարանում, եթե կոլեկտիվ աշխատանքային վեճը վերաբերում է կոլեկտիվ պայմանագրի կատարման ընթացքին (հոդված 67): Ընդ որում, կոլեկտիվ աշխատանքային վեճի լուծման՝ օրենքով սահմանված ընթացակարգը չպետք է նույնացնել արբիտրաժային կամ միջնորդական քննության հետ, քանի որ դրանք իրենց իրավաբանական բնույթով էապես տարբերվում են միմյանցից: Կոլեկտիվ աշխատանքային վեճի քննարկումը հաշտեցման հանձնաժողովի կողմից կոլեկտիվ վեճերի քննարկման պարտադիր փուլ է և վեճի կողմն իրավունք չունի խուսափելու հաշտեցման ընթացակարգերից: Իսկ առևտրային արբիտրաժում գերակայում է կամքի ինքնավարության սկզբունքը և կողմերը ցանկացած պահի կարող են փոխադարձ համաձայնությամբ դադարեցնել արբիտրաժը կամ հրաժարվել արբիտրաժային համաձայնությունից, փոփոխել դրա պայմանները և այլն: Ընդհանուր կամ նախադեպային իրավական համակարգի երկրներում աշխատանքային իրավահարաբերություններից բխող վեճերն արբիտրաժային կարգով լուծելու հնարավորություն ևս չի նախատեսվում՝ սակայն որոշակի առանձնահատկություններով: Մասնավորապես, Մեծ Բրիտանիայում աշխատանքային վեճերը լուծվում են պետական դատական համակարգում ընդգրկված «տրիպարտիզմի» հիման վրա ձևավորված հատուկ դատական մարմինների կողմից, երբ դատարանի կազմում ընդգրկված դատավորներից մեկը ներկայացնում է արհեստակցական միությունը, մյուսը՝ գործատուներին, իսկ նախագահուր անկախ իրավաբան-դատավոր է¹:

¹ Սակայն, ԱՄՆ-ում հայտնի է դեպք, երբ դատարանը ճանաչել է աշխատանքային հարաբերություններից բխող վեճը լուծող արբիտրաժային դատարանի վճիռն այն հիմնավորմամբ, որ գործատուի և աշխատողի միջև հարաբերություններն իրենց բնույթով ավելի շատ առևտրային էին, կրում էին ծառայությունների մատուցման, այլ ոչ թե զուտ աշխատանքային բնույթ (Yearbook Commercial Arbitration, vol. XII, 434):

գործերը չեն կարող արբիտրաժային քննության առարկա հանդիսանալ (Սվետլանով Ա.Գ.¹), քանի որ դրանք կարող են լուծվել միայն կոնկրետ դատարանի կողմից, իսկ մյուս կողմը պնդում է (Պոլինսկի Բ. Յ.²), որ բացառիկ ընդդատությունը սահմանում է դատական համակարգի ներսում գործերի բաշխման կանոնները, որը դեռևս բացառիկ ենթակայություն չի ենթադրում:

Հարկ է նշել, որ ՀՀ Քաղաքացիական դատավարության օրենսգրքով նույնպես սահմանվել է բացառիկ ընդդատություն, որի 85-րդ հոդվածը սահմանում է, որ

1. հուամասերի, շենքերի, շինությունների նկատմամբ սեփականության իրավունքի ճանաչելու, հուամասը, շենքերը, շինություններն ուրիշի ապօրինի տիրապետությունից հետ պահանջելու, սեփականատիրոջ կամ այլ օրինական տիրապետուհի՝ տիրապետումից զրկելու հետ չկապված իրավունքների խախտումները վերացնելու վերաբերյալ հայցերը հարուցվում են հուամասերի, շենքերի, շինությունների գտնվելու վայրի դատարան,

2. ժառանգատուի պարտատերերի հայցերը հարուցվում են ժառանգական գույքի կամ նրա հիմնական մասի գտնվելու վայրի դատարան,

3. գույքն արգելանքից հանելու վերաբերյալ հայցերը հարուցվում են այդ գույքի գտնվելու վայրի դատարան:

Սակայն, բացառիկ ընդդատության կանոնները գործում են սուբյեկտիվ իրավունքների պաշտպանության դատական ձևի շրջանակներում, երբ ելնելով վիճելի իրավահարաբերության բնույթից կամ օրենքով սահմանված դատական բացառիկ ենթակայությունից խախտված կամ վիճարկվող իրավունքների ենթադրյալ կրողը դիմում է կոնկրետ դատարան: Այսինքն, բացառիկ ընդդատությունը սահմանում է դատական ենթակայության

¹ Ств Светланаов А.Г. Споры по договорам совместных предприятий в международных третейских судов. Международное частное право. М. 2000. 245-249 էջեր:

² Комментарий к АПК РФ М., 199.5

արբիտրաժային վճռի կատարումն այլ պետության տարածքում կարող է մերժվել:

Իրավաբանական գրականության մեջ արբիտրաժային քննության առարկա հանդիսացող վեճերի շրջանակն ընդունված է որոշել նաև ազգային օրենսդրությամբ դատարանների բացառիկ ենթակայությունը սահմանող նորմերի ուսումնասիրության հիման վրա: Մասնավորապես, ըստ Ա.Ս. Կոմարովի՝ քաղաքացիական իրավահարաբերություններից բխող ցանկացած վեճ կարող է քննվել մեծորդ դատավարության կարգով, եթե այն դատարանի բացառիկ ենթակայության վերապահված լինելու հետևանքով դուրս չէ միջնորդ դատարանի իրավասությունից: Ընդ որում, այս դեպքում ևս տարբեր պետություններում օրենսդրորեն ամրագրված մոտեցումները չեն համընկնում: Կան այնպիսի երկրներ (օրինակ՝ ՌԴ), որտեղ բացառիկ դատական ենթակայության վերապահված գործերը սահմանելուց բացի նշվում է նաև այն վեճերի շրջանակը, որոնք չեն կարող հանձնվել միջազգային արբիտրաժային դատարանների լուծմանը, մասնավորապես, հուամասերի, շենքերի, շինությունների նկատմամբ սեփականության իրավունքի ճանաչելու, հուամասը, շենքերը, շինություններն ուրիշի ապօրինի տիրապետությունից հետ պահանջելու, սեփականատիրոջ կամ այլ օրինական տիրապետուհի՝ տիրապետումից զրկելու հետ չկապված իրավունքների խախտումները վերացնելու վերաբերյալ հայցերը հարուցվում են հուամասերի, շենքերի, շինությունների գտնվելու վայրի դատարան, ինչպես նաև փոխադրման պայմանագրից բխող հայցերն ընդդեմ փոխադրումն իրականացնուի, այդ թվում՝ եթե փոխադրուը պատասխանողներից մեկն է, հարուցվում են տրանսպորտային մարմնի գտնվելու վայրի դատարան (ՌԴ Արբիտրաժային օրենսգրքի 212-րդ հոդվածի 3 և 4-րդ կետեր): Իսկ դատարանի իրավասությանը սահմանող վերոնշյալ նորմի տարբեր հեղինակների մեկնաբանությունները հակասական եզրահանգումներ են պարունակում, որոնց համաձայն քննարկվող

եթե այն հակասում է Հայաստանի Հանրապետության *հանրային կարգին*։ Ընդ որում, հանրային կարգի հասկացությունն ու ամբողջական իրավաբանական բնութագիրը ՀՀ օրենսդրության մեջ կոնկրետ իրավական նորմով չի բացահայտվում, այլ ՀՀ քաղաքացիական օրենսգրքի «Հանրային կարգի վերապահումը» վերտառությամբ 1258-րդ հոդվածով սահմանվում է, որ օտարերկրյա իրավունքի նորմը չի կիրառվում, եթե դրա կիրառման հետևանքներն ակնհայտ հակասում են Հայաստանի Հանրապետության իրավակարգի հիմունքներին (հանրային կարգին)։ Այդ դեպքում, ըստ անհրաժեշտության կիրառվում է Հայաստանի Հանրապետության իրավունքի համապատասխան նորմը։

Օտարերկրյա իրավունքի նորմի կիրառումից հրաժարվելը չի կարող հիմնվել միայն համապատասխան պետության իրավական քաղաքական կամ տնտեսական համակարգը Հայաստանի Հանրապետության իրավական, քաղաքական կամ տնտեսական համակարգից տարբերվելու հանգամանքի վրա։ Ընդ որում, օրենսդրորեն չի մեկնաբանվում, թե ինչպես պետք է բացահայտել «իրավակարգի հիմունքներ» եզրույթի բովանդակությունը։

Հարկ է նշել, որ հանրային կարգի վերապահումների կամ իրավակարգի հիմունքների շուրջ իրավական անորոշությունը պայմանավորված է ոչ միայն ՀՀ օրենսդրությամբ ամրագրված համապատասխան նորմի ձևակերպման ընդհանրականությամբ, այլև այս եզրույթի բազմաբովանդակությամբ ու անընդհատ զարգանալու հանգամանքով, որի դիմամիկան իր հերթին կախված է յուրաքանչյուր պետության իրավական համակարգի զարգացման ուղղությունից։ Մինչ օրս միջազգային իրավակիրառ պրակտիկայում հանրային կարգի սպառնիչ մեկնաբանության վերաբերյալ միասնական մոտեցում չի ձևավորվել և տեսական մակարդակով այս եզրույթի որոշակի կամ ամբողջական հասկացությունը չի ձևակերպվել։ Նույնիսկ որոշ տեսաբաններ (Լ.Ա. Լուևց) գտնում են, որ ոչ միայն անհնար է տալ հանրային կարգի

վերապահված գործը պետական դատական համակարգի կոնկրետ դատարանի կողմից քննելու հանգամանքը։ Իսկ դա չի նշանակում, որ վերոնշյալ գործերով կիրառելի չէ իրավունքների պաշտպանության արբիտրաժային ձևը։ ՀՀ քաղաքացիական դատավարության օրենսգրքում ամրագրված դրույթն առ այն, որ բացառիկ ընդդատությունը կողմերի համաձայնությամբ չի կարող փոխվել, դեռևս չի նշանակում, որ դատավարության օրենքի 18-րդ հոդվածի համաձայն մինչև գործով վերջնական դատական ակտ կայացնելը դատարանին ընդդատյա վեճը կողմերի համաձայնությամբ կարող է հանձնվել արբիտրաժային դատարանի լուծմանը։ Իրավունքների պաշտպանության արբիտրաժային ձևը կիրառելի չէ միայն բացառիկ ենթակայության պարագայում, երբ օրենքով սահմանվում է գործերի այն շրջանակը, որոնք կարող են լուծվել միայն դատական կարգով։ Ընդ որում, բացառիկ ընդդատության կանոններով ևս սահմանվում է միայն դատական կարգով լուծման ենթակա գործ, որն արբիտրաժային քննության առարկա հանդիսանալ չի կարող, այն է՝ գույքն արգելանքից հանելու վերաբերյալ գործերը՝ հատկապես, եթե արգելանքը դրվել է դատարանի կողմից պետական մարմնի պահանջով (գույքի վրա արգելանք դնելու իրավասությամբ օժտված են միայն պետական մարմինները)։ Նման հարցը լուծող արբիտրաժային վճռի ճանաչումը կամ հարկադիր կատարումը Հայաստանի Հանրապետության տարածքում կմերժվի ոչ թե բացառիկ ընդդատության, այլ ենթակայության կանոնների խախտման հետևանքով, քանի որ Հայաստանի Հանրապետության օրենսդրության համաձայն՝ բացառիկ դատական ենթակայությանը վերապահված կամ միայն դատական կարգով լուծման ենթակա վեճերը չեն կարող արբիտրաժային քննության առարկա հանդիսանալ և լուծվել արբիտրաժի կողմից։

«Առևտրային արբիտրաժի մասին» ՀՀ օրենքի 36-րդ հոդվածի 2-րդ կետի բ) ենթակետի համաձայն՝ արբիտրաժային դատարանի վճռի ճանաչումը կամ կատարումը կարող է մերժվել,

բացառում են որևէ այլ իրավունք կիրառելու հնարավորությունը: Այստեղ կարելի է նկատի ունենալ քաղաքացիական շրջանառության մասնակիցների հիմնարար իրավունքներն ու ազատությունները, որոնք յուրաքանչյուր ժուովրդավարական և իրավական պետությունում բարձրագույն արժեք են հանդիսանում: Հարկ է նշել, որ իմպերատիվ նորմերը կարող են վերաբերվել նաև արբիտրաժային քննության առարկա հանդիսացող վեճերի շրջանակը որոշելուն, որոնք պարտադիր են արբիտրաժի իրավասությունը սահմանելու հարցում: Ընդ որում, արբիտրաժային վճիռների ճանաչման և հարկադիր կատարման պարագայում դրանք կարող են տարբեր դրսևորում և հարաբերակցություն ունենալ: Օրինակ՝ երբ արբիտրաժային դատարանը լուծել է վեճ, որի առարկան Հայաստանի Հանրապետության օրենսդրության համապատասխան կարող է լինել արբիտրաժային քննության առարկա, ապա վճռի ճանաչումը կամ հարկադիր կատարումը կմերժվի, եթե դրա կատարումը կհակասի ՀՀ օրենսդրությամբ ամրագրված հրամայական պահանջներին: Պետք է նշել, որ գործնականում ոչ թե արբիտրաժային վճիռն է հակասում Հայաստանի Հանրապետության հանրային կարգին, այլ դրա կատարումն է նման հետևանքներ առաջացնում: Մասնավորապես, ՀՀ օրենսդրությամբ արբիտրաժային կարգով կարող են լուծվել առևտրային բնույթի պայմանագրային հարաբերություններից բխող գործարքները: Եթե արբիտրաժային դատարանի վճռով ճանաչվի օտարերկրյա քաղաքացու կամ իրավաբանական անձի սեփականության իրավունքը հուլի նկատմամբ, ապա նման ակտի ճանաչումը կամ հարկադիր կատարումը, մեր կարծիքով, Հայաստանի Հանրապետության տարածքում կմերժվի, քանի որ հայրենական օրենսդրությունը օտարերկրյա անձանց նման հնարավորություն չի ընձեռում:

Հարկ է նշել, որ արբիտրաժային վճռի և ՀՀ օրենսդրության ցանկացած անհամապատասխանություն կամ հակասություն չի կարելի դիտարկել հանրային կարգի խախտման համատեքս-

սպառիչ ձևակերպումը, այլև այս եզրույթի անորոշությունը միջազգային մասնավոր իրավունքի գործառնական սկզբունքներից է՝ ելակետ, որն առաջին հերթին ուղղված է յուրաքանչյուր պետության իրավական համակարգի պաշտպանությանը: Պետք է նշել նաև, որ հանրային կարգի վերապահումների ձևակերպման շուրջ իրավական անորոշությունը յուրահատուկ է ոչ միայն ՀՀ օրենսդրությանը, այլ զարգացած իրավական համակարգ ունեցող այլ երկրների: Օրինակ՝ Գերմանիայի Քաղաքացիական օրենսգրքի 30-րդ հոդվածում ամրագրված է, որ օտարերկրյա իրավունքի կիրառումը բացառվում է, եթե դրա կիրառումը հակասում է գերմանական օրենքի նպատակին կամ արժեքներին:

Հանրային կարգի հասկացության օրենսդրական ձևակերպման ընդհանրական բնույթն ու անորոշությունն ունեն իրենց օբյեկտիվ պատճառները և որոշ դեպքերում դա կարելի է արդարացված համարել: Գործնականում անհնար է օրենսդրորեն այնպես ձևակերպել հանրային կարգի սահմանումը, որն իր մեջ սպառիչ կերպով կներառեր օտարերկրյա և հայրենական իրավունքի կոլիզիայի հնարավոր բոլոր դեպքերը: Միայն նման մոտեցման պարագայում է հնարավոր իրավակիրառ պրակտիկայում իրացնել հանրային կարգի վերապահումները, որն ուղղակիորեն կախված է իրավունքի համապատասխան նորմի մեկնաբանությունից: Թերևս, այս դեպքում հնարավոր է ապահովել իրավակիրառ միասնական պրակտիկան: Ընդ որում, հանրային կարգի բովանդակությունը միայն վերապահումներով չի սահմանափակվում: Այն ենթադրում է նաև իմպերատիվ նորմերի կիրառումը: Այսպես՝ ՀՀ քաղաքացիական օրենսգրքի 1259-րդ հոդվածի համաձայն՝ քաղաքացիական-իրավական հարաբերությունների նկատմամբ կիրառվող իրավունքը որոշելու կանոնները չեն վերաբերում Հայաստանի Հանրապետության իրավունքի այն իմպերատիվ նորմերի գործուղությանը, որոնք քաղաքացիական շրջանառության մասնակիցների իրավունքներն ու շահերը ապահովելու իրենց առանձնահատուկ նշանակությամբ

Պետք է նշել նաև, որ վիճելի է պետության բարոյականության կամ արդարության սկզբունքներին հակասելու հանգամանքը հանրային կարգի խախտում դիտարկելու հարցը, ինչի հետևանքով հնարավոր կլինի վերոնշյալ հիմքով մերժել արբիտրաժային վճռի ճանաչումն ու հարկադիր կատարումը: Հատկապես մայրցամաքային համակարգի երկրներում կոնկրետ իրավական հետևանքներ են առաջացնում միայն պետության կողմից սանկցիավորված և պետական հարկադրանքի ուժով ապահովված նորմերը: Հենց այս հանգամանքն է հանդիսանում իրավական նորմերի ու սկզբունքների և հասարակական կյանքի այլ բնագավառներում գործող, այդ թվում՝ բարոյականության միջև առկա հիմնական տարբերությունը: Հետևաբար, կարող ենք փաստել, որ պետության բարոյականության կամ արդարության սկզբունքների տակ անհրաժեշտ է առաջին հերթին նկատի ունենալ տվյալ պետության ազգային օրենսդրությամբ կամ իրավական համակարգով պաշտպանվող հիմնական արժեքները, որոնք առաջնային նշանակություն ունեն նաև հասարակության համար և կանխորոշում են վերջինիս իրավագիտակցությունը:

Հանրային կարգը ներառում է նաև յուրաքանչյուր պետության միջազգային-իրավական պարտավորությունները, քանի որ պետության կողմից վավերացրած միջազգային համաձայնագրերը, պայմանագրերը և այլ փաստաթղթերն ազգային իրավական համակարգի բաղկացուցիչ մասն են կազմում: Հարկ է նշել, որ ՀՀ իրավական համակարգում ամրագրված բազմաթիվ դրույթներ և կառուցակարգեր ուղղակիորեն միջազգային պարտավորություններից են բխում (դրանք ամրագրված են իրավական փոխօգնության երկկողմ և բազմակողմ պայմանագրերում, ՀՀ մասնակցությամբ միջազգային համաձայնագրերում և այլն): Հետևաբար, ՀՀ տարածքում արբիտրաժային վճռի ճանաչումը և հարկադիր կատարումը պետք է մերժվի, եթե դրանով խախտ-

տում: Արբիտրաժային դատարանի վճիռը Հայաստանի Հանրապետության հանրային կարգին հակասելու փաստն առկա կլինի, եթե վճռով կամ դրա կատարմամբ խախտվում են հանրային իրավունքի կամ ՀՀ իրավակարգի հիմքը կազմող իմպերատիվ նորմերի համակարգը: Այդ համակարգն ընդգրկում է ՀՀ Սահմանադրության 1-ին գլխով նախատեսված սահմանադրական կարգի հիմունքները, մարդու և քաղաքացու հիմնական իրավունքները և ազատությունները, ինչպես նաև բոլոր այն սահմանադրական և, ի կատարումն դրանց ճյուղային օրենսդրությամբ ամրագրված նորմերը, որոնք ՀՀ իրավակարգի հիմքն են կազմում: Կարող ենք ասել, որ հանրային կարգի վերապահումներն առկա են առաջին հերթին այն դեպքերում, երբ հայրենական իրավագիտակցության տեսանկյունից օտարերկրյա իրավունքի կիրառումը, ինչպես նաև Հայաստանի Հանրապետության տարածքում արբիտրաժային վճռի ճանաչումն ու կատարումն անթույլատրելի են: Այս մոտեցումն ընդունված է նաև ընդհանուր իրավական համակարգի երկրներում, որտեղ արբիտրաժային վճռի ճանաչման ժամանակ հանրային կարգի հակասությունների վրա հղումը հնարավոր է միայն այն դեպքում, եթե արբիտրաժային դատարանի վճռի կատարման հետևանքով խախտվում են այն պետության արդարության և բարոյական հիմնարար սկզբունքները, որտեղ հայցվում է արբիտրաժային վճռի ճանաչումն ու հարկադիր կատարումը¹: Ընդ որում, հանրային կարգի վերապահումների հարցերը անհրաժեշտ է մեկնաբանել բավականին նեղ իմաստային ընկալմամբ, հակառակ պարագայում կիրառելի օտարերկրյա իրավունքի և արբիտրաժային վճռի ճանաչման և կատարման հայցման վայրի օրենսդրության ցանկացած հակասություն կարելի կլինի համարել հանրային կարգի խախտում:

¹Տե՛ս Yearbook Commercial Arbitration, vol. 1, 205 էջ:

ինքնավարությունը և այլն: Հանրային նշանակություն ունեն ՉՀ իրավակարգը սահմանող նորմերը և այլն: Սակայն հանրային կարգի հակասությունները պարզելու համար դատարանն իրավասու չէ ըստ էության վերանայել արբիտրաժային վճիռը, դատական ստուգման ենթարկել նյութական իրավունքի նորմերի կիրառման և մեկնաբանության վերաբերյալ արբիտրաժային դատարանի եզրահանգումները: Դատարանը պետք է գործի բացառապես ՉՀ արբիտրաժային օրենքով ամրագրված դատական միջանորմային սահմաններում և պարզապես ստուգի արբիտրաժային վճռի ճանաչումը կամ հարկադիր կատարումը մերժելու համար հիմք հանդիսացող փաստերի առկայությունը կամ բացակայությունը: Մյուս կողմից, բավականին դժվար կլինի արբիտրաժային վճռի նման մակերեսային ստուգման արդյունքում պարզել օրենքով սահմանված համապատասխան հիմքերի առկայության փաստը:

Հարկ է նշել, որ իրավաբանական գրանականության մեջ քննարկվում է (Մ.Ի. Բրուն) նաև հանրային կարգի բովանդակության մեջ ոչ իրավական տարրերի կամ կողմի առկայության հարցը¹: Ընդ որում, հանրային կարգն իր մեջ ներառում է ոչ միայն տվյալ պետության իրավակարգի հիմքում ընկած իրավական նորմերի համակացությունը, այլև հանրության բարքերը և այլ բարոյական արժեքները: Հետևում է, որ հանրային կարգի հակասությունը ոչ միշտ է, որ հանգեցնում է իրավակարգի կամ իմպերատիվ նորմերի խախտման, այլ այն կարող է դրսևորվել զուտ հասարակության բարքերին և բարոյական արժեքներին հակադրվելու միջոցով: Սակայն նման մոտեցումը բավականին սուբյեկտիվ և կամայական մեկնաբանությունների տեղիք կարող է տալ և, այս առումով, անհրաժեշտ է հանրային կարգի հակասության համատեքստում դիտարկել բացառապես այն արժեքների կամ բարքերի ոտնահարումը, որոնք տվյալ պետության իրավակարգի հիմքն են, օրենքով պաշտպանվող արժեքներ

¹ Ст'я М.И. Брунь Публичный порядок в международном частном праве. Петроградь. 1916. 73-88 էջերը:

վում են Հայաստանի կողմից ստանձնած միջազգային պարտավորությունները¹:

Հանրային կարգին հակասելու հանգամանքն անվերապահորեն ենթադրում է օրենսդրորեն ամրագրված որոշակի իմպերատիվ նորմերի խախտումը, որը հանգեցնում է արբիտրաժային վճռի ճանաչումը կամ կատարումը մերժելուն: Սակայն, ամեն իրավական նորմի խախտում չէ, որ կարող է դրվել հանրային կարգի հակասության հիմքում: Վերոնշյալ նորմերի խախտումն անպայմանորեն հանրային-իրավական հետևանքներ կարող է առաջացնել գործի արդար քննության ապահովմանն ուղղված այնպիսի սկզբունքների խախտումն, ինչպիսիք են մրցակցությունը, մասնավոր հարաբերություններում կամքի

¹ ՀՀ-ում դեռևս նման պրակտիկա չի ձևավորվել: Որպես օրինակ կարող է ծառայել ՌԴ և «Նոգա» ընկերության միջև կնքված արբիտրաժային համաձայնությամբ նախատեսված դրույթը, որի համաձայն ՌԴ Կառավարությունն իր դեմ կայացված արբիտրաժային վճիռների կատարման պարագայում հրաժարվում էր իմունիտետից: «Նոգա» ընկերությունն արբիտրաժային դատարանի (արբիտրաժի վայր էր ընտրվել Ստոկհոլմը) վճիռը ճանաչման և հարկադիր կատարման ներկայացրեց, որի հիման վրա պետք է բռնագանձում տարածվեր Ֆրանսիայի տարածքում գտնվող ՌԴ Կառավարության գույքի վրա: Իսկ որպես ապահովման միջոց արգելանք էր դրվել Ֆրանսիայում ՌԴ առևտրային ներկայացուցչության գույքի և հաշիվների վրա: Սակայն, Ֆրանսիայի Վերաքննչ դատարանը 2000թ.-ի օգոստոսի 20-ին չեղյալ ճանաչեց ապահովման միջոցներ ձեռնարկելու մասին որոշումը, իսկ արբիտրաժային դատարանի վճռի ճանաչումն ու հարկադիր կատարումն էլ մերժեց, պատճառաբանելով, դիվանագիտական ներկայացուցչությունների գույքի բռնագանձմամբ կխախտվեն են Դիվանագիտական հարաբերությունների մասին 1961թ. Վիենայի Կոնվենցիայով Ֆրանսիայի ստանձնած պարտավորությունները: Այստեղ հետաքրքրական է այն հանգամանքը, որ Ֆրանսիան վավերացրել է նաև Օտարերկրյա արբիտրաժային որոշումների ճանաչման և կատարման մասին 1958թ. Նյու Յորքի Կոնվենցիան, և հարց է առաջանում, թե ինչ հիմքով է դատարանը կիրառում մի համաձայնագրի դրույթները, այն պարագայում, երբ մյուս համաձայնագրով այլ պարտավորություններ է ստանձնել: Մեր կարծիքով, արբիտրաժային դատարանի վճիռն այս դեպքում մերժվում է հենց Նյու Յորքի Կոնվենցիայի շրջանակներում՝ հանրային կարգին հակասելու հիմքով, որը ներառում է նաև պետության կողմից ստանձնած միջազգային պարտավորությունները:

ժի մասին» ԶԶ օրենքի 36-րդ 2-րդ մասում նշվում է արբիտրաժային վճիռը հանրային կարգին հակասելու մասին, սակայն գործնականում, հանրային կարգի հակասություն կարող է առաջացնել արբիտրաժային վճռի կատարումը: Այսինքն, առավելապես արբիտրաժային վճռի կատարման հետևանքներն են հանրային կարգի հակասություններ առաջացնում:

Ընդհանրացնելով արբիտրաժային վճռի ճանաչումը կամ հարկադիր կատարումը մերժելու՝ Նյու Յորքի Կոնվենցիայով և «Առևտրային արբիտրաժի մասին» ԶԶ օրենքով ամրագրված հիմքերը, կարող ենք ասել, որ դրանք դատարանի կողմից կիրառվում են կամ առարկող կողմի խնդրանքով (խոսքն այն հիմքերի մասին է, որոնք պայմանավորված են կանքի ինքնավարության սկզբունքով կամ հանրային բնույթ չեն կրում) կամ սեփական նախաձեռնությամբ (օրինակ՝ ԶԶ օրենքի 36-րդ 2-րդ կետով սահմանված և հանրային նշանակություն ունեցող հիմքերը): Սակայն թերություն կարելի համարել այն հանգամանքը, որ հայրենական օրենքով համապատասխան հիմքերի առկայության պարագայում սահմանվում է արբիտրաժային վճռի ճանաչումը կամ կատարումը մերժելու դատարանի իրավունքը, այլ ոչ թե պարտականությունը, ինչը կարող է իրավակիրառ ոլորտում կամայական մեկնաբանությունների տեղիք տալ: Բացի այդ, անհասկանալի է, թե ինչպես արբիտրաժային վճռի ճանաչման և հարկադիր կատարման հարցը լուծող դատարանը պետք է պարզի վճռի ճանաչումը կամ հարկադիր կատարումը մերժելու հիմքերի առկայությունը, հատկապես, երբ խոսք է գնում lex arbitri նորմերի կամ ընթացակարգային խախտումների մասին, երբ լսումների կամ արբիտրաժային քննության արձանագրությունը օրենքով պարտադիր չէ և 35-րդ հոդվածով չի նախատեսվում արբիտրաժային վճռի հարկադիր կատարման համար կատարական թերթ ստանալու միջնորդությանը կից դատարան ներկայացվող փաստաթղթերի շարքում:

են կամ օրենսդրական կարգավորման նպատակ, թեկուզև իրավաբանական կոնկրետ նորմով ձևակերպում չեն ստացել:

Գործնականում շատ կարևոր է արբիտրաժային քննության շրջանակներում կայացվող սուբյեկտիվ իրավունքների պաշտպանությանն ուղղված ակտի կատարումն ապահովելու համար պահպանել մի շարք տարրական կանոններ, որոնք առաջին հերթին կբացառեն արբիտրաժային վճռի կատարումը հանրային կարգին հակասելու հիմքով մերժելու հնարավորությունը: Իհարկե, այդ կանոններն օրենքով սահմանված պարտադիր պահանջներ չեն, սակայն արբիտրաժային պրակտիկայով թելադրված դրույթներ են, որոնք լրացուցիչ երաշխիքներ են ստեղծում վճիռն այլ պետության տարածքում կատարելու համար:

Նախևառաջ, կողմերի համաձայնությամբ, իսկ նման համաձայնության բացակայության դեպքում՝ արբիտրաժային դատարանի որոշմամբ վարույթի ընթացքում պետք է կիրառվի այն երկրի ազգային իրավունքը, որտեղ հետագայում կարող է հայցվել արբիտրաժային վճռի ճանաչումը և հարկադիր կատարումը: Նման ընտրության պարագայում արբիտրաժային դատարանի վճռի կատարումը հանրային կարգին հակասելու հիմքով մերժվել չի կարող, քանի որ ազգային իրավունքի նորմերի կիրառումը չի կարող մեկնաբանվել տվյալ պետության հանրային կարգին հակասելու համատեքստում:

Հանրային կարգի հակասությունները չեն կարող դրվել արբիտրաժային վճռի ճանաչումը մերժելու հիմքում, եթե առարկողն իր փաստարկները հիմնավորում է զուտ նյութական իրավունքի խախտումներով, այսինքն՝ արբիտրաժային դատարանը ճիշտ չի ընտրել կամ մեկնաբանել նյութական իրավահարաբերություններ կարգավորող օրենքը կամ իրավունքի նորմը կամ էլ սխալ է գնահատել գործի փաստական հանգամանքները:

Քանի դեռ արբիտրաժային դատարանի կողմից վճիռը չի կայացվել և այն արբիտրաժի կողմը հարկադիր կատարման չի ներկայացրել կամ դատարան այն չեղյալ ճանաչելու պահանջով չի դիմել՝ հանրային կարգի հակասությունները բացահայտելու հնարավորություն չկա: Ընդ որում, թեև «Առևտրային արբիտրաժային

11. ՀՀ օրենքը «Իրավական ակտերի մասին» ՀՀ պաշտոնական տեղեկագիր, 29 ապրիլի 2002թ., փոփոխություններն ու լրացումները՝ 2008թ. մարտի 5-ի դրությամբ, ՀՕ- 320,
12. ՀՀ օրենքը Նոտարիատի մասին 27 դեկտեմբերի 2001թ., ՀՕ- 274, ՀՀ Պաշտոնական տեղեկագիր 2007, փոփոխություններն ու լրացումները 2007թ. դեկտեմբերի 15-ի դրությամբ,
13. ՀՀ օրենքը «Արժութային կարգավորման և արժութային վերահսկողության մասին», 2004թ. նոյեմբերի 24, Օրենք N ՀՕ- 135-Ն, ՀՀ պաշտոնական տեղեկագիր 2005թ.,
14. ՀՀ օրենքը «Վարչարարության հիմունքների և վարչական վարույթի մասին» 2004թ. մարտի 16 ՀՕ-41-Ն ,ՀՀ Պաշտոնական տեղեկագիր 2005թ.,
15. Մարդու իրավունքների վերաբերյալ Հայաստանի Հանրապետության մասնակցությամբ միջազգային պայմանագրեր (պաշտոնական թարգմանություն): Փաստաթղթերի ժուլվածու: Գիրք Ա., Ե., 2001
16. Հայաստանի Հանրապետության մասնակցությամբ միջազգային պայմանագրեր (պաշտոնական թարգմանություն): Փաստաթղթերի ժուլվածու Ե., 1997-1998:

Ռուսերեն լեզվով

1. Гаагская конвенция о мирном урегулировании международных споров 1899г. /Сборник международных соглашений и договоров, М. РФ, 1(12) Брунц, Е.Б. Международныи Коммерческый Арбитраж. СПб. 2001. 42-44 стр/,
2. Протокол об арбитражных оговорках (Женевский протокол 1923 г.) /Международныи Коммерческый Арбитраж. СПб. 2001. 45-47 стр/,
3. Гаагская конвенция о мирном урегулировании международных споров 1907г./Международныи Коммерческый Арбитраж. СПб. 2001. 41-42стр/,
4. Конвенция об исполнении иностранных арбитражных решений (Женевская конвенция 1927г.),
5. Конвенция Организации Объединенных Наций о признании и приведении в исполнение иностранных арбитра-

ՕԳՏԱԳՈՐԾՎԱԾ ՆՈՐՄԱՏԻՎ ԱԿՏԵՐԻ ԵՎ ԳՐԱՎԱՆՈՒԹՅԱՆ ՑԱՆԿ

ՆՈՐՄԱՏԻՎ ԱԿՏԵՐ

Հայերեն լեզվով

1. Հայաստանի Հանրապետության Սահմանադրություն (2005թ. նոյեմբերի 27-ի փոփոխություններով)
2. ՀՀ Դատական օրենսգիրք (2007թ. Ապրիլի 18), ՀՀ պաշտոնական տեղեկագիր, 20(544), ՀՕ-137-Ն,
3. Հայաստանի Հանրապետության քաղաքացիական դատավարության օրենսգիրք (17 հունիսի 1998թ., 2007թ. փետրվարի 27-ի փոփոխություններով) ՀՀ պաշտոնական տեղեկագիր, 2007, թիվ ՀՕ-204-Ն,
4. ՀՀ Վարչական դատավարության օրենսգիրք (2007թ. Դեկտեմբերի 19), ՀՀ պաշտոնական տեղեկագիր, 64(588), ՀՕ-269-Ն,
5. Հայաստանի Հանրապետության քաղաքացիական օրենսգիրք (5 մայիսի 1998թ.), ՀՀ պաշտոնական տեղեկագիր, 1998, թիվ 17(50),
6. «Հայաստանի Հանրապետության քաղաքացիական օրենսգիրքը գործողության մեջ դնելու մասին» ՀՀ օրենքը (17 հունիսի 1998թ., ՀՀ գործող օրենքների ժուլվածու (1995-1999թթ.), Ե., 1999, Գիրք Բ, 568-571 էջերը,
7. ՀՀ օրենքը «Առևտրային արբիտրաժի մասին» ՀՀ պաշտոնական տեղեկագիր, 2006 դեկտեմբերի 25-ին, թիվ ՀՕ-55-Ն,
8. ՀՀ օրենքը, «Դատական ակտերի հարկադիր կատարման մասին» (5 մայիսի 1998թ.) ՀՀ գործող օրենքների ժուլվածու (1995-1999թթ.), Ե., 1999, Գիրք Բ, 530-554 էջերը,
9. ՀՀ օրենքը «Միջնորդ դատարանների և միջնորդ դատավարության մասին» (18 հունիսի 1998թ.) ՀՀ գործող օրենքների ժուլվածու (1995-1999թթ.), Ե., 1999, Գիրք Բ (ուժը կորցրել է 2006թ. փետրվար ամսից),
10. ՀՀ օրենքը «Պետական տուրքի մասին» ՀՀ գործող օրենքների ժուլվածու (1995-1999թթ.), Ե., 1999, Գիրք Բ,

18. Комментарий ЮНСИТРАЛ по организации арбитражного разбирательства 1996г. /Международный Коммерческий Арбитраж. СПб. 2001. 56-57 стр/,
19. Закон Англии о международном коммерческом арбитраже 1996г. Оф. Спр. М. Изд. 1999,
20. Арбитражный закон Германии 1998г. /Регламенты международных арбитражных судов, 2001, 386-432стр /,

Πξ ἰνρῖωσῖηϋ ἠϋῖῖῖῖ

21. Регламент арбитражного суда Международной торговой палаты, 1-ое января, 1998г. ./ Регламенты международных арбитражных судов, 2001, 58-168стр /,
22. Регламент Лондонского международного арбитражного суда 1-ое января 1998г., / Регламенты международных арбитражных судов, 2001, 287-338стр/
23. Международный арбитражный регламент Американской арбитражной ассоциации 1-ое апреля, 1997г.,/ Регламенты международных арбитражных судов, 2001, 174-247 стр/,
24. Регламент арбитражного института Стокгольмского торговой палаты 1995г. / Регламенты международных арбитражных судов, 2001, 250-268 стр/
25. Регламент международного коммерческого суда при ТПП Российской Федерации. 1994-95гг. / Регламенты международных арбитражных судов, 2001, 174-247стр /,
26. Правила арбитражного рассмотрения споров ICSID, 1994г./ Регламенты международных коммерческих арбитражных центров, 2002, 342стр/,
27. Арбитражный регламент Центра арбитража и медиации ВОИС 1994г./ Регламенты международных коммерческих арбитражных центров, 2002, 317-329 стр/,
28. Арбитражный регламент ЮНСИТРАЛ 1976г. / Регламенты международных арбитражных судов, 2001, 456-476 стр /

6. Европейская конвенция о внешне торговом арбитраже 1961г./ Беу́кер и Макензи, Москва, БЕК, 2001, 444-456стр/,
7. Гражданский процессуальный кодекс РСФСР 1964г. Комментарий к гражданскому процессуальному кодексу РФ Отв. ред. М.С. Шакарян М.: ТК Велби, Проспект, 2003.-688с,
8. Комментарий к арбитражному процессуальному кодексу РФ Отв. ред. М.С. Шакарян М.: ТК Велби, Проспект, 2003.-736с,
9. Конвенция о разрешении инвестиционных споров между государствами и иностранными лицами 1965г Беу́кер и Макензи, Москва, БЕК, 2001, 468-501 стр/,
10. Европейская конвенция о единообразном законе об арбитраже 1966г. /Международный Коммерческий Арбитраж. СПб. 2001. 49-50 стр/,
11. Конвенция о разрешении арбитражным путем гражданско-правовых споров, вытекающих из отношений экономического и научно-технического сотрудничества Москва, 1972г ./Беу́кер и Макензи, Москва, БЕК, 2001, 456-461 стр/,
12. Межамериканская конвенция о международном коммерческом арбитраже, Панама, 1975г. 50-51 стр,
13. Гражданско-процессуальный кодекс Франции 1981г.
14. Типовой закон ЮНСИТРАЛ о международном коммерческом арбитраже 1985г./Беу́кер и Макензи, Москва, БЕК, 2001, 501-516 стр/
15. Федеряальный закон Швейцарии о о международном частном праве 1989г.
16. Арбитражный процессуальный кодекс РФ 1992г.
17. Закон РФ о международном коммерческом арбитраже 1993г / Регламенты международных арбитражных судов, 2001, 495-518стр /

12. Жуков В. А. Международный коммерческий арбитраж и иммунитет иностранного государства. // Юридический мир. 8, ВК 2001 19-28с.,
13. **Звеков** В.П., Лунц Л.А., Маковский А.Л., Марышева Н.И., Садиков О.Н. Курс международного **частного** права . В 3-х томах Спарк2002- 1007 с.,
14. Зыкин И. С. МКАС при ТПП РФ и арбитражи ad hoc. “Экономика и жизнь-Юрист”, 2000, 29с.,
15. Зыкин И.С. Договор во внешнеэкономической деятельности М. 1990.45-165 стр.,
16. Карабельников Б.Р. Исполнение решений международных коммерческих арбитражей, ФБК-ПРЕСС, 2003, 488 стр.,
17. Кейлин А.Д.Судоустройство и гражданский процесс капиталистических государств.Арбитраж 1961-296с.,
18. Комаров В.В. Международный коммерческий арбитраж. Харьков. Основа1995-304 с.,
19. Корецкий В.М.”Савиные в международном частном праве” Избранные труды. книга 1 1989, 80-89с.,
20. Лебедев С.Н. Международный торговый арбитраж. М.: Международные отношения, 1965. 219 с.,
21. Лебедев С.Н. Международный коммерческий арбитраж: компетенция арбитров и соглашение сторон. М.,1988-229 с.,
22. Лунц Л.А.Международный гражданский процесс М., Юрид. Лит.1966-188с.,
23. Лунц Л.А. Международное частное право. Общая часть. Госюриздат, М., 1959-280с.,
24. Международный коммерческий арбитраж в Швеции. Пред. Позднякова В.С. М.,1984. 188 с.,
25. Минаков А.И. Арбитражные соглашения и практика рассмотрения внешнеэкономических споров. М. Юрид. лит., 1985-144,
26. Рамзайцева Д.Ф Договор купли-продажи во внешней торговле СССР.М.,1963-142с.,
27. Розенберг М. Г. Практика Международного коммерческого арбитражного суда. Научно-практический

ՏԵՍԱԿԱՆ ԱՂԲՅՈՒՐՆԵՐ
Հայերեն լեզվով

1. Բարսեղյան Տ.Կ.ՀՀ քաղաքացիական իրավունքի դասագիրք., մաս 1,Երևան 2000, 528 էջ,
2. Հայկյանց Ա.Ս. Միջազգային մասնավոր իրավունք: Եր: Երևանի համալսարանի հրատարակչություն, 2003թ., 352էջ:
3. Ռ.Գ. Պետրոսյան ՀՀ Քաղաքացիական դատավարության դասագիրք. Երևան, ԼՈՒՅՍ,1999թ. 351էջ,
4. Պետրոսյան Ռ.Գ. Հայաստանի քաղաքացիական դատավարություն, (իրավ. գիտ. դոկտոր, պրոֆ. Գ.Հ. Ղարախանյանի խմբագրությամբ) երկրորդ հրատարակություն, -Եր.: Երևանի համալսարանի հրատ., 2003, 704էջ,
5. Պետրոսյան Ռ.Գ. Դատարանը և քաղաքացիական դատավարությունը Արևելյան Հայաստանում XIX-XX դարերում, Երևան, 2001, 511էջ,

Ռուսերեն լեզվով

6. Богуславский М.М. Международный коммерческий арбитраж. М., 1993, 304 стр,
7. Брун М.Н. Очерки по истории международного частного права. Конфликтное право пост. (13-14)1915, стр 3-48,
8. Брунцева Е.Б. Международный Коммерческий Арбитраж. СПб. 2001. 368 стр,
9. Дмитриева Г.К. Международный коммерческий арбитраж. М. ПРОСПЕКТ, 1997-232 с.,
10. Елисейкин М.Р. Природа доюрисдикционного урегулирования разногласий, Калинин, 1975-368 с.,
11. Жильцов А. Н., Маковский А.Н. Национальные кодификации в современном международном частном праве. Тенденции и противоречия в его развитии на пороге третьего тысячелетия. Статья в сборнике “Международное частное право” иностранное законодательство. М., “Статут”, 2001-892с.,

41. Martin Hunter, International Commercial Arbitration, 1999,458p
42. Martin Hunter, Jan Paulsson, Migel Rawding, Alan Redfern, The Freshfields Guide to Arbitration and ADR 7, 875p
43. Stephan R. Bond, How to Draft an Arbitration Clause (1989 journal)
44. Tibor Varadi, The International Commercial Arbitration in Different Legal Systems, 1998, 245 p,
45. Yearbook of International Commercial Arbitration , 1999.125p,

ԱՏԵՆԱԽՈՍՈՒԹՅՈՒՆՆԵՐ ԵՎ ՍԵՂՍԱԳՐԵՐ

Ռուսերեն լեզվով

46. Дубровина М.А. “Международный коммерческий арбитраж в Швейцарии” диссертация на соискание ученой степени кандидата юридических наук, МГУ 2001, 205 стр.
47. Жильцов А. Н., Применимое право в международном коммерческом арбитраже (императивные нормы), автореферат дисс. на соискание ученой степени канд. юр. наук М., 1998, 28 стр.
48. Карабельников Б.Р. “Нью-Йоркская конвенция 1958г. о признании и проведении в исполнение иностранных арбитражных решений: проблемы теории и практики применения” диссертация на соискание ученой степени кандидата юридических наук, М. 2001, 197 стр.

- комментарий. М.: Международный центр финансово-экономического развития, 1997.-298 с.,
28. Хлестова Н.О. Арбитраж в стран -членов СЭВ. М.1980.-195 с.

Օտար լեզուներով

29. Yearbook Commercial Arbitration, vol. I-XVII,
30. Adam S.Jurisdiction Problems in International Commercial Arbitration, A Study of Belgian Dutch,Sweden,Swiss , US,West German Law.Zurich.1989 Julian D.M. Applicable Law in Int.Com.Arb.New York.1979., 106-145,148-159, 253-258pp,
31. Arthur von Mehren, A General View of Contract, 7 International Encyclopedia of Comparative Law No.4 (1982), 228-246 p,
32. Alan Redfern, Martin Hunter, Law and Practic of International Commercial Arbitration 1999 149 p,
33. Blessing, Marc. The New International Arbitration Law in Switzerland- A significant step towards Liberalism, in: Journal of International Arbitration, 1988, vol. 5, n. 2,
34. M. J. Mustill S. C. Boyd. Commercial Arbitration. London. 1982, 384p
35. Christian Buhning- Uhle, Arbitration And Mini- Processes in International Business, 1996, 98p,
36. Gaillard, Emmanuel. A Foreign view of the New Swiss Law on International Arbitration, in: Arbitration International, vol. 4, N1 January 1988, 201p,
37. W.Michael Reisman, W. Laurence. Foundation Press 1997,p 45,
38. Jarosson, Charles. La notion d'arbitrage, Paris 1987, 324p,
39. Lord Justice Mustill, “The New Lex Mercatoria: The first 25 years, 4 Arbitration International”, 1988, 265p,
40. Jolidon, Pierre. Commentaire du concordat Suisse sur l'arbitrage. Berne, 1984

Հովհաննիսյան Վահե Վաղինակի

**ԱՐԲԻՏՐԱԺԱՅԻՆ ՎՃԻՌՆԵՐԻ (ՈՐՈՇՈՒՄՆԵՐԻ) ՃԱՆԱՉՈՒՄԸ ԵՎ
ԿԱՏԱՐՈՒՄԸ ՀԱՅԱՍՏԱՆԻ ՀԱՆՐԱՊԵՏՈՒԹՅՈՒՆՈՒՄ**

Շարվածքը՝ Գ. Սուքիասյան
Էջադրումը՝ Ա. Պետրոսյան

ԲՈՎԱՆԴԱԿՈՒԹՅՈՒՆ

ՆԱԽԱԲԱՆ	2
ԳԼՈՒԽ 1. ԱՐԲԻՏՐԱԺԱՅԻՆ ՈՐՈՇՈՒՄՆԵՐԻ ԻՐԱՎԱԿԱՆ ԲՆՈՒԹԱԳԻՐԸ	6
§1. Արբիտրաժային որոշումների հասկացությունը, արբիտրաժի միջանկյալ և վերջնական ակտերը	6
§2. Արբիտրաժային վճռին ներկայացվող պահանջները	34
ԳԼՈՒԽ 2. ԱՐԲԻՏՐԱԺԱՅԻՆ ՎՃԻՌՆԵՐԻ (ՈՐՈՇՈՒՄՆԵՐԻ) ԿԱՏԱՐՈՒՄԸ ՀԱՅԱՍՏԱՆԻ ՀԱՆՐԱՊԵՏՈՒԹՅՈՒՆՈՒՄ	56
§1. Արբիտրաժային վճիռների ճանաչման և կատարման իրավական հիմունքները	56
§2. Արբիտրաժային վճիռների վիճարկումը	100
§ 3. Արբիտրաժային վճիռների ճանաչումն ու հարկադիր կատարումը մերժելը	129
ՕԳՏԱԳՈՐԾՎԱԾ ՆՈՐՄԱՏԻՎ ԱԿՏԵՐԻ ԵՎ ԳՐԱԿԱՆՈՒԹՅԱՆ ՑԱՆԿ	191

Հանձնվել է տպագրության 15.09.2009թ.:
Թուղթը՝ օֆսետ՝ Չափսը՝ 60x84^{1/16}:
Ծավալը՝ 12.5 տպ. մամուլ: Քանակը՝ 200: